20-

سان

AltunOq

بۇلاق

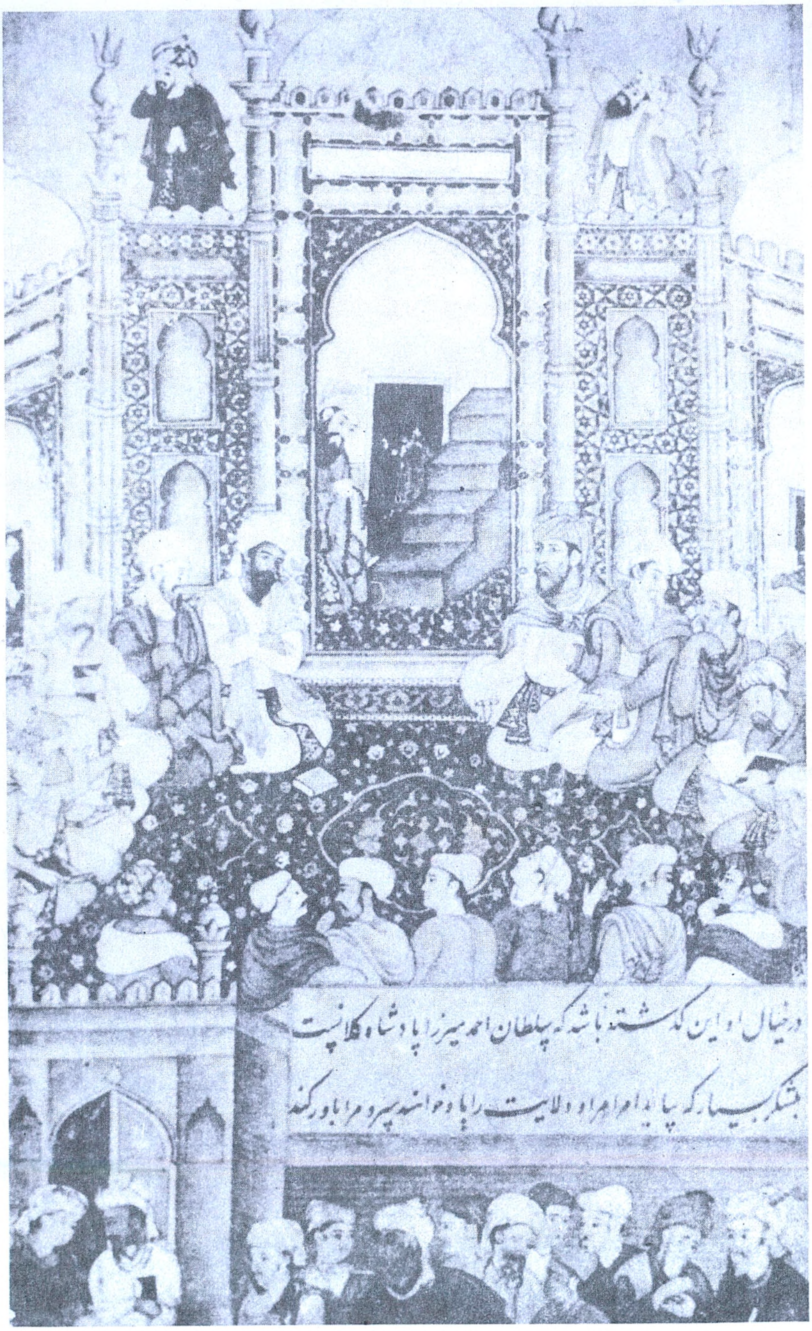
درخیال او این گذشته باشد که سلطان احمد میرزا پادشاه کلانست
لشکر بسیار که پاید امراو ولایت را باو خواهند سپرد مرا باور کند

بۇلاق

(ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە
خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مەجمۇئەسى)

8-يىل نەشرى

(ئومۇمىي 20-سان)

1987

AltunOq

بۇلاق (ئومۇمى 20 - سان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشىر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
فورماتى: 1092×787 مىللىمېتىر 1/16
1987 - يىل 4 - ئاي 1 - نەشرى

ISBN7 – 228 – 00045 – 5/I·14

源　　泉（维吾尔文，丛刊，总第20期）

(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى 54 №)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
باسما تاۋىقى: 14.75 قىستۇرما ۋارىقى: 1
1987 - يىل 10 - ئاي 1 - بېسىلىشى

تىرازى: 1— 3,500 باھاسى: 1.45 يۈەن

بۇلاق

بوستاندا

1987 - يىل ئومۇمىي 20 - سان

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

دىۋان شەۋقى .... مۇھەممەد رەسۇل 1
نەشرگە تەييارلىغۇچى: نىمەتۇللا ئەبەيدۇللا، ھەبىبۇللا مۇھىددىن
تۇھفەتۇلئۇششاق .... تـوختى ئاخۇنۇم 70
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتئىمىن تۇردى
ئارەزى غەزەللىرى .... ئەلىخان موللاخۇن ئوغلى 92
نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر ئەكبەر

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

غەزەللەر .... زەھىرىددىن مۇھەممەد بابىر 113
نەشرگە تەييارلىغۇچى: جـاپپار ئەمەت

مەشھۇر كلاسسىكلار

ھاپىز شىرازى —شەرق شېئىرىيىتىدىكى ئىسيانكار ئۇستاز...ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن 136

ئەدەبىي مۇھاكىمە

تەسەۋۋۇپ ھەققىدە .... ۋ. زاھىدوۋ 144

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

يالپۇزخان (داستان) 165
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەمتىلى سايىت

لەئلى بانۇم ۋە شىرىنبانۇم (چۆچەك) 178
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مىجىت ئوسمان
رىۋايەتلەر 195
نەشرگە، تەييارلىغۇچى: غەنىزات غەيۇرانى
بېيىت - قوشاقلار 203
توپلاپ رەتلىگۈچى: ئابدۇكېرىم مەخسۇت
لاپلار 209
تەييارلىغۇچىلار: مۇھەممەد رەھىم، غاپپار ئەخمەت
ماقال - تەمسىللەر 214
رەتلىگۈچىلەر: ۋاھاپ قادىر، تۇراپ دايىم
چاغاتايچە لۇغەت 216
تۈزگۈچى: ئابلىمىت ئەھەت

بۇ ساندىكى سۈرەتلەرنى سىزغۇچى— ئابلىمىت ئابلىز، مەھەممەت ئايۇپ.
تېتول ۋە خۇش خەتلەرنى ئىشلىگۈچى — تۇردى قادىر نازىرى.
كونچىكلار مەشھۇر رەسسام سېمىيان ئادولفوۋىچ مالت ئەسەرلىرىدىن ئېلىندى.
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى — لىيۇپېيچىڭ.

مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: شائىرە زىبۇننىسا شېئىر ئوقۇماقتا. رەسسام ق. بەشەرووۋ. 1981 - يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان «زىبۇننىسا، دىلشاد ۋە ئەنبەر ئاتىنلار شېئىرىيەتىدىن» ناملىق كىتابچىدىن ئېلىندى.

2 - بېتىدە: زەھىرىددىن بابىر مەسجىددە (1493 - 1494 - يىللار) «بابىر نامە» گە بېرىلگەن قىستۇرما سۈرەت. 1956 - يىلى موسكۋادا نەشر قىلىنغان «ھىندى سەنئىتى» ناملىق كىتابىدىن ئېلىندى.

3 - بېتىدە: ئىككى شەھزادە بابىرنى قارشى ئالماقتا. (1502 - 1503 - يىللار)، «بابىر نامە» گە بېرىلگەن قىستۇرما سۈرەت. «ھىندى سەنئىتى» ناملىق كىتابىدىن ئېلىندى.

4 - بېتىدە: خۇسرەۋ شىرىننىڭ ئوردىسىغا كەلدى. «خەمسەئىنىزامى» غا بېرىلگەن سۈرەت. 1440 - يىلى سىزىلغان. 1979 - يىلى ئىستانبولدا نەشر قىلىنغان «ئىسلام رەسساملىرىدىن پارچىلار» ناملىق توپلامدىن ئېلىندى.

مەسئۇل مۇھەررىر: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن
مۇھەررىرلەر: نىجات مۇخلىس، مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن.

مۇھەممەد رەسۇل شەۋقى

نەشرگە تەييارلىغۇچىلار نىمەتىللا ئەبەيدۇللا
ھەبىبۇللا مۇھىدىن

نەشرگە تەييارلىغۇچىلاردىن:

«شەۋقى» تەخەللۇسلۇق شائىرنىڭ بۇ قىممەتلىك مىراسى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ تارىخىي خەزىنىسىگە يېڭى بىر مەرۋايىت سۈپىتىدە تىزىلدى ۋە XIX ئەسىر ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى مەلۇم بوشلۇقنى تولدۇردى.

«دىۋان شەۋقى» ناملىق قولىيازما يەركەن ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتىدىكى يولداش ھەبىبۇللا مۇھىددىننىڭ جاپالىق ئىزدىنىشى بىلەن تېپىلغان. بۇ قولىيازما 32 فورمات، 192 بەت بولۇپ، كۆچۈرۈلگەن قەغىزى ۋە مۇقاۋىلىنىشىدىن XX ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرى ئەتراپىدا قايتا كۆچۈرۈلگەنلىكىنى تەخمىن قىلىش مۇمكىن، ئاپتور «دىۋان» دىكى «تارىخ» رادىفلىق بىر غەزىلىدە ئۆزى توغرىلىق تۆۋەندىكى مەلۇماتلارنى بېرىدۇ:

بەيان ئېتەي ھەمە ئۆمرۈم بەناسى ئان تارىخ
مىڭ ئىككى يۈز ئۆتتۈبان ھىجرەتى شىھان تارىخ

ئۈچۈنجى يۈزدە تۇغۇلدۇمكى ئىشقىنىڭ باشىغە
باشىگە يەتمىش ئىرۇر ئۇشلاغان زەمان تارىخ

مۇسەننىف ئىسمى مۇھەممەد رەسۇل بەنامى رەسۇل
پەيەمبەر ئىسمىغە چۇن فەخر ئېتەر جەھان تارىخ

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاپتورنىڭ ئىسمى مۇھەممەد رەسۇل بولۇپ، ھىج-

Altunoq

رىيە 1270 - (مىلادى 1853 -) يىلى تۇغۇلغان. كىتابنىڭ مۇقاۋىسىغا كاتىپ تەرىپىدىن قىستۇرۇلغان بىر پارچە قەغەزگە: «بۇ شەۋقى كىتابىنىڭ مۇسەننىفى گۇما قوشتاغلىق موللا مۇھەممەد رەسۇل بىننى موللا نەزەر ئەفىيەللاھۇ ئەنھۇ. ئول كىشىنىڭ قەلەم رىشھەسىدىن يېزىلغان ئىكەنلەر» دېگەن قۇرلار يېزىلغان. ئاپتورنىڭ ئۆز ئىسمى توغرىسىدا ئېيىنقانلىرى بىلەن بۇ سۆزلەرنى بىرلەشتۈرۈپ قارىغاندا ئاپتورنىڭ يۇرتى گۇما ناھىيىسى «قوشتاغ» كەنتى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

قولىيازما دىۋان شەكلىدە تۈزۈلگەن. دىۋاندا غەزەللەر ئاساسىي سالماقنى تەشكىل قىلىدۇ. غەزەللەردىن باشقا رۇبائى، مۇخەممەس، مۇسەددەس، مۇسەببەلەرمۇ بار.

شېئىرلارنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا كۆپىنچىسى دىنىي تېمىدىكى شېئىرلار بولۇپ، ئىسلام دىنىنىڭ مۇھىم قائىدە - يوسۇنلىرىنى شەرھلەيدۇ. لېكىن تارىخىي ۋە ئىجتىمائىي ھادىسىلەر ئەكس ئەتتۈرۈلگەن شېئىرلارمۇ، مۇھەببەت تېمىسىدىكى شېئىرلارمۇ خېلى كۆپ سالماقنى ئىگىلەيدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، شائىر نوقۇل دىنىي تېما بىلەنلا چەكلىنىپ قالمىغان. بەلكى، جەمئىيەتتىكى ھەرخىل ئىجتىمائىي ھادىسىلەر ئۇنىڭ نەزىرىدىن چەتتە قالمىغان. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى: «بۇ قولىيازما شائىرنىڭ ھەممە ئىجادىي ئەمگىكىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تولۇق توپلام بولماستىن، بەلكى مۇشۇ ئەسىرنىڭ 30 - يىللىرىدا كۆچۈرگۈچى تەرىپىدىن دىنىي مەزمۇندىكى شېئىرلىرىلا تاللىنىپ كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى بولۇشى مۇمكىن. شائىرنىڭ ھايات پائالىيىتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى، دىۋاننىڭ باشقا نۇسخىلىرى توغرىسىدا تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ ئىزدىنىش تەتقىقاتچىلىرىمىزنىڭ بۇندىن كېيىنكى مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرى.

قولىيازمىدىكى ئەسەرلەر، پىكىرنىڭ چوڭقۇرلۇقى، تىلىنىڭ راۋانلىقى، قاپىيىسىنىڭ مۇكەممەللىكى، مەزمۇنىنىڭ موللۇقى ئاپتورنىڭ ئەينى دەۋردە يېتىلگەن ئالىم ئىكەنلىكىنى تەخمىن قىلىشقا مۇمكىنچىلىك بېرىدۇ. قولىيازما تەركىبىدە يەنە ئەرەب، پارس تىلىدا يېزىلغان شېئىرلارمۇ خېلى ئۇچرايدۇ.

ئومۇمەن «دىۋان شەۋقى» خەلقىمىزنىڭ يەنە بىر قىممەتلىك مەدەنىي بايلىقى. ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى يەنە بىر نۇرلۇق مەرۋايىت.

بىز يېڭىدىن تېپىلغان «دىۋان شەۋقى» ناملىق ئەسەرنى ۋە ئۇنىڭ ئاپتورىنى تونۇشتۇرۇش مەقسىتىدە تۈركى تىل بىلەن يېزىلغان ئازغىنا بىرقىسىم غەزەللىرىنى تاللاپ كىتابخانلارنىڭ ھۇزۇرىغا تەقدىم قىلدۇق.

غەزەللەر

ئىبتىدا ئەيلەدىم بەنامى خۇدا،
رەمز كۇن بىرلە خەلق ھەر دۇ سەرا.

چۇن دەلىل سانىئى دۇ ئالەمگە،
سابىت ئولمىش ھەقايىقى ئەشيا.

ئەهلى هەق ئەيتتىلەر مۇنى بىشەك،
ئاگا قىلمىش خىلاف سۇفىسەتا.

ئىلمى تەهقىق بەر هەقىقەتى شەيئ
تۇتىئى جانفەزا ئىمىش گويا.

ئىلمى هاسىلغە ئۇچدۇر ئەسبابىن،
بىر هەۋاسى سەلىمە ئول ئەئزا.

خەبەرى سادىق ئول بىرى ئۇچىدىن،
يەنە بىر ئەقلدۇر ۋەزىرۇ شاه.

خارىج ئەتتى بىرىنى ئەللامە،
ئىلمى ئەسبابدىن بۇ پىرى هۇدا.

چىقارىپ بارچەنى زەلالەتدىن،
ئەيلەدىلەر ئەقىدەنى بەرپا.

قائىل ئولدۇق هۇدۇسى ئالەمگە،
مۇهدىسى مەر هۇدۇس يىگانە خۇدا.

جىسمۇ جەۋهەر ئەرز مۇسەۋۋەردىن،
پاكدۇرلەر خۇدايى بىهەمتا.

ئىلمۇ قۇدرەت هەياتۇ سەمئۇ بەسىر
هەم كەلامۇ ئىرادە مەشيە بەقا.

ئەين ئەمەس غەير ئەمەس سىفاتى قەدىم،
مۇتتەسىف جۇملەگى بىزاتى خۇدا.

بىجەمئى ئەقائىدى ئىسلام،
كامىل ئىمانىمىز بىهەمدى ئىلاه.

ئەي خۇدايى ئەهەد كەرىم، سەمەد،
سەن غەنى دەرگەهىڭدە بارچە گەدا.

ساقلا ئسمانىمز بەئىن هالات،
رۇز مەهشەردە قىلماغىل رەسۋا.

مەرهەمەت قىل گەدائى شەۋقىغە،
لۇتف تەۋپىق فەزلى بىرلە خۇدا.

* * *

دەلىلى سانىئى ئالەمگە ئسباتى جەهان پەيدا،
خۇدايى مېھرىبانىم ئاشكاراۋۇ نىهان پەيدا.

جەهان هادىسلەرىغە لازىم ئولماقدۇركى مۇهدىسدىن،
ئۆزىچە بولماغاندۇرلار زىمىنۇ ئاسمان پەيدا.

زىهى قۇدرەت ئەدەمدىن ئەيلەبان مەۋجۇد مۇئەددەەنى،
ياساپ سۇرەتلەرىن هەررەڭ تەن ئىچرە تازە جان پەيدا.

كۆرۈنمىشلەر جەهان ئەيۋانى ئىچرە رەڭ - بەرەڭ گۇللەر،
ئاچىپ ئىبرەت كۆزۈڭ كۆرگىلكى ياخشى باغبان پەيدا.

قاراپ كۆرگىل تەمام ئۈنمەككە بىر ئۈندۈرگۈچى لازىم،
ۋۇجۇدى دانەئى گەندۇمغە ئىسباتى سەمان پەيدا.

جەهان رەئىنالارى مەئشۇق ۋەسلىدىن ئۈمىد ئەتكەچ،
قىزىلگۇل ئەشكى خۇندىن سەفهە رۇخسارىغە قان پەيدا.

چۇنان ئاشىق ۋىسالىڭ دەۋلەتىدىن ئاررزۇ ئەتكەچ،
چىقىپ سەۋتۇ سەداسىدىن تۈمەن تۈرلۈك فىغان پەيدا.

تەرەننۇم ئەيلەگەيلەر گۇل يۈزۈڭ شەۋقىدە بۇلبۇللار،
كېلىپ قالغاي دېبان مەجنۇن، ئاراغە لەيلى جان پەيدا.

قۇياش رەڭگىغە ئەكسىدىن قىزارماق گاهى سارغارماق،
تەلەتتۇف بىرلە قەهرىڭدىن قىزارماق زەئفىران پەيدا.

ھەۋادىسىغە مەھەللىسىز قايىم ئولماق مۇمكىن ئېرمەسدۇر،
مەكان ھاجەت ئەمەسدۇرلەر قەدىمغە لامەكان پەيدا.

مۇيەسسەر ئولسەلەر جامى ئەزەلدىن كاش شەۋقىغە،
فەنا دەيرىدە كۆرگەيكىم ھەياتى جاۋىدان پەيدا.

* * *

زىھى لۇتفۇڭ نەسىمىدىن ئاچىلمىش بىرگۇلى رەئنا،
تەرەننۇم چەكتىلەركىم ھەرتەرەفدىن بۇلبۇلى شەيدا.

جەمالى شەمئىدىن سالمىش جەھانغە رەۋشەنالىقنى،
ئۆزىن ئۇردى ئوت ئىچرە ئاشىقى پەرۋانەلەر گويا.

مەزەللەت خاكىغە سۇرتۇپ يۈزىنى، يىغلابان مەجنۇن،
نېچۇككىم بولماغايلار سەن كەبى ئالەمدە بىرلەيلا.

چۇنان ئەۋۋارەيۇ سەرگەشتە دۇرلەر ۋامىقۇ فەرھات،
نىسار ئەيلەپ جانىن ھەردۇ ئەجەب شىرىن ئەجەب ئۇزرا.

زىلەيخانىڭ ۋۇجۇدىن كۆيدۇرۇپ كۆل قىلدىلار ئاخىر،
شەرارى ئىشقىدىن ئول شاھى كەنئان يۇسۇفى بەرنا.

گۇلىستانى ئىرەم ئىچرە ئەجايىب شەھپەرىدۇرسەن،
سەنەۋبەر گۇلپەرى ئىشقىدا بۇلبۇل ۋالەۋۇ شەيدا.

فىراقىڭ شىددەتىدىن قان يۇتۇپ سەيفۇلمەلىك يىللار،
بەلا دەشتىنى قەتئ ئەيلەپ كېچىپ جاندىن تاپىپ جانا.

سەدا كەلمىش ئەزەلنىڭ تۇتىسىدىن جانفەزا لەۋلاك،
تۇفەيلىڭدىن ياراتمىش ئەرشى كۇرسى جەننەتۇلمەئۋا.

يېتىشكەچ ئىلتىفاتى يا مۇدەسسىر يا مۇزەممىل قۇم،
بىمېئراجى ۋۇجۇدەش نەسسى سۇبھانەللەزى ئەسرا.

ئۇل ئاخشام بولدىلار ئاي كۈن يۈزلۈك خۇرشىدىدىن مەرھۇم،
ئۇرۇج ئەيلەپ مەقامىڭ قابى قەۋسەين تاكى ئەۋئەدنا.

سىنىڭ ھۇسنۇڭنى كۆرگەچ ئاي خىجالەتدىن بولۇپ پارە،
قىزارغاندىن قارالىقغە يېتىشكەچ داغ ئىلە بۇرجا.

رىكابىڭدا مەلائىك خەيلىدىن ھەر سارى يۈزمىڭ سەف،
سالىپ ھەرسەف شەياتىن مۈلكىگە تاراج ئىلە يەغما.

شىكاف ئەيلەپ فەلەكلەر سىنەسىنى دۇدى ئاھىدىن،
تىلەپ ئۇممەت گۇناھىن ئەشكى خۇندىن مەۋج ئۇرۇپ دەريا.

خىتابى يامۇزەممىل قۇم شەھىنشەھ گۇشۋار ئەيلەپ،
شەكەرخابىن بۇزۇپ ئولمىش ۋەرەم ئۇممەت غەمىدە پا.

بەيان ئولمىش يۈزلۈك خۇرشىدىدىن ۋەششەمىسى تەفسىرى،
ساچىڭ سەۋداسىغە ۋەللەيلى سابىت ئەيلەمىش سەۋدا.

نىدا كويۇڭدا ئۇرمىش «سەۋفە يۇئتىكە فەتەرزا»نى،
رىزالىق ئىزدەبان مەئشۇق ھىمىن ئاشىق خۇداۋەندا.

ئەلەم نەشرەھ رىسالەت نۇرئىلە سىنەڭنى يازمىشكىم،
خەزىنە بەھرى رەھمەت گەنجى ئىرفان پۇر قىلىپ سەدرا.

كەرەم كۆرگۈز ئىنايەت ئەيلەبان يا ئەھمەدا قۇلغە،
سىنىڭ ئۇممەتلەرىڭدىن بىر قۇلى كىم رۇسىيا گۇمراھ.

نەسىمى ئىلتىفاتىڭدىن نەسىب ئولغايمۇ شەۋقىغە،
يېتىشكەچ ئۇمرى شۇبھى شام ئارا زۇلمەتدە ۋا شەۋقا.

* * *

پادىشاھا جۇرمى ئىسيانىم كەچۈرگىل خالىقا،
سەندىن ئولمىش ئەفۋى رەھمەت مەغفىرەت تۈرلۈك ئەتا.

يوق ئسدۇك بار ئەيلەدىڭ لۇتفۇڭنى ئىزھار ئەيلەدىڭ،
ئەۋۋەلا خەلق ئەيلەدىڭ نۇرى رەسۇلى مۇستەفا.

مۇلكۇڭ ئۇن سەككىزمىڭدىن ئۇشبۇ ئالەم بىر كېلىپ،
ئول بىر ئۆيلۈك قۇل ساڭا ئادەم ئاتا، ھەۋۋا ئانا.

جاھ بىرىپ جەننەتدە ئەسفەلگە تۇشۇرمەك خاھىشىڭ،
ۋەقتى ئاخىردا چىقارماق زاتى پاكى مۇجتەبا.

تىرگۈزۈپ ئۆلتۈردۈك ئىككى ئۆي مۇھەييا ئەيلەدىڭ،
بىردە گۈنا - گۈن ئەزابلار بىردە مىڭ تۈرلۈك ئەتا.

چارە يوقتۇر ئايرىلۇردىن ئىككى ئۆيگە ئەي دەرىغ،
ئىلتىفاتىڭ قايسى بىرگە بىلمەگەي مۇفلىس گەدا.

رەھمەتىڭ مەۋج ئۇرسەلەر ئاتەشنى گۈلزار ئەيلەسەڭ،
نە ئەجەب قىلساڭ خەلىل يەڭلىغ ئۇنى بوستان ئارا.

ھۇسنى لۇتفۇڭدىن گەھى ھەركىمگە بىر سەۋدا تۇشۇپ،
ئەھلى ئالەم ئىچرە غەۋغا ئول سەبەبدىن ماجەرا.

ئۇلفەتىڭ سەۋداسىغە تۇشكەي گەدايى مۇستەمەند،
كاش جەزبى شەفقەتىڭنى قىلماساڭ ئاندىن جۇدا.

سەن ئۇمىد بىرلە قەدەم قوي مەرھەمەت سەۋداسىغە،
ئول كەرىمدۇر تاپتىلار ھەر بىنەۋا ئاندىن نەۋا.

رەھم ئېتەر ھالىڭغە شايەد مېھرىبانىدۇر مېھرىبان،
مېھرىبان ئۇستازدىن، مۇشفىق ئاتادىن ھەم ئانا.

قايسى تىل بىرلە سېنىڭ ھەمدىڭنى ئىزھار ئەيلەگەي،
دېدىلەر خەيرۇلبەشەر ئۆزرىدە لا ئۇھسى سەنا.

نېئمەتى ئىسيان زەۋالىدىن بەسى شەۋقى ھەزىن،
ئىلتىفاتىڭ بەس ئېرۇر ئاخىر نەفەس قىلساڭ نىگاھ.

* * *

ئايا مەھبۇب يولۇڭغە دۇررى ئەشكىمنى نىسار ئەيلەپ،
تەسەددۇق ئەيلەسەم مۇڭلۇغ باشىمنى خار-زار ئەيلەپ.

كەرىم سائىللنى مەھرۇم ئەيلەمەسلەر دەپ ئۈمىد بىرلەن،
كېلىپمەن دەرگەھىڭغە سەن ئەزىزنى ئىختىيار ئەيلەپ.

ئۇلۇغ خىزمەتلەرىڭ بەرجا قىلالماسلار ھەمىن ئاجىز،
ۋە لېكىن تاقەتى يەتكەنچە ئەمرىڭ گۇشىۋار ئەيلەپ.

ئەزەل دېھقانى كەلگەيلەر زەمىنى شور ئۇزە شايەد،
ئىنايەتدىن بېرىپ ئىسلاھ زەھى كىم سەبزەزار ئەيلەپ.

ئۇمىددۇركىم سۇ بەرگەيلەر دەرەختى نەۋ نىھالىڭغە،
چۇنان دەريايى رەھمەتدىن زەھى كىم مېۋەدار ئەيلەپ.

ئېلىپ بارغىل ۋۇجۇدۇڭ رەختىنى بازارى مەھشەرگە،
كەساد ئولماسدا رەختىڭ ئانچۇنانكىم ئېئتىبار ئەيلەپ.

رىيازەت بۇتەسىن ئىچرە جەسەت زەڭگىنى مەھۋ ئەتكىل،
مۇسەققەل نۇرى ئىمان بىرلە جىسمىڭ شىشەدار ئەيلەپ.

فەنا دەشتىغە يۈز كەلتۈر بەقا ھاسىل ئۇمىد بىرلەن،
بارۇرسەن تاڭلا مەھشەر ئىززۇ نازۇ ئىفتىخار ئەيلەپ.

سەئادەت سەرنەۋىشتى فەزلى ھەقدىن بەخت يار ئولسا،
كېلەر ئالدىڭغە جەننەت ھۆرۇ غۇلمان ئىنتىزار ئەيلەپ.

يېتەرمۇ بىر كەمىنە خەستەگە بۇيى ۋىسالىڭدىن،
دىگەچ شامۇ سەھەرلەر ئەشكى خۇندىن جۇيىبار ئەيلەپ.

ۋەفاغە ۋەئدە بەرگەندۇر كەرىمدۇر جانى جانانىم،
ۋەفاسىغە خىلاف ئەتمەس غەرىبنى شەرمسار ئەيلەپ.

مۇھەببەت شەربەتىدىن بىر قەدەھ سۇنغىل ئايا ساقى،
ئۆزۈكىدىن ئۆزگەدىن ئۆزگىل ئۆزۈكگە بەر قەرار ئەيلەپ.

تەۋەككەلتۇ ئەلەللاھ دەپ يولۇكغە كىردىلەر شەۋقى،
ئۈمىد ئەتكەچ ۋىسالىك خىلۋەتىدىن ئۆزنى خار ئەيلەپ.

* * *

جەھان بەقاسىغە يوقتۇر بۇ گۇلشەن ئىچرە سۇبات،
ئەجەب سەئادەت ئىرۇر چىقسە ياخشىلىق بىلە ئات

ئەخىر ئىشقۇ فەنادىن بەقا ئىرۇر ھاسىل،
ئۇلانسەلەر دۇرى رەھمەتكە ئاندا ئابىھەيات.

گۇناھ باشىغە قوشۇپ تۇتكى باشدىن ئىستىغفار،
ئۇلانسەلەر دۇرى رەھمەتكە ئۇلدىلاركى نەجات.

مۇيەسسەر ئولسە ساڭا قەلبى يار ھەمدەمدىن،
چىقارمە قولدىن ئەگەر بولسا ئەقلۇ ئىدراكات.

ئەگەرچە قوي سەرى مەھرەمنى قەلب ھەمدەمگە،
كۆتەر كەرەم بىلە ھەمنى تاپىلغۇسى دەرەجات.

رىزا باشىنى سۇئالىغە ئەيلەسەڭ رەھبەر،
سۇئال ئىچىندە كۆتەر سەرۋى قامەتىڭنى پات.

مۇراد ھۇسۇلى كىرەك تاشلا گىردى راھەتدىن،
مۇراد چۆرەسىدىن ئۇشلا ئاندا دۇر سەمەرات.

يېتىشسە ھەرنە خۇدادىن قەنائەت ئەيلە بەجان،
ئەمان ئاياغىنى تۇت لۇقمە بىرلە ماددە ھەيات.

تەمەئ قىلۇر كىشى تويماس چۇنانچە ھەرفى تەمەئ
قەنائەت ئەھلى غەنى ۋەسفى بىرلە مەشھۇرات.

ئۇ جۇملەدىن بىرى يەتمىش باش ئىلە ئەللىك تەن،
ئاياغى يۈز بىر ئىبرۇر ئەمرى قەلبىدىن بۇ نۇكات.

تەمەنئ باشنى ئۈزۈپ تاشلا ئەھرىمەن باشىغە،
ئۈزۈلسە قۇيرۇغى ئولغاي دىلىڭ ئەجەب مۇشكات.

تاشىڭنى سۇ بىلە پاكىزە ئەيلەگىل كى چۇنان،
ئىچىڭنى تەۋبە ئىنابەت سۇيى بىلەن ھەسەنات.

دىلىڭنى يادى خۇدا بىرلە ئەيلەگىل مەمنۇن،
تىلىڭنى ئىلمۇ ئەمەل سەفھەسىدە قىل ھەرەكات.

تەزەررۇئ ئەيلە خۇدا دەرگەھىغە باش قويۇبان،
ئىجابەت ئەيلەسە شايەد كەرەم قىلىپ دەئۋات.

جەنابى ھەق سارى قىلغىل مۇدام ئىستىغفار،
تەرەھھۇم ئەيلەسە شايەد كۆتەرسەلەر زۇلمات.

مۇسەققەل ئەيلەسە لاتەقنەتۇ بىشارەتىدىن،
ۋۇجۇد زەڭگىنى مەھۋ ئەيلەبان قىلىپ مىرئات.

ئەجەب ئەمەس كەرەمىدىن ئەتايى شەۋقىغە،
خۇدايى رەببىمىۇ ھەسبى قازىيۇل ھاجات.

* * *

تاشلابان قويدى جەھان زىندانىغە يارىل غىياس،
ناز ئىلە قىلماس نىگاھى چەشمى خۇمارىل غىياس.

تۇرفە يەڭلىغ بىۋەفالىغ شىۋەسىن كۆرگۈزدىلەر،
ساچى سۇنبۇل قەددى شەمشاد چىھرە گۈلنارىل غىياس.

رەھىم قىلماسلار غەرىب بىچارەنىڭ ئەھۋالىغە،
سەرۋى ئەر ـ ئەر ئۇدۇ ئەنبەر مۇشكى تاتارىل غىياس.

ئىلتىفات ئەيلەپ رەقىبلەرگە ماڭا بىر باقمادىڭ،
ھەم رەقىبلەر ئۆلمادىلار مەن كەبى زارىل غىياس.

مېھرىبانلىق كۆرگۈزۈرسەن ئۆزگەلەرگە لۇتف ئىلە،
بولمىغاي بىر مەن كەبى بەختى قارا خارىل غىياس.

«بۇ مېنىڭ شۇم تالىئىمدىن يار باقمايدۇر ماڭا»①
ئۇشبۇ دۇرمۇ گۈلپەرىنىڭ شەنىگە كارىل غىياس.

ئىزدەسەڭ ئاخىر تاپارسەن بولماغىل ھەرگىز مەلۇل،
سىدقى ئىخلاسىڭغە لايىق ھەرنە تەييارىل غىياس.

سەن ئەزىز ئەتكەن قۇلۇڭنى خار ئېتەلمەس ھېچكىشى،
سەن ئەگەر خار ئەيلەسەڭ ھەريەردە دۇر خارىل غىياس.

خىزمەتى شايەستە قىلغىل ھىممەتىڭ تۇتغىل بەلەند،
بىر كىفايەت جۇملىدىن مەقبۇلى جىدبارىل غىياس.

ماسەۋادىن ئۈز كۆڭۈلنى شەۋقى دائىم يىغلاغىل،
ۋەئدە بەردى ئەينە ماكۇنتۇم دىبان يارىل غىياس.

* * *

ئۆتكەسەن ئاخىر جەھاندىن يۈرمەگىل ئۇمرۇڭ ئەبەس،
كار قىلغىل خەير قىلغىل يۈرمەگىل ئۇمرۇڭ ئەبەس.

ئاخىرەتنىڭ مەزرەئىدۇر ئەسلى بىلسەڭ بۇ جەھان،
قۇللۇغۇڭنى سابىت ئەيلەپ يۈرمەگىل ئۇمرۇڭ ئەبەس.

ھەقنى ياد ئەتكىل ھەمىشە بولماغىل غافىل چۇنان،
كۆرگەسەن ئەجرىڭنى ئاندىن يۈرمەگىل ئۇمرۇڭ ئەبەس.

① بۇ مىسرا «دىۋان نەۋبەتى» دىن ئاربىيە ئېلىنغان.

مېھرى دۇنيا قەيدىگە بەند ئولماغىل جەھد ئەيلەگىل،
ئۆز كۆڭۈلنى ماسەۋادىن يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

باخەبەرسەن ئىلگەرى ئۆتكەنلە قايتىپ كەلمەدى،
ئىبرەت ئالغىل ئاچ كۆزۈڭنى يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

كەتتىلەر ئادەم سەفىدىن تاموھەممەد مۇستەفا،
بارغۇمىز نەۋبەت ـ بەنەۋبەت يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

مېھرى دۇنيادىن ئۈزۈلمەي قولغە كەلمەس ئاخىرەت،
ئوت بىلەن سۇ جەمئى كەلمەس يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

جەمئى كەلمەس كۇفرى ـ ئىمان، كېچە كۈندۈز قىشۇ ياز،
ھۆسن قەبھۇ ئىلمۇ جەھل ھەم يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

كۇفرۇ ئاتەش سەردۇزەشتۇ جەھلى دۇنيا تەمسىلى،
زاھىرى خوب زەھر قاتىل يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

ئۆمرى نەقدىن بىۋەفا دۇنيا ئۈچۈن سەرف ئەتمەگىل،
بىر كىفەندىن ئۆزگە قالغاي يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

خاھىش ئەتسەڭ ئاخىرەتنى زۆھد تەقۋا ئەيلەگىل،
تاجىر ئول دۇنيالىق ئەتسەڭ يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

خالىساڭ دۇنيا بىلەن ئۇقبانى ئەي شەۋقى ھەزىن،
دىن ئۇلۇمىن ھاسىل ئەتكىل يۇرمەگىل ئۆمرۈك ئەبەس.

* * *

بەقا يوقتۇر جەھان ئەھلىگە كۆرگىل كىم جەھان ھادىس،
ۋەفا يوقتۇر زەمان ئەھلىگە بىلگىل كىم زەمان ھادىس.

جەھانغە ئېئتىماد ئەتمە ھەزىن كۆڭلۈڭنى شاد ئەتمە،
خۇدا غەيرىنى ياد ئەتمە كېتەرسەن بىگۇمان ھادىس.

بۇ ئالەم خانەئى مىهمانۇ بىز مىهمانى ھەقدۇرمىز،
بۇلۇپ مىهمانى بەشكۈنلۈك كېتەرمىز جۇملە جان ھادىس.

ئۇمىد ئولدۇركى ساھىبخانەدىن ئەئزاز كۆرگەيمىز،
چەرا تەئزىمى مىهمان رەسمى ئادەت خۇيى شان ھادىس.

ئەمانەت قويدى بىزگە ئەمرىمەئرۇپ نەھيى مۇنكىردىن،
خىيانەت قىلماساق ئازار يەتمەسلەر چۇنان ھادىس.

خەراباتى ئۇمىد ئەتمە جەھان ئەھلى ۋەفاسىدىن،
نەھايەتسىز كۆرەرسەن ئىككى ئۇچكۈن ئىككى نان ھادىس.

ئىشەنمە خاتۇنۇڭغە ئەيماغىل سىررىڭنى سەن ھەرگىز،
خۇسۇسەن بىۋەفالىق بابىدا تەنها زىنان ھادىس.

مەئىشەت كەڭرۇلىكدىن دەۋرى قىلغاي ئەھلى فەرزەندىڭ،
ئەگەر تەڭ كەلسە ھالىڭ باقماغاي نامېهرىبان ھادىس.

مەلال ئولماس تىلەكدىن ھەرنە مەقسۇد ئاندا ھاسىلدۇر،
تىلەپ ئالغىل چىقىپ كىتمەستە تەندىن مۇرغى جان ھادىس.

بېرىپ رىزقى فەراۋان كىبرۇ تەرسا، ھىندى، كافىرغە،
قاچان مەھرۇم ئېتەر دوستلارنى خەللاقى جەھان ھادىس.

ئۇمىدىڭ قەتئ قىلغىل ماسەۋادىن زەۋق ئىلە شەۋقى،
ھەمىشە زىكرى مەيدانىدا ئويناتغىل زەبان ھادىس.

* * *

ئەرشى ئەزەم گەردى نەئلىڭدىن باشىغە قىلدى تاج،
ئارزۇ ئەتكەچ غۇبارى مەقدەمىڭدىن ئول رەۋاج.

خىزمەت ئەيلەپ چۇن رىكابىڭدا مەلائىك خەيلىدىن،
سەدرەدىن ئاشماقغە جەبرەئىل تاپمادى ھەرگىز ئىلاج.

سەن كەبى چىقماس نەبۇۋۋەت بەھرىدىن دۇررى يەتىم،
توغرا بولماس ئىككى ئالەمنىڭ خىراجىدىن خىراج.

بەرھەم ئۇردۇڭ سەن شەياتىنلەرگە مېئراج ئاخشامى،
نۇرى پاكىڭ شۇئلەسىدىن ھەر تەرەفكە قاچ ـ قاچ.

تۇرى پاكىڭ پەرتەۋىدىن بىزگە ئىسار ئەيلەدىڭ،
دىن ئۆيىگە تا قىيامەت نۇرى ئىماندىن سىراج.

جەھل ئارا ئۆلگەن ئۆلۈكلەرگە دەم ـ ى ئىيسا بولۇپ،
ئىلمى ھەقدىن جۆملىگە يوللارنى قىلدىڭ سەن فىھاج.

ئاسىلار پۇشتى پەناھى ياشەفىئەل مۇز نەبىن،
ھەددىن ئارتۇق ئاسى ئۇممەت ئۆزرىگە قىلدىڭ لەجاج.

ھەق تەرەفدىن ھەرنەكىم ئىزدەپ تاپىپ بەخشىش ئەتا،
ئەي زىھى سائىل، زىھى بازىل، زىھى رىفئەت نىھاج.

ئاسىلارگە مەغفىرەت دەرياسىدۇر بەيتۇلھەرەم،
پويە ئۇرمىش رەۋزە پاكىڭ شەۋقىدىن ئەھلى ھىجاج.

كۆز ئۇچى بىرلەن ئىگردى شەۋقى نەئتىڭ رىشتەسىن،
جامە تەقۋا سەنسىزىن پۇتمەس بۇدۇركىم ئىھتىياج.

* * *

يوقنى كەلتۈرگۈچىنىڭ شەئنىدە قىلسۇن نە ئىلاج،
بەندە بىچارە جەھان مۇلكىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

كاشكى كەلمەس ئىدۇك، فىتنىجەھان كۆرمەس ئىدۇك،
فىسق ئىلە ئۆلمەس ئىدۇك ھەشرىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

قەترەئى ناپاك سۇدىن سۇرەتىمىز [نى] خەلق ئېتىپ،
مادە ـ نەر، ھۇسنۇ قەبىھ رەڭگىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

كاشكى مۇرغى ھەۋا قىلسە ئىدى سۇنئى خۇدا،
بولماس ئىردى بۇ ھەۋا بەندىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

كاشكى بولسا غەنىم بىرلە بەقەر ئاھۇ بەرە،
بەھرە ئالۇر ئىردى جەھان زەبھىدە قىلسۇن نەئىلاج.

ياكى ئات بىرلە ئېشەك بولسە ئىدى تىز رەفتار،
مىنىبان ئۇستىگە ئەل سەيرىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

يا قوغۇن، ئالما، ئانار بىرلە ئۆرۈكۈ شەفتالۇ،
يا ئۈزۈم بىرلە بىھى رەڭگىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

بەھرە ئالۇر ئىردى يىبان ھەربىرىدىن ئەھلى جەھان،
رۇزى مەھشەردە نىھان غەمكىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

يا ئوتۇن بولسا ئىدى كۆيدۈرۈبان كۈل قىلغاي،
رۇزى مەھشەر ئوتىنىڭ شەررىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

مۇددەئا بىزلەرنى خەلق ئەتمەسە ئىردى ئىنسان،
ئۆزگە ھەيۋان سەفىنىڭ شەۋقىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

ئارزۇ ئەيلەمە كىم ئۆزگەلەنىڭ خىلقەتىنى،
تۇفراق ئولغاي توزۇغاي ھەشرىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

توزۇغايلار ھەمە دەۋزەخ ئوتىدىن بولغاي ئامان،
مۇشت خاكى بەشەر ئاتەشكەدە قىلسۇن نە ئىلاج.

خەۋف ساردىن ئۇمىد باش چىقارىپ ئەيتتى چۇنان:
«قورقماغىل بەندە ھامان ئەجزىدە قىلسۇن نە ئىلاج».

تەۋبە ئوت، رەھمەتى ھەق بىرلە ئوتۇن بارچە گۇنا،
تەۋبە رەھمەت ئوتىنىڭ شەرھىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

كۆيدۈرۈر بارچە گۇناھلارنى نىھان تەۋبە ئوتى،
بۇ تەسەللىنى كۆرۈپ ۋەھمىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

شەۋقى مەستانەنى گەھ قورقۇتۇبان خەۋف ئىلە بىيم،
كى ئۇمىد بىرلە رىجا سۇلكىدە قىلسۇن نە ئىلاج.

* * *

گۇناھ قىلدىڭ پۇشەيمان قىلمادىڭ ھىچ،
جەھاندىن ئەسلا ئىبرەت ئالمادىڭ ھىچ.

قاچانغـە نەفسى پەرۋەرلىك قىلۇرسەن،
جەھان مۇلكىنى ئارقە سالمادىڭ ھىچ.

قايان باردى ئاتاڭ بىرلەن ئاناڭ ھەم،
بارۇرنى ئارقادىن سەن بىلمەدىڭ ھىچ.

كىتىپدۇر جۇفتى پاكىڭ نۇرى چەشمىڭ،
يانىپ كەلمەس، سوراغىن قىلمادىڭ ھىچ.

بۇ ئالەم ئاخىرەتنىڭ مەزرەئىدۇر،
زىرائەتگاھغە يۈز كەلتۈرمەدىڭ ھىچ.

بۇ ئىنسانلىغ رەۋشنى ھەيف ئىتەرسەن،
بەھايىملىق سۇفەتدىن قالمادىڭ ھىچ.

تۇرار جايىڭ ئەمەسدۇر ئۇشبۇ ھالا،
كىتەر جايىڭ ياراغىن قىلمادىڭ ھىچ.

كىتەرسەن خاھ ـ ناخاھ چارە يوقتۇر،
پۇشايمانلىغ كۇنۇڭ ياد ئالمادىڭ ھىچ.

كىتەر ۋەقتىڭدە بولغاي خەۋف ئىمان،
زەۋال ئولماقدا ئىمان قورقمادىڭ ھىچ.

ئىنايەت قىلسەلەر خەللاقى ئالەم،
بىھىشت ئەنبەر سىرىشتدىن چىقمادىڭ ھىچ.

AltunOq

زەۋالى نىئمەتى ئىسمان غەمىدىن،
خۇدايا شەۋقىنى يىغلاتمادىڭ ھىچ.

* * *

ھەق تەلەب سەن تىنمايىن ھەق سارى قاچ،
دۇررى گەۋھەرخانەگە دەرۋازە ئاچ.

بەرمەگىل قولدىن قەنائەت گەنجىنى،
بولغۇسى ئول گەنجى رەنجىڭگە ئىلاج.

ھەرنە يەتسە ھەق تەرەفدىن شۇكرى قىل،
جانۇ ئىمانىڭغە ئول بولغاي رەۋاج.

فەقر دەردىگە چۇنان سەبر ئەيلەگىل،
پادىشاھ ۋەيرانەدىن ئالماس خىراج.

بەردىلەر ئەلفەقرۇ فەخرىدىن خەبەر،
ساھىبۇل مىئراجى ئول لەۋلاك تاج.

گەنجى تاپساڭ تۇت ئانى ئەلدىن نىھان،
نەفسى شەيتان ئوغرىسىدۇر قاچ - قاچ.

بولماغىل كەجلەر ئىشگىدە گەدا،
راستلىقنى پىشە قىل ساھىب رەۋاج.

تەلمۇرۇپ تۇرغاندىن ئۆلگەن ياخشىراق،
ئەل قولىغە پارە نان بىرلەن ئۇماچ.

كەسب قىل كاسىب ھەبىبۇللاھ بىخان،
بەندە كاسىب ھەق سارىغە ئىھتىياج.

بەندە كەسب ئەيلەپ سەبەبكار ئولغۇسى،
فەزلى قىلغاي بەندە قىلغاندىن لەجاج.

كەسىدىن رىزقىنى كۆرمەك كۇفرىدۇر،
ئىلمى ھەقدىن شەۋقى ياندۇرغىل سىراج.

* * *

بەھار كۈنلەرى كەلمىش كېتىپ زىمىستان چەرخ،
ساۋۇقنى شىددەتىنى يوق قىلىپ تابىستان چەرخ.

خۇدايى ھەردۇ جەھان خەلق ئېتىپ ئون ئىككى بۇرۇج،
ئەسەردە بىر - بىرىگە ئوخشاماس بۇ دەۋران چەرخ.

تاپىپ كەۋاكىبدىن تەربىيەت فەۋاسىللەر،
ھەزار نەشئۇ نەما لالەزار بوستان چەرخ.

بۇ فەسل نەشئەسىدىن رەڭ - بەرەڭ تەماشالار،
جەھاننى سەفھەسىگە كەلتۈرۈپ نەمايان چەرخ.

ئىرادەئى ئەزەلىدىن بۇ چەرخ سەرگەردان،
سەرەشك ئەبرىسىدىن قەترە - قەترە باران چەرخ.

ھەمىشە يىغلاشىبان گۇل يۈزىگە بۇلبۇللار،
چەمەن ئىچىدە كۆرۈپ رەڭ - بەرەڭ گۇلىستان چەرخ.

ئوت ئىچرە سالمىش ئۆزىن خار - زار پەرۋانە،
جەمالى شەمئىسىدىن جىلۋەگەر شەبىستان چەرخ.

بىرەۋنى مەسنەد ئىززەتدە نازۇ ئىستىغنا،
بىرىنى قىلدى گەدا ۋۇ بىرىنى سۇلتان چەرخ.

بىرىنى ئەيلەدى جەمشىد، بىرىنى ئەفرىدۇن،
بىرىنى قىلدى ئىسكەندەر، بىردىن سۇلەيمان چەرخ.

بىرىنى ئەيلەدى فىرئەۋن، بىرىنى قەيسەررۇم،
بىرىنى ئەيلەدى دارا، بىرىنى خاقان چەرخ.

بىرنى ئەيلەدى رۇستەم، بىرنى نۇشىرۋان،
بىرنى ئەيلەدى هاتەم، بىرنى لۇقمان چەرخ.

بىرنى بۇ ئەلى سىنا، ئەرستۇ، ئەفلاتۇن،
قىلىپ بۇلارنى هەمە دەردلەرگە دەرمان چەرخ.

خۇسۇس هەزرەتى ئادەم سەفى بىلەن هەۋۋا،
تەمام ئاندىن ئولۇپ كەلدى ـ كەتتى يەكسان چەرخ.

يىتىشتى دەۋر — بەدەۋر تا پەيەمبەرى ئافاق،
ئاخىرى قىلدى ئانى هەق سارىغە مىهمان چەرخ.

جەمال گەۋهەرى يەكتاغە مۇنتەزىر بولۇبان،
بىهىشت هۇرى قەسۇر باغى ئالى رىزۋان چەرخ.

بىردىن ـ بىردىن هەمە ياران سەفەر كىتىپ بارامىز،
فەنا يولىدا بەقا ساهىلىغە غەلتان چەرخ.

فەنا يەلىگە ساۋۇرمىش ۋۇجۇد خىرمەننى،
تەمامى ئەلگە نەدامەت بىلەن پۇشەيمان چەرخ.

يول ئىككى ئايراشىغە هەشرىگاهدە يەتكەيمىز،
زەلالەت ئەهلىنى قىلغاي بۇ كۇندە هەيران چەرخ.

هەۋادىس ئالەمىدىن ئەندەكى بەيان ئولمىش،
خۇدانىڭ زاتىنى ئىسبات ئىتەرگە بۇرهان چەرخ.

ئىرانلار ئۆزىنى بەقا ساهىلىغە يەتكۇرمىش،
ئۇمىدى شەۋقى يىتەر ئۆزدىن قىلسا ۋەيران چەرخ.

* * *

كىلىپ بىر گەۋهەرى يەكتا پەرى رۇخ،
نەبۇۋۋەت بەهرىدىن زىبا پەرى رۇخ.

جەھانغە دىن ئۆيىدىن سالدى ئابات،
ھىدايەت نۇر ئىلە رەئنا پەرى رۇخ.

مۇھەممەد كىم مۇھەببەت كانى ئىردى،
نەبۇۋۋەت ئەھلىدىن ئەئلا پەرى رۇخ.

تۇغۇلمىش ئاندىن ئىمان بىرلە ئىسلام،
مۇسۇلمان ئەھلىگە مەئۋا پەرى رۇخ.

ئەجەپ سىمۇرغى سەن قافى بەدەنگە،
قەنائەت مۇلكىگە ئەنقا پەرى رۇخ.

ھەرەم ئۆزرە كىلىپ بەتنى شەرەفدىن،
قورەيشى مەدەنى بەتھا پەرى رۇخ.

تىلەپ مەقسۇد ئۇرۇج ئەتتى سەماغە،
ھەرەمدىن مەسجىدى ئەقسا پەرى رۇخ.

ئىتىپ پەرۋاز سەدرە مۇنتەھاغە،
يىتىپ قەۋسەين ئەۋئەدنا پەرى رۇخ.

تىلەپ ئۇممەت گۇناھىن ھەرنە بەخشىش،
ئەتالار كۆردىلەر شەھلا پەرى رۇخ.

تۇزۇل ئەيلەپ سەمادىن يەر يۈزىگە،
بۇ سىرنى ئەيدىلەر دانا پەرى رۇخ.

ئاگا شەك قىلدىلار بىر مەرد خامى،
ئانى مەسخ ئەيلەدى گويا پەرى رۇخ.

ئىرانلىك سۇرەتىنى قىلدى زائىل،
خاتۇنغە تەبدىل ئەيلەپ شاھ پەرى رۇخ.

تىكىپ ئەرگە تاپىپ بىرنەچچە فەرزەند،
نەچەند يىل ئۆي بولۇپ ئانھا پەرى رۇخ.

سۇ كەلتۈرمەككە چىقتى سۇ لەبىگە،
سۇغە چۆمدى يەنە هالا پەرى رۇخ.

ئۆزىن كۆردى كىلىپ ئەر هالەتىگە،
تەئەججۇب ئەيلەدى ناگاه پەرى رۇخ.

بۇرۇنقى ئۆيگە كەلدى كۆردى خاتۇن،
بالىقنى پارچەلاپ جانا پەرى رۇخ.

دىدى خاتۇنغە ئۆتكەن سەرگۈزەشتىن،
دەرىغا سەد هەزار دەردا پەرى رۇخ.

بالىق بەردىم چىقىپ مەن سۇ تەلەبدە،
چۆمۈپ كۆردۈم ئۆزۈم زىبا پەرى رۇخ.

تىگىپ ئەرگە تۇغۇپ فەرزەند نەچەند يىل،
كىلىپ ئەر هالەتىمگە تا پەرى رۇخ.

ئارادىن ئۆتتى بىرگە نەچچە يىللار،
بىلىق كەسمەكدە سەن بەرنا پەرى رۇخ.

دىدى: خاتۇن ئاكا بەختى قارا شۇم،
مۇهەممەدكە نە ئەيدىڭ كافىرى رۇخ.

دىدى: مىئراجغە مۇنكىر بولۇپمەن،
بۇ يەڭلىغ قىلدى هەق رەسۋا پەرى رۇخ.

يەڭى باشدىن ئەقىدە تازە قىلدى،
خاتۇن ئەمرى بىلەن گويا پەرى رۇخ.

بويۇن ئارغامچى سالدى سۆدرەدىلەر،
رەسۇلۇللاه سارى رەئنا پەرى رۇخ.

تىلى ئىقرار كۆڭۈل تەسدىقىدىن جۇفت،
قىلىپ ئىمان گۇهەر بالا پەرى رۇخ.

Altun0q

ئوشۇلدۇر مۇئجىزاتىڭدىن بىرىسى،
تۈگەنمەس تا قىيامەتھا پەرى رۇخ.

تىلىم قاسىر دىلىم ناقىس سۆزۈڭگە،
بۇ غەم ئىچرە ھەزىن جانھا پەرى رۇخ.

خۇدا تەۋفىق ئىلە نەئتىڭگە شەۋقى،
شۇرۇئ قىلمىش نەھەد ئەسلا پەرى رۇخ.

* * *

بەيان ئېتەي ھەمە ئۆمرۈم بەناسى ئان تارىخ،
مىڭ ئىككى يۈز ئۆتتۈبان ھىجرەتى شەھان تارىخ.

ئۈچۈنچى يۈزدە تۇغۇلدۇم كى ئىشقىنىڭ باشىغە،
باشىكى يەتمىش ئېرۇر ئۇشلاغان زەمان تارىخ.

ئۆمىد بىرلە بۇ ئۈچيۈز تەنىگە يەتكەي دەپ،
ئاياغى يوقلۇقىدىن غەم بىلەن نىھان تارىخ،

يېتىشتى ئۆمر تەنىگە ئاياغى يۈز باشىغە،
يىگىرمە ئالتە ئاياغدىن ئۆتتۈپ ھەمان تارىخ.

مۇقەررەر ئەيلەدى تەھرىر نەزمە تارىخىن،
ئاياغى كامىل ئەمەس نۇقس ئىلە چۇنان تارىخ.

كەمال ئولسە ئاياغ ئىشقىنىڭ ھوسۇلىدىن،
يېتىشسە ئېردى بىدارىل ئەمان تارىخ.

مۇسەننىف ئىسمى مۇھەممەد رەسۇل بەنام رەسۇل،
پەيەمبەر ئىسمىغە چۇن فەخر ئېتەر جەھان تارىخ.

يېتىشسەلەرچە ئەجەب پەرتەۋى شەفائەتدىن،
بىھەققى ھۆرمەتى نام پەيەمبەران تارىخ.

ئاياغى يۈز، تەنى ئۈچيۈز، باشى ئانىڭ يەتمىش،
تۆشەر يەرى دىلى ۋەيران خەراب جان تارىخ.

قاناتى بەشيۈز ئەللىك بىر ئولمىش ئول قۇشغە،
ئانىڭكى قۇيرۇغى تۆرت يۈز قىرىق ئول رەۋان تارىخ.

ئانىڭكى سايەسى تۆشمەس ئىزى بىلەن يەرگە،
بۇ قۇشنىڭ مەئنىسى مۇشكۈل ئەمەس ئاسان تارىخ.

بۇ قۇشنىڭ مەئنىسى ئاسان ئىرۇر بەسى مۇشكۈل،
كىم ئىزدەگەي ئانى زاھىر ۋەلى نىهان تارىخ.

تەخەللۇس ئەيلەدى ئۇشبۇ كىتابىغە شەۋقى،
بۇ قۇشنى شەۋقىدە ھەيرانۇ ئەرغۇۋان تارىخ.

* * *

گۇھەر ئورنىغە قالدىلار سەفال شەيخ،
تەنى مۇردار كۆزى ئەھۋەل شىغال شەيخ.

كۆرەلەر بىرنى ئىككى پىر گۇمراھ،
شەياتىن سەفلەرىگە زەردىۋال شەيخ.

بۇ دەئۋا بىرلە چىقمىش بىر تەرەفدىن،
خاتۇنلار كەلتۈرۈپ ھەلقە رىجال شەيخ.

ئىرانلار بىرلە نامەھرەم خاتۇنلار،
ئانى جەمئ ئەيلەمىش ئەھمەق قوپال شەيخ.

ھەرامدۇر ئۇشبۇ فىئلى نارەۋالار،
شەرىئەت ھۆكمىدە چەندان ۋەبال شەيخ.

يەنە بىرسى چىقىپدۇر بىر تەرەفدىن،
باشى گۇمبەز، تەنى تاغۇ سەقال شەيخ.

مۇرىد ئەيلەپ جەھان ئەھلىنى ئۆزگە،
مەنەم سەيىيد ئۆزۇم ئەئلا كەمال شەيخ.

مەنەم دەريا دىگەر ئۆستەڭ ئارىقچە،
بۇ يەڭلىغ مەئرىفەت ئەيلەر جەۋال شەيخ.

تەيەممۇم ئۆزگەلەر تەھارەت ئۆزۇم مەن،
كەمالۇكىبرىدىن ئەيتۇر جەھال شەيخ.

ئەزازىل قىسسەسىنى ئىشتمەگەندۇر،
ئەنا نىيەتدە مەلئۇن بولدى قال شەيخ.

تاشى مۇرشىد، ئىچى دۇنيا تەلەبدۇر،
خەلايىق پۇللاردىن قەستىدە هال شەيخ.

پىرى بولسە شەرىئەتكە مۇۋافىق،
ئاچارلار جانۇ دىللارگە جەمال شەيخ.

پىرى ئىلمۇ ئەمەلدە بولسە كامىل،
ئانىڭ ئەمرىگە ۋاجىب ئىمتىسال شەيخ.

تەلەبدىن قالما شەۋقى ئىزدە رەبدىن،
دەرى رەھمەت ئاچىلغاي ئىرتىھال شەيخ.

* * *

دەرىغ ئۆمرى ئەزىزىڭنى ئەيلەدىڭ بەرباد،
كېيىنگە يانماغۇسىدۇر نە سۇد ئاگا فەرياد.

بەھار كۆنلەرى كەتمىش يېتىپ بۇ پەسلى خەزان،
دەرەختى ئۆمرىدىن يۇلماقغە بىخ ئىلە بۇنياد.

تەن ئىچرە تاپمىش ئورۇن ئىككى دۇشمەن بەدكارە
چېكەرمىز ئەرتەۋۇ ئاخشام ئانىڭ قولىدىن داد.

بولۇپ بۇ نەفس ھەۋاسىغە دائىما مەغرۇر،
كېتەر باشىڭ بۇ قەدەر تاكى يەتسەلەر ھەشتاد.

جەھان يۈزىگە يامان قۇلسەن ئوخشە بىر كەلمىدىس،
خۇدانى رىزقىنى يەپ غەيرىنى قىلۇرسەن ياد.

خۇدا جەنابىغە كۇفرانە نېئمەت ئەيلەرسەن،
پەيەمبەرىڭ بىلە ئەسھابلار قىلىپ ناشاد.

خۇدانى زىكرىنى تەرك ئەيلەبان زەھى غافىل،
ئوقۇرسە نەفسىڭ ئۈچۈن رىزقى بابىدىن ئەۋراد.

قاچانغە تەكرۇ بۇ نەفسىڭگە خىزمەت ئەيلەرسەن،
نە يەردە تائەت ئۇل خالىق جەھان ئاباد.

جەھانغە كەلمىگۇ كەتمەك بۇ بىزلەگە مىراس،
بابايى ئادەمدىن سەن ئېرۇرسەن ئادەمزاد.

كېتەر يولۇڭغە نەلازىم كۆزۈڭنى ئاچ غافىل،
نەدۇركى تۇشەئى راھىڭ ئاخىرنى قىلغىل ياد.

ئەگەر يېتىشسە ئەجەل بىر نەفەس ئەمان بەرمەس،
خىتاب زائىقەتۇل مەۋت ئىلە لەبىل مىرساد.

كىشىكى باخەبەر ئولدى بۇ يول خەتەرلەرىدىن،
فەنا يولىدا بەقانىڭ ئۇمىدىدە جان داد.

نە ئىش ئۈچۈن كېلىپ ئېردىڭ جەھانغە ئەي غافىل،
يىغىپسە مال خەسىس جەھان بىلەن ئەۋلاد.

ئەجەل شارابىنى ئىچمەسكە چارە يوق شەۋقى،
ئەجەب ئەمەسكى بۇ قۇلنى خۇدايى قىلغاي شاد.

*　　　　*　　　　*

كۆڭۆل مىھرابىنى ۋەسل ئەھلى ئەتمىش قىبلەئى مەقسۇد،
دىلى ۋەيران ئارا گەنجى ھەقىقى ئىزدەسەڭ مەۋجۇد.

چەراكىم دىل نەزەر گاھى خۇدا مەھبۇب سۇبھاندۇر،
تۇزۇل ئەتكەي جەمالى جىلۋەسىدىن پەرتەۋى مەئبۇد.

مۇنى بىلگىل خۇدا بۇ مەئنى بىرلەنكىم خۇد ئايەندە،
كېلىپ شاد ئەتمەسە غەمگىن كۆڭۆلنى ئۆزگەدىن نەسۇد.

مەيى ۋەھدەت ئەگەر ساقى ئەزەلدىن جامى دىل ئىچرە،
يېتىشسە ئول كىشىنىڭ بولغۇسىدۇر تالىئى مەسئۇد.

كى ئول شادابى رەھمەتدىن قۇرۇغ جىسمىمغە يەتكەيمۇ،
ياشارماق بىرلە سالغاي ھەر تەرەفكە سايەئى مەمدۇد.

ئۇمىد ئەيلەپ يۈزۈم سۈرتۈپ كېلىپ مەن ئاستانىڭگە،
خۇدايا ئاسى قۇلنى دەرگەھىڭدىن قىلماغىل مەردۇد.

ئىنايەت ئەيلەبان بىرلەرنى كەلتۈردۈڭ جەھان ئىچرە،
كەرەم ئەيلەپ ئاخىرى كارىمىزنى قىلغاسەن بىھبۇد.

ئۆزۈڭ قىلغان ئىمارەت بۇزماغايسەن لۇتف ئىلە شايەد،
خەلىل يەڭلىغ ئانىكىم ساقلاغايسەن ئاتەشى نەمرۇد.

خۇدايا ساقلا بىز مۇئمىنلەنى ئىمان زەۋالىدىن،
كېتەر بولساق جەھاندىن دەرگەھىڭدىن قىلماغىل مەترۇد.

بۇ دەۋلەت بىزگە يەتمەسمۇ مۇھەممەد ئۇممەتى قىلدىڭ،
شەفىئ ئەيلەپ شەفائەتخاھىمىزنى ئاقىبەت مەھمۇد.

بىھەققى ھۇرمەتى «تاھا» ۋە «ياسىن» ھەزرەتى ئەھمەد،
غەرىب ئاجىز قۇلۇڭغە راھى ھەقنى قىلماغىل مەسدۇد.

كۆڭۆل قەسرىنى رەۋشەن قىل چىراغى ئىشقىدىن شەۋقى،
ئەجەب ئېرمەس كۆرۈنسە يار ئەكسىن قەسر ئارا مەۋجۇد.

AltunOrda

* * *

ۋۇجۇدۇڭ گەۋھەری دەریایی رەھمەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز،
سۇجۇدۇڭ جەۋھەری ئەئلایی ئۇلفەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

مەقامىڭنی تەمام ئالەم ئىچىندە سەربەلەند ئەتمىش،
ئۇلۇغلۇق بارچەدىن بسیار قۇربەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

جەمالىڭ شەمئی بىرلەن جىلۋە بەردىڭ ئالەم ئەھلىگە،
چىراغی ھەردۇ ئالەم نۇری ۋەھدەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

مۇھەییا ئەیلەمىشلەر زات پاكىڭ مۇشكی ئەز فەردىن،
گۇلابۇ ئۇد، ئەنبەر، ئەتری جەننەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

رىیازەتنی ئاشۇرمىشلار پەیەمبەرلەر تەمامىدىن،
مەقام ئاشماق بىلەن بۇ ئالی ھىممەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

ھەمىشە یىغلاماق بىرلەن تىلەپ ئۇممەت گۇناھىدىن،
بۇ رەڭ ئولماق كەمالی مىھری شەفقەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

شەفائەت بەھرىدىن بىر قەترە بەس لەب تەشنە ئۇممەتكە،
تەرەھھۇم ئەیلەمەك ئۇممەتكە ھەزرەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

بۇ دەۋلەت بىرگە یەتمەسمۇ مۇھەممەد ئۇممەتی قىلدی،
ئەتایی خالىقىل ئەشیائ بۇ دەۋلەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

كىشىگە یەتسەلەر جانان سارىدىن ئىشق سەۋداسی،
مۇنىڭ ئەسلىنی بىل دىداری نىئمەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

دۇرۇد ئەیغىل مۇھەممەد جانىبىغە تىنمایىن شەۋقی،
ئۇمىدی ۋەسل ئىلە قورقۇنجی فۇرقەتدىن ئىبرۇر مەئنخۇز.

* * *

دەرىغا! قاسىدی كەلتۇرسە یارىدىن نىشان كاغەز،
تەلەتتۇف بىرلە مىھر ئەیگىز سەۋادىدىن بەیان كاغەز.

دەرىغا! ھېچكىم بىلمەس ئېسە ئەفتادە ھالىمنى،
نىگارىم لۇتفۇ قەھرىدىن ئۆزۈم كۆرسەم ئەيان كاغەز.

نىگارىم ئىلتىفاتىدىن تۈمەن تۈرلۈك ئۈمىد ئەتكەچ،
يېتەر دەپ ئۇل قولۇمدىن تۇرفە خوشلۇق ناگىھان كاغەز.

قەدەمبۇسۇڭغە چەشمى دىلفىگارىم ئىنتىزار ئولغاچ،
مۇيەسسەر بولسە ۋەسلىڭ دەۋلەتىدىن ئەلئەمان كاغەز.

كەرەم ئەيلەپ نىگارىم سەتر قىلغان ئەيبۇ نۇقسانىم،
ئۆزىدىن ئۆزگىگە كۆرسەتمەگەيلەر دەپ نىھان كاغەز.

نېچۇك قىلغاي ئىشىكدىن قوغلاسە ئىتلارنى دەربانىم.
بۇ غەم بىرلەن يۈزۈم ئەكسىدىن ئولغاچ زەئفىران كاغەز.

خىجالەت بابىدىن ھەر كۈندە مىڭ تۈرلۈك ئاچىلمىشدۇر،
بۇ رەڭگىمنى كىشى كۆرگەي دىگەيلەركىم سەمان كاغەز.

ئۈمىد ئەتكەچ تۈشەر دەپ تارى زەررىن تىيرە كۈلبەمگە،
جەمالى ئافتابىدىن سەفايى ئاسمان كاغەز.

ئەجەب ئېرمەس تەرەھھۇم قىلسە مەھبۇب شەۋقى ھالىغە،
نەسىب ئولسە جەمالۇللاھ ھەياتى جاۋىدان كاغەز.

* * *

خۇدا ۋەسفىڭنى قۇرئان ئىچرە بىسيار ئەيلەمىش مەزكۇر،
سىفاتىڭ جۇملەسى تەۋرات، زەبۇر، ئىنجىل ئارامەستۇر.

كىشى پەرۋانە يەڭلىغ ئاتەشى ئىشقىڭدىن ئۆرتەنمىش،
جەھان ئىچرە مۇھەممەد مۇستەفا دەپ ئىزدىگەيلەر نۇر.

ۋىسالىڭ ئارزۇ ئەتكەچ تەرەننۇم ئەيلەگەي بۇلبۇل،
نىھانۇ ئاشكارا گۇل يۈزۈڭ شەۋقىدىن ئول مەخمۇر.

زەمىن ئىچرە مۇھەممەد دەپ سىنى ياد ئەيلەمىش دائىم،
چۇنانكىم ئاسماندا ئەھمەدا ئىسمىڭ بىلەن مەشھۇر.

زىھى دەۋلەت قىلىپ بىزلەرنى ئۇممەت زات پاكىڭغە،
ئەجەب ئىرمەس تۆفەيلىڭدىن كى ئۇممەت ئولسەلەر مەغفۇر.

زىيارەتكە سەبەبدۇر نىئمەتى كۇبراغە شۇكر ئەتمەق،
بەسەندەست «ئۇممەتۇن مۇزنىبەتۇن رەببۇن»غە فۇر مەزكۇر.

دۇرۇد ئەيتماق بىلەن ئاجىزلىقىم تۇھفە ئەيلەسەم شايەد،
تەمەننادۇر قەبۇل ئەتكەي ئۇ شاھقە ئولسەلەر مەنزۇر.

ۋۇجۇدى زات پاكىڭ رەھمەتەن لىل ئالەمىن دۇرلار،
بۇ نىئمەت بىزگە بەستۇر شاكىر ئولغىل دائىما مەشكۇر.

ئىنانەت ئەيلەگەيسەن ئەھمەدا بىز ئاسى ئۇممەتكە،
خۇدادىن ئۆزگە سەندىن ئۆزگە يوقتۇر ناسىرى مەنسۇر.

ۋىسالىڭ دەۋلەتىدىن قىلماغايسەن بىزلەنى مەھرۇم،
جەمالىڭ ئافتابى پەرتەۋىدىن قىلماغىل مەھجۇر.

تەمەننادۇر شەفائەت ئەيلەسەڭ ئەرزىم شۇئۇد ئەتكەي،
جەنابى ھەق سارىغە ئەرزى ھالىم بولمىغاي مەستۇر.

كەرەم ئەيلەپ غەرىب ئۇممەتكە لۇتفۇڭدىن نەۋا بەرسەڭ،
مۇيەسسەر ئولغوسىدۇر جانۇ دىللارغە بەسى مەسرۇر.

بىھەققى ھۇرمەتى «تاھا» ۋە «ياسىن» ئەھمەدى مۇختار،
خۇدايا ئاسى قۇلنى نەفسى بەدكە قىلماغىل مەغرۇر.

شەفائەت ئەيلەبان تۇتغىل قولۇمنى يارەسۇلۇللاھ،
ھىدايەت مەنزىلىغە ئانچىنانكىم قالمادى مەقدۇر.

خۇدايا مەن زەئىف ئاسى قۇلۇڭ ھالىغە رەھم ئەتكىل،
ھەبىبىڭغە شەفائەت بەھرىدىن بەر ئىزنى ئىلە دەستۇر.

ھەبىبىڭ ھۆرمەتىدىن شەۋقى ئىمانىنى مەھكەم قىل،
ئۆلەر ۋەقتىدە شەيتان غارەتىدىن قىلماغىل رەنجۇر.

* * *

دىلبەرا كويۇڭدا مەندەك ئاشىقىڭ بىسياردۇر،
كىم مېنىڭدەك فۇرقەتىڭگە مۇبتەلاۋۇ زاردۇر.

گۈل يۈزۈڭ شەۋقىدە چۈن بۇلبۇل تەرەننۇم ئەيلەسەم،
باغرىمە زەخم ئەيلەمەككە خەنجەرىڭ گۈلخاردۇر.

چۆرۈلۈپ پەرۋانەدەك شەمئى جەمالىڭ چۆرىسىن،
ئوتغە ئۇرماق قەستى بىرلەن ئۆزنى ئول ئەۋۋارەدۇر.

لەيلىجاننىڭ بادەسىدىن ئىشقى مەجنۇن ئۆرتەنىپ،
بىيد مەجنۇندەك ھەمىشە تولغانۇرغە زاردۇر.

تاغ ئارا زەخم ئەيلەدى فەرھاد شىرىن ئىشقىدا،
جان فىدا ئەيلەرگە ئىسمائىل كەبى تەيياردۇر.

شاھى كەنئان ئىشقىدا ھەمچۈن زىلەيخا نەچچە يىل،
يۈسۈفىم دەپ رۆزۇ شەب قان يىغلابان بىداردۇر.

ۋامىق-ئۈزرانىڭ شەرارى ئىشقىدىن ئۆرتەندىلەر،
ھەم سەنەۋبەر گۈل پەرى ئىشقىدا چەندان خاردۇر.

ھەجر سەھراسىنى كەزمىش نەچچە يىل سەيفۇلمەلىك،
شاھ پەرىغە ۋەسل ئولۇپ مەقسەد ئارا دىلداردۇر.

ئۆرەلۇر ئىشقى مەجازىدىن ھەقىقىغە ھەمىن،
ئىشقىنى ھەرف ئەيلەبان ئۆز جايىغە سەرداردۇر.

«سەن ئەزىز ئەتكەن قۇلۇڭنى خار ئېتەلمەس ھېچ كىشى،
سەن ئەگەر خار ئەيلەسەڭ ھەر يەرگە بارسا خاردۇر.» 1)

1) بۇ مىسرا مەشرەب غەزىلىدىن ئارىيە ئېلىنغان.

ئىشق ئەهلى ئىختىيار ئەتمەس بۇ ئالەم راهەتىن،
مۇددەئاۋۇ ئارزۇيىش نىئمەتى دىيداردۇر.

بىئەدەبلىك هەددىن ئاشتى ئىشق دەئۋاسىن قىلىپ،
ئۇشبۇ يالغان بىرلە بارسام خالىقىم جەببار دۇر.

تەۋبە قىلغىل يىغلاغىل قىلغان گۇناهىڭ بىهىساب،
مەغفىرەتكە ۋەئدە بەرگەن مىهرىبان غەففاردۇر.

ئەي خۇدايا رۇز مەهشەر قىلمە رەسۋا خەلق ئارا،
شەۋقى ئەيبىن مەهۋ ئېتەرگە سەن كەبى سەتتاردۇر.

*　　　*　　　*

تەلەبدە بولساڭ ئەگەر ياخشى رەهنەما ئۇچرار،
كۆڭۈلنىڭ زەڭگىنى ئاچغۇندەك ئاشنا ئۇچرار.

كىشىكى بولسە ئەگەر شەرئى بىرلە ئاراستە،
ئىنايەتى ئەزەلىدىن جەهانىدەما ئۇچرار.

تەلەبدە هەمرەه خىزرى ئىسكەندەر ئابىۋەيات،
بۇ يەڭلىغ بولسە كىشى دەۋلەتى بەقا ئۇچرار.

يەقىنلىق ئەيلەمەگىل ئەسلا پىرى ناقىسغە،
كى نىم دانە تاپالماي قولۇڭغە كاه ئۇچرار.

تەلەبدە مۇسىيى ئۇمران كەبى تەجەللىدىن،
نىشانە تور جۇدۇڭغە رەۋشەنا ئۇچرار.

سەبائىدا! مۇرغى سۇلەيمان كەبى سەبا يۈرگىل،
مەسائىدا مەتلەبى جان ئەيىنى مۇددەئا ئۇچرار.

تەلەبدە هەمچۇ زىلەيخا سەبىت قەدەم بولغىل،
مەدەد بىرىلسە بۇ بەختىڭگە مىسر شاه ئۇچرار.

رىزا، قەزاغە بەلاسىغە سەبرى كەلتۈرگىل،
كى ھەمچۇ يۇتۇسۇ ئەييۇب زىھى دەۋا ئۇچرار.

تەلەبدە ئىزدەسەلەر ھۆسنى لەھنى داۋۇددىن،
زەبۇر كەلامىدىن ئول جانفەزا سەدا ئۇچرار.

باشىڭنى بەرسەڭ ئەگەر نىشى ئەررە زەربىغە،
چۇ مۇرسەلى زەكەرىيا زىكرى مەرھەبا ئۇچرار.

شەھىدى ئىشق بولۇپ باش بېرىپ چۇ يەھيادەك،
ۋىسال دەۋلەتىدىن نېئمەتى لىقا ئۇچرار.

تەلەبدە فىقر ھەقىقىنى ئىختىيار ئەتسەڭ،
مەسىھ كەبى نەفس ئەين كىميا ئۇچرار.

شەفائەتى نەبىۋىيدىن ئەگەر ئۇمىد ئەتسەڭ،
دۇرۇدنى زەۋق ئىلە ئەيتقىل كى مۇستەفا ئۇچرار.

ئۇمىد ئەيلەسەڭ ئاخىر شەفائەتى ئەخيار،
چەھار يارى نەبى ئالى باسەفا ئۇچرار.

تەلەبدە زىكرى خۇداۋۇ رەسۇل بىلەن شەۋقى،
خۇدا تەلەب كىشىگە ئاخىرى خۇدا ئۇچرار.

* * *

قاراڭغۇ گور ئارا بىر كۈن كىرەر مۇڭلۇغ باشىڭ يالغۇز،
خەراب ئەيلەپ ۋۇجۇدۇڭ شەھرىنى سۇلتانى دىل ئەفرۇز.

قالۇرلەر ئەھلى فەرزەند يىغلاشىپ قەۋمۇ قېرىنداشىڭ،
كىم ئولغاي مۇندا يولداشىڭ نەماز-رۇزە ئىلە دىلسۇز.

تىلاۋەت ئەيلەسەڭ دائىم ئاقىزىپ ئەشكى خۇنبارىڭ،
گور ئىچرە شەمئى تابانىڭ تەبارەك فاتىھە شەب-رۇز.

دىلۇ جانىڭنى رەۋشەن ئەيلەگەيسەن يادى ھەق بىرلەن،
ھەمىشە قۇتب يەڭلىغ ئىستىقامەتدىن بولۇپ مەركۇز.

بەلا ئالدىڭدا دۇرلار شادلىقنى پىشە ئەيلەرسەن،
نىچۇككىم بولماغايلار پۇلسىراتدىن ئۆتمەيىن نەۋرۇز.

چۇنانكىم نۇھ يەڭلەغ يىغلا «ۋەلىيەبكۇ كەسىرەن» دەپ،
ئەجەپ ئېرمەس گۇنەھ غەرقابىدىن رو بەرسەلەر فىرۇز.

شەفائەت بىرلە ھەق دەريايى رەھمەتدىن ئۇمىد ئەتسەڭ،
تەكەببۇر قىلماغىل شەۋقى ئۆزۈڭنى ئەيلەگىل مەئجۇز.

*　　*　　*

تۇلۇڭ ئەتمەس قوياش سەندەك نەبۇۋۋەت چەرخىدىن ھەرگىز،
گۇھەر كىم سەن كەبى چىقماس شەفائەت بەھرىدىن ھەرگىز.

مۇناسىب كۆردىلەر سەرۋى قەدىڭگە خىلئەتى لەۋلاك،
بۇ يەڭلىغ كەلمەگەيلەر سەرۋى قەد شەمشادىدىن ھەرگىز.

جەمالى ئافتابىڭ شەرھىدۇر ۋەششەمسى تەفسىرى،
جەھان خۇشبۇلارى ئۆتمەس ساچىڭنىڭ بۇيىدىن ھەرگىز.

جەھان ئەيۋانى ئىچرە باش چىقارمىش رەڭ-بەرەڭ گۇللار،
سىنىڭدەك چىقماغاندۇر ھىچ بىرى گۇلبەرگىدىن ھەرگىز.

يېتىشمەس ھىچ نەبىيلەر قۇربى ھالى زات پاكىڭگە،
دىگەي نەفسى قىيامەت كۈن دىمەسلەر ئۆزگەدىن ھەرگىز.

دىگەيلەر ئۇممەتى رەفرەف سەۋارىم رۇزى مەھشەردە،
ئۇمىددۇر بىنەسىب ئەتمەس شەفائەت رەمزىدىن ھەرگىز.

تۇغۇلمىشدۇر مۇھەببەت ھەق سارىغە شۇئىبى ئىماندىن،
تەلەبدىن قالماساڭ ئىخلاس ئىلە بۇزىكرىدىن ھەرگىز.

رەۋاجى ئىزدەسەڭ بازار مەھشەرنىڭ مەتائىدىن،
ھەمىشە زاكىر ئول شەۋقى نەشرىدىن زىكرىدىن ھەرگىز.

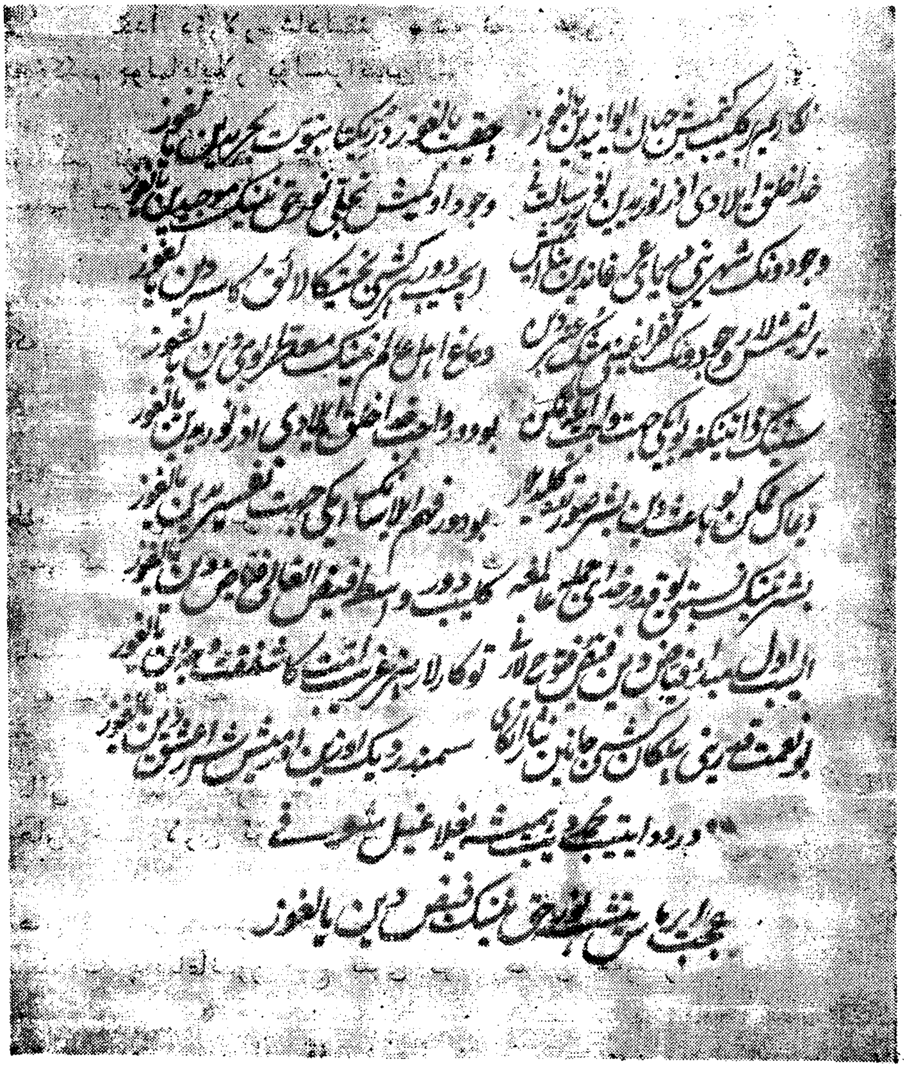

* * *

جەراھەت ئەيلەدى كۆڭلۈمنى يار مۇبتەلاسى ھەنۇز،
جىگەر قانىن ئاقىزىپ غەمزە ئوقى بەلاسى ھەنۇز.

يەزىدى ئىشق يېتىشتى شەھىد قىلدى مېنى،
قانىمغە نالە قىلۇر دەشت كەر بەلاسى ھەنۇز.

جەهاندىن ئۆتكەلى مەجنۇنغە بولدىلار مىڭ يىل،
ئانىڭدا! كەتمەگۈسى لەيلىنىڭ جەفاسى هەنۇز.

جاننى شىرىن ئۈچۈن قۇربان ئەيلەمىش فەرهاد،
نە ئىشق دەردىگە مەئشۇقدەك دەۋاسى هەنۇز.

كەلدى ئىشق بەدەست خەزائىنى مەئشۇق،
ئاچار كىشى يۈزىگە دەۋلەتى بەقاسى هەنۇز.

ئىنايەتى ئەزەلدىن مۇيەسسەر بولسە ئەگەر،
نەفەقر مەنسەبى مانىئ نە رەڭ غىناسى هەنۇز.

ياراتتى قويدى، يارانىمىش ئۆزۈڭدە ئەي شەۋقى،
ئەجەب ئەمەس كەرەمىدىن قەبۇل دۇئاسى هەنۇز.

* * *

خۇدا خەزىنەسىدىن ئىشق دەردى كەم بولماس،
خۇدادىن ئۆزگە ئانىڭ جانۇ دىلدە غەم بولماس.

مۇهەببەت ئەهلىنى كۆرگىل كەمالى غەيرەتدىن،
بىغەيرى ئەهلى خۇدا گەردەنىدە خەم بولماس.

گىياهى چەشمەسىگە ژالەلەر تۆكەر ئاشىق،
كىشىكى ئاشىق ئەمەس كىرپىگىدە نەم بولماس.

نىگار لەيلى ۋىسالى خىيالىدىن مەجنۇن،
فىراق شىددەتىدىن ئۆزگە هىچ ئەلەم بولماس.

شىكەستە زەرف دىلىڭگە مەيى مۇهەببەتدىن،
قويۇلماغۇنچە بۇ گىتى نەما بەهەم بولماس.

نە ياخشى مەيكىم ئاڭا زەرف ئولۇر شىكەستە سەفال،
گەدا سەفىگە قوشۇلماي بۇ جام جەم بولماس.

كېرەككى ھەردۇ جەھاننىڭ ھەۋاسىدىن ئۆتمدي،
فەنا بەقاۋۇ مەقامۇ كەلام تەم بولماس.

ھەۋايى ئىشقى دىلۇ جانغە ئۇرمايىن تەھقىق،
ئانىڭ فىغانو سەداسىدا زىرۇ بەم بولماس.

يامانۇ ياخشىغە ئەفسانە بولمايىن ھەرگىز،
ئانىڭ ۋۇجۇد خەرابىدا مەدھۇزەم بولماس.

بۇ نەقدى ئۇمرى ئەزىزىڭنى بەس غەنىمەت بىل،
دەمى بەيادى خۇدا ئۆزگە دەمدە دەم بولماس.

جاشىم كېتىپ بارادۇر يانماغاي بۇ سەۋدادىن،
ۋۇجۇد سەفھەسىگە ئىشقدىن رەقەم بولماس.

شىكەستەلەرگە نەزەرقىل بىھەققى بىسمىللاھ،
بىھەققى لەۋھۇ قەلەمدىن ئۇلۇغ قەلەم بولماس.

بىھەققى مەككە مەدىنە دىل شىكەستە ھەزىن،
ۋۇجۇد شەھرىگە دىلدىن بۆلەك ھەرەم بولماس.

بىھەققى سەييىد كەۋنەيىن ئەھمەدى مۇختار،
چەھاريار كەبى مۇھتەشەم ئۇمەم بولماس.

بىھەققى ئالى نەبى ھۇرمەتى سەھابە كىبار،
رەسۇلغە ئوخشە يەنە ساھىبۇل ئەلەم بولماس.

لىۋائى ھەمدى ئەلەم بىرلە ئەرش سايەسىدىن،
بۇلاردىن ئۆزگە يەنە سايە مۇھتەشەم بولماس.

ئۇمىد شەۋقى خۇدادىن بۇ سايە راھەتدىن،
شەقاۋەت ئەھلىگە مەھشەردە ھېچ كەرەم بولماس.

* * *

رىزقىنى تەگرىم بېرۇر بەرمەكلىكى يەردىن ئەمەس،
قىز-ئوغۇل فەرزەند تاپماق يا خوتۇن ئەردىن ئەمەس.

قاراغىل شامۇ سەھەر پەرىسىز ئۇچارلار شەبپەرەڭ،
جۇملەسى مۇرغى ھەۋانىڭ ئۇچماغى پەردىن ئەمەس.

ئۇچسە ئۇچقاي ئېردىلەر تاكىم قەناتىنىڭ زورىدىن،
ھالى مەكيانۇ خورۇسنىڭ مادە ۋۇ نەردىن ئەمەس.

ئۇچسەلەر قۇدرەتدىن ئۇچقاي پەر بىلەن يا ئۇچماغاي،
ئۇچماقى ئۇچماسلىقى يا خۇشكۇۋۇ تەردىن ئەمەس.

سەبزە زار ئولغاي بەيابان سۇ ئارا قۇرغاي دەرەخت،
ھۆل-قۇرۇغنىڭ كارۇ بارى بەھرى ۋۇ بەردىن ئەمەس.

غەرقى دەريا بىرنى ئەتمىش، بىرگە مەئۋا ئەيلەمىش،
زىكرى مۇسا قىسسە فىرئەۋن ئىشىتكەن ئەل كەردىن ئەمەس.

سۇنى فىرئەۋن كافىرىغە ئەيلەمىش نارى جەھىم،
ئوتنى ئىبراھىمغە بوستان لۇتفىدۇر شەردىن ئەمەس.

دەرھەقىقەت لۇتفۇ قەھرى ھەر يەكى ھەقدىن ھەمان،
ئۇشبۇ يەكلىغ مىڭ ئەجايىپ ھېچ ئەر ئەردىن ئەمەس.

قەۋمى ئادىنى ھەلاك ئەتمىش ئۇشول قەھرى خۇدا،
ئەسلى بىلسەڭ ئۇشبۇ سۆزنى باد سەرسەردىن ئەمەس.

لۇتفى ھەقدىن ئوت گۇلىستان چۆللە بوستان ئولغۇسى،
قەھرى كۆيدۇرگەي جەھاننى كۆيمەكى ھەردىن ئەمەس.

قۇربى ھەقدىن ئىزدەسەڭ ئىلمۇ ئەمەل زۇھد ئەيلەگىل،
دەۋلەتى دۇنياۋۇ ئۇقبا سىيم ئىلە زەردىن ئەمەس.

خەيرۇ شەررۇ رىزقۇ ئۇمرۇ خارۇ ئىززەت جۇملەسى،
شەۋقى بىلسەڭ ھەقدىن ئۆزگە ھېچ رەھبەردىن ئەمەس.

* * *

قىلماغىل بىھۇدە ئەي ئاسى ھەۋەس،
يادى ھەقدىن بەس غەنىمەت بىر نەفەس.

گەر بەلا دامىغە تۈشسەڭ سەبر قىل،
ھەقدىن ئۆزگە يوقتۇر ھېچ فەريادەرەس.

ئېئتىبارى شەھرى ھالا ئوغرىيۇ كەززابلار،
زالىمۇ بەدكارلار غەفلەتدە ئول بىشار ئەمەس.

تا تۈگەنمەسلەر قىيامەت بۇ جەھاننىڭ شىكۋەسىن،
ئاخىرەتكىم بۇ جەھاندەك ئەسلى كەجرەفتار ئەمەس.

شەۋقى ھالىڭغە رۇجۇئ قىل ،بولماغىل ئەفسانە گۇي،
ئىشق بىرلەن زىكرى ھەقدىن ئۆزگەسى پۇركار ئەمەس.

* * *

سەھەر ئالتۇن ئەلەم بىرلەن جەھان ئەفرۇز رەۋان ئولمىش،
سىياھپۇشلار قاچىپ شەب پەردەدىن رەۋشەن جەھان ئولمىش.

خىجالەتدىن بولۇبدۇر مۇزمەھىل ئول لەشكەرى ئەنجۇم،
ئانىڭكى نۇرى تابىدىن چۇنان رەشكى زەبان ئولمىش.

مۇئەززىنلەر چالۇرلار ھەر تەرەف نەققارە نەۋبەتنى،
سەداسىدىن ئانىڭكى راھەتى دىل بىرلە جان ئولمىش.

جەھان ئەيۋانىغە كەلمىش بۇ رەڭ خەيلى ھەشەم بىرلەن،
ئىمارەت ئەيلەگەنلەر جايى مەئۋاسى جىنان ئولمىش.

چىقىپ مەشرىق سارىدىن باردىلاركىم مەغرىبىستانغە،
خۇرۇجى لەشكەرى زۇلمەتدىن ئەل تۈرلۈك نىھان ئولمىش.

كىرىپ پۇشىدە بولمىش مەغرىبىستانغە جەھان ئەفرۇز،
جەھان ئەھلىگە تۈرلۈك دىن كەمالىدىن زىيان ئولمىش.

جەھانغە نۇر تابانى جەمالى جىلۋەگەر ئولغاچ،
ئانىڭكى پەرتەۋىدىن ئەھلى ئالەم شادمان ئولمىش.

دەرىغا ۋەقتى ئاخىر بولدى گۇيا فىتنەئى مەھشەر،
خەراب ئەيلەپ جەھاننى زۇلمەت ئەھلى ھەر زەمان ئولمىش.

يېتەرمۇ شەۋقى جانغە پەرتەۋى خۇرشىد ئافاقى،
ئۇمىد بىرلەن بۇ ھەيرەتدىن چىرايىم زەئفىران ئولمىش.

* * *

ئەدەم مۇلكىدە مەن ئاسۇدە ئىردىم مۇندە كەلتۇرمىش،
كۇدۇرەت جىسمىدىن پاكىزە ئىردىم مۇندە كەلتۇرمىش.

نەيىستانى ئەدەمدىن قوزغادىلار تۇرفە جانىمنى،
جەھان زىندانى ئىچرە تاشلاماقدىن مۇندە كەلتۇرمىش.

ئۆزۈمچە كەلمەگەن ئىردىم قەزا كەلتۇردى چارەم يوق،
ھەمىن غۇربەت ئارا مېھنەت دەرىغا مۇندە كەلتۇرمىش.

قالىبدۇر ئۈچ قاراڭغۇ ئورتاسىدا بۇ ھەزىن جانىم،
بىرى جىسمۇ بىرى زىھدان بىرى گور ئىچرە كەلتۇرمىش.

تۇغۇلماق بىرلە زىھدان زۇلمەتىدىن فارىغ ئولمىشدۇر،
قاراڭغۇ جىسمۇ گور ھەيرەت ئارا ھەيرەتدە كەلتۇرمىش.

خەلاس ئولماق ئۇمىد ئەتسەڭ بۇ ئىككى پەردە زۇلمەتدىن،
شەبىستانى ۋۇجۇدۇڭغە ئىبادەت شەمئى كەلتۇرمىش.

چىراغى ئىلىم ئىلە ئەئمالى ئىخلاس بىرلە تەقۋادىن،
گورۇڭغە نۇرى ئىمان رەۋشەنالىق تازە كەلتۇرمىش.

خىلافى نەفس قىلساڭ زۇلمەتى تەندىن قۇتۇلغايسەن،
ۋۇجۇدۇڭ نەخلىسىگە بارە-بارە مېۋە كەلتۇرمىش.

بەلا كويىغە سالمىش شەۋقنى بۇ نەفسى ئەممارە،
قۇتۇلماغلىق بەسى مۇشكۇل ئانىڭدىن شكۋە كەلتۇرمىش.

* * *

قاچان ئۆلسەم لەھەدكە كىرسە مۇڭلۇغ خار يالغۇز باش،
ئۇشۇل غۇربەت ئارا ۋەھشەتلىك ئۆيدە كىم بولۇر يولداش.

قۇتۇلغايلار جەھان بىرلەن جەھان ئەھلى يامان قۇلدىن،
قالۇرلار خانىمانۇ ئەھلى فەرزەند بىرلە ئەقرىنداش.

زىھى مۇردار تەنىمنى ئۆزگەلەردەك ئىززەت ئەتمەگلەر،
كەل ئەي ئەھبابلار ئاتقىل جىنازەم ئارقاسىدىن تاش.

ئەگەر ئۆلسەم ئاياغىمدىن تۇتۇپ سۆدرەڭ لەھەد ئىچرە،
بۇ يەڭلىغ نەفسى كافىر شۇملىغىنى ئەيلەڭىزلەر فاش.

ۋەلېكىن رەھم شەفقەت بىرلە بىر خالىس دۇئا ئەيلەپ،
قىلىڭلار خەتمە قۇرئان باز نەزرىللاھ بېرىڭلار ئاش.

ھەن ئۆلسەم ھەر نېچۇكدۇر خەلق ئارا ئەيىبىمنى ئاچماڭلار،
ئەمەل ئەيلەپ ھەدىسى نەقشى پاكى ھەزرەتى نەققاش.

دېدى: «لاتەزكۇرۇ مەۋتاكۇمۇ ئىللا بىخەيرىدىن» نى،
ئۇشۇل شەھنىڭ رىكابىدا ئىدى روھىل ئەمىن پېرراش.

نەبىنىڭ قەۋلۇ فىئلىدىن تەجاۋۇز قىلماغىل شەۋقى،
شەرىئەت ئەمرىنى بىزلەرگە جارى ئەيلەگەن سىرداش.

* * *

يېتەرمۇ فىدقىرغە زىھى بادەنۇش،
چىقار ھەر زەمان خەستە جاندىن خۇرۇش.

زىھى سۇبھى ئۇمرۇم يېتىپ شام ئارا،
بۇ سەۋدا بىلەن قالمادى ئەقلى ھوش.

نىگارىم ماڭا بىر قىيا باقمادى،
ئىچۈردى بۇ شۇم تالئىم زەھرنۇش.

فىغانۇ سەدا ئەيلەسەم ھەر زەمان،
ماڭا سالمادى كۆز ئۇچى بىرلە گۇش.

فەلەك جەۋرىدىن ھەر نەكىم يەتسەلەر،
قەزاۋۇ قەدەر بىرلە بولغىل خەمۇش.

قومارغاي گۇنەھ تاغلاردىن بىخىدىن،
چۇ سىلابى رەھمەت ئەگەر ئۇرسە جۇش.

گۇناھدۇر ئوتۇن تەۋبە ئوت بىرلە ياغ،
يوق ئەيلەر گۇنەھ سەفھەسىدىن نۇقۇش.

تەكەببۇر قىلىپ سەرەفراز ئولماغىل،
سىنى پايمال ئەيلەگەي چۇن قەمۇش.

رىيادىن ئەمەللەرنى پاك ئەيلەگىل،
چۇ باتىل سوفى بولما تائەت پۇرۇش.

نەكىم يەتسە لەر قىسمەتى شاھدىن،
قەنائەت بىلەن ئەيلە ۋەقتىڭنى خۇش.

سەبەبدۇر زىيارەتكە شۇكر ئەيلەگىل،
«شەكەر تۇم ئەزىدەننەكۇم» نان خۇرۇش.

قولۇڭچە ئەگەر كەلسە دۇنيا مالىن،
ئانى جايىغە سەرف قىل بولمە مۇش.

ۋەفادار كىمدۇر خۇدا ۋە رەسۇل،
مۇھەببەت ئاڭا ئەيلەگىل تىيز ھۇش.

ۋەفا ئىزدە شەۋقى ۋەفاداردىن،
كۆڭۈل بەرمە دۇنياغە ئول زەھرە تۇرش.

* * *

جەھان غەمىن يېمەگىل نەفس كافىرى بەدكىش،
بەلايى خانىمە ئۇلدۇڭ جەھاندا بەد ئەندىش.

ئەزەلنىڭ قىسمەتى قەيدىڭگە مۇبتەلا قىلمىش،
قۇتۇلمايىن بۇ بەھار ۋەقتىمە خەزان ئولمىش.

ئىشىڭ ھەمىشە يېمەك ـ ئىچمەك ئىلە ئىشرەتدە،
بېرۇز مەھشەر كۇبراغە ئەسلە يوق غـەمى خىيش.

ھەمىشە زۇلمى ئېتىپ خەستەجان بىلەن دىلغە،
ئۇرارسەن تىغى گىنە زەھرى بىرلە چەندان نىش.

غەمىكى دىن غەمىدۇر ئەسلى غەم ئەگەر بىلسەڭ،
چۇنانكى خوب قارا ئىبرەت كۆزۈڭ بىلەن پەسۇپىش.

كۆتەر باشىڭنى ھەمان پەردە خاب غەفلەتدىن،
ئىنايەتى ئەزەلدىن كىبرەك ئېسەكۇم بىش.

ئەگەرچە لازىم ئېسە دەۋلەتى ۋىسالىدىن،
ئىتائەت ئەيلە كېچە، كۈندۈز ئىلە يازۇ قىش.

تىلاۋەت ئەيلە ئۇشول سۈرە «كەھف» ئاخىرىدىن،
«لىقا ئەرەبىمى فەلىيەئمەل ئەمەلەن» دۇر ۋىش.

قۇلىكى خاجەسىگە خىزمەت ئەتمەيىن ھەرگىز،
نەزەردىن ئۆتمەگۈسى خىزمەت ئىلە جان پەرۋىش.

خىلافى نەفس قىلىپ چوڭ غەزاتغە يۈز قويماي،
مۇيەسسەر ئولماغۇسى قۇرب ھەقدىن ئەي دىلرىش.

تەۋەككۇل ئەيلە خۇدا دەرگەھىغە باش قويغىل،
باغىر قانىن ئاقىزىپ ئىشق بىرلە جان سۆزىش.

مۇھەببەت ئەيلەمەيدىن ھەق سارىغە ئەي شەۋقى،
كىيلەرمۇ گەۋھەرى مەتلۇب قۇلۇڭغە بىتەشۋىش.

*　*　*

مۇھەررەم يەۋمى ئاشۇرا بىلەن ساھىبقىران كەلمىش،
سەفەرغەمدىن رەبىئەل ئەۋۋەل ئاخىر شادمان كەلمىش.

ھەرام ئېردى مۇھەررەم ئىچرە جەڭ قىلماق جەھالەتدە،
بۇ بائىسدىن ئەرەب ئىچرە مۇھەررەم ئات بىلەن كەلمىش.

سەفەر ئىچرە كىسەللەرنىڭ بەلاسى ئارىز ئولماقدۇر،
كىسەلدىن سارغارىپ يۈزلەر سەرىغلىق ئات بىلەن كەلمىش.

رەبىئەل ئەۋۋەل ئاخىر چۇن خەرىفەل ئەۋۋەل ئاخىرغە،
مەسادىفدۇر، مەقابىلدۇر بۇ يەگلىغ نامى شان كەلمىش.

جەمادىل ئەۋۋەل ئاخىر ئات قويۇش سۇ مۇزلاغاندىن سوڭ،
بۇ ئاي ئىچرە ساۋۇقنىڭ شىددەتى بىسيارجان كەلمىش.

رەجەب تەئزىم مەئنى بىرلە شەھرۇللاھ ئەسەمدۇرلەر،
كىشى جەڭگۇ جىدەلنى ئېشتمەگەندىن ئەلئەمان كەلمىش.

مۇنى بىلگىل بۇ مەئنى بىرلەن شەئبان شۇئبىدىن مۇشتەق،
ئانى شەھرۇررەسۇل دەرلەر رەجەبكە تەۋ ئامان كەلمىش.

چىراكىم خەير بىسيار ھاسىل ئولغايلار بۇ ئاي ئىچرە،
مۇبارەك رەمىزانىنىڭ جابدۇغىدىن يېڭى جان كەلمىش.

مۇھەييا ئەيلەگەيلەر ئانچۇنانكىم ئابۇ نېئمەتدىن،
ئۇشول رەھمەت ئىلە ماھى مۇبارەك رەمىزان كەلمىش.

كۆرۈڭ بۇ ئىلتىفاتى ھەقنى مۇئمىنلەرگە سۇلتانىم،
ئىزافەت بىرلە شەھرىل مۇئمىنىن ئاندىن بەيان كەلمىش.

ئىكىنجى ئون ئىرۇرلەر مەغفىرەت ئەۋۋەلقى ئون رەھمەت،
ئۈچۈنجى ئوندا ئازادلىق خەتى بىرلەن نىشان كەلمىش.

بۇ مەئنى بىرلە بىلسەڭ رەمزانىڭىز رەمزىدىن مۇتلەق،
گۇنەھ تاغىنى كۆيدۈرمەككە ياخشى ناردان كەلمەك.

خۇدا زىينەت بېرىپ ئايلارغە شەھرى رەمزان بىرلەن،
چۇنانكىم جۇمئە كۈن كۈنلەرغە سەيىد مېھتەران كەلمىش.

رەسۇلۇللاھ بىلەن زىينەت بېرىپ ئول ئەنبىيالارغە،
تەمامى ئەھلى جەننەتلەرگە سەرۋەر باغبان كەلمىش.

ئەشەلتۇل كەلبە ئەي ئەرسەلتەدىن مۇشتەق ئىرۇر شەۋۋال،
«قەبائىلۇل ئەرەب فىھى تەشۇلۇ تەبرىھان» كەلمىش.

«تەشۇلۇفىھى» يەئنى «تەبرەھۇ مىن مەۋزىئىن شەخسۇن»،
كىشى ئۆز جايىدىن قەسدى شىكار ئەيلەپ رەۋان كەلمىش.

ئاتالمىش شەھرى زۇلقەئدە قۇئۇد ئەيلەپ ئەرەب جەڭدىن،
ئاتالمىش شەھرى زۇلھەججە چىراكىم ھاجىيان كەلمىش.

بەيان ئەيلەپ بۇ ئايلار مەئنىسىدىن ئەندەكى شەۋقى،
گۇناھ دەردى بىلەن خەۋفۇ رىجادىن زەئفىران كەلمىش.

*　　*　　*

بەندە ئاجىز رۇسىيەھدىن شاھى خۇبانىمغە ئەرز،
مەغفىرەتلىك مەرھەمەتلىك زات سۇلتانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز مۇبتەلادۇر نەفسى شەيتان دامىگە،
قۇتقارىپ ئالساڭ نە بولغاي شۇم ئەھۋالىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز يىغلاماقدىن ئۆزگە يوقتۇر چارەسى،
رەھم ئېتىپ ھالىم نەزەر قىل چەشم خۇنبارىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزنىڭ ئاغىر تاغدىن گۇناھى بىھىساب،
رۇزى مەھشەر خار قىلغان فىئلى بەدكارىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز دائىما خەۋفۇ رىجانىڭ ئۇستىدە،
ھەق بىلۇر، مەن بىلمەدگەيمەن ئاقىبەت كارىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز جان بىرۇر ھالەتدە ھازىر سەن ئۇزۇڭ،
ساقلاغىل ئىمانىمە تاخەۋف ئىمانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز گورقاراڭغۇ ئىچرە يالغۇز كىرسەلەر،
ھەمرەھى ئىمان بىلەن شەمئى شەبىستانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزدىن سوئال ئەتسە ئۇشول مۇنكىر ـ نەكىر،
ھەق جەۋابىن بەرگۇچى بەردۇرگۇچى شاھىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزغە قەزادىن گور ئەزابى يەتسەلەر،
رەھىم ئېتىپ دەفئ ئەيلەگەن سۇلتانى غەففارىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزغە يېتىشسە نامە ئەئمال ئوڭ تەرەف،
چەپ تەرەفدىن ساقلاغان سۇلتانى رەززاقىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزغە ئاغىر كەلتۇرسە مىزان پەللەسى،
ياخشى ئەئمال بىرلە شايەد زات رەھمانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز فۇلسىرات مۇشكۇلنى ئاسان ئەيلەگەي،
ساقلابان دەۋزەخ ئوتىدىن شاھى دەۋرانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز تۇھفە كەلتۇردۇم گۇناھى بىئەدەد،
تۇھفە ئاجىزلىق بىلەن كەلدىم بۇ دىلدارىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىز ھەق يولىغە رەھنەمادۇر مۇستەفا،
ئول شەفىئ رۇزى مەھشەر شاھى خوبانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزغە شەفائەت ئەيلەگەيلەر چاريار،
فاتىمە زۇھرا، ھەسەن بىرلەن ھۇسەين جانىمغە ئەرز

بەندە ئاجىزغە شەفىئ شايەدكى ئەسھابى رەسۇل،
تابىئىنلەر سەرۋەرى ئول شاھ نۇئمانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزغە تەلەتتۇف قىلسە مەھبۇبى خۇدا،
غەۋسىل ئەئزەم لايىقىدۇر شاھ جىلانىمغە ئەرز.

بەندە ئاجىزغە مەدەد كۆرگۈزسە شاھى نەقشىبەندە،
ئەۋلىياۋۇ مۇجتەھىدلەردىن مەدەد خاھىمغە ئەرز.

شەۋقى غەمكىن بولماغىل شايەدكى ئىمانىڭ قەبۇل،
نىئمەتى ئىمان جەزاسى باغ رىزۋانىمغە ئەرز.

*　　*　　*

كىپچەلەر بىدار ئەمەس سەن ئىشق دەئۋايىڭ غەلەت،
رەڭگى زەردۇ چەشم تەر يوق ئىشق سەۋدايىڭ غەلەت.

ئەمرى مەئرۇف نەھيى مۇنكەرنى بەجا كەلتۇرمەيىن،
جەھد ئەيلەپ پىشە قىلغان ياخشى ئەئمالىڭ غەلەت.

ئىلم ھاسىل ئەيلەسەڭ ھەقدىن بۆلەك ئەغراز ئىلە،
نەفئى قىلماس ئاخىرەتدە بارچە ئەھۋالىڭ غەلەت.

رىشۋەلەر يەپ ھۆكمى قازى مۇفتى بولغاندىن دىسەڭ،
ئەيىن ئىقبالىم بەلەندۇر ئۇشبۇ ئىقبالىڭ غەلەت.

زۇلم قىلساڭ بەندەگە مەغرۇر مەنسۇب زورىدىن،
ياخشىلىق كۆرمەسە ھەرگىز ئاقىبەت كارىڭ غەلەت.

«سوفى مەن» دەپ، زاھىرىڭ ئاراستە ئەيلەپ سۇف ئىلە،
باتىنىڭدىن فىكر دۇنيا سوفى ئەھۋالىڭ غەلەت.

ئارغۇماق ئاتلارغا مىنگەن خەلقە ئىشان نام ئىلە،
دام تەزۋىر مىكر ئەيلەپ ياخشى ئەتۋارىڭ غەلەت.

فۇل تەمەئ ئەيلەپ گەدا يەڭلىغ مۇرىدلار ئىشكىدە،
پىر كازىب ئول كىشىدۇر ئۇشبۇ رەفتارىڭ غەلەت.

فۇقەرا بىرلە مەساكىن مەسرۇفى ئۇشرە زەكات،
جايىغە سەرف ئەتمەسەڭ ئول خەير قىلغانىڭ غەلەت.

خار كۆرسەڭ بايغە ئىززەت ئەيلەبان فىقر ئەھلىنى،
دىنىنى بەرباد ئەيلەگەيسەن دىنۇ ئىمانىڭ غەلەت.

ئىلم ئەھلىن خاركۆرسەاڭ ۋەجھى ئىستىخفاف ئىلە،
كافىر ئولدۇڭ بىگۇمان ۋەجھى مۇسۇلمانىڭ غەلەت.

«بەندەمەن» دەپ، ئەمر ھەقدىن جا-بىجا كەلتۈرمەسەڭ،
ئۇشبۇ يەڭلىغ بەندەلىك دەئۋاسى قىلغانىڭ غەلەت.

«بىز مۇھەممەد ئۇممەتى» دەپ، دەئۋى ئۇممەت ئەيلەسەڭ،
پەيرەۋى سۇننەت ئەمەس سەن دەئۋى يالغانىڭ غەلەت.

تاشلاغىل دۇنيا غەمىنى ئەسلى غەمدۇر ئاخىرەت،
بادى سەر-سەردەك ئۆتەر ئۇمرۇڭ بۇ تۇرغانىڭ غەلەت.

يول يىراقدۇر كۆپ خەتەرناك يول غەمىنى تازە قىل،
شەۋقى بىلسەڭ يول غەمىنى تازە قىلغانىڭ غەلەت.

* * *

لۇتفى ئىلە باستى زۇھۇرىدىن جەھانغە ئىنبىسات،
خەلقۇ ئالەم بىر-بىرىگە ئاشىنا ۋۇ ئىرتىبات.

مىھرى لۇتفۇڭ نەچچە زىدلەر ئۇنسۇرىن پەيۋەند ئېتىپ،
باد، خاكۇ ئابۇ ئاتەش بىر بىرىگە ئىختىلات.

سادىر ئولمىش ھەر بىرىدىن سەردگەرمۇ خۇشكۇتەر،
كىبىر بىرلەن ھەم تەۋازۇئ پۇرھەزەر قىل ئېھتىيات.

قىسسە ئىبلىس كىبىردىن تۇشكەن مەقام ياد ئەيلەگىل،
كىبىر قىلساڭ ئۇل ئەزازىلدەك بولۇرسەن ئىبھىتات.

كىبىر مەخسۇس بىر سۇفەتدۇر خالىقى ئەشياغە كىم،
كىبىر مۇشرىك ياخشى ئەئمالىڭ قىلۇرلار ئىبھىتات.

كىبىردىن تەۋبە ئەيلەگىل شەۋقى تەۋازۇئ پىشە قىل،
تەۋبە قىلساڭ جۇرم ئىسيانىڭ بولۇرلار ئىنھىتات.

* * *

ئىلىم ئىبلىگە مىھرىبان بول ئەھلى دۇنياغە غەلىز،
ئەھلى دەرۋىشكە ھەلىم بول ئەھلى دۇنياغە غەلىز.

ئۇزر بولماي ئەھلى مەنسەبكە تەمەللۇق قىلماغىل،
گەر قولۇڭدىن كەلسە قىلغىل ئەھلى بەدخاھغە غەلىز.

ئۇزرە بولماسدىن تەزەللۇل ھەم تەمەللۇقدۇر ھەرام،
قىلماغىل سەن پارساۋۇ ئەھلى تەقۋاغە غەلىز.

كىبىر قىلغانغە تەۋازۇئ قىلماغىل كىبىر ئەيلەگىل،
قىل تەۋازۇئغە تەۋازۇئ ئەھلى كۇبراغە غەلىز.

ھەرنە ھالەتدۇر رىزا بەر قىسمەتى رەززاقغە،
دىلنى پاك ئەيلەپ ھەسەددىن قىلمە ئەئلاغە غەلىز.

ئەھلى دۇنيا كافىرانى موتلەقەند دەپ مەسنەۋى،
دىن كىبتەر قىلساڭ تەۋازۇئ ئەھلى دۇنياغە غەلىز.

ئەھلى دۇنياغە تەۋازۇئ قىلماغىل دۇنيانى دەپ،
شەۋقى ھەرگىز قىلماغىل سەن دىيدە بىيناغە غەلىز.

* * *

فەقىرنى شەرئى نەبى ئىچرە كان قىل ئەي ھافىز،
ھەقىرنى سەرۋى سەھى باغبان قىل ئەي ھافىز.

جەمال شاھى جەھان ۋەسلىدىن ئۈمىد ئەتسەڭ،
مۇدام زىكرى زەبان دانە دان قىل ئەي ھافىز.

جەمالى جىلۋەگەرى زاھىرۇ ئۆزى پىنھان،
سىفات مەزھەرى جان خانە جان قىل ئەي ھافىز.

نەسىم جان ساردىن ئەي سەبا خەبەر كەلتۈر،
ئىلاج زەئفى مەشامىم نىھان قىل ئەي ھافىز.

كەل ئەي مىيانچى كەرىم خۇش خەبەر نىشان كەلتۈر،
فەقىرغە مەرد خۇدانى رەۋان قىل ئەي ھافىز.

سىپىھرى گۇنبەزى دەۋۋار نىلگۇن ئىچرە،
ئۆزۈڭدىن ئۆزگىگە بىگانە گان قىل ئەي ھافىز.

فىراق دەشتى ئارا زۇلمەت ئىچرە سەرگەردان،
مەدىنە، مەككە، ھەرەم شامىيان قىل ئەي ھافىز.

تەرەھھۇم ئەيلە غەرىب خەستە جان بىلەن دىلغە،
ئىنايەتى ئەزەلىدىن نىشان قىل ئەي ھافىز.

بۇ شەۋقى ئاسىنى ساقلاپ زەۋالى ئىماندىن،
بىھىشتۇ خولد بەرىندىن مەكان قىل ئەي ھافىز.

* * *

خۇدا ھېچ بەندەسىنى قىلماغاندۇر سەن كەبى مەرفۇئ،
سەن ئەتتىڭ ئاشكارا غەيرى مەشرۇئ بىرلەھەم مەشرۇئ.

سۇلۇك ئەيلەپ تەمام ئەتتىڭكى مىزانى شەرىئەتنى،
كەلامى ئەمرى مەئرۇف نەھيى مۇنكىر ئەيلەدىڭ مەۋزۇئ.

ئۇلۇمى فەيزى رەببانى ئەتا قىلمىش خۇدا سانىسىز،
ۋۇجۇدۇڭ ئىبردىلەركىم ئىلمى ھىكمەت بابىدىن يەنبۇئ.

شەفائەت بەھرىدىن ئۇمىد ئېتەركىم تەشنە ئۇممەتلەر،
ئەتا كۆرگۈز شەفائەت بەھرىدىن بىر قەترە يا مەشفۇئە

تەمامى ئەنبىيا نەفسى دېگەي سەن ئۇممەتى يارەب،
ئۇ شول مېھرىڭنى مەن ئاجىز غەرىبدىن قىلماغىل مەمنۇئە

قۇلۇڭنى بەندە سالىھلار سەفىدىن ھەشرى قىل يارەب،
قۇلۇڭنى ئەھلى تەقۋالار سەفىدىن قىلماغىل مەقتۇئە.

خۇدايا مەن غەرىبنى رەھمەتىڭدىن بىنەسىب ئەتمە،
شەفائەت بەھرىدىن ئاجىزنى قىل سىرئاب ئىلە مەسبۇئە

ھەبىبىڭ ھۇرمەتى شەۋقىغە رەھمەت قىل ئايا سانىئ،
چىراكىم بىر غەرىب ئاجىز فەقىر مەھزۇن گەدا مەسنۇئە

* * *

شەمئى جەمالىڭ تابىدىن قويدۇڭ يۈرەككە نەچچە داغ،
ئانداغكى ھەرگىز توختاماس ئوت بىرلە بىر كەلگەندە ياغ.

ھىجرىڭ ئوتىدىن ئاھ ئۇرۇپ شامۇ سەھەر قان يىغلابان،
دەردۇ ئەلەم بىرلە فىغان نالان قىلىپ سىزدى قەراغ.

لۇتفۇڭ خەفى سۇنئۇڭ جەلى ئىزدەپ تاپالماس ھەردىلى،
سەن لامەكان سەن يا ۋەلى يۈرگەي ھەمە سالىپ سوراغ.

كۆزدىن پەرىۋەش ئۇچتىلار سەۋدايى ئىشقىڭ تۈشتىلەر،
خەم بولدى مەھكەم پۇشتىلار مەستانە ئۆرۈلدى دىماغ.

ئىشقى جەمالىڭ شەۋقىدىن ئۇردى ئۆزىن نەرۇد ئوتىن،
دوستۇڭ خەلىلغە ئەيلەدىڭ ئوتنى گۈلىستان باغ-راغ.

مۇسا كەلىمۇللاھ دىمىش «يارەببى ئەرنىنزۇر ئىلەيك»،
ئىشقى مۇھەببەت زورىدىن تىترەر ئىمىشلار لاغ-لاغ.

كەلمش ندايى: «لەنتەرانى لاكننزۇر بەر جەبەل»،
نۇرى تەجەللى ئەيلەەمش تۇر ئۈستىگە كۆل بولدى تاغ.

ئشتكەن زەمان ئول ئنسۇ جان، داۋۇد زەبۇرىدىن ھەمان،
بىھۇش يقلمش ھەر زەمان مۇرغى ھەۋالار بىرلە زاغ.

ئشقى مەسىھا نەفخىدىن مەريەمگە سالمش جىبرەئىل،
دىدار ئۈچۈن ئىيسا مەسىھ چەرخ ئۈستىگە قويمش ئاياغ.

سۇلتانى ئادىل مەزھەرى يۇسۇف جەمالى ئشقىدىن،
يەئقۇب نەبى قان يىغلابان زار ئەيلەبان سزدى قەراغ.

يۇنۇسنى قىلدى لۇقمە ھۇت، ئەييۇبنى تۇتتى ئەسلى قۇرت،
ئولدى ھەلاك ئول قەۋمى لۇت، خاھىش خۇدانىڭ، يوق سوراغ.

جانىن تەسەددۇق ئەيلەبان ۋەسلىڭ غەمىدىن زىكرىيا،
ھۇ ـ ھۇ دىبان زىكر ئەيلەبان زىكر ئەررەدىن بولدى فەراغ.

يەھيا ۋە نۇھ، ئادەم سەفى داۋۇد سۇلەيمان يىغلادى،
دوستۇڭ مۇھەممەدنى شەفىئ ئەيلەپ ئجابەتدىن سوراغ.

يارەب مۇھەممەد ھۇرمەتى ھەم چەھاريارلار ئۇلفەتى،
ئەزۋاجى پاكان ئففەتى مەھشەردە قىل ۋەقتىمنى چاغ.

ئەسھابۇ ئەۋلادى نەبى شەھزادە كەۋنەينى ئەلى،
جەننەت گۈلىنىڭ بۇلبۇلى قىلسام ئەنى سۇرمە قەراغ.

يارەب سەھەر بىدار قىل ئشقىڭ غەمىدە زارقىل،
زىكرى شەرىفىڭ جارى قىل ھۇ ـ ھۇ دىبان قويسام ئاياغ.

مەقسۇدى شەۋقى قىشۇ ياز ئشقىڭ ئوتى كۆپ خاھ ئاز،
فەخر ئەيلەگەيلەر ئاگا ناز، قويغىل يۇرەككە داغ ـ داغ.

* * *

جەمالىڭ ئافتابى پەرتەۋىدىن زەررە كۆرگەن چاغ،
ئۆمىد ئەتكەچ ۋىسالىڭ قۇم مەسەللىك تىترەشۇرلەر لاغ.

كىشى كۆرسە تەرەھھۇم ئەيلەگەيلەر زەئىف ھالىمغە،
دىگەيلەركىم قۇرۇغ شاخ ئۆزرە قالمىش بىر سەرىغ يافراغ.

مۇھەببەتدىن يۈرەكنى خارىش ئەيلەرمەن بۇ يەڭلىغ كىم،
مۇسىبەت ئەھلى سالغايلار يۈزىگە پەنج ئىلە تىرناغ.

يۈزۈڭ ئايۇ كۆزۈڭ چولفاڭ قىزىلگۇل رەڭگى رۇخسارىڭ،
نە يەڭلىغ ئەيلەمىشلەر ئارەزىڭنى رەڭبە-رەڭ سەبباغ.

بىنا ئەتمىش ۋۇجۇدۇڭ ئۇرۇشىنى نۇر ئەۋۋەلدىن،
ئاڭا سالمىش كۆزۈڭ كىم رىشتەئى لەۋلاكىدىن ئارقاغ.

زىھىكىم ئەنبەر ئەفشان كاكۇلۇڭ دەفئى خۇمار ئەيلەب،
خىيالىڭ خىلۋەتىدە رۇزى-شەب ۋەقتىمنى قىلمىش چاغ.

كىلىپ مەن دەرگەھىڭگە خىيرە چەشمىم رەۋشەن ئولغاي دەپ،
نەسىب ئولغايمىكىن شايەد كۆزۈمگە سۇرمەئى مازاغ.

ئەتا قىلمىش خۇدا مىئراج سۇبھانەللەزى ئەسرا،
تىلەب ئۇممەت گۇناھىن قاب قەۋسەينا سارى بارماغ.

ئىگەردى رىشتەئى نەئتىڭنى شەۋقى كۆز ئۇچى بىرلەن،
ئاڭا شايەد ئاسىلغاي دەۋزەخ ئىچرە سۆدرەپ ئىلتۇرچاغ.

* * *

ئىسىز ئۆمرۈم ئۆتۈپ كەتتى دەرىغا باد پەر يەڭلىغ،
يىمەك-ئىچمەك بىلەن ئەيشۇ فەراغەتدە بەقەر يەڭلىغ.

دەرىغا قىلمادىم تائەت قىرىلىق نەۋبەتى يەتتى،
ۋۇجۇدۇم باغى ئۆرۈلدى دەرەختى بىسەمەر يەڭلىغ.

دەرىغا جانۇ دىل تاپقاي ئىدىلەر ئۇمرى ئارا لەززەت،
دەرەختى نەۋ بەهارىم ئىچرە هەلۋا نىشكەر يەگىلىغ.

تەرەققى ئەيلەمەك مەهبۇب سارى مۇددەئا مەتلۇب،
ئوشۇل مەتلۇب مۇيەسسەر بولمىغاي بىبالۇ پەر يەگىلىغ.

گۇناهىم زەنگىگىبىرلەن رۇسىيەه شەرمەندە قۇلدۇرمەن،
ئۇمىدىم رۇزى مەهشەردە يۇزۇم بولغاي قەمەر يەگىلىغ.

قارا بەختىم ئۇشول مەهبۇب جاندىن لەززەت ئالمايدۇر،
دىلىم هەرگىز ئىيرىمايدۇر قەساۋەتدىن هەجەر يەگىلىغ.

خۇدايا زەئىف هالىمغە هەبىبىك رەهم قىلمايدۇر،
نىشاتى ئەسلە بولغايمۇ نەبۇۋۋەتدىن ئەسەر يەگىلىغ.

شەفائەت خاه قىل يارەب غەرىب ئۇممەتكە دوستۇگىنى،
شەفائەت بەهرىدىن شەۋقىغە يەتكەيمۇ گۆهەر يەگىلىغ.

* * *

تولغانىپ كەلسە ئىدى سەرۋى خىرامان يەگىلىغ،
تارتىبان قاشى كەمان ئوقلارى مىژگان يەگىلىغ.

فىتنە ئاشۇبى زەمان ئافەتى جان هەۋرى پەرى،
كۆزى چولفاك، يۇزى ئاي، زۇلفى پەرىشان يەگىلىغ.

لەئلى رۇممان ساچى سۇمبۇل قەدى شەمشادى جەهان،
زەئفىران ئەنبەرى ئەشهەب گۇلى رەيهان يەگىلىغ.

سىيم تەن لەئلى لەبۇ پىستە دەهان دۇردانە،
مەهجەبىن غەبغەبى چىن غۇنچەئى خەندان يەگىلىغ.

ئۇشبۇ هەيئەت بىلە مەيدان سارىدىن كەلسە ئىدى،
چىرماشىپ ئالسام ئىدىلەر گۇلى پىچان يەگىلىغ.

قىلدىلار ۋادىيى ھەسرەتدە مېنى سەرگەردان،
ئەقلى ھۇشۇمنى ئالىپ بىر يولى نادان يەڭلىغ.

سەن كەبى شاھغە كۆڭۈل بەرسە كىشىكىم تاڭ ئەمەسە
ئاھ، مىڭ جاننى پىدا ئەيلەسە قۇربان يەڭلىغ.

ئىت كەبى تەلمۈرۈبان خاك رەھىڭ باش قويۇبان،
شەھى ئىقلىم ھەمە مۇھتاجۇ گەدايان يەڭلىغ.

بەندەدىن ئەين پىسەندىڭگە كېلۇر ئاجىزلىق،
ئۆزنى خار ئەتسە كويۇڭ شەۋقىدە ھەيران يەڭلىغ.

بەندە ئاجىزغە ئىنايەت قىلىبان بىر قاراساڭ،
كەرەمىڭدىن نە ئەجەب بولسە بۇ سۇلتان يەڭلىغ.

مەزھەرىڭ بىرلە سېنى ۋەسف قىلۇر ئاشىقى زار،
كۆز، ئاغىز، قاشۇ قۇلاق، ساچ ئىلە پىستان يەڭلىغ.

پاكدۇرسەن ھەمە ئىنسان سۇفەتىدىن يارەب،
مۇنچەلىك بىرلە تەسەللى دىلى گىريان يەڭلىغ.

فۇرقەتىڭدىن تۇشۇبان دىل يۇزىگە داغ ئىلە خال،
كۆيدۇرۇپ ۋەسل غەمىن ئاتەشى سوزان يەڭلىغ.

دەر بەدەر شەھر بەشەھر ئىزدەكى مەئشۇق سوراغىن،
ھەمچۇ سەييارە سەفەرگەشتە غەرىبان يەڭلىغ.

گەنج مەقسۇدى خەراب ئىچرە مۇيەسسەر ئولغاي،
ئىزدەگىل جايى خەراب خانەئى ۋەيران يەڭلىغ.

نا ئۇمىد ئولمە گەدا سەئيى تەلەبدىن قالمە،
شەۋقى تەن ئۆينى خەراب ئەيلە بەيابان يەڭلىغ.

*   *   *

پادىشاھا زاتى پاكنىڭ شىركۇ نۇقساندىن ئەرىغ،
ئەنبىيالەرگە ئەتا قىلدىڭ كەلامى سەد بەلىغ.

تۆرت كىتاب مەشھۇردۇر تەۋراتۇ ئىنجىل ھەم زەبۇر،
ئەفزەلى فۇرقان تەمام ئول نەسسى قاتىغ ھەمچۇ تىغ.

ئۇشبۇ قۇرئان ھەق رەسۇلنىڭ مۇئجىزاتىدىن بىرى،
بىر كىلىپ يۈزمىڭ فەساھەت بىرلە ھەم يۈزمىڭ بەلىغ.

ھۆكمى قۇرئانغە ئەمەل قىلماي ئۆتۈپدۇر ھەركىشى،
رۇزى مەھشەردە دېگەيلەر مىڭ نەدامەت مىڭ دەرىغ.

ئەي خۇدا رەھىم ئەيلەگىل بىچارە ئۇممەت ھالىغە،
رۇشدى ئىرفاندىن كېيىن يارەبىي قەلبى لا تۇزىغ.

ھېچ زىرائەت قىلغانىم يوق ئاخىرەت بازارىغە،
قىلماغىل بۇغداي زىرائەتنى سەمان بىرلەن تەرىغ.

شەۋقى ھالىغە تەرەھھۇم قىلماساڭ مۇشكۇل ئىشىم،
ئەي خۇدايا قىلماغىل مەھشەردە رەڭگىمنى سەرىغ.

*   *   *

نەقد ئۇمرۇم خاب غەفلەتدە تەباھ بولدى دەرىغ،
ئىش قىلۇر ۋەقتىم جىۋانلىقدە خەتا بولدى دەرىغ.

ياشلىقىمدا گەۋھەرى تائەتنى بەرباد ئەيلەدىم،
تۇشە راھى ئاخىرەت بىلكۇل ئەدا بولدى دەرىغ.

پىرلىق ۋەقتى يېتىشتى سۇست بولۇپ ئەندامىلار،
تەن زەئىفۇجان نەھىفۇ دىل گەدا بولدى دەرىغ.

قولغە كەلمەس كەچمەيىن جاندىن ئۇشۇل جانانە جان،
يار ۋەسلىن ئىزدەگەنلەر مەرھەبا بولدى دەرىغ.

یار ۋەسلىن ئىزدەسەڭ قويغىل بۇ ئالەم لەززەتىن،
رەنجى چەكمەي گەنج تاپماي كىم سەفا بولدى دەرىغ.

تا جەمالىڭ كەئبەسىدىن ئارزۇ ئەتكەن كىشى،
دەشتى سەھرالارنى قەتئ ئەيلەپ فەنا بولدى دەرىغ.

ئەللاھ ئەللاھ دەپ گۇناھ دەردىڭ دەۋاسىن ئىزدەگىل،
زىكرى مەھبۇب بارچە ئىللەتكە دەۋا بولدى دەرىغ.

بۇلبۇلى ئەللاھۇ يەكفىنى گۇلىن ۋىرد ئەيلەگىل،
بارچەغە ئەللاھۇ يەشفىنى شىفا بولدى دەرىغ.

پۇنبە غەفلەتنى چىقارغىل بۇ نىدانى ئاڭلاغىل،
«فەزكۇرۇنى ۋەشكۇرۇلى» دەپ سەدا بولدى دەرىغ.

زىكرى ئەيتقىل، شۇكرى ئەيتقىل، يىغلاغىل شەۋقى مەدام،
بارچە ئەزا رۇزى مەھشەردە گۇۋاھ بولدى دەرىغ.

* * *

نىگارا ھالىمە قىلغىل تەلەتتۇف،
ئەبەس ئۇمرۇمگە ئەيلەرمەن تەئەسسۇف.

قىلىپ مەن گەۋھەرى ۋەقتىمنى زايە،
بولالماي ياخشى خىسلەت بىرلە مەۋسۇف.

بەدەن مۇلكىنى تۇتمىشلار قارالىق،
گۇنەھ رەڭگى بىلەن بىھۇدە مەسرۇف.

يېتەرمۇ خەستە جانغە مەرھەمىڭدىن،
دەرىغا قايدا بولغاي نۇرى مەئرۇف.

ھىجابى زۇلمەتى تەن ئىچرە قالدىم،
يېتەرمۇ جانۇدىلغە نۇرى مەكشۇف.

كەل ئەي ساقى قەدەھ سۇنغىل لەبا ـ لەب،
مۇھەببەت جامىدىن پۇر ئەيلە مەزرۇف.

نىگارىم مەرھەمەت ئەيلەرمىكىن دەپ،
چېكەرمەن داغۇ ھەسرەتدىن تەكەللۇف.

قاچان بولغاي ۋىسالىڭ دەۋلەتىدىن،
جەمالىڭ جىلۋەسىدىن تۇتتى مەشغۇف.

تەرەھھۇم ئەيلەگىل شەۋقىغە يارەب،
تەلەتتۇف قىل، تەلەتتۇف قىل تەلەتتۇف.

*　　　*　　　*

ۋادەرىغا ئەي زەئىفا لاف ئەقۋالىڭغە ھەيف،
تەن پەرەستلىك بىرلە ئۆتكەن بارچە ئەھۋالىڭغە ھەيف.

ئىشقى دەئۋاسىدا چالدىڭ كۇسۇ ۋە نەققارەلەر،
ئۇشبۇ تەقلىد بىرلە قىلغان ئىشقى دەئۋايىڭغە ھەيف.

هاسىل ئەتمەي ئىشقى تەھقىق ئۇشبۇ تەقلىدىن نەسۇدە
ئۇمر زايىئ ئەيلەگەن بۇ نەزم ئەشئارىڭغە ھەيف.

فىكرى ئاتىن شېئرى مەيدانىدا چەندان ئوينىتىپ،
سەيد ئېتىپ ئەلفاز ۋەھشىن ئۇشبۇ ئەۋقاتىڭغە ھەيف.

نەزم ئېتەرگە ئۇشبۇ يەڭلىغ تۈشتى سەۋدا باشىمە،
زىكرى ھەقدىن غافىل ئەتكەن ئۇشبۇ سەۋدايىڭغە ھەيف.

ئەي دەرىغا خاھشى نەفسىڭ دەۋاندىن ئۆتمەيمىن ،
ھەق تەرەفكە يول تاپىلماس ئۇشبۇ رەفتارىڭغە ھەيف.

ئەلگە ۋەئزۇ پەند ئېتەرسەن تا ئۆزۈڭ قىلماي ئەمەل،
ۋادەرىغا نامۇۋافىق قەۋلى گۇفتارىڭغە ھەيف.

بارچە ياخشى، مەن يامانۇ بارچە بۇغداي مەن سەمان،
ئەلئەمان ئەي بەندە نالان بارچە ئىسيانىڭغە هەيف.

ئۇلكى تەۋۋابۇن رەھىمدۇر تەۋبە قىلغىل يىغلاغىل،
ۋادەرىغا بۇ مۇلەۋۋەس پاك دامانىڭغە هەيف.

ۋەئەدەئى لاتەقنەتۇ مىن رەھمەتۇللاھدىن ئۇمىد،
شەۋقى نالان بولماغىل بەس فىئلى شەيتانىڭغە هەيف.

* * *

ۋادەرىغا كەلمەس ئېردىم ئۇشبۇ هالەت بىر تەرەف،
بۇ جەهان زىندانىغە كەلتۇردى قىسمەت بىر تەرەف.

بۇ جەهاندىن نارەسىدە كەتسەم ئېردى كاشكى،
چوڭ بولۇپ قىلغان گۇناھ بىرلەن زەلالەت بىر تەرەف.

ۋادەرىغا بىر كۆنى كەلگەي كەمىنگاهدىن ئۆلۈم،
جان ھىسارى تەنگە ئۇرغاي رەنجى زەخمەت بىر تەرەف.

بۇ ئۆلۈم دەردىگە دەرمان تاپمايىن لۇقمان ھەكىم،
ھىيلە ئەيلەپ ھەم فىلاتۇن جانغە ھىكمەت بىر تەرەف.

ۋادەرىغا قابىزىل ئەرۋاھ يېتەرجان قەسدىگە،
قەسد ئىمانىڭغە شەيتان نەزئى هالەت بىرتەرەف.

هەق ئىنايەت ئەيلەبان يار ئەيلەسە بەختى ئەزەل،
بارسەلەر شايەدكى ئىمانىڭ سەلامەت بىر تەرەف.

ۋادەرىغا تۇتسە شۇم بەختىڭ قارالىقدىن ئەسەر،
لۇتف هەق يار ئولمايىن تۇتقان شەقاۋەت بىر تەرەف.

هەق تەرەفدىن گورئارا مۇنكىر ـ نەكىر ئەتكەي سوئال،
تا جەۋابىن بەرمەسەڭ چەندان ئۇقۇبەت بىر تەرەف.

ۋادەرىغا سابىت ئۇلغايلار تەمام ئەتكەنلەرىڭ،
ئۇل كەرامەن كاتىبىن پۈتكەن كىتابەت بىر تەرەف.

ۋەزنى ئەئمالىڭنى قىلغايلاركى خەيرۇ شەرر ئىلە،
چۈن تەرازۇ بىرلە ئۇل ۋەھمى قىيامەت بىر تەرەف.

پۇلسىراتدىن ئۆتمەيىن ئەھلى سەلامەت مەن دىمە،
ھەق ئىنايەت قىلسەلەر ئۆتكەي سەلامەت بىر تەرەف.

ئەي خۇدايا شىددەتى مەھشەرنى ئاسان ئەيلەگىل،
يەتتە دەۋزەخ ئىچرە ئۇل نارى شەقاۋەت بىر تەرەف.

مۇستەفا شاھىدكى ئۇممەتنى شەفائەت ئەيلەگەي،
بۇ ئۇمىد بىرلەن تىلەپ تۇرغان شەفائەت بىر تەرەف.

دائىما شۇكرى ئەيلەگىل ئىھسانى ھەقدۇر بىئەدەد،
ئەلخۇسۇس تەقۋا ئىلىگە ۋەئدە جەننەت بىر تەرەف.

شەۋقى دائىم يىغلاغىل تائەت - ئىبادەت پىشەقىل،
جۇملە نىئمەتدىن ئۇلۇغ دىدارى نىئمەت بىر تەرەف.

* * *

ئىزدەبان تاپسام ئىردى خالىقۇتاق،
ھەزرەتى ۋاھىدۇن ئەلەل ئەتلاق

يوق مەكانىڭ كۆزۈمگە پىنھان سەن،
بارلىقىڭغە دەلىل ھەمە ئافاق.

سايراشۇرلار چەمەندە بۇلبۇللار،
گۇل يۈزۈڭ شەۋقىدە ھەمە مۇشتاق.

كۇنھى زاتىڭغە ئەقل يول تاپماس،
فىكر ئىلە باشلارىن تۆبەن سالماق.

جۇملە مەئدۇەنى ئەيلەدىك مەۋجۇد،
سەن كەبى بولماغاي يەنە خەللاق.

كەرەمىك كەڭرۇ ئەھلى ئالەمگە،
لۇتف ئىھسان بىلەن ئەجەب رەززاق.

نىئمەتىك بىئەدەد فەراۋاندۇر،
شەھدۇ شەككەر، ئەسەل، ئۇزۇم، قايماق.

نانۇ گوشت بىرلە خورما، ئالما، ئانار،
خۇربىزە①، خۇخۇ② تىينۇ③ تۇتۇ④ مەزاق.

ئىزدەبان تاپسام ئول تاك ئىرمەسكىم،
رەۋزە پاك ئىلە مەككە، شامۇئىراق.

پۇيە ئۇرسام كويۇڭدا ئەي جانان،
دەشت سەھراۋۇ تاغۇ شەھر قەزاق.

دىلبەرا قايدادۇر سىنىك جايىك،
ئەشكى خۇندىن ھەمىشە سىزدى قەراق.

رەھم ئىتسىپ خەستەجانغە بىر قاراغىل،
قان يۇتارمەن ھەمىشە ئاھ فىراق.

بىر جانىم گەرچە مىك فىدا بولسۇن،
چۇن ئىسمائىل خەلىل ئەبۇ ئىسھاق.

ئىشق دەئۋىدە كىمكى سادىقدۇر،
زەئفىران چىھر ئىلە كۆزى ئويغاق.

نائۇمىد ئولمە ئىزدەگىل شەۋقى،
لۇتف ئىھسان ئەتاۋۇ فەزلىگە باق.

① خۇربىزە — قوغۇن.
② خۇخ — شاپتۇل.
③ تىين — ئەنجۇر.
④ تۇت — ئۇجمە.

* * *

قەنائەت ئەيلە خۇدا بەرگەننگە ئەي كۆزى ساق،
تەمەئ ئاشى بىلە سەن كۆزلەرىڭنى قىلمە چىقاق.

بىلىڭگە سەڭگى قەنائەتنى باغلا ھەمچۇ نەبى،
تاپىلماسە بىگەلى تۇئمە ئەيلە كوھنە شەفاق.

جەھاننى بار يوقىغە ئەسلا ئىئتىبار ئەتمە،
ئەزەل نەسىبەسىدىن يەتكۈرۈر ساڭا رەززاق.

كىشى ئاشغە نەرەر سالمە كۆز ئۆچى بىرلەن،
يۈزۈڭنى قىلمە قالىن ئىت ـ ئىشەك كەبى دۆەباق

تاشى چىرايلىق ئىبرۇر باتىنىكىگە زەھر ئالۇد،
مىسال پىر زەنى زاھىرى جەۋان قالتاق.

مىسال ئۇشبۇ قەدەر پىر زال دۇنيانىڭ،
تەمام ئۆزگەسى ئەقلەتدە ئەھلى ھەق ئويغاق.

تەۋازۇئ پىشە قىلىپ ئىززەتىڭ بەلەند بولغاي،
تەكەببۇر ئەيلەسە ھەركىم تۇشەر تۆبەن بالتاق.

سەخاۋەت ئەيلە قولۇڭدىن ئەگەرچە كەلسە ئەزىز،
قولۇڭدا ھەر نەقەدەر بولسە ئەيلەگىل ئىنفاق.

بىخىللىك ئەيلەمەگىل ئول ئەجەب يامان خىسلەت،
ۋۇجۇد رەختىنى دەۋزەخدە قىلماغىل شالتاق.

ھەسەدنى شۇئلەسىدىن جانۇ دىلنى كۆيدۈرمە،
تەمام ئەلگە ھەلىم بول چۇ سۈت ئۆزە قايماق.

تەمام ئەلگە نەسىھەت قىلۇرسە ئەي شەۋقى،
ئۆزۈڭنىڭ ئەيبىنى كۆر ئۆزگەدىن كۆزۈڭ ئالماق.

* * *

سۆزۈمدۇر تەلخۇ شىرىن گاھ بىجا گاھ مەزمۇنلۇق،
تەبىئەت مۇختەلىفدۇر گاھ ئوڭلۇق گاھ مەجنۇنلۇق.

ئۆزۈم سابىت قەدەم ھۇببۇل ۋەتەن مەزمۇنىدىن ۋاقىف،
دىلىم سەيرى تەمەننايى فەنا دەشتىدە مەھزۇنلۇق.

ۋەفايى ھەق رەسۇلنى سەن سەبۇتى ئىشقىدىن كۆرگىل،
مۇھەببەت گەۋھەرىدەك بولمىغاي ھىچ رەسمى قانۇنلۇق.

جەھان سەفىنغە كەلتۈرمىش ئەدەم ئىقلىمىدىن خەللاق،
ھەمە زىنجانغە بولمىش گاھى خوشلۇق گاھى مەھزۇنلۇق.

بولۇپدۇر ھەرنەكىم قىسمەت يازىلمىش لەۋھى مەھفۇزغە،
بىرى بەگگى، بىرى مەيخور، بىرى كۆكنار ئەفيونلۇق.

بىرى ئالىم، بىرى زالىم، بىرى جاھىل، بىرى باتىل،
بىرى كامىل، بىرى ناقىس، بىرى مەردۇدۇ مەلئۇنلۇق.

ئاسىلدى دارغە مەزلۇم ئۇشۇل مەنسۇر كامىلدەك،
چىراكىم مۇددەئى مەككار قازى قىلدى ئاخۇنلۇق.

ئانىڭكى نىيش زەربىدىن ئانىڭ شاگىردىدىن ئۆزگە.
ئەمان تاپماس جەمئى ئەھل فەزلى ياخشى مەيمۇنلۇق.

تىرىگلىك ئەيلەگەيلەر تا قىيامەت رەڭگى ئىبلىسدەك،
فىرىب يەرلەر جەمئى ئەھلى ئالەم بارچە مەغبۇنلۇق.

ئەگەر ئىمانى كامىل بولسە ئىبردى رۇزى مەھشەرگە،
ئۆزىنىڭ نەفسنى قىلماس ئىدى مەھشەردە مەرھۇنلۇق.

بۇ زالىم شەررىدىن ئىلم ئەھلىگە بەرگىل ئەمانلىقنى،
خۇدايا بىز غەرىبنى ساقلاغىل ئەز شەررى مەفتۇنلۇق.

خۇداۋەندا بىھەققى ئول ئەزىزانى سەئادەتمەند،
بۇ شەۋقى شىئرىنى قىلغىل بەلاغەت بىرلە مەۋزۇنلۇق

* * *

كۆرگەلى زارمەنا ئاھ سەنەم ئاھ فىراق،
ئىزدەسەم قايدا سەنا ئىككى يۈزى سۈتدىن ئاق.

ئەي ئەجەب ساچلارى سۇنبۇل قاشى مىھرابى كەمان،
قەدى شەمشادى جەھان، مۇنجاقى ئالتۇن ئىغاناق.

لەبى لەئلىڭدىن ئەگەر ئىچسەم ئىدى قەترەئى مەي.
مەستلىك بىرلە كەلامىڭنى ئىدى ئىشتسە قۇلاق.

تۆھمەت ئەيلەپ ئۆزىگە قىلدى بۇ دەئۋانى ھەمان،
ئۇستىخان سارى قاچان يەتتى ئەلەم بىرلە فىچاق.

جانى جانانغە پەيامىمنى ئىلت بادى سەبا،
بۇ ھەۋادىن جىگەرىم ئۇستىگە سانچىلدى قەداق.

نەفسى كافىر كىلىبان شەھر قەنائەتنى بۇزۇپ،
ئالدىلار مۇلكى قەنائەت، سالىبان جانغە چىماق.

بۇ بەلا دەفئىگە «لاھەۋلە ۋەلا قۇت» ئوقۇبان،
يىغلابان ھەق سارىغە ئانچە غۇبار ئولدى قەراق.

نەفى ئىسبات ئوقىدىن لەشكەرى شەيتانى رەجىم،
قاچقۇسى مۇلكى خىتاي ھىندى، ئورۇس شەھرى لەداق.

تەشنەلەب ئولما ئەزەل ساقىسىدىن شەۋقى ھەزىن،
نەئەجەب سۇنسا ئەگەر رەھم ئىتىبان ساقى ئاياق.

* * *

ۋۇجۇدۇڭ قەددىگە كۆرمىش مۇناسىب خىلئەتى لەۋلاك،
ئەلەم نەشرەھ سىفاتلىغ سىينەئى پاكىڭنى قىلمىش چاك.

نەكۇنكم ئەرش ئەئزەم تەبرەمشلەر ئارزۇ ئەتكەچ،
غۇبارى مەقدەمڭنى تۇتيا قىلمش هەمە ئەفلاك.

ئشارەت برلە ۋەنشەققۇل قەمەر ئاي پارەئى ئولمش،
كيبك ئەرز ئەيلەمشلەر يغلابان سۇرتۇپ يۇزنى خاك.

برى بۇ مۇئجزاتدن هەجەر ئەرز ئەيلەمش ئسمان،
شەجەر سەجدە تەهييەتدن يقلمش چۇستۇۋۇچالاك .

سەفەر ئەسناسدا رەهمەت بولۇتكم سايبان ئەتمش،
خەدىچەگە بەنغە ئەزم دۇنيا قلدىلار ئول پاك.

كەبۇتەر برە قىلمشلار ئۆرۈمچى تارپۇت ئەتكەچ،
هرا تاغىدكى غار ئاغزىغە سۇلتان ئۇچۇن غەمناك.

لەبى لەئل ئچرە ئول دۇردانەسنىڭ رەۋشەنالقدن،
خەدىچە، ئائشە سۇزەننى تاپمش شەب ئارا بىباك.

مۇبارەك شەككەر ئەفشان مۇشكى ئاسا ئاب دەهندن
قۇدۇغدن ئاب شور بسيار تاتلىغ بولدى شرىن ناك.

مۇبارەك تەرلەرىدن قەترەقز بەختىن ئۇمد ئەتكەچ،
تلا كۆرگۇزدىلەر سۇ برلە قز بەختىن زىيادەتناك.

بۇ قز ئەۋلادىدن تا كەتمەدىلەر ئەترە ئاسلىق،
ئسپارۇ ئۇدۇ ئەنبەر ئەترە پەرۋەرلكدە شۇهرەتناك.

ئەدەتدن تاشقارىدۇرلار بۇ يەگلىغ مۇئجزاتدن،
ئانىڭ ۋەسفىن ئادا قلماقدە ئاجز ئەقل ئلە ئدراك.

خۇدايا غەرق ئسيان رەهمەتڭدن هەم شەفائەتدن،
ئۇمد ئەيلەر بۇ قۇلنى رۇزى مەهشەر قلماغل ئسلاك.

خۇدايا يەتكۇزۇپ ئول مەغفرەت دەريايى ساهلغە
بىهەققى هۇرمەتى «تاها» گۇنەهدن ئەيلەگەيسەن پاك.

خۇدايا لەشكەرى ئشقنڭ ئىبەرگىل شەۋقى سارىغە،
مۇھەببەت تىغ ئىلە دىل پەردەسى سينەمنى قىلسۇن چاك.

* * *

بەھار ۋەقتىدە ھۇسنۇڭ زوھۇرىدىن لەك لەك.
چەمەندە سايراشادۇر ئەندەلىب ئىلە مۇرغەك.

تەمام ھەمدۇ سەناغە ئاغىز ئاچىپ ھۇھۇ،
سەھەر تاغ ئىچرە ئۇلاي بىرلە باغ ئارا فاختەك.

سەھەر خۇرۇسۇ باغىرتاقۇ قىرغاۋۇل كەكلىك،
كەبۇتەرۇ سوفى تورغاي سەنا بىلەن جۇفتەك.

كۆكۈلنى باغلادى دۇنياغە ئەر ئەمەس مەزلۇم،
كىمكى ئىزدەسە مەۋلانى ئول ئىرۇر ئەركەك.

تەمام نەفسى بەلاسىغە مۇبتەلادۇرمىز،
بۇ نەفسى باشىغە ئەرنىڭ ئەرى سالۇر مۇشتەك.

غەزات ئەكبەر ئىتىپ پەھلەۋانى ھەق دايىم،
بۇ نەفسى كافىرى مەلئۇننى ئەيلەگەي بەزگەك

بۇ فانى لۇلى جەھان جۇملەنى ھەلاك ئەيلەپ،
مىسال پىر زەنى جادۇ لەئلكۇ شەپشەك.

قېنى ئىسكەندەرۇ دارا ۋە شاھ ئەفرىدۇن،
قېنى تەھەمتەنۇ① جەمشىدۇ پەھلەۋان كەمەك.

ھەمە يەر ئاستىغە كىردى بەنايى ئادەمدىن،
مۇھەممەدى ئەرەبى شاھى ئاسمانۇ سەمەك.

① تەھەمتەن — باتۇر، قەيسەر دېگەن مەنىدە، «شەھنامە» دىكى ئاساسىي پېرسوناژ — رۇستەمنىڭ نامى.

ئۇزۇلدى ھەققە يېتىشتى نەچەند خاتۇنلار،
بۇ سەللەمىزگە نامۇس ئەيلەگەي ئۇلاردە لىچەك.

بەھار ئۇمرۇڭ ئۆتۈپ ھەق يولغە كىرمەيسەن،
بۇ نەخلى جۇدۇڭ ئۆزە مېۋەسىز تۆكۈلدى چېچەك.

دەرىغ كۆرسەم ئىدى دىلبەرىم جەمالىدىن،
لەبىگە سۆيسەم ئىدى چىرماشىپ چۇ ئىشق فىچەك.

بۇ يولدا قالغانىمىز بائىسى بۇدۇر بىلىڭىز،
مۇيەسسەر ئولمادى بىزگە ئەتاي پىر مەھەك.

ئۇمىد رىشتەسىدىن شەۋقى ئۇشلاغىل مەھكەم،
پۇتۇلدى مۇئجىزە قۇرئاندا: «فىدقەدىس تەمشەك».

* * *

دىلبەرا قايدادۇر سېنىڭ جايىڭ،
ئەل كۆزىدىن نىھان گۆھەر بارىڭ.

نەچچە ئاشىقنى شىفتە ئەيلەرسەن،
ھەمەدىن چوڭ كەرەشمە ئىلە نازىڭ.

بىرنى ئۆلتۈرمەك ئىلە تىرگۈزمەك،
ئالادۇر جاننى كۆز ئىلە قاشىڭ.

بىرنى تەخت ئۆزرە پادىشاھ ئەيلەپ،
قۇل كەبى ئۆزگەنى قىلىپ خارىڭ.

بىرنى مەغرۇر ئېتىپ جەھانغە چۇنان،
نازۇ نېئمەتدە پۇر قىلىپ كارىڭ.

بىرنى مەنسەپكە مۇبتەلا ئەيلەپ،
ھۆكمىنى رىشۋە ئىلە قىلۇر قازىڭ.

بەئزنى رندە ئلە خەراباتى،
شفتە ئەيلەپ ئۆزۈڭگە دلدارلك.

بىرنى ئوغرى قاراقچى ئلە لولى،
بىرى بەڭگى قمارۇ مەيخارلك.

يغلاتىپ بىرنى، بىرنى شاد ئەيلەپ،
قلدۇرۇپ جەڭگى جۆي تەماشايلك.

بىرنى غەفلەتدە خابۇ خار ئچرە،
چالدۇرۇپ داپ، دۇتارۇ سەتارلك.

بىرنى لۇتفۇڭ كىلىپ سەئد ئەيلەپ،
خۇد بىخۇد يغلاتىپ مۇناجاتلك.

بىرنى قەھرىڭ زۇھۇرى جۇش ئۇرغاچ،
كۇفرى تۇغيان سارى گرىفتارلك.

يەفئەلۇللاھۇ مايەشائ ۋەسفلك،
يەھكۇمۇللاھۇ مايۇرىد كارلك.

بەندە ھالىڭغە يغلاغىل بىسيار،
ھىچ بىرىن يوقتۇرۇر خەبەردارلك.

ئۇممەتى ئەھمەدا قىلىپ بىزنى،
بۇ نىشان خەيرى ئاقبەت كارلك.

شۇكرى ئەيتغىل خۇدايى ئالەمگە،
سەييدىل ئەنبياﺋ مەدەدكارلك.

نەئەجەب ھۇرمەتى مۇھەممەددىن،
ھەمرەھى ئولسە دىنۇ ئىمانلك.

رازى بول قسمەتى قەزاۋۇ قەدەر،
كەم ئىرۇر بۇ جەھاندا ئقبالك.

شەۋقى دۇنيانى ئىئتىبار ئەتمە،
ئىزدەگىل دەۋلەتى بەقا جايىڭ.

مۇسەببەئ ①

ئاسى قۇلنى مۇرشىدى كامىلغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
پەيرەۋى سۇننەت ھەمان ئامىلغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
مەئرىفەت دەرياسىنىڭ ساھىلغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
ياد ھەقدىن باخەبەر ئاقىلغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
چۇن ئەبۇبەكرى، ئۇمەر، ئۇسمانغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
ھەم ئەلى شىرى خۇدا رىزۋانغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
ئاسى ئۇممەتنى رەسۇلۇللاھغە يەتكۈر ئەي خۇدا.

سەندىن ئۆزگە يوقدۇرۇر پۇشتى پەناھىم ئەي خۇدا،
بىرلىكىڭگە يوقدۇرۇر شەكۇ گۇمانىم ئەي خۇدا،
جۇملە ئەئياندۇر ساڭا سىررى نىھانىم ئەي خۇدا،
زىكرۇ فىكرۇ مەقسەدىم خەۋفۇ ئەمانىم ئەي خۇدا،
تا ئەبۇ بەكرى، ئۇمەر، ئۇسمانغە يەتكۈر ئەي خۇدا
شاھ مەردان مۇرتەزا سۇلتانغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
ئاسى ئۇممەتنى رەسۇلۇللاھغە يەتكۈر ئەي جۇدا.

سۇبھى ۋەقتىم ئۆتتىلەر غەفلەتدە ئۇمرۇم ئەي خۇدا
شام ۋەقتىم يەتتىلەر مىھنەتدە ئۇمرۇم ئەي خۇدا،
تەندە قۇۋۋەت كەتتىلەر ھەسرەتدە ئۇمرۇم ئەي خۇدا،
سەن ئۆزۈڭ يەتكۈرمەسەڭ ھەيرەتدە ئۇمرۇم ئەي خۇدا،
چۇن ئەبۇ بەكرى، ئۇمەر، ئۇسمانغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
ھەۋزى كەۋسەر ساقىيى دەۋرانغە يەتكۈر ئەي خۇدا،
ئاسى ئۇمەتنى رەسۇلۇللاھغە يەتكۈر ئەي خۇدا.

سەنكى ھازىر جان بىرۇر ھالەتكە يەتسەم ئەي خۇدا،
ساقلاغىل ئىمانىمە ئۇقباغە كەتسەم ئەي خۇدا،
سەن كەرىم سەن رەھمە قىلغىل ھەرنە ئەتسەم ئەي خۇدا،
پۇل سىراتدىن تايمايىن جەننەتكە يەتسەم ئەي خۇدا،

---

① مۇسەببەئ — كلاسسىك ئەدەبىياتتىكى بىر شەكىل بولۇپ، يەتتە مىسرا بىر كۇبلېت بولىدۇ.

چۇن ئەبۇبەكرى، ئۇمەر، ئۇسمانغە يەتكۇر ئەي خۇدا،
شىريەزدان مەئدەنى ئىھسانغە يەتكۇر ئەي خۇدا،
ئاسى ئۇممەتنى رەسۇلۇللاھغە يەتكۇر ئەي خۇدا.

مەغفىرەت ئەيلەپ گۇناھىمنى كەچۇرگىل ئەي خۇدا،
دەفتەرىمدىن رەڭگى ئىسيانىنى ئۆچۇرگىل ئەي خۇدا،
رۇزى مەھشەردە ئۇبەيدەم دەپ قىچىرغىل ئەي خۇدا،
باشىمە دەرياىي رەھمەتدىن ساچارغىل ئەي خۇدا،
چۇن ئەبۇبەكرى، ئۇمەر، ئۇسمانغە يەتكۇر ئەي خۇدا،
شاھى مەردان مۇرتەزا رىزۋانغە يەتكۇر ئەي خۇدا،
ئاسى ئۇممەتنى رەسۇلۇللاھغە يەتكۇر ئەي خۇدا.

تەشنەلەب ئۆلتۇرمەگىل ساقى ئەزەلدىن ئەي خۇدا،
توشقارىپ سۇنغىل ماڭا جامى ئەسەلدىن ئەي خۇدا،
جانۇدىل ئولغاي خەلاس شايەد كىيىمەلدىن ئەي خۇدا،
شەۋقى پەرۋانە قۇتۇلغايلار خەلەلدىن ئەي خۇدا،
چۇن ئەبۇبەكرى، ئۇمەر، ئۇسمانغە يەتكۇر ئەي خۇدا،
شەھسۇۋارى دۇلدۇلى جەۋلانغە يەتكۇر ئەي خۇدا،
ئاسى ئۇممەتنى رەسۇلۇللاھغە يەتكۇر ئەي خۇدا.

تۇھفەتۇلئۇششاق

موللا توختى غەرىبى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەتئىمىن تۇردى

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن:

شائىر موللا توختى (تەخەللۇسى: غەرىبى) 1861 - يىلى لوپ ناھىيىسىنىڭ جىيا يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. ئۇ توقسان يىل ئۆمۈر كۆرۈپ 1951 - يىلى پالەچ كېسىلى بىلەن ۋاپات بولغان (قەبرىسى يورۇڭقاش دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدا). شائىر كىچىك ۋاقتىدا ئۆز يۇرتىدىكى مەدرىسلەردە ئوقۇغان. كېيىن بىلىم تەشنالىقىدا يۇرت ئاتلاپ يورۇڭقاش يېزىسىدىكى مۇتەپەككۇر ۋە مەرىپەتپەرۋەر داۋۇت ئەلەمھاجىم دېگەن كىشىنىڭ مەدرىسىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئەرەب، پارس ۋە ئوردۇ تىللىرىنى ئۆگەنگەن. شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ يىرىك ۋەكىللىرىدىن بولغان ئابدۇراھمان جامى، نەۋائى، ئەھمەت يەسەۋى، ھۇۋەيدا قاتارلىق شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى چوڭقۇر ئۆگەنگەن. ئۇلاردىن بەدىئىي زوق ئېلىپ، كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان ۋە ئۇنى توپلەپ كىتاب ھالىتىگە كەلتۈرگەن. شائىرنىڭ ئەسەرلىرى قىزى مۇنەۋۋەرخانغا مىراس قالغان بولسىمۇ، «ئاپەتلىك يىللار» دا بۇلاپ كېتىلگەن. ھازىر بىزنىڭ قولىمىزدا شائىرنىڭ 164 بەتلىك «تۇھفەتۇل ئۇششاق سانى» (ئاشىقلار تۆھپىسىنىڭ ئىككىنچىسى) ناملىق ئەسىرى ساقلانماقتا. شائىرنىڭ مەزكۇر ئەسىرى «ئاپەتلىك يىللار» دا كۆيدۇرۇلۇش خەۋپى ئاستىدا تۇرغاندا بىر ئاق كۆڭۈل كىشى تەرىپىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىنغان. مۇشۇ نۇسخىدىن قارىغاندا «تۇھفەتۇل ئۇششاق» نىڭ بىرىنچى كىتابى ۋە باشقا ئەسەرلىرىمۇ بولۇشى مۇمكىن. ئاپتورنىڭ ئەسەرلىرىنى تولۇق قىزىش يولىدا يەنىمۇ چوڭقۇر ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ. مەن ئەرشىدىن راشىدىن، مەھەممەت توختى ئابدۇباقى قاتارلىق ئۇستازلارنىڭ ئىزدىنىشى ئارقىلىق تېپىلغان «تۇھفەتۇل ئۇششاق سانى» دىن بىر قىسىم شېئىرلارنى نەشرگە تەييارلىدىم.

ھەمدۇسەنا يارەببەنا بىھەدد لائۇھسا سىنا،
يائەللاھ بىيدىلغە شىفا، ئەي ئىشقى ئەنقا كىميا،
ئىشقى مەسىھا رەھنەما سىمۇرغىۋەش مېھرى - ۋەفا،

نایاب ئەي ئەھلی فەنا، فاني بولۇپ تاپقىل بەقا،
ئەھلی فەنا ئەھلی سەفا، تۇفراغی كۆزگە تۇتىيا.

ئە (1 ①)

ئەي ئادەمی ئىشق تەنگە جان، بىل ئىشىق جانغە مېھرىبان،
ئىنسانغە ئىشىق مىسلی كان، ئىشىق ئەيانلىغ بىزەبان،
كان ئىشقنى تۇتغىل نىھان، ئاشكارا قىلمە بۇ يامان،
جان چەكتى يىغلاپ داستان، توفان سەرەشكىم ئاقتى قان،
جان بۇلبۇلى قىلدى فىغان، يائەللاھ دەپ يامۇستەفا.

ب

بادامی تەر، بادامی تەر ئەي چەشم مازاغىلبەسەر،
ئەي سەييىدی فەخرىلبەشەر، جاندىن بۇ ئۇممەت بىخەبەر،
كان ئىشقدىن تاپسام ئەسەر ئالدىمدا بار مەرگی سەفەر،
ياخشی بۇ قۇلدىن گاۋۇ خەر، كارىم زەرەر يول فۇرخەتەر،
قىلغىل مەدەد سىددىق ئۇمەر، ئۇسمان، ئەلی راھنەما.

ت

تارتىپ بۇ ھىجراننى قۇلی، دەردی تۈگەنمەس بىر يولی،
جان بولسە گۇلشەن بۇلبۇلی، بولماس خەزان بۇلبۇل گۇلی،
مەجنۇن كېزىپ ئۇۋدىن ـ سولی، ئەۋۋارە ھىجران مەقتۇلی،
ئۆلتۈرگەچ ئىشقی داغۇلی، ئەي ئىشىق ـ ئاشىق دۇلدۇلی،
ئىشىق ئەھلی سەرداری ئەلی، ۋەمدودنی يا ئال ئىبا.

س (ث)

سابىت قەدەم بولسە دەۋام، خاب ئىلە خور ئەيلەپ ھەرام،
سېنی تاپاي دەپ سۇبھی ـ شام، سەئيی قىلىپ جەھد ئىزدىھام،

---

① ئاپتور بۇ شېئىرنىڭ ئىككىنچی كۇپلېتىدىن باشلاپ ئوتتۇزىنچی كۇپلېتىغىچە بولغان ئارىلىقتىكی كۇپلېتلارنىڭ بىرىنچی مىسراسىنىڭ بېشىدىكی بىرىنچی ھەرپىنی ئەرەب ئېلىپبەسىدىكی ھەرپ تەرتىپی بويىچە يازغان.

ئىشـق ئەھلىگە بولسام غۇلام، ئىشق ئىچرە ئۆمر ئۇلسە تەمام،
بۇ قىسمى ئۆلمەك نېك نام، چەكمەي ئەدۇدىن ئىنتىقام،
دەردۇ ئەلەم ئابى تەئام، بولسە رەفىقەم بەلقىيا.

ج

جانىم فىدا ئەي گۇلئۇزار، دىدار كۆرگۈز ئاشكار،
قاچماق نېمە قىلماي قەرار، قىلدىڭ ئەجەب بىئىختىيار،
ئاشىق ساڭا بولدى نىسار، ئىشـق ئەھلىگە سەنسىز بەھار،
دەۋزەخ ئەمەسمۇ تەڭگىتار، مەئشۇق جەمالى بىرلە نار،
فىردەۋس گۇلىدىن ئېئتىبار، دىدارسىز ۋا ھەسرەتا.

ھ (ح)

ھالىم ئەجەب بولدى خەراب، باقساڭ ماڭا بىھەد سەۋاب،
ھەجرئىلەجان تارتار ئەزاب، ھىـجران ئەزابى بىھېساب،
ساقى ماڭا تۇتغىل شەراب، جان چىقغالى قىلدى شىتاب،
جانغە ئەزابىدۇر نىقاب، جانان كۆرەردە جان ھېجاب،
مەھۋ ئولدى جان مىسلى ھېساب راھەت ماڭا باقساڭ قىيا.

خ

خالى ئەمەس دەردۇ فىراق، جان تارتادۇر دەرد ـ ئىشتىياق،
تەگرى ئۈچۈن ھالىمغە باق، ئەي ھۇسن ئارا يىگانە ـ تاق،
ئادەت ماڭا قان يىغلاماق، غەم تىغىدەك كەسمەس پىچاق،
پارە كۆڭۈل قالمادى ساق، توغراپ غەممىم تىغى ئۇشاق،
ئەي جان ئۇمىد ئىشكىنى قاق، بولما مەلۇم شامۇسەبا.

د

دامى ئۇمىد بىرلە كەمەند، تاشلاپ بۇ مەھزۇن بولدى بەند،
دام ئىچرە كىرگەيمۇ سەمەند، بىدىل قىلىپ ھىممەت بەلەند،
جۇز ئىشـق ھېچ بولماس فىسەند، ئاشىقغە قىلماس سۇدپەند،
زەھرى بەلا ئاشىقغە قەند، تەرياق مېھنەت نۇشخەند،
ئاشىق دەۋام مېھنەت كۇشەند، تەندىن بۇرۇن جان ئاشنا.

(ز) ز

زاكىر ھەزىن ئاشىق دەۋام تاشلاپ كەمەندى ئىشقى دام،
ئەۋۋارەلىغ دەشتىدە گام، چەكمەك ئاگا مەقسەد مەرام،
جاندىن كېچىپ مەقسۇدى جام جان بەرمەسە ئەي سۇفى خام،
ئىش پۇختە بولمايدۇر تەمام، دەپ كىم كەلام ئازىب تەمام،
تەرك ئىنتىقام تەركىلىئەنام بۇ تۆرتى ئىنسانغە شىفا.

ر

راھەت بۇ ئىشىق ئولماق نەسىب ئىشىق مەسىھ ھازىق تەبىب،
بىل گۇلغە ئاشىق ئەندەلىب، راھەت كۆرەر ئاشىق غەرىب،
غەمكىن كۆڭۈلنى گۇل ئاچىپ، ئاشىقغە نامەھرەم رەقىب،
كەتسە رەقىب شۇم غەم كېتىپ تائەت سۇكۇت، سەبرى - شەكىب،
ئاشىق دەۋام راھەت تاپىپ، غەم كەلسە دەيدۇر مەرھەبا.

ز

زار ئولدى جان چەكتى فىغان، مەھزۇننى قىلدى ناتەۋان،
ئىشىق قېنى كەتتى قەيان، ئەنقاغە يوق جايى - مەكان،
مېھرى - ۋەفادىن يوق نىشان، ئەي بەيتىلئەھزانىم ئەمان،
دارىلئەمانىم ئىچرە جان، تاپتى ھەياتى جاۋىدان،
ئەي ئىشقى كەل فارسى زەبان، بىرلە دىسەم پارسى بىيا.

س

ساقى قەدەھ تۇت قوش - قوش، مەي بىرلە قىل مەھزۇننى خۇش،
مەي نۇش ئىتىپ ئەيلەي خۇرۇش، ئىشىق ئاتەشى كۆپ قىلدى جۇش،
جانغە قىلىپ ھاتىف سۇرۇش، بىخۇد بولاي يۈزلەنمە ھۇش،
ئەي جان قۇلاقى تۇتمەگۇش، يارەب دەۋام سەن ئەيىبى پۇش،
سەتتار دەپ بولدۇم خەمۇش، يادىڭ بىلە بولدۇم فەنا.

ش

شامۇ فىراق بولسە سەھەر، كۆڭلۈم كۆيۈپ خۇندۇر جىگەر،
ھىجران ئىزىپ جانغە زەھەر، يارەب ئەجەب ھالىم بەتەر،

مەجنۇنغە تاقەت سەبر بەر، سابىر بەلاغە ياخشى ئەر،
ئەلھەمدۇلىللاھ شۇكرى دەر، كەلسە ئاڭا ھەر خەير - شەر،
مەجنۇنى ئاشىق كورۇكەر، راھەت ئاڭا مىھنەت جەفا.

س (ص)

ساف ئۇلسە سۇفى زىندەدىل، ئىشق ئىچرە زاكىر بولسە تىل،
ۋەجد ئەھلى بولسە نەچچە يىل، ھەربىر نەفەسدە نەچچە خىل،
بولسە ئانى سۇفى دېگىل، مۇرشىد مەردىغە كەفىل،
ئەكسى ئېسە زالۇ مەزىل، ئەي سۇفى يەخ زارۇ زەلىل،
ئەي ئەسكى خەخ خارۇ خىجىل، ئاشىقغە بار جەزمى لىقا.

ز (ض)

زايىئ ئەمەس ئاشىق ئىشى، ئىشق ئىچرە كۆيمەك ۋەرزىشى،
سىرنى بىلمەس ھېچكىشى، ئىشق ئەھلى ئېسە ئەركەك - تىشى،
ئىشق ئەھلى ساف بىل يوق غەشى بىغەش قىلۇر ئىشق خوشى،
غەم، دەرد، ئەلەمدۇر خاھشى، بىر، ئىككى، ئۈچ، تۆرتى، بەشى،
جەمئ ئۇلسە ئاڭا بىر مەھۋەشى ئاشىق ئەجايىب دىلرەبا.

ت (ط)

تاقەت قىلۇر ئاشىق ئەجەب ئىشق ئوتىغە يائەللاھ دەپ،
يارەب ماڭا قىلمە غەزەب، ھالىم بەسى بولدى سەئەب،
ئۆرتەندى بەندە رۇزى - شەب ئارزۇ بۇ مەيگە تەشنەلەب،
ئىشق ئوتى سالمىش جانغە تەب ھىجران ئوتى ئۆرتەر سەبەب،
رۇھى فىداكە ئۇممي ئەب يارەببەنا فەغفىرلەنا.

ز (ظ)

زالىم بۇبەندە سىينەچاك، غەمناكى ئاسى دەردناك،
ئىسيان ئوتى قىلدى ھەلاك، قىل ئابى رەھمەت بىرلە پاك،
رەھمەت ماڭا قىلسەڭ نە باك، ئۇممي ئەبى رۇھى فىداك،
مەنلى رەھىم ئەمەن سەۋاك، جۇرم ئىلكىدە بولدۇم مەغاك،
ئەسل ئاب، ئاتەش، باد، خاك ئەۋلادى ئادەم فۇرگۇناھ.

ئا (ع)

ئاشىق ئەزىز بىجۇرمى ساف، ئەھلى فىنانى قىل تەۋاف،
دايىم فەنا ئەھلى مىئاف نەفى ۋۇجۇد قىلماس خىلاف،
دەئۋاسى باتىل لاف گەزاف، بەش يۈز يىللىق كۆھى قاف،
مەھشەر كۈنى پۇشمان نىداف بولغىل فەنا ئەي شىئىر باف،
يارەب شەقى مەن لايۇخاف، زەيقىلۋەسىئ قەلب ئەئتەنا.

غ

غافىل دىمە ئاشىق ئەزىز ئاشىق سەھەر خىز ئەشكرىز،
ئاشىققە ئاشىق سىز، بىركۈن فەزئى ئەكبەر رۇستەخىز،
بولغاندا ھەيران بولغۇمىز قىلغاي شەفائەت تىز-تىز،
قولداپ ئوغۇل بول خاھى قىز، كەلتۈرمەگىل شەك-شۇبھەسىز،
بۇ سۆزگە شەك كەلتۈرمەگىز شەك كىلتۈرۈر ھالى تەباھ.

ف

فارىغى مەشغۇل ھەر نەفەس، مەشغۇلى فارىغ تەرك ھەۋەس،
قىل ماسەۋەللاھ تەرك بەس، ئەللاھ ماڭا فەريادرەس،
غافىلغە بىل ئالەم قەفەس، غەفلەت كۆڭۈلدە خار-خەس،
غەفلەت نىجاسەت بىل دەنىس، غەفلەت نىجاسەتدىن نەجەس،
ئاشىقغە بىل ئەقىل ئەسەس، ھەربۇلھەۋەس ئەھلى خەتا.

ق

قاف تاغى يەڭلىغ دەرد-غەم، جان ئىشتىياق مىھنەت ئەلەم،
بولسە ھەممىشە دەم-بەدەم، ئاشىق دىمەس زۇلمى سىتەم،
كىبىر ئەتمە كەم تۇت ئۆزنى خەم كىبىرئەھلىگە كىبىر سەنەم،
كىبىرى ھەرام بىل ئۆزنى كەم، ۋەللاھ قىلاي يۈزمىڭ قەسەم،
مەزمۇم رىياسەت بۇھەشەم كىبىر ئەھلى بىل رۇيى سىياھ.

ك

كافىر بۇ نەفس ئىمىش زەلىل، دۇشمەن ماڭا شۇم نەفسى بىل،
ئىشنى بۇ نەفس زىنددە قىل، بولغىل ھەممىشە زىندە دىل،

ئەللاھ دېگىل ئەللاھ ۋەكىل، ئىشق ئىچرە تامەھرەم بۇتىل،
ئىشق ئىچرە سىرنى ئاسراغىل، ئىشق ئوتىنى كۆرمە سەھىل،
سىر فاش قىلمە بول بەخىل جان نەقدىنى قىلغىل سەخا.

ل

لايىق دەۋام ئاشىقغە دەرد، چەكمەس ھەمىشە ئاھ سەرد،
غەمكىن سەرەشكى چېھرى زەرد، كەجرەۋ بۇ چەرخى لاجۇۋەرد،
ئەي ئاشىقى ئىشق ئىچرە فەرد، بول ئاھ چەكمەك بىرلە گەرد،
ئاھىم يەلى گەردۇن نەۋەرد، ئەي ئاھ سەرد ئەي ئاھ بەرد،
بول ئالىي ھىممەت شىرى مەرد، قىل سەبر كەلسە ھەربەلا.

م

مايىل بەلاغە ھەرھەزىن ئاشىق سالۇرمۇ قاشى چىن،
كەلسە بەلا ئىشق ئەھلى كىن، تۇتماسغە تەھسىن ئافەرىن،
ئەي ھەجر ئاشىقغە قىيىن مەجنۇن چىكەر ئاھى ئۇنىن،
تەگرىگە دوست ئەي مۇئمىنىن، ئاھ ئۇنىن بۇ ئۇجبىدىن،
بولمىش ھەرام نەۋمىد ئىمىن قىلمە ھەرام ئۇجبى، رىيا.

ن

نازۇك كۆكۈل زەيقىل ۋەسىنى ئەرھىمەتى تۇرفە رەفىنى،
تەبئى خەسىس فېئلى شەنىنى ئاشىق كۆكۈل فەسلى رەبىنى،
شۇم نەفسگە بولدۇم مۇتىنى رەھىم ئەيلە يارەب ياسەمىنى،
ئۇمر ئۆتتى غەفلەتدە سەرىنى، يوق ئىشق بىزدە يابەدىنى،
ئىسمىڭ بەدىنى نەفسىم رەزىنى بوادۇم بەلاغە مۇبتەلا.

ۋ

ۋاجىب ئۇلۇغلار سۇھبەتى جانغە تەبەررۇك خىزمەتى،
ئاشىقغە راھەت مېھنەتى ئىشق ئىچرە بىھەد راھەتى،
ئاشىق رەۋا ھەر ھاجەتى بەخت سەئادەت دەۋلەتى،
ئاشىقغە ئاشىق تائەتى، ئىشقىغە قىلسە تاقەتى،
ئىنسانغە شۆھرەت ئافەتى مۇرغى ھۇلۇد ئەژدەر يۇھا.

AltunOq

ھ

ھادى دەۋام ئىشقى قەدىم، جانغە مەسىھ ئىشق نەسىيم،
ئاشىق قەدىم جانۇ تەنىم ئاشىق كۆڭۈل تەبئى سەلىيم،
تاپتى سىراتى مۇستەقىم، ئاشىقغە ئىشق ئۇممىدى بىيم،
بەس ئىسمى رەھمانىررەھىم، يائەللاھ ئىسىم ئەئزەم ئەزىم،
يۇھيىلئىزام ھەيبى رەھىم، ئاپەت ساڭا ھەمدۇ سەنا.

لا

لا، لام ئەلىف يەڭلىغ بەدەن جانۇ كۆڭۈل بۇئەسكى تەن،
جانغە نەسىھەت بۇ سۇخەن لانەفى لا بول دېمە مەن،
بىبەھرى بۇ دەھر كۇھەن، دۇشمەن ساڭا فەرزەند-زەن،
فانى بول ئەي زاغۇ-زەغەن، غەم نان، گور، ئۆي، تون-كېفەن،
ئەكس ئۇلسە ئىش ئىدەس ئەي ھەزەن چارە ساڭا خەۋفۇ-رىجا.

ي

يائەييۇھەنناس ئەتتەقۇ فى سۇرەتىلھەج ئەسمەئۇ،
ئاسى غەردىبۇن ئەرھەمۇ فىل خەيرەن ئىللافىسكەتۇ،
ئەن زىكر جەننەت فەغسىلۇ ئەن زىكر دۇنيا قالۇرۇ،
مەئنائى ئەي فىتتەھىرۇ ئەي ئەزكۇرۇللاھ زىكرەھۇ،
ھەجرەننەبىيۇل ھاسىبۇ تەئرىخ غەشەنز ① ئەزجىيا②.

مەقسىدكى توختى پۇرھەزىن قىلدى شۇرۇئ غەمكىن ھەزىن،
ئەھۋال بەيان قىلدى كېيىن، باشىغە ھەرنە كەلگەنىن،
ئايەت يۇھىببۇسسابىرىن، كۆرگەچ يۇھىببۇلمۇھسىنىن،
بىلگەچ رىيازۇنناسىھىن، ئاڭلاپ بۇ نۇسخە سۆزلەرىن،
تەنبىھ ئالىپ بۇ نۇسخىدىن قىلدى بۇ نەزمى بىبەھا.

---

① غەشەنز — ئەسلى يېزىقى «غشنز»، بۇ سۆزدىكى ھەرپلەرنىڭ ئەبجەد ھېسابىدىكى ۋەكىللىك قىلىدىغان سانىنى چىقارساق 1357 دېگەن سان چىقىدۇ. بۇ ھىجرىيە 1357-يىلى (مىلادىيىنىڭ 1937 — 1938-يىللارغا توغرا كېلىدۇ) نى كۆرسىتىدۇ.

② جىيا — ئورۇن ئىسمى. ھازىرقى لوپ ناھىيىسىگە قاراشلىق بىر يېزا.

ئايەت، ھەدىس مەزمۇنى بۇ، ئەلبەتتە نەزمىمنى ئۇقۇ،
بۇ شېئىر مۇھەممەل بولسىمۇ، زاتىم مىنىڭ بىرقەترە سۇ،
قىلسام ھەمىشە زىكر ھۇ، مەي بىرلە غۇسل قىل ۋۇزۇ،
ئايەت دەلىل ئەمرى، كۇلۇ، بار ۋەشرەبۇ لاتۇسرىفۇ،
ئېھسانغە ئەمر ئەھسەنۇ بار ئەمرىدۇر قىلماق سەخا.

ئەي پىرى مۇرشىد ئاڭلاغىل، ئايەت، ھەدىس مەزمۇنى بىل،
بۇ شېئىرگە تەسدىقى قىل، ئەي پىرى مۇرشىد زىندە دىل،
شېئىرگە شائىر ئاچتى تىل، بولدى ماڭا بىرنەچچە يىل،
ئادەمنى كۆردۇم نەچچە خىل خارۇ ئەزىز، زارۇ زەلىل،
ئاقۇ قارا، كۇتاھ تەۋىل بەندە فەقىر بار ئەغنىيا.

يارەب بىھەققى ئەرەفات، پىرىمغە بەرگىل بەرەكات،
دەۋزەخ ئوتىدىن قىل نىجات، دەۋلەت بىلەن بەرگىل قەنات،
ئەي خاجە سەييىد پاك زات، سەييىد ئەمەسمۇ ياخشى ئات،
ھاجەت ئەمەس مۇندە سىفات، تۇتماق قەلەم، قەغەز، دۇۋات،
تەڭرى بىرۇر كۆپ ھەسەنات، قىلدىڭ تەۋاف مەرۋە سەفا.

يارەب بۇ ئىشان ھاجىنى، باشىغە بەرگىل تاجىنى،
بەرگىل تەۋاف مېئراجىنى، توق قىلدى بۇ ھەرئاچنى،
رەد قىل بەلالەر كاجىنى، كۆرگەچ ھەرەم ھۇججاجىنى،
ئېھرامدە ئاسراپ ساچىنى، خوب قىل مېنى مۇھتاجىنى.
قىلغىل مەئاف ھەر ھاجىنى، ھاجى ئەمەسمۇ پادىشاھ.

ھاجىم پىرىمغە ئەرزى داد، قىلسام قىلۇر كۆڭلۈمنى شاد،
قىلغاچ ئىشەنجى ئېئتىماد، پىرىمغە بەر كۆپ ئېئتىقاد،
ھاجىم پىرىم ئەھلى سەۋاد، ئەرز ئېيتقۇچى ئىستەر مۇراد،
قىلغاي بۇ ئەرزىم بىرلە ياد، بۇ پىر شاھىكەيقۇ باد،
سالساڭ نەزەردىن ئىش فەساد، بۇ ئىلتىماس-بۇ ئىلتىجا.

غەمدىن ئەمان داخىل ھەرەم، ھاجىمغە يوق دەردۇ ئەلەم،
كەئبە ئىچرە يوق بىر زەررە غەم، كەئبە ئىچرە يوق زۇلمى ستەم،
دۇنيا غەمى سۇرەت سەنەم، كەئبە سىفاتىنى رەقەم،
چەكمەكدە ئاجىزدۇر قەلەم بىلمەك ھەرەمنى مۇھتەرەم،
ھەركىم ئىسە داخىل ھەرەم بار ۋەئدە «كانە ئامىنا».

ەەككە، مەدىنە ئىككى باغ، جان كۆڭلۈم ئىچرە سالدى داغ،
جان جىسىم تىترەر لاغ -لاغ، باراي دىسەم قايدە ياراغ،
بىھەد گۇناھىم تاغ - تاغ، مەركىب يەغىردۇر لەڭ ئاياغ،
ھەجگە بارالماسمىز بۇ چاغ، دائىم ئىشىم قان يىغلاماغ،
جان جىسمىغە ئىشقىم يەساغ، كۆڭلۈم بۇزۇق ئىشقىم يەسا.

خوتەنگە كەلگەچ شاھ جەھان، بولدۇم بەغايەت شادىمان،
بولدى مۇرادىمغە جەھان ئەدل ئىچرە ئول نۇشرىۋان،
ھەر ھۇكمى قىلسە ھۇكمىران، ئەرزىم بۇ ئەي قۇتبى زەمان،
ئىمان تىلەرمەن ھەم ئەمان قىلغاي دۇئا دەپ شادىمان،
ئەرزىم تەمام بولدى بەيان شائىر بولۇپ خەستە گەدا.

مۇناجات

(مۇستەھزاد مۇرەببەئ)

يارەب تەلەبىم سەندىن ئۇشۇلـدۇركى دەما - دەم،
جۇرمىم تولالىقىدىن بۇ دىلىمدە تولادۇر غەم،
قورقۇنجىدە يىغلاپ كى تىلەپ ئەفۋىنى ھەردەم،
فەزلىڭ بىلە ئەفۋ ئەيلە گۇناھىمنى ئىلاھىم،
بىچارەئى يەكتا.

ئۇقبالارىدىن كۆڭلۈم ئارا زەررەچە غەم يوق،
تاشدەك بۇ دىلىم قاتتى كۆزۈم ئۆزرەدە نەم يوق،
مەندەك بۇ جەھان ئىچرە گۇناھكار يەنى ھەم يوق،
بۇ قىسىم گۇناھ بىرلە خۇداغا ئۆزرەم يوق،
دىلسەختى غەرىبا.

ھىچ بەندەدە يوق مەندەكى بۇ جۇملە گۇندەھلەر،
كۆڭلۈمدەكى بۇگىنە - ھەسەد، ھىرس شىرەھلەر،
كەتكەيمۇ دىلىمدىن ھەمە زەڭگارە گىردەھلەر،
تەۋبەمنى قەبۇل ئەيلەگىل ئەفۋ ئەيلە گۇندەھلەر،
پەزل ئەيلە كەرىما.

مەن بەندەگە ئارىز بولۇبان نەچچە كىسەللەر،
سالدىكى جىدفانى بۇ كىسەل نەچچە مەھەللەر،

ئاجىز بولۇبان بىھۇدە ئۆمر ئۆتتى يارانلەر،
ئاجىزلىق ئىلەھەقغە سىغىندىم بۇ زەمانلەر،
رەھىم ئەيلە رەھىما.

يارەببىم ئۆزۈڭ ئالدىدە شەرمەندە قۇلۇڭمەن،
دەردىمگە دەۋا يوق تولا دەرماندە قۇلۇڭمەن،
سەھىت ئولماق ئۆچۈن تولا ئەيرماندە قۇلۇڭمەن،
تەقدىر شۇبۇدۇر، قالغۇچى ھەيراندە قۇلۇڭمەن،
بىچارە يىتىما.
ئاجىز ھەمدەئى بەندەگە رەھم ئەيلەگۆچىسەن،
بەندەڭگە كىبىدل كىلسە ئۆزۈڭ دەفئ ئەيلەگۆچىسەن،
دەردىگە دەۋالارنى بىرىپ سەھەت ئەيلەگۆچىسەن،
فەزلىڭ بىلە ھەرجۇرمنى ئەفۋ ئەيلەگۆچىسەن،
شەرمەندەئى يەكتا.

بۇ خەستە غەرىبغە رەھم ئەتكۆچى يەككە خۇدادۇر،
يارەبكى يولۇڭدا يۈزمىڭ جان بولسە فىدادۇر،
بۇ قۇلنىڭ ھەممىشە تارتغانى جەبر-جەفادۇر،
شولدۇركى ئۆمىد تەگرىم ئۆزى مېھر-ۋەفادۇر،
بۇ خەستەغە جانا.

ئەي توختى غەرىب تەۋبە قىلۇرغە گاچىدۇرسەن،
ھەق ئەمرىگە سۇستلۇق قىلىپ ئاندىن قاچىدۇرسەن،
مەھشەردە نىچۇك قۇل دىگەلى لىب ئاچىدۇرسەن،
ھەق ئالدىدا شەرمەندە بولۇپ ياش ساچىدۇرسەن،
قىل تەۋبە نەسۇھا.

مۇناجات

غەرىب مەن بىنەۋامەن غەم دىلىدىن كەتمەدى يارەب،
سەھەردە نالە قىلسام دەرگەھىڭغە يەتمەدى يارەب.
غەرىبلىق كۆچەسىدە نالە قىلدىم بىسەرۇ سامان،
غەرىبنىڭ ھالىنى سەندىن بۆلەكلەر سورمادى يارەب.
غەرىبلىق دەشتىدە بىچارەلىكدە ئۆمر ئۆتكەردىم،
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىردەم كىچە تاڭ ئاتمادى يارەب.

يىتىملىكنىڭ ئوتى بىچارە كۆڭلۈمنى خەراب ئەتتى،
دەۋام-يىغلاب غەرىب دىل زەررەچە ئاچىلمادى يارەب.
جەمىئ ئالەمدەكى ھەممە يىتىملەرنىڭ يىتىمى مەن،
كى سەندىن ئۆزگە ھېچكىم بۇ يىتىمنى سورىمادى يارەب.
دىلىمنى ئۆرتەدى بۇ ئىشق داغى دايىما شەب-رۇز،
زەمىنۇ ئاسمان نالەمغە تاقەت قىلمادى يارەب.
بەھار ۋەقتى بولۇپ ھەممە گىياھلار ياشارىپ چىقتى،
ئاچىلدى گۈللارى، كۆڭلۈم پەقەت ئاچىلمادى يارەب.
كېلىپ بۇلبۇل تەرەفلەردىن قوناپ گۈل شاخىدا سايراب،
ئاچىلدى كۆڭلى، بىزنىڭ كۆڭلۈمىز ئاچىلمادى يارەب.
قىزىل گۈل ئاچىلىپ ساچىلدى بەرگىدىن تەرەفەرگە،
خەزان بولدى بۇ كۆڭلۈم غۇنچەسى ئاچىلمادى يارەب.
ھەمە ئاجىز قۇلۇڭنىڭ ئاجىزىمەن خاكى بىقۇۋۋەت،
كى سەندىن ئۆزگەسى ئاجىزغە ھېچ رەھىم ئەتمەدى يارەب.
دىلىم سادىق، ئەمەسدۇر غۇلۇ غەشدىن خالى ئېرمەسمەن،
ئەجەب زەڭگەر باسىب غەفلەتدە دىل ئاچىلمادى يارەب.
دىلىمنى غۇلۇ غەشدىن پاك قىلغىل ئەي خۇداۋەندا،
ساڭا قۇللۇق قىلۇرغە ھېچ لايىق بولمادى يارەب.
بۇ ئاسىينىڭ گۇناھىنى خۇدايا مەغفىرەت ئەيلە،
قىيامەت كۈن نېچۈك بولغۇم دەبان دىل تىنمادى يارەب.
بولۇپمەن تالىبى دىدار ئۆمىدىم قىلماغىل زايىئ،
لىقا ئەللاھ نەسىب بولسە دەبان دىل تىنمادى يارەب.
ئۆزۈڭ لاتەقنەتۇ مىن رەھمەتەللاھ ۋەئدە ئەيلەبسەن،
بۇ ئاجىز دەرگەھىڭدىن ھېچ ئۆمىدىن ئۈزمەدى يارەب.

نەدامەت ئۆمر مازى

نەيلەيمن خۇشھال كۆڭلۈم بولدى گىريان ئاقىبەت،
سىندى شاخۇ گۈللارىم ئىچىمدە ئەرمان ئاقىبەت،
دۇنيادا يوقتۇر بۇ دەردگە ھېچ دەرمان ئاقىبەت،
دۇنياغا كەلگەنلەرىم بولدى پۇشەيمان ئاقىبەت.

ئايرىلىپ جانۇ جىگەر فەرزەندلەرىمدىن نەيلەيمن،
داغى فەرزەند ياشى ئاقتى كۆزلەرىمدىن نەيلەيمن،
بۇ يىتىملىك ئوتلارى ئۆتتى باشىمدىن نەيلەيمن،

AltunOq

بۇ غەرىبلىق دەردىدە مەن زار ھەيران ئاقىبەت.

سۆزلەسەم دەردىم تۈگىمەيدۇر ئەجەب بەختىم قارا،
نەچچە قات دەرد ئىچرە قالدىم بۇ يۈرەك-باغرىم يارا،
دەرد بىلەن ئۆمرۈم ئۆتۈپ ھەيران بولۇپ ئالەم ئارا،
ئىككى ئالەمنىڭ غەمىدە تىترىدى جان ئاقىبەت.

رەنجىنى كۆپ تارتىبان بۇ جىسمى ئاجىز بىمەجال،
تىل ئاغىر ھەم پايىلدىك بولدى بۇ زىرەك ئەقىل لال،
ھەم غەرىبلىق ھەم يېتىملىك قىلدى قىسمەت لايەزال،
يۈز تۈمەن ھەسرەت بىلە كەتكۈم يۈرەك قان ئاقىبەت.

ئاخىرەت ئەندىشەسىدىن بۇ يۈرەك-باغرىم كاباب،
تاڭلا مەھشەر كۈنلەرى مەن ئاسىغە قىلسە ئەزاب،
مەن نېچۈك تاقەت قىلاي ئوتدا كۆيۈپ ھالىم خاراب،
غەم بىلەن يىغلاپ ئاخىر ئاقغاي ياشىم قان ئاقىبەت.

مەئسىيەتكە بولغانىمدىن ئىچ-تاشىم بولدى ئالا،
ئىلىم تەھسىل قىلغالى تۇرسام بۇ ھەم قالدى چالا،
ھەققە سېغىنىپ مەئسىيەتكە تەۋبە قىلسام دائىما،
تاڭلا مەھشەر ئەسقاتۇر تەۋبە فۇشدىمان ئاقىبەت.

ھەم فەقىرلىقنى خۇدا قىسمەت قىلىپدۇر نەيلەيىن،
كىم قەنائەت ئەيلەسە رەھمەت قىلىپدۇر نەيلەيىن،
سەبرۇ تاقەت قىلماسە لەئنەت قىلىپدۇر نەيلەيىن،
مەن غەرىبنى نەفسى بەد قىلدىكى ھەيران ئاقىبەت.

فۇللۇغ ئادەملەر بۇ كۈندە خەلق ئىچرە ئادەمى،
فۇلسىز ئادەمنى كۆرۈڭ كۈندە مۇسىبەت ماتەمى،
فۇلسىز ئادەم فۇللۇغ ئادەمگە بولۇپدۇر خادەمى،
كىم خۇشامەت ئەيلەسە كەتكەي بىئىمان ئاقىبەت.

فۇللۇغ ئادەم فۇلسىز ئادەملەرنى خادەم ئەيلەسە،
«مەن ئۇلۇغ باي» دەپ ئاڭا ئۆزىنى زالىم ئەيلەسە،
مەن يوغان دەپ كىبرىنى ئۆزىگە لازىم ئەيلەسە،
تاڭلا بولغايلار رەفىق مەلئۇن شەيتان ئاقىبەت.

فۇلسىز ئادەمگە خۇدا سەبرى جەمىل قىلغاي ئەتا،
كىم قەنائەت قىلسە باي شۇل، يوق بۇ سۆزدە هىچ خەتا،
قىسمەتىگە رازى بولغان كۆرگۈسى جەزم ئىبقا،
دۇنيادىن يىغلاپ ئۆتەر مەهشەردە خەندان ئاقىبەت.

كىمكى هەقدىن قورقۇبان شاهۇ سەهەر زار ئەيلەسە،
ئەردىنى مەهكەم تۇتۇپ ئۆزىنى كۆپ خار ئەيلەسە،
ماسەۋەللاه تەرك ئېتىپ جاندىل بىلە ئەللاه دېسە،
جەننەت ئىچرە هەق بېرۇر تەختى سۇلەيمان ئاقىبەت.

كىمكى هەقنىڭ ئەردىنى تەرك ئەيلەبان بولسە هۇررۇن،
كىبىر، نەخۇەت ئەيلەسە مەهشەر كۇنى بولغاي زەبۇن،
هەسرەتۇ ئەرمان بىلە يىغلاپ بولۇرلەر قەددى نۇن،
نەچچە مىڭ تۇرلۇك ئەزاب مەهشەردە چەندان ئاقىبەت.

ئەي غەرىب دۇنيادە هەرگىز ئەيش-راهەت ئىزلەمە،
خەلق ئارا مىسكىن بولۇپ ئۆزۈڭگە دەۋلەت كۆزلەمە،
ئاخىرەتنى فىكر قىل بىهۇدە سۆزنى سۆزلەمە،
يادى هەقدىن غافىل ئولماي ئاندە بەر جان ئاقىبەت.

سەرگۈزەشت

سەرگۈزەشتىمنى بەيان ئەيلەي سوئالىم سەن ئىشىت،
دىلبەرىم هالىم سوراپ بۇ ئاهۇزارىم سەن ئىشىت،
ئەۋۋەل ئاخىر ئېيتايىن بۇ دەردۇ هالىم سەن ئىشىت،
بۇ غەرىبىغە رەهىم ئېتىپ نالە فىغانىم سەن ئىشىت.

ئەۋۋەلى ياشلىق چاغىمدا ئىلىم تەهسىل ئەيلەدىم،
فىر ئۇستازىمغە هەم خىزمەتنى هاسىل ئەيلەدىم،
ئەهل مەئنى تەرجىمەگە ئۆزىنى ۋاسىل ئەيلەدىم،
خىزمەت ئەيلەپ تەربىيەت تاپقان بۇ هالىم سەن ئىشىت.

كۆپ زەمان دىققەت قىلىپ دىلنى ئۆرۈتكەن ۋەقتىدە،
هەر ئىبارەتنى ئوقۇپ مەئنىنى ئېيتقان ۋەقتىدە،
ئالتە-يەدىش تالىبغە تەرجىمە ئۆرگەتكەن ۋەقتىدە،
پەدەرىم بولدى قەزا بەختى سىياهىم سەن ئىشىت.

تەھسىلىمنى توختاتىپ مەن نىك ـ بەدنى بىلمەدىم،
ياخشى ئىشقە تاشلاماق دېگەن ئەھەدنى بىلمەدىم،
تابىئى شەيتان بولۇپ مەن فېئلى بەدنى بىلمەدىم،
دۆررى گەۋھەرنى يۇتۇرۇپ تاپمىغانىم سەن ئىشىت.

مادەرىم سۆزى بىلەن قىلدىم ھۈنەرنى ئىختىيار،
بەقەسسەم شابى توقۇپ خۇب ئۇستە بولدۇم بافكار،
ئىككى ـ ئۈچ يىل ئۆتمەيدىكىم ئەلگە بولدۇم قەرزدار،
نەچچە يىل تەڭلىكنى كۆپ تارتقان جەفايىم سەن ئىشىت.

نەچچە يىل تارتىپ جەفانى ئۆمرۈم ئۆتتى مىسلى يەل،
بەئزى غەم يەپ بەئزى ئويناپ ئىلمىم ئۆزرە يوق ئەمەل،
كېچە ـ كۈندۈز قىلغان ئىشلار ھەمىشەدۇر بەدفەئل،
دائىما تەركى سەلات بولغان گۇناھىم سەن ئىشىت.

....

ئۆي تۇتۇپ خاتۇن ئالىپ قىلدىم تىجارەت نەچچە يىل،
كۆپ قىزىق كەسىب ئەبلەبان قىلدىم ھۈنەرنى نەچچە خىل،
تۆرت بالام بولغان ـ دا دۈشمەنلىك بولۇپ چىقتىم سەبىل،
بۇ غەرىبلىق يولىدا تارتقان جەفايىم سەن ئىشىت.

ئايرىلىپ بىر يىلدا كەلدىم ئۆز يۇرتۇمنىڭ ئۈستىگە،
نەخ كېلىپمەن ئول مەھەل ئاغرىغ ـ سىلاغىنىڭ ئۈستىگە،
ئىككى ئاي ئۆتمەي تۇرۇپ تەگدى كېسەل مەن خەستەگە،
ياكى ئۆلمەي ـ ياتىرىلمەي يىغلاغانىم سەن ئىشىت.

ھەم ۋەبا ـ تائۇن بىلە فالەچ كېسەل ئارىز بولۇپ،
ياخشى ئىشدىن خارىج ئولدۇم كۆپ زەمان ئاجىز بولۇپ،
قول ئاياغىم زەئىفدىن ياتتىم قوپالماي تەلمۈرۈپ،
پاي لەڭ ھەم تىلكى لال ئېيتغان زەبانىم سەن ئىشىت.

ھەق ماڭا بەرگەن كېسەلنى ھېچ كىشىگە بەرمەگەي،
ئەي خۇدايا بۇ كېسەلنى ھېچ بەندەڭ كۆرمەگەي،
ئاھ ئۇرۇپ مەندەك غەرىبلىق كوچەسىدا قالماغاي،

تىنچلىق ھەقدىن تىلەپ قىلغان دۇئايىم سەن ئىشىت.

رەنجى كۆرگەن كۆڭلەرىم ھېسابى سى سال بولدىلەر،
ھەممە ئىشدا ئۇشبۇ ئاجىزلىق ماڭا قىلدى زەرەر،
ياخشى ئىشلەردىن تەخارىج بولدۇم ئاڭلاڭ ياخشىلەر،
ھەسرەتۇ ئەرمان بىلە كەتكەي بۇ جانىم سەن ئىشىت.

ئالتە فەرزەندىم ئۆلۈپ كەتتى يانىمدىن نەيلەيىن،
بۇ جۇدالىق دەردلەرى ئۆتتى جانىمدىن نەيلەيىن،
داغ فەرزەند ياشى ئاقتى كۆزلەرىمدىن نەيلەيىن،
نالە فەرياد ھەددىن ئاشتى نەۋھە زارىم سەن ئىشىت.

دەردى كەتمەس تا بۇدەم ئاتمىش بەش ئولدىلەر ياشىم،
ئاق ساقال بولدۇم قېرىپ سارغاردى تۇشتىلەر تىشىم،
تا بۇدەمگە خالى بولماي كۆزدىن ئاقتىلەر ياشىم،
دەرد ئىچىمگە پاتماغاندىن يىغلاغانىم سەن ئىشىت.

دەرد ئىچىمگە پاتمادى گوشتلارىمنى تىشلەسەم،
مەن بۇ دۇنيانىڭ ئىشىغە ئەمدى قاندىم تاشلەسەم،
ئۆمرۈم ئاخىر بولدى ئەمدى ئاخىرەتكە ئىشلەسەم،
تىرەلىپ غەم جايىغە كەتتى ئاياغىم سەن ئىشىت.

ئەي خۇدايا، بۇ غەرىبنىڭ ھالىغە رەھم ئەيلەگىل،
پاك ئىشقىڭدىن سالىپ بۇ جىسمىنى زەخمە ئەيلەگىل،
پاك ئىشقىڭنىڭ ئوتىدا كۆيدۈرۈپ مەھۇ ئەيلەگىل،
دەپ خۇداغە نالە قىلغان ئاھى زارىم سەن ئىشىت.

نەسىھەت

ئەيتماغىل سىرىڭنى سەن ھەركىمگە سىرداش ئۆزگەدۇر،
دەردى يوق بىدەردلەرە موڭ ئېيتما موڭداش ئۆزگەدۇر،
دەردى يوقلار ئۇچراسە ھەرگىز ئاڭا بولما رەفىق،
يۈرمەگىل ناجىنس بىلەكىم يولدا يولداش ئۆزگەدۇر،
قولداماڭ ھەرقايىداغ ئادەمنى قاياشىڭ بولماسە،
ئاغىر باش ياستۇقغە يەتكەندە قەرىنداش ئۆزگەدۇر.

بارچە يىغلار ئاھ دەپ دەردلىك كىشىلەر بەلگۈلۈك،
دىل كۆيۈپ كۆزدىن تۆكۈلگەن دەردلىك ياش ئۆزگەدۇر.
گەرچە ئەئىدادىن ئەلەم يەتكەچ دىلىڭ ناشادئىرسە،
رەھم ئېتىپ باشىڭ سىلارغە دىن قەرىنداش ئۆزگەدۇر.
گەر ساڭا يەتسە مۇسىبەت كىم ساڭا رەھم ئەيلەگەي،
خۇش دىل ئولغايلار ئەدۇ دىل غەم قەرىنداش ئۆزگەدۇر.
كۆردۇم ئالەم خەلقلەرىنى بىرەھىم ئىنسافى يوق،
رەھم شەفقەتلىك دىلى ئىنسافلى يولداش ئۆزگەدۇر.
ئىستەسەڭ يارى ۋەفادارنى خۇدادىن ئۆزگەدىن،
دىل شىكەستە رەھم ـ شەفقەتلىك قەرىنداش ئۆزگەدۇر.
تائەبەد ئەي دىل خۇدادىن ئۆزگەدىن تۇتما ئۇمىد،
ئۆزگەلەردىن ھاسىل ئولماسلار ئۇمىد داش ئۆزگەدۇر.
ئەي غەرىبا تۇتماغايسەن بىۋەفانى يار دەپ،
ئىككى ئالەم بىۋەفا يارى ۋەفاداش ئۆزگەدۇر.

ئىشق مەجاز

نەچچە دانالارنى نادان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز،
يارىنى كۇيىدە سەرسان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز.
ھەر كىشى مەجنۇن بولۇپ لەيلىنى گەر قىلسە تەلەب،
مەسكەنى دەشتى بەيابان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز.
تىشە ئۇردى كۇھكەن شىرىننى ھەجرىدە مۇدام،
ۋەئدەئى ۋەسلىدە بىجان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز،
زاھىرى غۇربەت كەشىدە ئولدى زۇھرا كۇيىدە،
يارى رۇخسارىدىن قىزىل قان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز.
شەيخ سەنئاندەك ۋەلىنى بويىنىگە زۇننار ئاسىپ،
ھۇكمى تەرسا بارچە خۇبان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز.
يۇسۇفىم دەپ يىغلاتىپ يەئقۇبنى قىرىق يىلغىچە،
مەنزىلىنى بەيتۇلئەھزان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز.
ھاسىل ئەتمەسدىن زىلەيخا مەتلۇبىن جانانىدىن،
ئاخىرى زىندانى بۇھتان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز.
ئەي، غەرىبي مەۋلەۋى جاھى بىلەن ھەمدەمنى كۆر،
ئول ھەمەن مىرزانى تۇغيان ئەيلەدى ئىشقى مەجاز.

مۇخەممەس

بول ئۆتەر دۇنياغە ئەي دىل باغ بوستان ئەرزىمەس،
مالى دۇنياغە كۆڭۈلنى بەرمە چەندان ئەرزىمەس،
نەفسى، شەھۋەت، كىبرۇ نىخۋەت فېئلى شەيتان ئەرزىمەس،
بىۋەفا دۇنيا ئېرۇركىم كاھىشى جان ئەرزىمەس،
ئاخىرەت فىكرىنى قىل تاڭلا فۇشەيمان ئەرزىمەس.

يادى ھەقدىن بولمە غافىل ئەي دىلا شامۇ سەبا،
مۇلكى ئەشياغە بىنا قىلماق بەسى كانى خەتا،
ئادەم ئوغلىغە ئېرۇر ئۇشبۇ جەھان ئىبرەت نەما،
ھەركىشى دۇنياغە كەلدى ئاخىرى بولدى فەنا،
شەربەتى جامى ئەجەلگە شادى خەندان ئەرزىمەس.

شاھ بولساڭ ئالەم ئىززەتىدە چۇن تاپساڭ قەرار،
يەتتە ئىقلىم تەختى فەرمانىڭدە بولسە ئىنتىزار،
ئىلمى ئوقۇپ ئەللامەدەك ئالەمدە ئالساڭ ئېئتىبار،
بىرلىك يەتكەچ تەنىڭدىن كەتسە قۇۋۋەت ھەم مەدار،
ئەيلەسەڭ يۈزمىڭ نەدامەت ئاھ ـ ئەفغان ئەرزىمەس.

خاب غەفلەت بىرلە ئۆتتى ئۆمرۈڭ ئەي دىل ماھۇ سال،
قىلمادىڭ سىدقىڭ بىلە تائەت يولىغە ئىنتىقال،
ئايۇ كۈندىن ئىبرەت ئال قىلسە تولۇغ تاپغاي زەۋال،
دەست خالى بىرلە بارساڭ تاڭلە نەزدى زۇلجەلال،
«تۇھپە كەلتۈردۈڭمۇ؟» دەپ سورغاندا ئەرمان ئەرزىمەس.

ئەي غەرىب يادى خۇدانى قويماغىل شامۇ سەبا.
ئىلمىڭا مەغرۇر ئولۇبان قىلمە تائەتكە بەنا،
جۇملەئى ئىسلام ئېلىدىن ھەق ئۆزى بولسۇن رىزا،
مەن غەرىبنى دىمەسە بەندەم ئەگەر يەۋمىلجەزا،
دەرگەھىدە تائەتۇ خەيرات ئېھسان ئەرزىمەس.

نەسىھەت

بەندە بولساڭ ئەي كىشى ئەغياردىن قىل ئېھتىيات،
ھەقنىڭ ئەمرىن تۇتماغان بەدكاردىن قىل ئېھتىيات.

هەركىشىنىڭ دىلىدا بولسە زەررەچە كىبرۇ ئىناد،
بولمە هەمسۇهبەت ئاڭا كىبرۇ رىيادىن ئېهتىيات.

هېرىس دۇنيالىق قىلىپ ئۇشرە ـ زەكاتنى بەرمەسە،
بارماغىل ئول جاي ئارا شەكلىك غىزادىن ئېهتىيات.

هەركىشى بولسە رىياخور سەن ئانى بىلسەڭ ئەگەر،
ئاندا بارساڭ تەكرىم ئۆتمەس ئول گۇناهدىن ئېهتىيات.

هەركىشى ئالىم بولۇر ئىلمىغە چۇن قىلماس ئەمەل،
ئالىمى فاجىر ئېرۇر بىلگەن گۇناهدىن ئېهتىيات.

دىلىدا يوق بۇيى خۇدا كەشفى كەراماتى هەزار،
باقماغىل ئول يۈزىگە سۇرەت نەمادىن ئېهتىيات.

ئەغنىيا ئادەمنى كۆردۇم هېرسى كۆپدۇر كۆپ بېخىل،
سەن ئاڭا قىلمە تەۋازۇئ دىن كېتەردىن ئېهتىيات.

هەركىشى بولسە فىقىر هەق يەرگە نىگە قانماسە،
رەهم شەفقەت قىلماغىل، ئانداغ گەدادىن ئېهتىيات.

هاجىلارنىڭ بەئزەسى فىسقۇ كەسافەت ئەيلەدى،
هەججەنى خار ئەيلەگەن مەردۇد خۇدادىن ئېهتىيات.

هەركىشى تەركى سەلات بولسە خۇداغە دوست ئەمەس،
هەق رەسۇل بىزاردۇر ئول باغى خۇدادىن ئېهتىيات.

بەئزەنىڭ فەئلى هەرام خور بولسە هەقدىن قورقماسە،
ئاخىرەتدە جايى دەۋزەخدۇر لەزادىن ئېهتىيات.

هەم ئامانەتگە خىيانەت ۋەئدە يالغان بولسەڭىز،
يالغان ئېيتغان چوڭ مۇنافىق ئول گۇناهدىن ئېهتىيات.

بەئزى ئالىملارنى كۆرگىل بىر ئەمەل تۇتسە ئەگەر،
ئەژدەها، مارۇ چىدىاندۇر ئول يۇهادىن ئېهتىيات.

بەڭ، تەماكۇ، ناس، ئويۇن، كۈلكىنى خۇب كۆرسە ئەگەر،
بولغۇسى مىڭ ـ مىڭ ئەزابدە ئول گۇناهدىن ئېهتىيات.

بەئزىلەر مەن سۇفى دەپ باتىن هەرام خوردۇر ئانىڭ،
زاهىرى خوبدۇر دۇرۇغ، سۇفى نەمادىن ئېهتىيات.

خالىسەن لىللاه ئەمەل قىلماي كىشىگە بىلدۇرۇر،
ئانداغ ئامىل دىن يىراق بولغىل رىيادىن ئېهتىيات.

هەق شۇناس ئادەمنى تاپساڭ خاكى پايىن سۇرمە قىل،
ئەي غەرىب ئول جۇملەئى كىبرۇ رىيادىن ئېهتىيات.

مۇخەممەس نەدامەت

شاد بولماي ئۇشبۇ دۇنيادىن فەنا بولغان باشىم،
زار يىغلاپ دەردۇ غەم بىرلە ئەدا بولغان باشىم،
خەلق ئىچىدە خارۇ زارۇ بىنەۋا بولغان باشىم،
ھەر زەمان يۈزمىڭ بەلاغە مۇبتەلا بولغان باشىم،
ئەمدى ئۆلمەككە بويۇن سۇنۇپ رىزا بولغان باشىم.

غۇنچەدەك باغ ئىچرە قالدىم مەن تەقى ئاچىلمايىن،
قۇمرىدەك يىغلاپ مۇدام ئولدۇم فەراغەت قىلمايىن،
مەن نېچۈك تىيرى قەزاغە ئەمدى رازى بولمايىن،
كۆيدۇمۇ ياندىم كۆيۈپ ئۆلدۇم يەنە شاد ئولمايىن،
دوست دۇشمەندە شەھىدى كەربالا بولغان باشىم.

لالەدەك سولدۇم خەزان ئۇردى بەھارىم قالمەدى،
ئۆرتەنىپ كۆلفەت بىلە سەبرۇ قەرارىم قالمەدى،
كېچە - كۈندۈز زار يىغلاپ ئىنتىزارىم قالمەدى،
بۇ يامان دەردلەر بىلەن زىندە تۇرارىم قالمەدى،
كۆز يۇمۇپ دۇنيا نەشاتىدىن سەۋا بولغان باشىم.

يار دوستۇم يوقكى ھالىمغە تەماشا ئەيلەسە،
مېھرىبانىم يوق بۇ ھالىم ئەلغە ئىنشا ئەيلەسە،
يامېنىڭ مۇڭلۇغ ئانام يوقدۇركى پەرۋا ئەيلەسە،
يوق قەرىنداشىم مېنىڭ ئۆلسەمكى پەرۋا ئەيلەسە،
يىغلاشىپ ماتەم سەرالاردىن جۇدا بولغان باشىم.

مەن غەرىب ئاسىينى چۈن سەبرۇ قەرارىم باستى غەم،
چىقتى جانىم ھەر زەمان يەتكەن سىتەم ئۆزرە سىتەم،
رىشتەئى جانىم كەبى باشدىن ئاياغىم باستى غەم،
نىم بىسمىل بولدىمۇ قالدى بۇ كۆڭلۈمدە ئەلەم،
ئەچچە ئەرمان بىرلە دۇنيادىن فەنا بولغان باشىم.

ھەسرەت

ئەجەب كۈنلەر مېنىڭ باشىمغە تۈشتى،
ساچىم غەمدە ئۆسەپ قاشىمغە تۈشتى.

بۇ دەردىم كۆپلىغىدىن تەركى مىللەت،
قىيامەت ھەسرەتى باشىمغە تۈشتى.
دىلىمنى ئۆرتەدى بۇ ئىشىق دەردى،
كۆڭۈل ۋەيرانلىقى يادىمغە تۈشتى.
يامان دەرددىن يۈرەك ـ باغرىم كىدبابدۇر،
غەرىب بىچارەلىك باشىمغە تۈشتى.
ماڭا ياۋر ئەمەس ھىچ قايسى بىر سۆز،
ئۇلۇغ سەۋدا مىنىڭ باشىمغە تۈشتى.
مىنىڭكى ئەقلۇ ھوشۇم بولدى زايىئ،
بۇ ھەيرانلىق مىنىڭ باشىمغە تۈشتى.
نە ئەيلەي، نە قىلاي بىچارەدۇرمەن،
يوغان دەردلەر مىنىڭ باشىمغە تۈشتى.
ئاتام يوقتۇر، ئانام يوقتۇر، نە فەرزەند،
يىتىملىكنىڭ ئوتى جانىمغە تۈشتى.
غەرىبلىق كۆچەسىدە زار يىغلاپ،
ياشىم دەريا بولۇپ ئالدىمغە تۈشتى.
ئۇستادىمدىن جۇدا بولدۇم يارانلار،
تۈگەنمەس دەرد يۈرەك ـ باغرىمغە تۈشتى.
ئوقۇش توختاپ قالىپ قاتتىغ مۇسىبەت،
قىيامەت ھەسرەتى جانىمغە تۈشتى.
ئوقۇش توغراسىدىن دەردىم ياماندۇر،
دەۋزەخ قورقۇنجىسى يادىمغە تۈشتى.
ئوقۇماي يۈرگەنىمدىن ئۆلگەنىم خوب،
دەۋامەت يىغلاماق يادىمغە تۈشتى.
يىگى ئۇستادغە يىتەلمەگەندىن،
بۇ رەڭ ئەۋۋارەلىق باشىمغە تۈشتى.
ئۆلۈپ كىتتىكەن ھەمە فەرزەندلەرىمنى،
قاچان ئۇنۇتاي ئوتى جانىمغە تۈشتى.
ۋەفاسى يوق قېرىنداشدىن يۈرەك دەرد،
زەھەر يۇتقان كىبى جانىمغە تۈشتى.
تولا دەردلەر بىلەن بولدۇم فەرىشان،
كۆڭۈل غەمكىنلىكى باشىمغە چۈشتى.
بۇ يەتىملىغ دەرد بىلەن مەستانە بولدۇم،
قەلەندەر بولماقىم يادىمغە چۈشتى.
خۇدايىمدىن بۆلەك ھىچ بىر كىشىم يوق،

كى يالغۇز ئولتۇرۇش يادىمغە تۈشتى.
بۇ ھالىمغە يېتەلمەس ھېچ بىر ئادەم،
تولا ئەۋۋارەلىق باشىمغە تۈشتى.
بۇ ھالىمغە يېتەلسەڭىز سوراڭ گەپ،
يامان غەم قايغۇلار باشىمغە تۈشتى.
ۋە ئاللا سورماڭىز ئەي ئادەمىيلەر،
بۇ خامۇشلۇق مېنىڭ يادىمغە تۈشتى.
كېتىڭ يانىمدە تۇرماي ئەي خەلايىق،
ئۆز ھالىمدا تۇرۇش يادىمغە تۈشتى.
قوياپ بەرگەلى سىزگە يوق مەھازىر،
ئۆيۈڭىزدە غىزالەر ياخشى قىشتى.
زەمانە ئاخىر ئولغاچ قالماي ئىنساف،
ھەرام خور بولغانى يادىمغە تۈشتى.
كىشىدە قالمىدى زەررە دىيانەت،
خىيانەت قىلغانى يادىمغە تۈشتى.
خەلايىق ھەممەسى فەئلى بۇزۇقدۇر،
كۇففارلىق باسماقى يادىمغە تۈشتى.
ئەجەب فىسقى - فۇجۇر بولدى زەمانە،
كى دەججال قوپماقى يادىمغە تۈشتى.
ياش ئادەملەر ھەمە بولدى كەسافەت،
ئىمانسىز كەتمەكى يادىمغە تۈشتى.
مۇسۇلمانلىق زەئىف بولدى يارەنلار،
ئىمان خار بولماقى يادىمغە تۈشتى.
بۇ دىنىمىز بۇزۇلماس دەپ تىلەرمەن،
خۇدا دەپ بەك تۇرۇش يادىمغە تۈشتى.
ئۆلۈم بىرلە مۇلاقات بولسام ئەمدى،
ئەجەب خۇش بولماقىم يادىمغە چۈشتى.
زەنۇ فەرزەندلەرىم يېتىم بولادۇر،
ئەجەل تىغى كېلىپ جانىمغە تۈشتى.
ئۆلۈمنىڭ غەمىدە قالدى بۇ توختى،
سەفەر قىلماق مېنىڭ يادىمغە تۈشتى.

ئاۋەزى غەزەللىرى

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: قادىر ئەكبەر

باھار ئەييامى كەلدى

باھار ئەييامى كەلدى، ئەي كۆڭۈل، جانانىڭە راز ئەت،
سەھەرلەر نالە ئەيلەپ، شەۋق ئىلە بۇلبۇلدەك ئاۋازئەت،
رىيالىق زوھدۇ تەقۋادىن كېچىپ، مەيخانەگە بازئەت،
ئۆزۈڭنى نەچچە كۈنلەر دەير پىرى بىرلە دەمسازئەت،
ئاياغە باش ئۇرۇپ، مۇغبەچچەلەرنى خوپ سەرەفرازئەت.

يۈرۈپ بىباكلەردەك بى پىكىر، بىكار ئولتۇرما،
يىگىتسەن، مەرد بولساڭ ئۆلگىچە بىمار ئولتۇرما،
كىمى بىكار كۈرسەڭ بولدى بىركۈن خار، ئولتۇرما،
مەئىشەت يولىغا مېھنەت ئېرۇر دەركار، ئولتۇرما،
ساڭا پەزلۇ ھۈنەر ئۈرگەتكۈچىلەر بولسا، ئەئزاز ئەت.

يېغىپ بارانى رەھمەت ھەرگىياھدا تۇرلى ھەنگامە،
زىمىن زىبالىنىپتۇ سەبزە - مەخمەلدىن كىيىپ جامە،
بۇ ئاۋازى فەرەھبەخشادە، ۋاھكىم چۈشمەسەم دامە،
سەبا، يەتكۈز مېنى دىلخەستەدىن ئول يارە بىرنامە،
دېبان ئاشىقلەرە ئېھسان ئۈچۈن ھۆسنۈڭگە پەردازئەت.

بۈگۈنىڭ لەززەتى چۈن خوپ مۇھەببەت بادەسىن نۇش ئەت،
تامامى ئەھلى مەجلىسنى ناۋاسازى ئىلە خۇش ئەت،
مۇغەننى سەن ھەم ئەمدى قىلماي ئىستىغنا، سۆزۈم گۇش ئەت،
رەبابۇ، چەڭۇ، سىتارە گەھى پەنجەڭ دەر ئاغۇش ئەت ①،
«بايات»، «ئۇششاق» ئىلە «گۇليار»، «ئىراق» ئالدىدا شەھنازئەت.

① «پەنجەڭ دەر ئاغۇش ئەت» — قولۇڭغا ئال مەنىسىدە.

بۇرۇنقى لەززەتىدىن ئارەزى ئېركەن ئەجەب سادده،
كى ئەمدى نۇش ئېتىپ بولمىش جۇنۇن دەشتىگە ئاماده،
هاماقەتتىن ئىمىشكىم، ئۆتمۇش ئەييامىنى ئالۇر ياده،
ماڭا بولدى ئاساس ئورنىدا بۇئاقۇ قىزىل باده،
ئۇزات، بىر ئاق ئىچەي، ئەي ساقىيا، هەم قەددىمى غازئەت!

1910 - يىل 15 - ئاپرىل.
شەهرىخان.

خوتۇن - قىزلار

قەدەم تاشلاڭ تۇتۇپ قول، مەقسەدە دېهقان خاتۇن - قىزلار،
ئۇتىرمەڭ سالپايىپ گەر بولسا چىن ۋىجدان خوتۇن - قىزلار،
بىلۇرسىزلەرمۇ، كەلدى سىزلەرە دەۋران خوتۇن - قىزلار،
تامامى دۇشمەن ئولدى زارۇ سەرگەردان، خوتۇن - قىزلار،
ئالىپ تاشلاڭ پەرەنجى، ئوتلەرە چاچۋان خوتۇن - قىزلار.

زەمانى مۇستەبىد، ئەرلەرنىڭ زۇلمى ئەزدى خوپ بىهەد
جاهالەتدەن قىزىلگۇادەك يۈزىڭىزگە ئورالدى سەد،
قويۇڭ هايۇ - هەۋەسنى، ۋاقتى ئۆتتى ئەسكىگەن ئەبجەد،①
بۇ كۈندىن بىتەمىز ئەرلەرگە ئەسلا ئەگمەيسىز قەد،
ساۋادىڭىز چىقار لاتىنچە ② كۆپ ئاسان خوتۇن - قىزلار.

يۈرۈپ تەشۋىقى شۇرا قايدا، دەپ جان بىرلە ئىزلەڭلەر،
ئاشۇرماق چۈن ئەمەلگە بەلنى هىممەت بىرلە باغلاڭلار،
كىمكى قارشىدۇر، بىرسۆز بىلەن باغرىنى داغلاڭلار،
يوقالسۇن ئەسكى تۇرمۇش، يېڭى يولغا ئىشنى چاغلاڭلار،
قىلىپتۇر سىزگە شۇرا شۇنچە كۆپ ئېهسان خوتۇن - قىزلار.

قىلىپ غەيرەت، ئوقۇپ ئىلىم ئۆگىنىڭلار لاللىيىپ تۇرماي،
قاراپ تۇرماق خوپ ئېرمەس ئەمدى شۇرا دەۋرىنى سۈرمەي،
ياشاڭ، يايراڭ، ئېلىڭ ئۆزهەققىڭىزنى ئويلىنىپ يۈرمەي،

① «ئەسكىگەن ئەبجەد» ـ كونا ئەبجەد ـ بۇيەردە شائىر كونا تۈزۈمنى دارىتەملاپ تەنقىد قىلىدۇ.
② ئۆزبېكىستان 1925 - يىلى لاتىن يېزىقىنى قوبۇل قىلغان.

ئاپايۇ سىڭلىڭىز مەكتەپكە كەلسۇن، ئويدە ئولتۇرماي،
ئوقىغان بولغۇسىدۇر شاد ھەم خەندان خوتۇن - قىزلار.

بۇكۇندىن سايلىنىپ، سايلاشقا سىز ھەم بولدىڭىز ھەقدار،
يۇرۇك ئەرلەر بىلەن قول ئۇشلاشىپ، ئىشلەر قىلىڭ تىدييار،
ئېزىلگ دۇشمەنىنىڭ باغرىن، دوستلار بولغۇسى مىننەتدار،
خۇراپات ئەھلىنىڭ ئەپسۇنى ئەمدى ئەيلىمەس ھېچ كار،
تېپكىنخورلەرنى قىلدۇق يەر بىلەن يەكسان خوتۇن - قىزلار!

ئېچىپ كۆزلەرنى سۆزلەر ۋاقتى يۈزلەردە ھايا قويماق ①،
كىرىپ سايلامغا بەدغىش ② كىمسەلەردىن مۇتلەقا قويماق،
دۇئاخان، باخشى، قوشناچ ئەھلىگە قايتىپ رىجا قويماق،
يامانلار سىرىنى ئاچماقتا مەجلىستە ئىبا قويماق.
بارى ئاچلىقتىن ئۆلسۇن بەرمەگىز بىرزان خوتۇن - قىزلار!

ئەدالەت «ئەر بىلەن خاتۇن بارابەر» دەپ نىدا قىلدى،
بۇنى جايغا يەتكۈزگۈنچە كۆپ جانلەر پىدا قىلدى،
جەھان يوقسۇللىرىنى تىز بىرلىشىڭ دەپ ئىلتىجا قىلدى،
نىكولاي پادىشاھنىڭ تەختى - بەختىدىن جۇدا قىلدى،
دېدى ئارەزگە شۇرا: «قالمىسۇن ئارمان خوتۇن - قىزلار!»
1926 - يىل. شەھرىخان.

ئەپەندىلەر

ئەرزىم قىلايىۇ سىزلەرە دانا ئەپەندىلەر،
ئەي، ياش يۈرەكلى، سۈرەتى زىبا ئەپەندىلەر،
ۋاي جەملە نۇچى ئىستىئدادتا ئەپەندىلەر،
ئەيلەگ تەرەددۇد ئوقۇماققا ئەلا، ئەپەندىلەر،
بىكارغا ئۆتمىسۇن پۇرسەت ئەسلا، ئەپەندىلەر!

خاھ رۇسچە، خاھ پەرەڭچە ئىسە ھەرنېچۈك ئىلىم،
پەننى مائارىپ ئەھلىدە دۇر بولماغى بىلىم،
دىسەكىشىكىم خارۇزەلىل ئولماسۇن ئىلىم،
تۇرسۇن نەزاكەت ئىلە دېسە جاي - مەنزىلىم،
ئىلىمدىن بۆلەكتە يوق بۇ تەمەننا ئەپەندىلەر!

① ھايا قويماق — بۈيەردە ئۇياڭماق، تارتىنماق دېگەن مەنىدە كەلگەن.
② بەدغەش - قىلمىغى ئوسال، نىيىتى يامان.

هالا مۇئەللىم ئىسمىن ئالىپ قەدىر تاپىدىڭىز،
مەردۇم كۆزىنى ئاچماق ئۈچۈن خېلى چاپىدىڭىز،
ناتوغرا، دەپ ئەسكى مەكتەپنى ياپتىڭىز،
هەركۆرگۈچىگە مەنزۇر بولۇر رەفت - ئەپتىڭىز،
ئۇشبۇ سەبات بىرلە ياشاڭ تائەپـەندىلەر!

مەلۇمىڭىزكى جاندىن ئەزىز ۋاقتى ياشلىق،
ئەيلەڭ هەمىشە بىلمەك ئۈچۈن هۆركېڭەشلىك،
هەركىم تىلىسە ئۆمرىگە شىرىن مەئاشلىق،
ئەلبەتتە بولماس ئول كىشىدە خۇدتەراشلىق.
نادان ئىلە بولمىڭىز ئاشنا ئەپەندىلەر!

ئەيلەڭ تەشەككۇر، بىلىم بەردى زەمان سىزە،
ئەمما بىلىڭ، پۇرسەت ئېرۇركى مېهمان سىزە،
تارىخلاركى كۆرستىدۇ ئىمتىهان سىزە،
هازىر مائارىپ ئەهلى ئېرۇر مېهرىبان سىزە،
هەل قىلىڭ ئىلىم بولسا مۇئەمما ئەپەندىلەر!

بولغان هەم ئەمەس هېچ زەمان بۇخىل بىمەلال،
كىم قايسى يولدا قىلسا تەرەددۇد تاپار كەمال،
نۇرىن چېچىپ جەهانغا مائارىپ جەمال،
تەكلىپى ئام بىرلە گېزىـت بىرلە ژۇرنال،
ئەيتۇر، كېلىڭ، نەسىبە ئېلىڭ، ها، ئەپەندىلەر!

كۆردۇڭ هۆكۈمەت ئەهلى ئېچىپ كۇرس قانچەخىل،
يوقسۇل ئېلىنى قىلماق ئۈچۈن ئىلىملىك مۇتتەسىل،
نانۇلىباسۇهەرنە كېرەك هازىر ئەتتى بىل!
هەرۋەج بىرلە بولسا كۆڭلىڭىز خىجىل،
هەرقايسىڭىزە بىر كارىۋات جا، ئەپەندىلەر!

هەر بىر مەقسەدىنىڭ مەقسۇدى هەم بار دىلدە دۇر،
تاڭلا بولۇرنى كىم بىلىدۇر، قايسى خىلدە دۇر،
بۇخاسىيەتنى مەن دېمەگۈم، ئايۇ يىلدە دۇر،
كىملەر دېدى «قەهرى، دەڭگە سەلىك سىزنىڭ ئەلدەدۇر»
ئەلبەتتە دەرمىز «فاسدەئۇ دەئۋا!»، ئەپەندىلەر!

لەيلەك ئەگەر ھەر يىلى ھەم بىر كېلىپ كېتەر،
كەتكەندە بىلمەس ھېچ كىشى، كەلمەكنى كۈتەر،
تەكرار كۆرسىدە يۈرگۈچىگە بۇ سۆزلىرىم يېتەر،
ئۈممىد شولكى، كىمكى ئوقۇر، ياخشى سەئىي ئېتەر،
ناتوغرىدۇرمۇ ئۇشبۇ سۆزۈم يا، ئەپەندىلەر؟

ھەر بىرىڭىزنى قانچە كىشى ئىنتىزارىڭىز،
مەلۇم بولاردى كەلسە دېبان كىردىكارىڭىز،
خوپ تەشنە خېشى تەبارۇ دىيارىڭىز،
دائىم تىلەيدۇ ئارەزى ھەم ئېتىبارىڭىز،
قىلدىم بۇنى پەند ئورنىدە ئىنشا، ئەپەندىلەر،
سىزلەر ھەم ئەندى ئەبزەل ئېتىڭ، ئىفشا، ئەپەندىلەر!

يۈز ئۆرىمە توغرا يولدىن

يۈز ئۆرىمە توغرا يولدىن، چەرخ قەششاق ئەتسە ھەم،
ئۈچمەگىل، دۈشمەن سۆزىن ھەرقانچە يۈمشاق ئەتسە ھەم،
مەرد كەلدىڭ، مەردكەتكىن، تاقەتىڭ تاق بولسە ھەم،
ئۆتمە نامەرد كۆۋرۈگىدىن سۇسېنى ئاققۇزسا ھەم.

1909 - يىل

كۆردۈم

(فۇزۇلى شېئىرىگە تەزمىن)

بۇ كۆن خوپ ئىمتىھان قىلدىم، مەن ھەم بەس قالمەدى ئەرمان،
پەلەكتىن ھەم شىكايەت ئەيلەدىم، كۆردۈمكى سەرگەردان،
كۆرۈندى بەزى غەمكىن، بەزىسى شادانۇ ھەم خەندان،
تىلەپ روزىم ئۇلەرغە ئەرز ئەھۋال ئەيلەدىم چەندان،
كىمەكىم دەردىمنى ئىزھار قىلدىم ئىستەيۈپ دەرمان،
ئۆزۈمدىن ھەم بەتەرمىڭ دەردە ئانى مۇپتەلا كۆردۈم.

بىراۋ پۇل دەپ جىگەر قانىۇ بىراۋ پەرزەند ئۈچۈن گىريانە
بىراۋ ئەھلى ئايالىن ھەسرەتىدىن يىغلىغاي چەندان،

AltunOq

بىراۋ مەي بىرلە مەھبۇبىگە ناز ئەيلەپ قىلۇر جەۋلان،
جەھان سەھنىدە ئەسلا كۆرمەدىم تەشۋىشى يوق ئىنسان،
كىمەكىم دەردىمى ئىزھار قىلدىم ئىستەيۇپ دەرمان،
ئۆزۈمدىن ھەم بەتەرمىنىڭ دەردەئانى مۇپتەلا كۆردۈم!

كەل ئەمدى ناتەۋان كۆڭلۈم، قوي ئەمدى قىلمە كۆپ ئەپغان،
ئۆزۈڭنى ھەر تەرەپ بادى سەبادەك قىلمە سەرگەردان،
قىلىپ چەندان تەرەددۇد بى پىكىر ئولتۇرمىغىن بىر ئان،
تەلەب قىلماق يۇگۇرماق، يىلمەگىڭنى ① قانمادى ئەرمان،
كىمەكىم دەردىمى ئىزھار قىلدىم ئىستەيۇپ دەرمان،
ئۆزۈمدىن ھەم بەتەرمىنىڭ دەردە ئانى مۇپتەلا كۆردۈم.

1912 - يىل، 9- ئاي

ئەي كۆڭۈل

ئەي كۆڭۈل، قوي نالە قىلمە، سىرىڭ ئىفشالانمىسۇن،
كۆز ياشىڭ كۆپ تۆكمە، ئەغيار ئەھلى بالالانمىسۇن،
دوستلارنىڭ تەئىنىدىن دۈشمەن تاماشالانمىسۇن،
ئىقرەبالار سۈرەتى ھالىڭغە غەۋغالانمىسۇن،
چارەئى قىل ھەمنىشىن ئەھباب ئەلالانمىسۇن.

تاكى بولسا كۆكرىگىڭدە داغ ھەسرەت قاپ ـ قاپ،
زاھىر ئەتمەك بولساڭ ئەۋۋەل بىغەرەز ئەھباب تاپ،
ئەقلۇ ئىدراكىڭگە كۆڭلۈڭ قانسا كۆپ بىئىختىلاپ،
قىلغۇدەك ئەتۋارى بولسۇن بەزلى جۇرمىڭنى مەئاف،
ئول كىشى سەن سۆز تامام ئەتكۈنچە گۇيالانمىسۇن.

لىيك دەئۋا قىلمە ئەپلاتۇنچە ئىدقلىڭ بار ئىسە،
خار كۆرمە ھەركىشىنى سۈرەتى ناچار ئىسە،
ھەر كۆڭۈلگە بەرمە رەنجىش، ھۇرمەتىڭ دەركار ئىسە،
سۆزنىڭ تەسىرى قالماس ھەرقاچان تەكرار ئىسە،
ئاقىل ئۆز نوتقىڭگە پەخر ئەيلەپ تەمەننالانمىسۇن.

---

① يىلمەك ـــ ئۇچماق

ئويلىماي سۆزلەپ پىكىرسىز قىلغان ئىش ئەبگار ئېتەر،
كىمكى يالغان كۆپ گەپۇرسە، ئۆزىنى بىئار ئېتەر،
كۆپ يېمەك ـ ئىچمەكنى ئادەت ئەيلەسە بىمار ئېتەر،
ئۆلچەمەي سەرپ ئەتسەك، ئالەمنى كۆزۈڭگە تار ئېتەر،
پىكىر قىل، ئىنسانلىغىڭ خەلق ئىچرە رەسۋالانمىسۇن!

رۇتبەئى تاپساڭ ئەگەر، ئەل ئىچرە بولساڭ ھۆكۈمران،
ئەمرۇ پــەرمانىڭگە تابىئ بولسا يەرۇ ئاسمان،
شاخ چىقارساڭ بىل ئىسكەندەردەك بولۇپ ساھىبقىران،
جەزم بىلمەكلىك كېرەكتۇر، بارچەمىز ھەم مېھمان،
خەلق پەيلىڭدىن شكايەت بىرلە «ئەۋاھ» لانمىسۇن!

بارچە مەقسۇدىڭ مۇيەسسەر بولسە، ئەي شۆھرەتپەرەست،
ھەر تەمەننا ئىكى قىلساڭ بارچەسىگە بەرسە دەست،
قىلمە ھەددىڭدىن تىجەۋۋۇر، تاپمايىن دېسەڭ شكەست،
كىبىر ئىلە مەغرۇرلەر كۇردۇڭمۇ قانداق بولدى پەست،
ئاچ كۆرۇڭ ئىبرەت بىلەن ئەپسۇس بىللاھلانمىسۇن.

ئەقىل ئەۋراقىدە كۆردۇم، ئىچكۇلۇك كانى زەرەر،
نەشەيۇ تەرياق، ئەفيۇن ئىچكۇلۇكتىن مىڭ بەتەر،
بەڭگى، كۆكنارى، پىيانىدىن بارچە ئەل ئەيلەر ھەزەر،
بىر نەزەر سالساڭچۇ ئاخىر، كورئەمەسسەن ياكى كەر،
ئەھلى ئەۋلادىم دېسەڭ قايغۇدا بەرنالانمىسۇن.

بۇ جەھانغە كەلدىڭ ئەي تەن، بولمىغىل ئەندىشەسىز،
بارمىدۇر نەجارە بولماق ئەررەسىز يا تىشەسىز،
بەر كەمال كۆكلەپ تۇرالمايدۇ دەرەختى رىشتەسىز،
خوپ ئەمەس چىقماق سەپەرگە تۆشەسىز ھەم پىشەسىز،
ھەر قەدەمدە نەچچە خىل كۇلپەت مۇھەييالانمىسۇن!

ئەيلە ئىسلامى ھەياتىڭ پىكىر ئېقىپ ئاداب ئىلە،
قىلمەغىل ئۆمرۈڭنى زايىئ دەڭگە سەنا باب ئىلە،
ئەيتمە ھەم سىرىڭ تىقەززا ھەر نېچۇك ئەرباب ئىلە،
ئارەزا، بۇ نۇقتەنى تەكرار قىل ھەر باب ئىلە،
ھېچ مەردىڭ يارى ئەغيارىغە ئىمالانمىسۇن.

هىچ ئاشىق يوقكى

هىچ ئاشىق يوقكى پۇل سەۋدايى مەشرەپ بولمىسا،
زەۋق ھىجراننى نە بىلگەي جىسمىدە تەب بولمىسا،
نېش ئۇرغايمۇ نىگارا غەير ئەقرەب بولمىسا،
نەيلەيمەن سەيرى چەمەننى سىمى غەب ـ غەب بولمىسا،
جاي مەنيارغەب بولۇپ، يارى شەكەرلەب بولمىسا.

ئىشق بىرگەۋھەر ئېرۇركىم، زەۋقىنى تاتگەن بىلۇر،
كىمگە چۈشسە ئانىڭ ئۇچۇن ئىنچۇنۇن پىنھان بولۇر،
بىھۇدانە ئاھۇ زارىدىن ھەمە سىر ئاچىلۇر،
بارا ـ بارا پاك يۈر ھەم پاك ۋىجدانلىق بولۇر،
ئار ھەم قىلماس نىگارىگە مۇقەررەب بولمىسا.

بۇ جەھانغە ئادەت ئولمىش ۋەسىل يا ئىنكى پىراق،
كاشكى ھەر بۇلھەۋەستە بولمىغاي چىن ئىشتىياق،
دەرد كۆرگەن بولساڭ ئىدىراك ئىلە بۇ ئەتۋارە باق،
داغى ھىجرانلەرگە ئايدىڭدىن قاراڭغۇ ياخشىراق،
ھاسىل ئولماس مەقسەدى شۇنداق ئۇزۇن شەب بولمىسا.

ئويلىماي بىر نۇقتە ھەم بولسا گەپىرمە، ئەي كۆڭۈل،
ئەنجۇمەن دەپ سۆيمىگەن مەجلىسكە يۈرمە، ئەي كۆڭۈل،
سۆھبەتى دانانى تاپساڭ، يۈز ئوگۈرمە، ئەي كۆڭۈل،
خۇد پەرەس نادان بىلەن ئولتۇرما، يۈرمە، ئەي كوڭۈل،
نىمە بىلگەي ئول كىشى ئاقىلگە ھەمگەپ بولمىسا.

كىمگە ئورتاق بولساڭ، ئوغلۇم، خاتىرىن تۇت مۇھتەرەم،
ئىمتىھان دىشۋار ئەمەس، ئوغلۇم، كېيىن قىلماس ئەلەم،
مەيلى بولسۇن بىدەرەم ئول، ياكى بىر ساھىب كەرەم،
دوست سادىقتىن ئەمەس مىڭ يىل قەدىردان بولسە ھەم،
يار بولۇپ يارىڭ بىلەن ئەغيارىگە گەپ بولمىسا.

ئەي بۇرادەر، ھېچكىمسى بىھۇدە يولگە باشلىما،
ھەر نېچۈك مەجلىستە مەغرۇرانە كۆپ يانپاشلىما،
ئائىلەڭ ئالدىدە ئەندەك غەم ئۇچۇن كۆز ياشلىما.

بەند ئىلە يول باشلا، ئەۋلادىڭنى كۆزدىن تاشلىما،
پىتنەچىلەر بىرلە ئۇ دايىم مۇرەككەب بولمىسا.

باشقا دەۋلەت قونغان ئىنسان ئەيلىمەس نامۇسىئار،
ئاشنالىقتىن دەم ئۇرماق، بەلكى يوق قىشوتە بار،
سەرپ ئۆز نەپسى ئۇچۇن ھەم بولسە يىغلار زار-زار،
دەپتەرى ئىنسانىيەتتىن جاي بەرمەك زىنھار،
ئاقچە جەم ئەتمەكتىن ئۆزگە ھىچ مەتلەب بولمىسا.

ھىرسى دۇنيا، دوستى نادان، كارى دۈشمەندىن بەتەر،
ئۈشبۇلەرگە مىلك نەسىھەت ئەيلەسەك قىلماس ئەسەر،
بۇ ئىكەۋگە بارمە، مەقسەد بولسە بەستۇر ىسمۇ زەر،
گەر قولۇڭدا بولسە دەۋلەت خوپ غۇلامىڭدۇر بۇلەر،
تەرك ئىتەر خالىس سەلامىن سەندە مەنسەپ بولمىسا.

قوي مۇھەببەت ئەھلىنى ئۆز خاھىشىگە زاھىدا،
كىچە تاڭ ئاتقۇنچە يىغلاپ ئەيلىسۇن يارغە رىجا،
دوستلەر پەندى، رەقىپلەر تەئنىدىن چەكتىم ئىزا،
يارگە گاھىدە مەنزۇر ئولماق ئولماس ئارەزا،
ئىشق دەرسىدىن ئوقۇپ، قارى مۇرەتتەب بولمىسا!

1912- يىل، 13- يانۋار.

ئەي پەرى

ئەي پەرى، باشىڭ ھەقى، ھالىمگە بىر نەززارە قىل،
سۇرەتى ھالىم كۆرۈپ، ئىنساپە كەل، بىر چارە قىل،
لۇتفى قىل خاھى غەزەپ، مەن زارە خىزمەتكارە قىل،
ھەرقەچان ھۆسنۈڭ زەكاتىن مۇستەھىق بىچارە قىل،
ئىلتىپاتىڭ تەشنەئى دىدار ئولان خۇمارە قىل.

چارەسىزلىقتىن دېگەيمەن، زۇلم قىلساڭ مەيلىگە ①،
تىخى مۇژگانىڭ بىلەن باغرىمنى تىلساڭ مەيلىگە،
بولمادى دەردىم ياشۇرماق ئەمدى بىلسەڭ مەيلىگە،

① مەيلىگە—بوپتۇ، مەيلى دېگەن مەنىدە.

خوبمىدۇر، دەپسەن: «رەقىپلەردىن سىقىلىساڭ مەيلىگە»،
مەندىكى مەقسەد يولىدا خالىساڭ مىڭ پارە قىل!

ئەۋۋەلى خوپ مېھرىبانلىقلارنى قىلدىڭ ناز ئىلە،
ھەر سوئال ئەيتسەم جاۋاب ئەيدىڭ شىرىن ئەئزاز ئىلە،
گاھ ئوقۇپ «گۇليار»، گاھ «ئۇششاق»، گاھ «شەھناز» ئىلە،
تەڭ بولالماس ھېچ مەھۋەش سەن كەبى تەنناز ئىلە،
خوپ ئەمەس كۆيگەن جاراھەتكە سېپىپ تۇز يارە قىل.

ئاھ كىم، ھىجرىڭدە مۇنداغ زار ئولاي تاكەيگەچە،
غەيرىلەر ئالدىدە ئەيشى تار ئولاي تا كەيگەچە،
زار يىغلاپ تەشنەئى دىدار ئولاي تا كەيگەچە،
ياد ئېتىپ ئۆتمۇشنى مىننەتدار ئولاي تا كەيگەچە،
سىزگە كىم ئۆرگەتتى: «ئاشىقلارنى بەختىن قارە قىل؟» ①

بۇلبۇلىڭمەن، نالە ئەيلەي، ئەي يۈزى گۇل يار-يار،
ئەرز ئېتەي ھەسرەتلەرىمنى، سەنگە يىغلاپ زار-زار،
كۈلمەگىل سانجىلسا باغرىمغا ئەگەر مىڭ خار-خار،
ناتەۋان كوڭلۈمدە ۋەسل ئۈمىدىدىن ئەخبار بار،
يول يۈرۈش تەلىمىنى تاۋۇسى خۇش رەفتارە قىل.

ئىشق زەۋقىنى بىلۈرمۇ خۇد پەرەست ناپاكلەر،
ۋەسل قەدرىن قايدا بىلگەي بۇلھەۋەس بىباكلەر،
شاد ئەمەس جەننەتكە كىرسە، ھەجرىدىن غەمناكلەر،
چەكمەك ئولماس ئارەزىدەك ئاھى ئاتەشناكلەر،
ئۆرگىلەي بىر يول خىرامىڭ سەھنەئى گۇلزارە قىل!

1912 - يىل.

پەلەكنىڭ گەردىشى

دائىم پەلەكنىڭ گەردىشى لەيلى نەھار ئولۇر،
گۇل بىرلە خار، لالەكى بار داغدار ئولۇر،

① فۇزۇلى ئارەزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان شائىرى ئىدى. ئۇ فۇزۇلىنىڭ: «ئەزەل كاتىپلىرى ئۇششاق بەختىن قارە يازمىشلەر» دىگەن مىسراسىنى زوق بىلەن ئەسلەپ، بۇنىڭدا ئىككى مەنا ئىپادە قىلىنغان، دەيتتى، ئارەزى بۇ مىسرادا فۇزۇلىنى ئەسلەپ ئۆتكەن (ئۆزبېكچە نەشرىنىڭ تەھرىر ئىزاھى).

AltunOq

مەردانىلىقنىڭ زىننىتى تەمكىنۇ ۋىقار ئولۇر،
ئەي دىل، مۇقەددەر ئولما، قىش ئۆتتى بەھار ئولۇر،
سەھرا يۈزى بىنەفشە بىلەن لالەزار ئولۇر.

كۆردۈكمۇ، قارغا ھۆرياشار، خۇش نەسەبمىدۇر؟
تۇتى قەپەزدە دائىم ئەسىر، بىئەدەبمىدۇر؟
يادوستى بۇنى قۇمرى، دىسە، بۇ ئەدەبمىدۇر،
بۇلبۇل سەھەردە نالە قىلۇر، بىسەبەبمىدۇر؟
گۇل ئاچىلغۇنچە قانچە تىكەنگە دۇچار ئولۇر.

بىباكلارنىڭ قىلمىشىدە بولمىغاي سەبات،
غەددارلەرنىڭ مەزھەبىدە بارمۇ ھىچ ئۇيات،
دەۋلەت غۇرۇرى چۇشكۇچىدە بولمىغاي ئۇيات،
ئەھلى خىيانەت گەرچە قىلۇر سىرىن ئىھتىيات،
مىڭ چارە قىلسا ھەم بىركۈن ئاشكار ئولۇر.

ئەھلى ھەسەدنىڭ كۆڭلى ئىرۇر دائىما سىياھ،
ئاتەش ـــ بەختنىڭ جايى دىسە قىلماڭ ئىشتىباھ،
كۆردۈكمۇ، كىم دەڭگەسەدۇر ھالى كۆپ تەباھ،
راھەت ـــ مۇشەققەت ئاستىدادۇر، ئەقل ئىرۇر گۇۋاھ،
ئالتۇن ـ كۈمۈش ئوتقا چۈشۈپ بىغۇبار بولۇر.

بىرنىڭ خىيالى ئاقچە تىلەر، بىرنىڭ بەچچەدە،
بىرى دىسە ئات، بىرى خوتۇن خوپ بۇلەكچە ـ دە،
بىرنىڭ مۇرادى تۇتتى يىپرىن، پىكرى زەغچەدە،
بولمىسا تەمام بارچە مەسەل بۇ ۋاراقچەدە،
ئاقىل بۇلارنى كۆرمىسە ھەم ھۇشيار ئولۇر.

گەپۇرمەڭلەر

قويۇڭلار، ئەي بالام، ئەھۋالى ئالەمدىن گەپۇرمەڭلەر،
يامانۇ ياخشى دەپ ھەر تۈرلى ئادەمدىن گەپۇرمەڭلەر،
ھەقىقى دەردنى بىلمەي، ئاڭا مەلھەمدىن گەپۇرمەڭلەر،
بۈگۈنكى شادلىقتا كىچەكى غەمدىن گەپۇرمەڭلەر،
زىيانى ـ سۇدى يوق ئىززەت ۋە ئىكرامدىن گەپۇرمەڭلەر.

بىراۋنىڭ مىنگەن ئاتى، يەنگى تونى سىزگە نە دەركار،
بىراۋ كەيگەن چاپانى ئەسكى بولسە بىزگە يەتمەس ئار،
بىراۋ ياخشى ئىكەن بولسۇن پۈتۈن ئالەمدە ھۆرمەتدار،
بىراۋ بولسە يامان تا سىزگە، بىزگە بەرمىسە ئازار،
قويۇڭ ئۆز خاھىشىگە ئىككىسىدىن ھەم گەپۇرمەڭلەر.

ئۆلەن ① بىھراق دەرلەر شكۆەگەر دەپ نام ئالغۇنچە،
بىراۋلەر غەيبەتىدىن ئەرتە يۇـــكەچ كام ئالغۇنچە،
ۋە يا بىر كىمســەگە تۆھمەت تاقىپ ئەنجام ئالغۇنچە،
يۇرۇپ بىركار قىلغىل ئولتۇرۇپ ئارام ئالغۇنچە،
دېسەڭ پاش ئولمىسۇن سىر، ئارتۇغۇ كەمدىن گەپۇرمەڭـلەر.

قاراڭ ئالەمگە، بىكار ئولتۇرۇشتىن كىم زەپەر تاپقان،
كىمكى دەخلى يوق سۆزگە سوقۇلغاندۇر، زەرەر تاپقان،
بىراۋلەر غەيبەتىدىن ئىزلەشنى قانداغ دەربەدەر تاپقان،
ۋالاقلاپ ئولتۇرۇشنى قايسى نادان بەچچەغەر تاپقان،
غادايغان بىتەمىزگە قامەتى خەمدىن گەپۇرمەڭلەر.

مۇدام ئادابى مەجلىسنى دىلى ھۇشيارلەر بىلگەي،
سىھەتلىك لەززەتىنى نەچچە كۈن بىمارلەر بىلگەي،
تەئامدىن خار ئولۇشنى دەڭگە سەبىكارلەر بىلگەي،
شۇكۇھى دەھرنى، ئەي ئارەزىي، بىئارلەر بىلگەي،
قۇرۇق مەغرۇر خەندانلەرگە مۇلزەمدىن ① گەپۇرمەڭلەر.

1914 - يىل

تاپىلۇر

يۇرسەڭ تاپىلۇر ـ ئەيىبىڭ ياپىلۇر،
كىم يۇرسە ساياق ـ ئاخىر چاقىلۇر.
يۇرگىل بىئازار، بولماي دىلئازار،
ـــ ئۆزبېك خەلق ماقالىسى

پىكرى قىل، ھۇشۇڭ بىلەن يۈر، رەھنامە ھەم تاپىلۇر،
مەجلىس ئارا قىلمىش ئەتۋارى بەجا ھەم تاپىلۇر.
قامەتى زىبا سەنەم، نازۇك ئەدا ھەم تاپىلۇر،
ئىزلىسەڭ ئەزتەھتى دىل ھەر مۇددەئا ھەم تاپىلۇر،
دەرد كۆپتۇر دەھر ئارا ھەر خىل دەۋا ھەم تاپىلۇر.

نەپس دەپ تەكلىپسىز سۆھبەتكە ئەسلا بارمىغىل،
مىننەت ئەھلىنى ئاشىدىن ئاچىگىدىن ئۆلسەڭ يېمىگىل،
چىن ئەر ئولساڭ، بىغەرەز ئىنسان تېپىلماس دىمەگىل،
خۇش قەنائەت، ئەھلى ئىستىغنا كىشى بىلماس خىجىل،
لەۋھەئى دىلنى تۇزەت، چىن ئاشنا ھەم تاپىلۇر.

سەن ئۆز ئەھدىڭگە ۋەپا قىلماقتا بولساڭ بىقەرار،
بۇلھەۋەس — پىكرى بۇزۇقلار تەئىنىسگە قىلما ئار،
مەرد بولساڭ ئۆز سۆزۈڭنى قىلما كۆپ بى ئېتىبار،
ھەركىمە بىر پىشەئى تەقدىر يازغان نۇقتە بار،
بىۋەپالىق قىلمىساڭ، ئەھلى ۋەپا ھەم تاپىلۇر،

كۆز تۇتار قىلمىش مۇكاپاتىغە دىل ئاگاھلەر،
سۆيگەنىن ئالماقتا تەڭ بولغاي گەدايۇ شاھلەر،
ئىمتىھاندىن ئۆتكەن ئەركەن قانچە سالۇ ماھلەر،
قازغان بولساڭ بىراۋلەر قەددى ئۇچۇن چاھلەر،
چەكمەغەم ئارتۇقمۇ [كەم] دەپ مۇددەئا ھەم تاپىلۇر.

ئۇغۇلمەرگە نەسىھەت

مۇشەققەت چەكمەيىن ئەسلا كەمالە يەتمەس ئىنسانلىق،
مۇھەببەت شىۋەسىدىندۇر پەرىشان ھال - سەرسانلىق،
يىگىتلىكتە ياراشماس ھەر كىشى بولماق پەرىشانلىق،
قايۇ ئىشقا قەدەم قويساڭ ئۆزۈڭنى قىلما ھەريانلىق،
قاچان ئائىلدە كۆردۈڭ، ھەرنىچۇك ئىشتا ھەراسانلىق.

يىتىشنى جەزم ئىتىپ ھەر ئىشتا بولساڭ، بول سەبات ئىلە،
تىلەڭ بىرلەن دىلىڭ بىر يولدا كەتسۇن ئۆزۈيات ئىلە.
كۆرەرسەنمۇ، ئۇچۇش قۇشقا كېرەكتۇم دۇم، قەنات ئىلە،

ئەگەردە قىلمساڭ ھەر بىر ئىشىڭنى ئېھتىيات ئىلە،
قاچان يۈز بەرگەي، ئوغلۇم، بۇ جەھاندا شادۇ خەندانلىق؟

تۈزاقتا چۈشسە قۇش تەلپۈنمەك ئىلە جانى قىينالغاي،
ئاياق قاپقانغا بى ئوي كىمكى باستى، دارە يوللانغاي،
مۇكاپاتى ئەمەلدۇر، ھەركىمە ھەر خىل بالا ئىنگەي،
ئۇممىدى بوشقا كەتكەنلەرنىڭ، ئەلبەتتە، كۆزى تىنغاي،
تەھەممۇلسىز قىلان ئىشتىن تۇغۇلغان كۆپ پۇشەيمانلىق.

بىلەرسىزمۇ، كىشىنى قايسى ئان، دەمچە دېگەيمىز ياش،
بىراۋنىڭ مىڭەسى. ئىشتىن چىقارمىش تولماي ئەللىك ياش،
بىراۋ زەھرى ھاراقتىن زەۋق ئالۇر، يوق بولسا ئەردى كاش،
بىراۋ بەڭ بىرلە مەشغولۇ بىراۋ نۇش ئەيلىگەي خەشخاش،
پىسەند ئەتكەنمۇ بۇ ئىشلارنى كاپىر يا مۇسۇلمانلىق؟

بىرى بۇ ھالغا سالغان بىگۇمان بىلدۇك ئىلىمسىزلىك،
دېگەيمىز ئاڭ ئۈچۈن، ئاھ ئاڭسىزلىق، بىلىمسىزلىك،
ئەجەپكىم، قىلماق ئولدۇق پاپروس بىرلەن چىلىمسىزلىك،
ھەيا قىلماي كىچىكلەر كاتتىلەر ئەيلەپ ھەكىمسىزلىك،
بۇ يوللار ئەمدى سالدى پىكىر ئېلىن باشكە سەرسانلىق!

دېمەكچىمەن، ئىلىم، ئاداب تۇغسۇن، فەزل ئولۇپ نامى،
ئەشۇنداق بىر ئوغۇلدىن لەززەت ئالسۇن بۇ جەھان كامى،
ھەيا بىرلەن ئەدەپدىندۇر بۇ ئالەمنىڭ سەرەنجامى،
بىلىم شۇنداق بولاندا، يەر يۈزىدە قالمىسۇن ئامى،
بولۇر ئول ئاندە ئىنسان بىر-بىرىگە لۇتف ئېھسانلىق.

تەئەججۇپكىم، زەماندىن شىكۋە قىلماق بولدى ھەر ئىنسان،
قىزىقكىم باشكە غالىپدەك ئولماقنى تىلەر يالغان،
تەپەككۇرسىز ئۈزۈڭنى قىلما ھەر بىر ئىشتا سەرگەردان،
تەكەللۇم چاغىدە ئاقىل كىشى ھېچ ئەيلىمەس خەندان،
دېمىشلەر: بارچە نىئمەتتىن لەزىزدۇر ۋەقت بىلگەنلىك.

جۇۋانمەرد بولغۇچىلەر بولغۇسى خۇش خۇلق، خۇش سۆھبەت،
تەقەززائى زەماننىڭ ھەربىرىچۈن بولمىغاي دىققەت،

قىلۇر ئىنسانى ئىنسان ئىلمۇ پەزلىگە قاراپ هۇرمەت،
ئوقۇپ ئىلىم ئۆرگىنىڭ، بىكارغە ئەسلا ئۆتمىسۇن پۇرسەت،
قىلۇر ئەل ئارەزىدەك مەدھىڭىز ئۈچۈن غەزەلخانلىق.

1924- يىل، شەھرىخان.

ئەزىز بولماس ئىدى گۇل

سولاشقان ئارەزىنىڭ زەخدە قالغان تەمبۇرىن تارى،
پەيامىن ئەۋجى ئەفلاكغە چىقارماس بولسا سىتارى،
كاساد ئولدى دىمەك، يەكلىش ئىرۇر گەۋھەرنىڭ بازارى.
چىقار قورقماڭ، مەتائى ئىسلىنىڭ بىر كۈن خەرىدارى،
ئەزىز بولماس ئىدى گۇل، قولغا تا سانچىلمىسا خارى.

ئانىڭچۈن شادۇ خۇررەممەن، ۋۇجۇدۇم بار ئۈچۈن سالىم.
ئەگەرچە لەززەت ئالمىش بولسا هەم ئۇيقۇدىن ئىقبالىم،
مۇقەررەر بائىسى ئاسايىش ئولماس جەمئ ئىتەن مالىم،
بىلۇرمەن، يەر ئىسە ئالەم مۇشەۋۋەش بولمىغاي هالىم،
نە دەپ هەم شىكۋە قىلغايمەن، پەلەك رەنج ئولسا رەپتارى.

قۇلاقنى سالماس ئۆلدۇم سۇدى يوق هەر تۇرلى ها-هاگە،
خۇشۇم هەم يوق، سياقىم هەم مائاش ئىزلەپ مۇراسەگە،
نەسىبەت يوق ئەزەلدىن هەم رىيالىق زۇهد-تەقۋاگە،
زەخىرە يىغماق ئادەت قىلمادىم ئىمرۇز فەرداغە،
مۇيەسسەر بولمىغان چۈن نىمە بولغاي ئەرتەنىڭ كارى.

ياشار هەر بارە كۆردۇك، هۇرلۇك ئىلە قاغىيۇ قۇزغۇن،
قەپەزدە بەنت بولۇر تۇتىيۇ خۇشخان، بۇلبۇلى مەهزۇن،
مىنىڭ هەددىم نەدۇر هەر رەڭدە جەۋلان ئەيلىسە گەردۇن،
ئوقۇپ تارىخي ئالەمنى ئۆزۈمنى ئەيلەگۇم مەجنۇن،
ۋە لىكىن ياخشى بىلدىم، يوق ئىكەن هەسرەتنىڭ دەركارى.

بىلۇرمىز ئىبتىبارىن، شاه ئىكەن ئالەمدە مەزلۇمكۇش،
ئىتالگۇ هەم، قىغىر هەم، قارچىغاي هەم، سىنچىلەك هەم قۇش.
مۇشۇككە چارە تاپماس گەرچە ساچقان بولسا زىيرەك هۇش،

خەتەردىن خالى ئەرمەس ئارەزى گەر بولمىسا خامۇش،
تەمەننالانمىغاي ھەر كىم دىسە گەۋھەرچە ئاشكارى.

1929 - يىل.

نىگاھ ئەيلەگەي①

(گەۋھەر رەھموۋاغا بېغىشلىنىدۇ)

يۈزۈڭدىن پەردە ئال، ياشلىق ھەقى، بىر دەم نىگاھ ئەيلەي،
بولۇپ بۇلبۇل سۇپەت گۈلزارى ۋەسلىڭدە نەۋا ئەيلەي،
مەيى ۋەسلىڭ ئىچىپ، جاندىن كېچىپ، خوپ ئاھ ـ ۋاھ ئەيلەي،
گەھى يىغلاپ، گەھى خەندان ئۇرۇپ نەشئۇنەما ئەيلەي،
مۇرادىم ھاسىل ئولسا، جانىڭە جانىم پىدا ئەيلەي.

پەلەك ھەر كۈن بىر ئايلانماقنى ئادەت ئەتتى باشىڭدىن،
يېڭى ئاي تەلىم ئالماقچى ئىمىش قايرىلما قاشىڭدىن،
نېچۈك تاقەت قىلاي ئەغيار لۇتـف ئەيلەپ قاراشىڭدىن،
ئۆزۈم ھەم ۋاقىپ ئولدۇم قەتلىمە قىلغان كېڭەشىڭدىن،
تەشەككۇرلەر بىلەن تەئزىم ئېتىپ ئۆزنى رىزا ئەيلەي.

پىراقىڭ نەچچە كۈنلەردىن بىرى ھۇشۇمنى ئاغدۇردى،
كۆزۈڭ مەردۇملىرى كىپرىك ئوقىن باشىمگە ياغدۇردى،
رەقىپلەر لۇتفى ئېھسانىڭ بىلەن خوپ دەۋرلەر سۈردى،
مىنى بىمار قىلغان ھەجرىڭ ئەردى، رەشكىڭ ئۆلتۈردى،
كىمە ھەم ئەرز ئەيلەپ، كىمگە بارىپ ئىلتىجا ئەيلەي؟!

قېلىپمەن بۇيلە سەرسانلىقدا، جانا، ئەندى يول باشلا،
بېلىڭگە قول سالاي، نازۇك قولۇڭنى بوينىمە تاشلا،
مۇرۇۋۋەت قىل كەرەمدىن، بىر نەپەس يانىمدا يانپاشلا،
شۇ ئاندا چىقسا جانىم، ماتەمىم ئۇشلاپ، كۆزۈڭ ياشلا،
ۋەسىيەت ئورنىدا يىغلاپ، ھەققىڭگە بىر دۇئا ئەيلەي.

① بۇ شېئىردا دراماتۇرگ يەشىن، ھەلىمە خانىم، گەۋھەر خانىم ۋە باشقا بىر نەچچە ئەرتىستلەر شەھەرىخانىغا بارغان ۋاقىتدا يېزىلىپ، شەھرىخانىنىڭ خوش ئاۋاز ھاپىزى (ناخشىچىسى) ئابدۇللاجان مەخسۇم تەرىپىدىن ئاھاڭغا سېلىنىپ، مېھمانلارغا ئېيتىپ بېرىلگەندى.

(ئۆزبېكچە نەشرىنىڭ ئىزاھى)

جاھان زىبالارى بولسا سەدەپ، سەن دۇررى گەۋھەرسەن،
بۆلەكلەر بولسا يۇلدۇز، سەن ئەجەپ ماھى مۇنەۋۋەرسەن،
پەرىسەن يا مەلەك قانداق ئەجەپ غەيرى مۇكەررەرسەن،
ۋە يا بىر سېھرىگەرسەن، سەھنەئى دىللاردا ئويىنارسەن،
قاچان پۇرسەت تاپىپ، مەدھىڭنى ئارەزدەك بەجا ئەيلەي.

كەلدىم①

بۇگۇن مەن ھەم سەياھەت ئەيلەيىن بىر بار دەپ كەلدىم،
يۇرۇپ ئالەمگە ھەر يەردىن ئالاي ئەخبار دەپ كەلدىم،
قىلاي مېھنەتكەش ئورتاقلارنى خوپ ھوشيار دەپ كەلدىم،
پالاكەت پىشەدۇر ھەر كىم يۇرۇر بىكار دەپ كەلدىم،
ھەمە كولخوزچىلەر بولغانىمكەن تەييار دەپ كەلدىم.

نەۋا بىرلەن دېگەيمەن بولدى كۆكلەم بىلدىڭىزلەرمۇ،
پىلانلارنى بىجىرمەك چارەسىنى قىلدىڭىزلەرمۇ،
رەقىپلەر كۆڭلىدەك يەرلەرنى يارىپ - تىلدىڭىزلەرمۇ،
قەدەم شىرانە تاشلاپ، جايىڭىزدىن جىلدىڭىزلەرمۇ،
پەراسەت ئەھلى بولسۇن ئۇيقۇدىن بىدار دەپ كەلدىم.

ياۋۇتماك يانىڭىزگە دەڭگەسە، خوشياقماس ئىنسانىنى،
ئۇ يەڭلىغ بىتەمىزگە ھەيىپ قىلماك لۇتف - ئېھسانىنى،
ئەگەر ئاچلىقدىن ئۆلسە مەيلى، بەرمەك پارچەئى نانىنى،
تەنى سىھھەت تۇرۇپ بىر ئويلىماستىن كەزسە ھەريانىنى،
ئاڭا رەھم ئەيلىمەي، بەلكى بىرلىك ئازار، دەپ كەلدىم.

قىلىپ ۋاقتىدا خىزمەت چارلىشىپ كەلگەن بۇرادەرلەر،
ئوغۇل - قىز، ئەرۇ خاتۇن زوق - شوق ئىلە بولۇك ھەر بار،
ئېلىك ئەز تەھتى دىل ئىشلەپ، ئاپارىك ئىسمىڭىز دەر بار،
كېلىپ بىر بەخت ئەمدى راھەت ئەيلەپ نەغمە تىڭلاڭلار،
ئوقۇي سىزلەر ئۇچۇن «شەھناز» ئىلە «گۆليار» دەپ كەلدىم.

---

① بۇ شېئىر ئۆزبەكىستان خەلق تاخشىچىسى موللا تويچى شەھرىخانغا كەلگەندە، ئۆزىنىڭ تىلىدىن يېزىلغانىدى.
(ئۆزبېكچە نەشرىنىڭ ئىزاھى).

ئاق ئالتون رەسمنى ئالغان پاختادۇر ئالەم ئارا مەھبۇب،
ئانىڭچۇن بارچە يەرنى پاختىكار ئەتمەك ئېرۇر مەرغۇب،
ھەمە مەقسۇد بولۇر ھەم پاختا ئۇچۇن ئىشلەگىنلەر خوپ،
ئوقۇپ پەن بىرلە ئىشلەمەك، ئاز ھەم بولسا ئالۇرسىز كۆپ،
بۇ يولدا ئارەزى ئەشئارىدۇر بىسيار دەپ كەلدىم.

ئارزۇ

مەن ھەم ئۇيقۇدىن ئىقبالىمنى بىر بىدار ئېتەي دەيمەن،
دىلىمدە بار مەقسۇدلەرنى خوب ئىزھار ئېتەي دەيمەن،
مۇھەببەت ئەھلىدىن ھەر يەردە تاپىپ يار ئېتەي دەيمەن،
دىلدە دەردى يوق بىدارلاردىن ئار ئېتەي دەيمەن،
ئۆزۈمگە بىر رەفىقۇ يار ھەمئەسرار ئېتەي دەيمەن.

يۇرۇپ ئالەمنى ئايلانماقنى جەزم ئەتتىم خىيال ئىلە،
پىكىر ھەريانە يۇرگۇزدۇم بۇ خىل ئاشفتە ھال ئىلە،
تەبىئەت تاشكەنت بارماقنى كۆرسەتتى كەمال ئىلە،
سالامەت يەت، بولۇرسەن شادمان دەپ ياخشى پال ئىلە،
بۇ ئارزۇلەرگە غەيرەت ئەيلەمەك دەركار ئېتەي دەيمەن.

ئەجەپ خۇش بەھرى ئىكەن جەڭگاھ يەتكۇدۇم دەپ مۇرادىمگە،
كۆچۇرمەكلىك ئەسەرنى كۆندەلەك تۇرماقتا يادىمگە،
مائارىپ خادىمى — ئىلىم ئەھلى يەتكەي ئارزۇ - دادىمگە،
ئومۇمى خەلق ئۇچۇن خىزمەت شۇدۇر دەپ ئېتمادىمگە،
كۆرۇپ تەكشۇرگۇچىلەرگە بارىن ئىزھار ئېتەي دەيمەن.

قېرىپ ھەم خەستە كۆڭلۇم نەغمە ئاۋازىگەدۇر تالىپ،
بىلۇرمەن ئىشق مەشۇقنى تەنىنازىگەدۇر تالىپ،
پەرى رولەر ئاۋازىنىڭ زىب - پەردازىگەدۇر تالىپ،
مېنىڭ تەبئىم «بايات»، «ئۇششاق»،«شەھناز»ىگەدۇر تالىپ،
ئۆزۈم ساز ئىلە ھەمئاۋاز بولۇپ «گۇليار» ئېتەي دەيمەن.

ھەمە يازغانلىرىم مەنزۇر بولسا ئەھلى دانىشكە،
كۆرۇپ باسماقۇ باستۇرماقنى لازىم تاپسا خاھىشكە،
چۇشەر تەشۋىق ئىلە تەرغىبلەر ھەر مىسرا ھەر ئىشكە،

پەراسەت ئەهلى قىممەت قويغۇسى هەر يولدا قىلمىشكە،
قالان ئۈمرۈمنى هەم شۇ يولدا خىزمەتكار ئېتەي دەيمەن.

كېتمىپتۇر ۋاقت، دەپ بىكار تۇرماقلىق هاماقەتلىك،
كىمكى خۇش تۇرادۇر ئىش بىلەن بولماقتا راهەتلىك،
يازۇگە ئىنتىلۇرمەن، بولمىسام هەمدە پەساهەتلىك،
كۆرۈنسە كۆزگە شادۇ تالىئىم قىلسا رەفاقەتلىك،
يىگىتلەرچە چېرىك جىسمىمنى بىر بېدار ئېتەي دەيمەن!

1937 - يىل.

پاختا

مېهنەتكەش ئەلنىڭ جانى پاختا،
بەلكى هەم رەڭگىدە قانى پاختا،
دېهقانچىلىق نىشانى پاختا،
ئامبارىدا تولا دانى پاختا،
هەر يىلدىكى ئاشۇ نانى پاختا.

ئالەمگە تونۇلدى ئۆزبەكىستان،
مېهنەت ئېلى بولدى شادۇ خەندان،
شاهلەر قىلىپ ئەمدى خوپ گورىستان،
مېهنەت بىلەن ئەيلىدۇك گۈلىستان،
شۇرا بولۇپ ئاڭا بانى پاختا.

پەرغانىنى سەر بەلەند قىلغان،
ئەهلىنى جەهان پەسەند قىلغان،
دېهقانىنى ئەرجۇمەند قىلغان،
موسكۋانى ئۆزىگە بەند قىلغان،
مەشهۇرەئىي بىگۇمانى پاختا.

باۋەر قىلمىساڭ، ئۆزۈڭ چىقىپ كۆر،
هېچ قالمىدى قۇرۇق، توقاي، شور،
ئەترىپ جەهاندا بولدى مەشهۇر،
دېهقانلىرى هەر تاماندە مەنزۇر،
شەك يوق دىسەم، ئەمدى كانى پاختا.

هەر يەردىكى بار بولسا ئىنسان،
بارىسىگە كېرەك بۇ جانان،
خاه رۇس، ئەرمەنى، مۇسۇلمان،
ئارەز كەبى قانچىلەر غەزەلخان،
كەلگۈسىنىڭ هەم فەسانى پاختا.

1934 - يىل.

مۇرەببەئ

خۇش كۆرۈنۇر كىمسەگە بىكارلىق،
دەڭگەسەلىك بىلەن تەمەكارلىق.
بۇ خىل تىرىكلىكتىن ئۆلۈم ياخشىراق،
ئەۋۋەلى هەم ئاخىرىدۇر خارلىق.

هەر كىشىنىڭ كەسپى كى جەللاددۇر،
هەر نەچە جان قەسدىگە بېداددۇر،
كۆتمە بۇ خىل ئادەمدىن ياخشىلىق،
ئوغلىنى ئۆلتۈرسە هەم ئۇ شاددۇر.

كىمكى ئېلىپ - ساتماق ئېرۇر پېشەسى،

مىكرۇ فەرىب بولغۇسى ئەندىشەسى.
قىلسا يەنە خەلققە خىيانەتچىلىك،
تىزراق ئۆزۈلسۇن، دەڭ ئۇنىڭ رىشەسى.

هەر كىشى ئۆزىنى ئالۇرسە فىراز،
كىبىر - هەۋا بىرلە بولۇر خۇددى غاز،
هىچ كىمنى ئۆزى بىلە تەڭ كۆرمەگەي،
بارچە قىلۇر ئول كىشىدىن ئىھتىراز.

بادەنى كىم كەيپى - سەپا دەپ ئىچەر،
خار - زارلىق لىباسىنى ئول پىچار،
شەرم - هايا بىرلە كېتەر مال - هال،
ئاقىبەت ئىنسانلىقىدىن هەم كېچەر.

2

ئول كىشىكىم، پىكرى ئەمەلدارلىق،
كۆڭلى تىلەر بوغز ئىلە غەددارلىق.
بولسا ئەگەر تەبئى ئادالەتپەرەست،
تالىئى قىلسۇن هەمە ۋاقىت يارلىق!

كۆڭلى ئەگەر زۇلۇمغا مايىل ئېسە،
تىلىدا قىلغان زولۇمىن ئادالەت دېسە،
باشى بىلەن كۆزىنى هۇقۇش چوقۇر،
يارى بىرىلىڭ جىسمىنى ئىتلەر يېسە!

كىمكى رىيا بىرلە ئوقۇر كۆپ نەماز،
خەلق كۆزىدە يەنە دۇرى دەراز.
ئالداش ئۇچۇن خۇلقى بىلەن خەلقىنى،
جىسمىنى قىلماقچى جەهەننەمگە ساز.

هەر كىشى ئۆزىنى مەشەددەت بىلۇر.
ئاتا - ئانا، ئوغلىغا هەم دوق قىلۇر،
بارچە خەلايىق ئاڭا نەپرەتلىنۇر،
ئاقىبەت ئايالىدىن هەم ئايرىلۇر.

3

كىمسەكى كۆكنار ئىچەر، بەڭ چېكەر،
رەڭگىيۇ ئىنسانىيەتى زەڭ چېكەر.
ئالمايىن ئىبرەتنى بولۇر مۇبتەلا،
ئادەم ئېسە ئۆلگۈچە ئاتىڭ چىقار!

كىمكى ئېسە ئادەتى غەممازلىق،
سۆز توشۇماق بولسا كۆپۈ ئازلىق،
بەد كۆرىدۇر بارچە ئۇنى بەد گۇمان،
قالمىغۇسى تۇرمۇشىدا سازلىق.

هەر كىشىكىم ئەيلىسە دېهقانچىلىق.
پاك تەرەددۇدلەر ئىلە كانچىلىق،
پىكرى بىلەن غەيرەتى دۇرئەت قىلىپ،
ئاڭلىغۇچىلەرگە چىن ئىنسانچىلىق.

كىمكى دىلى بىرلە تىلى بىر ئەمەس،
هال دىلىنى سورماغىغە ئەرزىمەس،
گەرچە ئۆزىن ئاقىلۇدانا بىلۇر،
ئەقىل ئېلى ئول كىمسەنى ئادەم دېمەس.

كىمكى خاتۇننى ئىككى يا ئۈچ قىلۇر،
ئۆز دىلىدا ئىشرەتنى كۈچ قىلۇر،
لېك بولۇر بىر باشىگە ئۈچ بالا،
بارچە مۇشەققەت يولىنى پەۋج قىلۇر.

كىمسەگە يار ئولسا رەفىقە شەپىق،
پېئىلى هەم ئەتىۋارى ئېسە مۇتتەفىق،
ئول كىشىنىڭ جايىنى جەننەتتە بىل،
بولغۇسى ياۋغان ئاشى هەم سېرىق قەتىق.

هەر ئىككىسىن ئۆمرىنى قىلسۇن دەراز،
بىر - بىرىدىن ئەيلەمەگەي ئىھتىراز،
رازى بولۇپ بىر - بىرىدىن ئەيىش ئېتەر،
قىشلەرى هەم بولسە بەهار ئىلە ياز.

ۋاي كىشى يارىنىڭكىم يارى بار،
ياكى بەد ئەخلاق پېئىلى ئەتۋارى بار،
ئۆلمىسە ھەم جاي جەھەننەمدەدۇر،
قايسى يىگىتكىم دىلىدە ئارى بار.

كىمكىدە پەرزەنتلەر ئېمىسە ناسەزا،
بولسا بەد ئەخلاقلىقتا مۇبتەلا،
قىلمىسا ئۇ پەند-نەسىھەتنى قەبۇل،
قان يۇتادۇر دائىم ئاتا يۇ ئانا.

ۋاي قايۇ ئاتاكى بىباكدۇر،
ياكى پىيانىستەئي ناپاكدۇر،
پەزلى-ھۇنەر تاپقان ئوغۇل نەيلەسۇن،
چارە قىلالماي يۈرەكى چاكدۇر.

كىمكى خاتۇن ئالسا، يۈزى ئاي دەپ،
يا ئاتاسى ياكى ئۆزى باي دەپ،
ھالىنى كۆر ئۇشبۇ تەمەئكارنىڭ،
ئۆمرى ئۆتەر ئۆلگۈنچە «ئاي، ۋاي» دەپ.

ئارەزىنىڭ مەقسۇدى بولمىش تەمام،
پىكىر قىلغۇچىلارە ئەيلەپ سەلام!
ھەر كىشى ئۆز خاھلىغاننى ئالۇر،
بولدى، دېيان ئەينى مېنىڭ مۇددەئام.

1911 - يىل، مارت

شەھرىخان

نەسىھەت

ئىچ بالام، پەندىمنى ئالغىل، باشىڭغە چىققۇنچە شاخ،
غەم بىلەن ئۆمرۈڭ ئۆتۈپ تا بولماس ئەرسەك سەلپەياخ،
بىر نەپەس بى كەيىپ يۈرمە تۇرسا باشىڭدە تاياق،
ھېچ بىر مەكتەپكە بارماي، ئەمر-پەرمانىگە باق،
بۇ سۆزۈمنى ئالمىساڭ، قىلسام كېرەك ئەلبەتتە ئاق!

ياشلىقنىڭ زىنەتىدۇر، دائىما يۈر دەۋدىرەپ،
ئادەمىيەتتىن سېنى تا كىم چىقارغۇنچە كۈرەپ،
دائىما چايخانىلاردە يۈركى، ھەر خىل گەپ قۇراپ،
بول چاپان، ھەر ئۆتكۈچى زىباغا ئەرگەش قالتىراپ،
ئاس بېلىڭگە بولسا داندان ساپ پىچاغۇ ناس قاپاق.

ئىلمۇ پەن ھەم دەرس ئۈچۈن ئاۋارەدۇر بىرنەچچە تەن.
ئوقۇماي، يازماي ئېرۈرسەن خېلىدىن گەپكە چېچەن،
ھۆسنى خوبىڭ بارھالا، بارچىدىن ئالىپتەسەن،
ئويىنا، كۈل، دەۋرىڭنى سۈر، دەپ كۆيگىنىمدىن ئېيتىمەن،
چىقسا ساقالىڭ بولۇرسەن كىسسە بۇر① ياكى قاراق②.

1924 - يىل. شەھرىخان.

① كىسسەبۇر — يانچۇقچى.
② قاراق — قاراقچى.

زەھىرىددىن مۇھەممەد بابىر

نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاپپار ئەمەت

تەھرىر ئىلاۋىسى:

چاغاتاي ئەدەبىياتىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ۋەكىللىرىدىن بىرى بولغان زەھىرىددىن مۇھەممەد بابىر 1483 - يىلى تۇغۇلۇپ، 1530 - يىلى ۋاپات بولغان. ئۇنىڭ ئاتىسى ئۆمەر شەيخ پەرغانە ۋىلايىتىنىڭ ھۆكۈمدارى ئىدى. 1495 - يىلى ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، 12 ياشلىق زەھىرىددىن ئۇنىڭ ئورنىغا ھۆكۈمدار بولدى. ئۇ پۈتۈن ماۋەرائۇننەھرنى مەركەزلەشكەن دۆلەت ئاستىدا بىرلەشتۈرۈشكە ئىنتىلەتتى. ئەپسۇسكى، مەملىكەتتە ئۇزۇن يىل داۋام قىلغان ئىچكى ئۇرۇشلار ۋە شايبانىخان باشچىلىقىدىكى فېئودال كۆچلەرنىڭ ھۇجۇملىرى بۇنىڭغا ئىمكان بەرمىدى. 1504 - يىلى شايبانىخان قوشۇنى ئەندىجاننى ئىگىلىگەندىن كېيىن زەھىرىددىن ئاز سانلىق قوشۇن بىلەن ئافغانىستانغا چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ يەردە كابۇل ۋە بەدەخشاننى ئۆز ھاكىمىيىتى ئاستىغا ئالغاندىن كېيىن، 1526 - يىلى ھىندىستاننى ئىشغال قىلىپ، تارىختا «بۈيۈك موغۇل ئىمپېرىيەسى» (1526 — 1761) نامى بىلەن مەشھۇر بولغان دۆلەتنىڭ ئاساسىنى سالدى.

بابىر مەشھۇر ھۆكۈمران بولۇپلا قالماي، ئەدەبىي ئىجادىيەتتىمۇ پۈتۈن شەرقتە، بولۇپمۇ تۈركىي خەلقلەر ئارىسىدا زور شۆھرەت قازانغان كاتتا شائىرلاردىن بىرى. ئۇ لۇتفى، سەككاكى، نەۋائى قاتارلىق كلاسسىكلارنىڭ ئەنئەنىلىرىنى داۋاملاشتۇرغان ئۇلۇغ سەنئەتكار. ئۇنىڭ غەزەل ۋە رۇبائىيلىرى ئۆزىنىڭ جەلپكارلىقى، مەزمۇندارلىقى ۋە يۈكسەك بەدىئىيلىكى بىلەن ئوقۇغۇچىلاردا چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرىدۇ. بابىر شېئىرلىرى تارىخىي ۋەقە ۋە ھادىسىلەر بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان؛ ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ئىنسانىي مۇھەببەت، پاك سۆيگۈنى ئۇلۇغلاش، ۋاپادارلىق، ھىجران ۋە ئەلەملەردىن شىكايەت مەركىزى مەزمۇننى تەشكىل قىلىدۇ؛ ۋەتەنگە ۋە خەلققە بولغان مۇھەببەت مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەيدۇ؛ ئۇ ئۆز ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئۆز دەۋرىنىڭ ئىللەتلىرىگە، جاھالەت ۋە خۇراپاتلىققا قارشى كەسكىن كۈرەش قىلغان.

بابىر ئۆز ئۆمرىدە جاھانغا مەشھۇر بولغان قامۇس ئەسەر — «بابىرنامە» نى،

«مۇبەيیەن»، «دىۋان» نامىلىق شېئىرىي ئەسەرلەرنى يازدى. ئۇ تۈزگەن «خەتتىي بابىرىي» دەپ نام ئالغان ئېلىپبە كىتابى ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئارىسىدا ساۋات چىقىرىشنىڭ دەستۇرى بولغانىدى.

زەھىرىددىن بابىر ئۇيغۇر تارىخىدا مەشھۇر بولغان يەركەن «سەئىدىيە خانلىقى»نىڭ سۇلتانى، ئاتاقلىق ئۇيغۇر شائىرى ئابدۇرېشىتخاننىڭ تاغىسى بولۇپ، ئەينى يىللاردا يەركەننى مەركەز قىلغان سەئىدىيە خانلىقى بىلەن، بابىر شاھ ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان ئافغانىستان ۋە ھىندىستان ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىي ۋە ئىجتىمائىي ئالاقە، ئۆزئارا ھەمكارلىق ناھايىتى قويۇق بولغان. جۈملىدىن شائىر ئابدۇرېشىتخان شېئىرىيەتتە بابىرنى ئۆز ئۇستازى ھېسابلىغان. بابىر ئەسەرلىرى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ئارىسىغا ئەنە شۇ چاغدىلا تارقالغان بولۇپ، ئازاتلىقتىن ئىلگىرى دىنىي مەكتەپ ۋە مەدرىسلەردە نەۋائىي، خوجا ھافىز، سۇفى ئاللايار ئەسەرلىرى بىلەن بىر قاتاردا بابىرنىڭ «مۇبەيیەن» ۋە «دىۋان» قاتارلىق ئەسەرلىرى مۇھىم ئوقۇشلۇق بولۇپ كەلگەنىدى.

ژۇرنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا 1982 - يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان «بابىر شېئىرىيىتىدىن» نامىلىق توپلامدىن بىر قىسىم غەزەللەرنى تاللاپ بەردۇق.

1

ياغلىغىڭكىم، جان بىلە مەن خەستەدۇرمەن زار ئاڭا،
خەستە جانلار رىشتەسىدىندۇر مەگەر بىر تار ئاڭا.
ئەۋرەلۇر باشىڭغە يۇ گاھى يۈزۈڭگە يۈز قويار،
بۇ جەھەتدىن ئوت ئېمىش گۇلپىچۇ گاھ گۇلزار ئاڭا.
بىر چەمەندۇر سەھنىكىم بولغاي بىنەپشە سەر - بەسەر،
تېگرەسى گۇلزارىدۇر كىم، بولماغاي بىر خار ئاڭا.
ياغلىغىڭ تاكىم يۈزۈ كۆزۈڭگە تەگمىش باردۇرۇر،
يۈز مېنىڭدەك زار يۈز مىڭ مەن كەبى بىمار ئاڭا.
ئەي كۆڭۈل، يۈز پارە قىلسا يار تىيغى، غەم يېمە،
لۇتف ئېتىپ گەر باغلار ئولسا ياغلىغىنى يار ئاڭا.
كۆڭلۈم ئىستەر ياغلىغىڭنى، بەلكىم ئاندىن بىر نەسىم
يەتسە بابىرغا، ئېرۇر جان بىرلە مىننەتدار ئاڭا.

2

كەلتۈرسە يۈز بەلانى ئۇشۇل بىۋەفا ماڭا،
كەلسۇن، ئەگەر يۈزۈمنى ئەۋۇرسەم بەلا ماڭا.
نېتكەيمەن ئول رەفىق بىلە كىم قىلۇر بەسى،

مېھرۇ ۋەفا رەقىبغە، جەۋرۇ جەفا ماڭا.
بىگانە بولسا ئەقىل مېنى تەلىبەدىن، نېتاڭ،
چۈن بولدى ئول پەرى سىفاتىم ئاشنا ماڭا.
ئاھۇ ياشىمدىن ئارتادۇرۇر زەئىف، ئەي تەبىب،
بىلدىم ياراشماس ئەمدى بۇ ئابۇ ھەۋا ماڭا.
دەردىم كۆرۈپ مۇ ئالەجەدە زايىئ ئەتمە ئۆمر،
كىم جاندا دەردى ئىشقدۇرۇر بىدەۋا ماڭا.
تا يار كىمنى ئىستەرۇ، كۆڭلىنە كىم ياقار،
تەشۋىشى بىجىھەتدۇرۇر ئاخىر ساڭا، ماڭا.
بابىر بولۇپتۇرۇر ئىكى كۆزۈم يولىدە تۆرت،
كەلسە نەبولدى قاشىمە بىر-بىر ماڭا-ماڭا.

3

چۈن مېنى قويماس فەلەك بىر لەھزە ۋەسل ئەييامىدا،
تاڭ يوق، ئەي بىمېھر، ئەگەر ئۆلسەم فىراقىڭ شامىدا.
ئەي كۆڭۈل، يۈزىن كۆرۈپ زۇلفى پەرىشانىن ساغىن،
شامى ھىجراندىن تەۋەھھۇم ئەيلە ۋەسل ئەييامىدا.
زۇلفىدە كىم مەسكەن ئەتتىڭ كۆر زەنەخدان چاھىنى،
ۋاقىف ئولغىلكىم ئىبرۇرسەن ئەجدەھانىڭ كامىدا.
غۇنچەدەك ئاغزىڭ غەمى كۆڭلۈمدە گەر يوق، بەس نې دۇر
چاك كۆڭلۈم ھەيئەتى گۇل غۇنچەسى ئەندامىدا.
يارىنىڭ پەيغامىدىن تاپتى تەنى فەرسۇدە جان،
ئىبسە ئەئجازى مەگەر مۇزمەردۇرۇر پەيغامىدا.
بابىر ئول گۇل زۇلفى ئاستىندا ئەمەسدۇر خاللار،
جان قۇشىن سەيد ئەيلەر ئۈچۈن دانەلەردۇر دامىدا.

4

نې كۆرەي تۇبىنى قەددى خۇش خىرامىڭ بارىدا،
نې قىلاي سۇنبۇلنى، خەتتى مۇشك فامىڭ بارىدا.
كىم خىزىر سۇيىن ئىبغىزلانغاي لەبىڭنىڭ قاشىدە،
كىم مەسىھ ئەلفازىدىن دېگەي كەلامىڭ بارىدا.
ئاشىقىڭنى دەۋلەتى ۋەسلىڭ بىلە قىل مۇھتەرەم،
ھۇسنى ئەھلى ئىچرە مۇنچە ئىھتىرامىڭ بارىدا.

بىزدىن ئايرۇ دائىم ئەل بىرلە ئىچەرسەن بادەنى،
بىزنى ھەم گاھى ساغىن شۇربى مۇدامىڭ باردا.
ئەي كۆكۆل، گەر غەير سۆزى زەھرى قاتىلدۇر، نى غەم،
لەبلەرىدىن شەربەتى يۇھيىلئىزامىڭ باردا.
تەركى نامۇس ئەيلەبان بەدنام بولغىل ئىشق ئارا،
كىم سىنى ئاشىق دىگەي نامۇسۇ نامىڭ باردا.
بابىر ئول گۇل كۇيىدار بۇلبۇل كەبى تاپتىڭ مەقام،
بىر نەۋائى راست قىل مۇنداق مەقامىڭ باردا.

5

ئۆلۇم ئۇيقۇسىغە بارىپ جەھاندىن بولدۇم ئاسۇدە،
مىنى ئىستەسەڭىز، ئەي دوستلار، كۆرگەيسىز ئۇيقۇدە.
نىكىم تەقدىر بولسا، ئول بولار تەھقىق بىلگەيسىز،
ئىرۇر مەگگۇ جەدەل، رەنجۇ رىيازەت بارچە بىھۇدە.
ئۆزۈڭنى شاد تۇتقىل، غەم يىمە دۇنيا ئۇچۇن زىنھار،
كى، بىردەم غەم يىمەككە ئەرزىمەس دۇنيايى فەرسۇدە.
زەمانە ئەھلى ئىچرە، ئەي كۆكۆل، ئايا تاپىلغايمۇ،
سىنىڭدەك دەردى پەيمانۇ، مىنىڭدەك دەردى پەيمۇدە.
ئۇلۇسدىن تىنمادىم ئۇمرۇمدە ھەرگىز، لەھزەئى، بابىر،
مەگەر ئۆلسەم بۇ ئالەم ئەھلىدىن بولغايمەن ئاسۇدە.

6

بولمادىم ئۇمرۇمدە بىردەم خاتىرى خۇررەم بىلە،
گەر ئىلىكدىن كەلسە بىردەمنى كەچۇرمەك غەم بىلە.
نىچە بولغاي يار ھىجرانىيۇ دەۋران مىھنەتى،
نەقدى ئۇمرۇم، ئاھكىم، ئۆتتى غەمۇ ماتەم بىلە.
زاھىر ئۇلغاي ھەر نەفەس بىر تۇن ساچىڭنىڭ ھەجرىدە،
ئوتلۇق ئاھىم دۇد يەڭلىغ چىقسا پىچۇ خەم بىلە.
ئەي كۆكۆل، تاكىم كۆرۈپمەن ئول پەرىدىن ئىلتىفات،
ئىختىلاپ ئەتمەك ماڭا ياقماس بەنى ئادەم بىلە.
قەتئى ئىتىپ بابىر بارىدىن چۇن ساڭا كەلتۇردى يۈز،
ھاك ئەمەس، يەكرۇي بولسا جۇملەئى ئالەم بىلە.

7

ئۆلكى يېللار، ئايلار ئۆتكەزگەي غەمۇ ماتەم بىلە،
شادۇ خۇررەم بولماغاي نەۋرۇز ئىلە، بەيرەم بىلە.
ئۆلكى دەۋرانىنىڭ ئاياغىدىن دەمادەم قان يۇتار،
نەشئە تاپماس گەر ئىچەر ھەر دەۋر جامى جەم بىلە.
دېمە، ئەي ھەمدەم، دىيارۇ يار سۆزىنىكىم مېنىڭ،
ئۇلفەتىم يوق ئالەم ئەھلى بىرلە، بەل ئالەم بىلە.
سەندىن ئايرۇ نەيلەگەيمەن ئېيد ئىلە نەۋرۇزنى،
ئايۇ يىل خۇشتۇر سېنىڭ بىرلە ئەگەر بولسەم بىلە.
تارتىپ ئەفغان، ئاھ ئۇرۇپ ھىجراندا، بابىر، يىغلاساڭ،
نەۋھە تۈزگەي بەزمى غەم ئەھلى بۇ زېرۇ بەم بىلە.

8

خەتتىڭ ئارا ئۇزارىڭ سەبزە ئىچىندە لالە،
ئول چەشمە پۇر خۇمارىڭ لالەداغى غەزالە.
بارچە پەرىلەر، ئەي جان، گىردىڭدە زارۇ ھەيران،
گويا ئېرۇر نەمايان ئاي تېگرەسىندە ھالە.
مېھرۇ ۋەفانى ئەغيار، كۆپ كۆردى سەندىن، ئەي يار،
جەۋرۇ جەفانى بىسيار قىلدىڭ ماڭا ھەۋالە.
ھەجرىڭدە، ئەي پەرىرو، كۆزۈمدىن ئۇچتى ئۇيقۇ،
ھەر كېچە تاڭغا دېگرۇ ئىشىمدۇر ئاھۇ نالە.
يۈز سەھفەسىندە خەتلەر باشىدىنكى ھەر تەرەف بار،
ئىشقىڭدە بابىر ئەيلەر بۇ نەۋئى يۈز رىسالە.

9

خەتىڭ پەرۋانە كەلتۈرگەچ تىرىلدى ئۇشبۇ دېۋانە،
ئانى تىرگۈزمەك ئۈچۈن گوييا كەلتۈردى پەرۋانە.
قۇياشتەك يۈزۈڭۇ دۇردەك تىشىڭنىڭ ھەجرىدە، ئەي ئاي،
كۆزۈمنىڭ ياشىدۇر يۈز قەترەۋۇ ھەر قەترە دۇردانە.
قەدىڭ كۆرسەتمەدىڭ بىر تارى ساچىڭدىن يۈبەر پىنھان،
ئىنايەت توغرى گەر يوقتۇر، نې بولدى بولسا تولغانە.
ئانىڭ ئۇسرۈك كۆزىدىن باردى چۈن دىنىم ئەۋى بەرباد،

مەنۇ، ئەي دوستلار، مۇندىن نەرى مەي بىرلە مەيخانە.
جىمالىڭ شەمئى ھەجرىدە چۇ بابىر ئۆرتەنىپ باردى،
قاچان باشىڭدىن ئەۋرۇلگەي كېلىپ پەرۋانىدەك يانە.

10

ساچىڭنىڭ سەۋداسى تۈشتى باشىمە باشدىن يەنە،
تىيرە بولدى رۇزىغارىم ئۇل قارا قاشدىن يەنە.
مەن خۇد ئۇل تىفلى پەرىۋەشكە كۆڭۈل بەردىم، ۋەلې
خانۇمانىم ناگەھان بۇزۇلماغاي باشدىن يەنە.
يۈز يامانلىق كۆرۈپ ئاندىن تەلبە بولدۇڭ، ئەي كۆڭۈل،
ياخشىلىغىنى كۆز تۇتارسەن ئۇل پەرىۋەشدىن يەنە.
تاش ئۇرار ئەتفال مېنى، ئۆيىدە فارىغ ئۇل پەرى،
تەلبەلەردەك قېچقىرۇرمەن ھەر زەمان تاشدىن يەنە.
ئاياغىم يەتكۈنچە بابىردەك كېتەر ئېردىم، نېتەي،
ساچىڭنىڭ سەۋداسى تۈشتى باشىمە باشدىن يەنە.

11

جانىمە ئوت سالدى ئۇل رۇخسارەئى زىبا يەنە،
كۆڭلىمە ئۇل زۇلفى بولدى مايەئى سەۋدا يەنە.
كۆرسەتىپ رۇخسارى زۇلفىن ئۇل پەرى پەيكەر ماڭا،
جانۇ كۆڭلۈمنى قىلىبدۇر نالەۋۇ شەيدا يەنە.
ياركوينداكى تام سەنسەن ماڭا پۇشتۇ پەناھ،
سايەئى لۇتفىڭنى سال، چۈن ساڭا كەلدىم تا يەنە.
شادلىقنىيۇ فەراغەتنى قويۇپ ئاشىق بولۇپ،
مېھنەتۇ غەمنى قىلىپمەن ئۆزۈمە پەيدا يەنە.
يارگە قۇلمەن دېگەچ بابىرنى رەسۋا ئەيلەدى،
تەڭرى مەندەك بەندەسىنى قىلماسۇن رەسۋا يەنە.

12

كۆزۈمدە مۇتتەسىل ئۇل ئەگمە قاش كېرەك بولسا،
قاشىمدا كۆز يارۇغى ئۇل قۇياش كېرەك بولسا.
سۇجۇد ۋەقتىدە مېھراب بولماسۇن ھەرگىز،

کی، باش قویاردا ئۇشۇل ئەگمە قاش کېرەك بولسا.
ھەبىب ئىشقدە باشدىن كەچ، ئەي كۆڭۈل، يوق ئېسە،
بۇ يولغە قويما ئاياق ساڭا باش کېرەك بولسا.
قويۇپ ئاياغىغە باش، سورسا لەئلىدىن ھەر كىم،
باشغە تۇپراقۇ ئاغزىغە تاش كېرەك بولسا.
سېنىڭ بىلە بارى ئەل ناخۇش ئولسا، ئەي بابىر،
نە بولغۇسى ساڭا، ئول يارى خوش كېرەك بولسا.

13

ئىشگىدە باش ئۇرارمەن تەلبەلەر يەڭلىغ يۈرۈپ،
ئەي پەرى يول بەر ۋىسالىڭغەكى، كەتمەي باش ئۆرۈپ.
سەرۋ قەددىڭ باردا ئۆز قەددىنى چۇن قىلدى ۋەسف،
ئوتقا ياقتى باغبان سەرۋى سېيىمەن سىندۇرۇپ.
ئولتۇرۇپ ئېردى، قوپۇپ كەتمەككە چۇن ئەزم ئەيلەدى،
يەنە تىرگۈزدى مېنى، ئەلھەمدۇلىللاھ، ئۆلتۈرۈپ.
كۆزلىرى سەيد ئەيلەر ئۇچۇن تەلبە كۆڭلۈدنى مېنىڭ،
قاشى ياسىنى كۆرۈپ، كىرپىك ئوقىنى تولدۇرۇپ.
تا سەبا زۇلفىنى ئول گۇلنىڭ پەرىشان ئەيلەدى،
جان بىلە ئەقلۇ كۆڭۈلنى يەلگە بەردىم ساۋۇرۇپ.
بوينۇمە زەنجىرى غەم يابوغزۇمە تىغى سىتەم،
ھەرنە كەلسە ئىشق يولىدا تۇرۇپمەن تەلمۈرۈپ.
مەن بىلۈرمەن كۆزى قاتىل، لەئلى جان بەخش ئېركەنىن،
چۇنكى بابىر ھەجرىدە كۆپ يىغلادىم ئاغزىم قۇرۇپ.

14

كىمكى بولغاي سەن كەبى ئالەمدە دىلدارى ئانىڭ،
ھەرقايان ئەزم ئەيلەسە بولغاي خۇدا يارى ئانىڭ.
كۇيىدىن مەن ئەزم ئېتەرمەن قالغۇدەكتۇر خاتىرىم،
خاتىرىمنى ساقلاسا تەڭرى نىگاھدارى ئانىڭ.
كەلدىم ئېرسە كەلمەدى ھەرگىز ئانىڭ كۆڭلىگە رەھم،
باردىم ئەمما، بارمادى كۆڭلۈمدىن ئازارى ئانىڭ.
ئول قۇياشدىن نە ئاسىغ چەكمەك جەفاۋۇ جەۋرىكىم،
مەيلى يوقتۇر زەررەئى مېھرى ۋەفا سارى ئانىڭ.

بارغاي ئېردىم باش ئىلە كوّيىگە، نەيلەي، بابىرا.
ھەرقاچان بارسام ئىشىكىگە، كېلوّر ئارى ئانىڭ.

15

قايسى بىر ئازارىن ئەيتاي جانىمە ئەغيارنىڭ،
قايسى بىر ئاغرىتقانىن كۆڭلۈمنى دەي دىلدارنىڭ.
قايسى بىر بىرەھلىگىنى تالېئى گۈمراھىنىڭ،
قايسى بىر كەجرەۋلىغىنى چەرخى كەجرەفتارنىڭ.
قايسى ھەسرەت بىرلە ئەرمانىن ۋەفاسىز ۋەسلىنىڭ،
قايسى مېھنەت بىرلە رەنجىن فۇرقەتى خۇنخارنىڭ.
غۇربەت ئىچرە، ئەي كۆڭۈل، ئەلدىن ۋەفا ئىستەرنى قوي،
چۇن ۋەفاسىن كۆرمەدىڭ ھەرگىز دىيارۇ يارنىڭ.
بابىر، ئول گۈل جەۋر ئېتەر، ئەغياردىن نې ياخشىلىق،
گۈلنىڭ ئازارى بۇ بولسا، ۋاھ نې بولغاي خارنىڭ.

16

ئۆلتۈرۈر گەرچە مېنى گۇفتارىڭ،
تىرگۈزۈر ئول لەبى شەكەر بارىڭ.
كۆيدۈرۈر ھەسرەتىدە مېنى، نېتەي،
ئاتەشىن گۈلدەك ئىككى رۇخسارىڭ.
ئەي كۆڭۈل، ياخشى ئىككى دۇنيادىن،
بىر نەزەر قىلسا ساڭا دىلدارىڭ.
خار كۆرمە غەمىن ئول ئاينىڭكىم،
بۇدۇرۇر فۇرقەتىدە غەمخارىڭ.
كەلدى تا گۈل يۈزىدە زاھىر خەت،
بابىرا، بولدى خەتتى بىزارىڭ.
خىرەدى سەبر كېلىپ، ئەلبەتتە،
ئىشقدىن ئەمدى مېنى قۇتقارىڭ.

17

كۆڭۈلگە بولدى ئەجايىپ بەلا قارا ساچىڭ،
شىكەستە كۆڭلۈمە ئېرمىش قارا بەلا ساچىڭ.

مۇيەسسەر ئولدى جۇنۇن مۇلكى، ئەي جۇنۇن ئەھلى،
نىسارى ئەشكىنى ئەمدى بۇ كۈن ماڭا ساچىڭ.
ساچىڭ شىكەستىدە باردۇر شىكەستە كۆڭۈللەر،
كۆڭۈللەر ئاچىلۇر، ئاچىلسا ئول قارا ساچىڭ.
ئاچىلدى كۆڭلى، چۇ ئاچتىڭ ساچىڭنى، بابىرنىڭ،
نې ئەيب ئەگەر دېسە دىلبەندۇ دىلكۈشا ساچىڭ.

18

نې چەمەندە سەرۋ بار ئول قامەتى رەئنا كەبى،
نې گۈلىستان ئىچرە گۈل بار ئول رۇخى زىبا كەبى.
نې جەفا تەۋرىدە بار دۇنيادا ئول بىمېھرىدەك،
نې ۋەفا بابىدا بار ئالەمدە مەن شەيدا كەبى.
دانەئى خالى مەسىھئاسا لەبىنىڭ ئۈستىدە،
ناتەۋان جانىمغە بولدى مايەئى سەۋدا كەبى.
ئەيلەسەم كۈيىدا مەئۋا، نەيلەيىن جەننەتنىكىم،
بار ماڭا ئول ھۇر كۈيى جەننەتۇل مەئۋا كەبى.
بەزم ئارا، ئەي دوستلار، نې مەيكى، قان ئىچمەكدۇرۇر،
ساقىئى گەر بولماسە، ئول شوخ بەزم ئارا كەبى.
مىنىسە ئەبرەش ئول قۇياش، كۆيمەي نېتەيكىم، بابىرا،
مېنى كۆيدۇرمەككە يەلدۇر مەركەب، ئوتدۇر راكىبى.

19

شۇكرلىللاھ، ئەيش يۈزلەندىيۇ مېھنەت قالمادى،
يەتتى ئەييامۇ ۋىسالۇ شامى فۇرقەت قالمادى.
يۈزلەنىپ ئەمنۇ فىراغەت غۇسسەۋۇ غەم بىردى دەفئە،
ئەيشۇ ئىشرەت قىلدىيۇ رەنجۇ مۇشەققەت قالمادى.
مېھنەتۇ ھىجرانكى، ئاندىن چاك-چاك ئىردى كۆڭۈل،
بولدى راھەتقە مۇبەددەل، ئول جەراھەت قالمادى.
مۇرتەفىئ بولغاندا ھىجران، كەل تەۋەققۇف قىلما كىم،
ئىنتىزارىڭنى چېكەرگە ئۆزگە تاقەت قالمادى.
ۋەسلىڭە يەتكۈزدى دەۋران ئاقىبەت بابىرنى شۇكر،
ئەمدى دەۋراندىن ماڭا ئەسلا شىكايەت قالمادى.

20

ياز بولدىيۇ بولدى يەنە جەننەت كەبى يازى،
خۇش ئول كىشىكىم ئەيش ئىلە ئۆتكەي قىشۇ يازى.
دۇتارە ئۇنى ئەيشۇ فەراغەتنى بېرۇر ياد،
مۇترىبغە قۇلاق تۇتكى، نې دەر نەغمەدە سازى.
چۇن قىبلەم ئېرۇر يار، قىلاي قاشىدە سەجدە،
ناسېھ سۆزىنى نەيلەي، ئەمەس سۆزى نەمازى.
بۇ تەلبەۋۇ مەدھۇشۇ دىلۇ جانغە نې خۇشدۇر،
گەھ قەھرۇ ئىتابە بىلە، گەھ ئىشۋەيۇ نازى.
تۇت مۇغتەنەم ئول يارنى، بابىركى جەھاندە،
مەھمۇد كىم ئېردى، نې كىشى ئېردى ئايازى.

21

كۆرمەگەي ئېردىم جەمالى ئالەمئارا كاشكى،
بولماغاي ئېردىم بارى ئالەمغە رەسۋا كاشكى.
ئىشق باغىنىڭ نىھالى غەم، بارى ھىرمان ئىمىش،
قىلماغاي ئېردىم بۇ گۇلشەننى تەماشا كاشكى.
قىلماغاي ئېردى كۆڭۈل ئىشقىن ھەۋەس، بەل تىلگە ھەم،
كەچمەگەي ئېردى ئانىڭدەك لەفزى ئەسلا كاشكى.
قاشى يالار كويىدا ئۇمرى شەرىف ئەتكۇنچە سەرف،
قىلغاي ئېردىم مەسجىدۇ مىھراب ئارا جا كاشكى.
ئىختىيار ئەت ئۆزگە ئىش، بابىركى، ھاسىل بولماغاي،
ئىشقى ۋەسلۇ ئەيش ئىلە ئىشرەتدىن ئىللا كاشكى.

22

قەدى شاخى گۇلدەك نىگارىم قەنى،
لەبى غۇنچەدەك گۇلئۇزارىم قەنى؟
نې تاڭ، يۇز نىگار ئۆلسە قان ـ ياش بىلە،
كى ئول يۇزى گۇل، ياش نىگارىم قەنى؟
قارا كېچەلەردە كۆزۇم يارۇتۇر،
ئۇ شۇل شەمئى شەبھايى تارىم قەنى؟
يارىم كېچەلەر كېلور ئېردى بۇرۇن،

بۇ تۆن كەلمەدى، ئاھ، يارىم قەنى؟
دېمەك تەركى ئىشقنى قىل ئىختيار،
بۇ ئىشتا مېنىڭ ئىختيارىم قەنى؟
فىراقىدا كۆڭلۈمنى قان ئەيلەسەڭ،
ساڭا بولغاي ئۇل بىقەرارىم قەنى؟

23

گاھى ساغىن، نې بولدى، زارلارنى،
ئۇنۇتماغىل بۇرۇنقى يارلارنى.
سېنى كۆرمەي يىراقدىن زار بولدۇم،
بىرەر ياد ئەد يىراقدىن زارلارنى.
يۈزۈڭدىن ئايرۇ مەن خار، ئەي ئەزىزىم،
كىشى گۇلدىن ئايىرماس خارلارنى.
كۆزۈڭ بىمارىمەن مەندىن يۇمۇپ كۆز،
يەنە ئاغرىتماغىل بىمارلارنى.
ساڭا كۆڭلۈمنى ئالدۇردۇم جەھاندە،
كۆرۈپمەن گەرچە كۆپ دىلدارلارنى.
ساڭا بىر يول ئېتەر فىكرىدەدۇرمەن،
ئۇنۇتما بىر يولى ئەفگارلارنى.
سېھىي قەدلەرغە، بابىر، ئاشىق ئولساڭ،
بۇرۇنراق كۆزلەگەيسەن دارلارنى.

24

شامى ھىجرانىن ماڭا ئول بىۋەفا كۆرسەتمەگەي،
ھەجر شامى ئەسرۇ مۇھلىكدۇر، خۇدا كۆرسەتمەگەي.
ئول قارا كۆز ھەجرىدە تۈندەك قارايدى كۈندۈزۈم،
يارەب، ئانداق كۈننى ئول كۆزى قارا كۆرسەتمەگەي.
ۋەئدە ئەيلەپ ۋەسل، كۆرسەتكەي نېچە جانىمغە ھەجر،
نېچە كۆڭلۈمگە جەفا قىلغاي، ۋەفا كۆرسەتمەگەي.
ئىشق ئىستەر بولسا مەجنۇن ئەيلەگەي پەيرەۋلىغىم،
يولنى نې بىلگەي كىشى، تارەھنەما كۆرسەتمەگەي.
ئاچماغاي كۆزىنى، تا سۆكمەككە ئاغزىن ئاچماغاي،
يۈزىنى كۆرسەتمەگەي، تا يۈز جەفا كۆرسەتمەگەي.

ئۇچقۇدەكدۇر جان قۇشى ھىجراندا بابىر ئاھىدىن،
كەل پەرى، تەئجىل ئىلە، جانىم ھەۋا كۆرسەتمەكەي.

25

بىر پەرى مەن تەلبەنى ھۇسنىگە مايىل قىلغۇدەك،
كۆزۈم ئىچرە يەر تۇتۇپ، كۆڭلۈمدە مەنزىل قىلغۇدەك.
كوڭلۈمىزگە جەۋرى بىھەد قىلدى ئول نامېھرىبان.
جانىمە يۈزمىڭ غەمۇ مېھنەتنى ھاسىل قىلغۇدەك.
ناتەۋان كۆڭلۈمگە ئىشقى قايغۇنى كەلتۈرگىدەك،
ئەيشۇ ئىشرەتنى كۆڭۈلدىن قايغۇرۇر ئەل قىلغۇدەك.
قىلمادى فەرھادۇ مەجنۇن ئۆزنى رەسۋا مەن كەبى،
كىم، بۇ نەۋئ ئىش ئىدەمەسدۇر ھېچ ئاقىل قىلغۇدەك.
ئول پەرى ئىشقدە بابىر جان بېرىپ، ئەي ئەھلى ئىشق،
ئىشقى ئەتۋارىنى ئىشق ئەھلىگە مۇشكىل قىلغۇدەك.

26

نې خۇش بولغايكى بىر كۈن ئۇيقۇلۇق بەختىمنى ئويغاتسام،
كېچەلەر تارى مويىدەك بېلىگە چىرماشىپ ياتسام،
گەھى گۇلدەك يۈزىنى ئول شەكەر سۆزلۈكنى ئىسلەسەم،
گەھى شەككەر كەبى ئول يۈزى گۇلنىڭ لەئلىدىن تاتسام.
قەنى شىردىن بىلە لەيلىكى، سەندىن ناز ئۆرگەنسە،
قەنى فەرھادۇ مەجنۇنكىم، ئۇلارغە ئىشق ئۆرگەتسەم.
يارۇق كۈندۈز، قارانغۇ كېچەدە ئەنجۇم كەبى بولغاي،
چېكىپ گەرئاھ دۇدىنى كۆڭۈل ئوتىنى تۇتراتسام.
كۆزۈم رەۋشەنلىغىدە بولغاي، ئەي بابىر، بەسى كەملىك،
ئەگەر قاشى بىلەن يۈزىن ھىلالۇ كۈنگە ئوخشاتسام.

27

جانىمدىن ئۆزگە يارى ۋەفادار تاپمادىم،
كۆڭلۈمدىن ئۆزگە مەھرەمى ئەسرار تاپمادىم.
جانىمدىن ئۆزگە جاننى دىلئەفكار كۆرمەدىم،
كۆڭلۈم كەبى كۆڭۈلنى گىرىفتار تاپمادىم.

ئۇسرۇك كۆزىگە تاكى كۆكۈل بولدى مۇبتەلا،
ھەرگىز بۇ تەلبىنى يەنە ھۇشيار تاپمادىم.
ناچار فۇرقەتى بىلە خۇي ئەتمىشەم، نىيتەي،
چۇن ۋەسلىگە ئۆزۈنى سەزاۋار تاپمادىم.
بارى باراي ئىشكىگە بۇ نەۋبەت، ئەي كۆكۈل،
نەچەكى بارىپ ئىشكىگە بار تاپمادىم.
بابىر ئۆزۈڭنى ئۆرگەتەكۆر يارسىزكى، مەن
ئىستەپ جەھاننى مۇنچە قىلىپ يار تاپمادىم.

28

غەير تاشى زەخمىدىن دەردىنى ئىزھار ئەتمەدىم،
ئىچتەكى پىنھان غەمىم تاشدىن نەمۇدار ئەتمەدىم.
قاندىن ئەلگە يايدى تىغلى ئەشك سىررىمنى مېنىڭ،
چۇنكى مەن ئول ياشنى ھەرگىز ساھىب ئەسرار ئەتمەدىم.
كەلمەدى كۆڭلۈمگە ئىشقىنىڭ سۇرۇرى دەۋلەتى،
تا كۆڭۈلنى مېھنەتۇ غەمگە سەزاۋار ئەتمەدىم.
يۈزى خۇرشىدى، تىشى دۇررىدىن ئايرۇ جىسمىدە،
قالمادى بىر زەررە ئەركىم، تىشدىن ئەفگار ئەتمەدىم.
تالىئىمدىن نې ئاسىغ، بابىر، فىغانۇ نالەكى،
ئۇيقۇلۇق بەختىمنى بۇ ئۇن بىرلە بىدار ئەتمەدىم.

29

خەزان ياپراغى يەڭلىغ گۇل يۈزۈڭ ھەجرىدە سارغاردىم،
كۆرۈپ رەھم ئەيلەگىل، ئەي لالەرۇخ، بۇ چېھرەئى زەردىم.
سەن ئەي گۇل، قويمادىڭ سەركەشلىگىڭنى سەرۋدەك ھەرگىز،
ئاياغىغە تۈشۈپ بەرگى خەزاندەك بۇنچە يالبارىم.
لەتافەت گۇلشەنىدە گۇل كەبى سەبزى خۇررەم قال،
مەن ئەرچە دەھرى باغىدىن خەزان ياپراغىدەك باردىم.
خەزاندەك قان-ياشىم، سارىغ يۈزۈمدىن ئەل تەنەففۇردە،
بە ھەر رەنگى، بىھەمدىللاھ، ئۇلۇسدىن ئۆزنى قۇتقاردىم.
نە تالىئدۇر ماڭاكىم ئەختەرى بەختىم تاپىلمايدۇر،
فەلەك ئەۋراقىنى ھەر نېچەكىم دەبتەردەك ئاختاردىم.
ئۇلۇسنىڭ تەئنە تەئرىفى ماڭا، بابىر، بەرابەردۇر،

بۇ ئالەمدە ئۆزۈمنى چۈن يامان-ياخشىدىن ئۆتكەردىم.

30

سىنىڭ ئىشقىڭدە، ئەي نامېھرىبان، بىخانۇمان بولدۇم،
دېمەن بىخانۇمان، ئەۋۋارەئى ئىككى جەھان بولدۇم.
لەبىڭ گەر بەرمەسە بۇسە نېچۈك جان ئىلتە ئالغايمەن،
بۇ يولدا كىم ئىدەم سەھراسىغە ئەمدى رەۋان بولدۇم.
سورۇپ ئول ئاي لەبىدىن ئاغزىنىڭ رەمزىنى ئاڭلادىم،
بىر ئاغىز سۆز بىلە كۆرۈڭكى، مۇنچە خوردەدان بولدۇم
نېچە كىم قاشى يالار ئىشقىدە تۈزلۈكنى كۆرسەتتىم،
ۋەلى ئاخىر مەلامەت ئوقلارىغە ئوق نىشان بولدۇم.
كۆلەر ئىېردىم بۇرۇن فەرھادى مىسكىن داستانىغە،
بۇ شىرىندۇركى ئانىڭ بىرلە ئوق ھەم داستان بولدۇم.
ۋىسالىڭ دەۋلەتىغە يەتمەسەم بابىر كەبى، نېتاڭ،
كى ھەجرىڭ مېھنەتىدە ئەسرۇ زارۇ ناتەۋان بولدۇم.

31

يەنە كۆز ئۆيىدە مەئۋا قىلىپسەن،
كۆڭۈل كاشانەسىدە جا قىلىپسەن.
يەنە سەۋدايى زۇلفۇڭدىن، نىگارا،
مېنى ئاشۇفتەۋۇ شەيدا قىلىپسەن.
غەمىڭ يوق، جان ئەگەر بەرسەم غەمىڭدە،
ئۆزۈڭنى مۇنچە بىپەرۋا قىلىپسەن.
قاشىڭدىن مېنى ئوقتەك تاشلار ئۈچۈن،
يېڭى ئايدەك قاشىڭنى يا قىلىپسەن.
كۆزۈمدىن ياشۇرۇپ، ئەي بەھرى ئەلتاف،
كۆزۈمنىڭ ياشىنى دەريا قىلىپسەن.
ساغىنماس جىدنن تۈل مەئۋانى بابىر،
ئانىڭ كۆڭلىدە تا مەئۋا قىلىپسەن.

32

نېچە ھۆسن ئەھلىدىن، مەھزۇن كۆڭۈل، ئازار تاپقايسەن،
نېچە گۈل چېھرەلەردىن باغرىڭ ئىچرە خار تاپقايسەن.

نېچە ئىشقۇ فىراقۇ رەھىمسىز ئىغىيار ئىلكىدىن،
ئۆزۈڭنى خارۇ، جاننى زارۇ كۆز خۇنبار تاپقايسەن.
نەچە مەقدۇر بار، نېچە ئانىڭ رەئىيچە بارغايسەن،
نېچە بارغانچە سەن ئۆزۈڭنى بىمقدار تاپقايسەن.
تەنىمغە نەچچىكىم نەززارە قىلساڭ، داغ كۆرگەيسەن،
كۆڭۈلدە ھەر نەچىكىم ئىستەسەڭ، ئازار تاپقايسەن.
بۇ مەھۋەشلەرغە كۆڭۈڭ بەرمەگىلكىم، ئاسراي ئالماسلار،
كۆڭۈلنى ئاسراغىل، بولغايكى، بىر دىلدار تاپقايسەن.

33

تەكەللۇف ھەر نەچە سۇرەتتە بولسا، ئاندىن ئارتۇقسەن،
سېنى جان دەرلەر، ئەمما بىتەكەللۇف جاندىن ئارتۇقسەن.
پەرىنىڭ ھۆسنى ئىچرە ئاتى ... بىنىھا يەتدۇر،
مېنى دېۋانە قاشىدە ۋەلېكىن ئاندىن ئارتۇقسەن.
پەرى بۇ ھۆسن بىرلە كۆرسە يۈزۈڭنى بولۇر تەلبە،
سېنى تەئرىف ئېتەر، لېكىن سىفەت قىلغاندىن ئارتۇقسەن.
قەدەم رەنجىدە قىل كۆڭلۈم ئۈچۈن، ئەي يارىنىڭ ئوقى،
مېنىڭ بۇ ناتەۋان كۆڭلۈمگە چۈن دەرماندىن ئارتۇقسەن.
ئىقامەت چۈنكى قىلدىڭ، بابىرا، ئول ھۆر كويىدا،
مەقامىڭ رەۋزەدىن ئەۋلا، ئۆزۈڭ رىزۋاندىن ئارتۇقسەن.

34

شاخى گۈلۈ نەستەرەن ياد بېرۇر بويىدىن،
ئەتىرنى مۇشكى خوتەن كەسب قىلۇر مويىدىن.
رەۋزەغە گەر يەتكەمەن، ئانىسىز نە ئېتكەمەن،
مۇمكىن ئەمەس كەتكەمەن، ئول قارا كۆز كويىدىن.
گۈل يۈزىدىن مۇنفەئىل سەرۋ قەدىدىن خىجىل،
رەڭ ئالۇرلەر مۇتتەسىل لالەۋۇ گۈل رويىدىن.
جانغە قىلۇر يۈزسىتەم، كۆڭلۈمە يۈز ئانچە ھەم،
كۆز ئاقىرار جۇيى غەم، شوخ بەلا جويىدىن.
گەرچە قىلۇر يۈز كەرەم، ۋەسلى ئېتەر مۇھتەرەم،
لېك بەسى قورقارەم بابىر ئانىڭ خويىدىن.

35

بۇ يەگلىغ بىلسەم ئىبردى ھەجرىنىڭ مۇھلىك قارا شامىن،
بىرۇرمۇ ئىبردىم ئۆلگۈنچە ئىلىگدىن ۋەسىل ئىدىيامىن؟
جەھاندە ئەيشۇ ئىشرەتدىن كۆڭۈل ئارام تاپقايمۇ،
كىشى تا كۆرمەگۈنچە يانىدا مەھۋەش دىلئارامىن؟
كۆڭۈلدە ھەسرەتى ئول ئاينىڭ ئاغزىنىڭ چۇ بىھەددۇر،
كۆڭۈل گوياكى مۇنددىندۇر تۇتۇبدۇر غۇنچە ئەندامىن.
مەسىھ ئەنفاسى يەگلىغ جان بىرۇر فەرسۇدە جىسمىگغە،
سەبا كەلتۇرسە ناگاھ ھەجر ئارا ئول يار پەيغامىن.
مۇۋافىق، يارلار بىرلە بۇ دەمنى خۇش كەچۇر، بابىر،
نى ئۆچۈنكىم كىلۇر دەمگە بۇلا ئالماس كىشى زامىن.

36

سەندىن نەفەسى مۇراد تاپمان،
ئىشقىڭدا كۆڭۈلنى شاد تاپمان.
ئىشق ئەھلىغە ئىلتىفات كۆرمەن،
ھۆسن ئەھلىدە ئىئتىقاد تاپمان.
قىلسام ساڭا ھەر نەچە تەزەللۇم،
فەريادۇ فىغانكى، داد تاپمان.
فەريادكى، دىيەرگە ئىشق رازىن،
بىر كىشنى ئىئتىماد تاپمان.
قاشىڭ غەمى شەرھىنى يازارغە،
كۆز قاراسىدىن مىداد تاپمان.
مەن بۇندا جۇز ئىنقىياد بىلمان،
سەندە شاھدە جۇز ئىناد تاپمان.

37

تىشىڭ دۇرر، لەبىڭ مارجان، خەدىڭ گۇل، خەتىڭ رەيھان،
يۈزۈڭ ھۇر، ساچىڭ ئەنبەر، سۆزۈڭ مۇل، ئىڭىڭ ئىينان.
تەفاخۇر كۆزۈم، كۆڭلۈم قىلۇرلەر، مەگەر باردۇر،
كۆزۈڭ كۆڭۈل ۋالە، يۈزۈڭە كۆزۈم ھەيران.
تەفەككۇر نەچە قىلسام تاپىلماس سىنىڭ مىسلىڭ،

پەرۋەندەك سىنى كۆردۇم، ئەمەسسەن مەگەر ئىنسان.
بەلادۇر ماڭا ھەجرىڭ، دەۋادۇر ماڭا ۋەسلىڭ،
ئىتابىڭ ماڭا ئافەت، ھەدىسىڭ ماڭا دەرمان.
چۇ بابىر ساڭا قۇلدۇر، نەزەرقىل ئاڭا زىنھار؛
تاپىلماس يەنە بىر قۇل ئانىڭدەك ساڭا، ئەي جان

38

بۇ كېچە كۇلبەمغە كەلدى ئول قۇياشىم ياشۇرۇن،
قەرنىلەردە كەلمەدى ھەرگىز مۇنىڭدەك كەچقۇرۇن.
ئاغزىدەك تار فۇرسەتى ۋەسلىيۇ ھەم ھەجرى يولى،
ئول مۇئەنبەر ساچى يەڭلىغ ھەم قارانغۇ ھەم ئۇزۇن.
تا خىيالى ئارەزىڭ تۇشدى كۆڭۈلگە، ئەي قۇياش،
بولدى كۆڭلۈم بىر يانار ئوتتۇ سۆڭەكلەرىم ئوتۇن.
بولدى كۆڭلۈمدە گىرىھ ھەسرەت ئانىڭ تار ئاغزىدىن،
بار مەگەر جىسمىم مېنىڭ تارۇ كۆڭۈل ئاندا تۈگۈن.
ئالغالى جانىمنى ھىجرانىغە ھاۋالە قىلدى يار،
قويمە ھىجرانغا ئەجەل، جانىمنى ئال تەڭرى ئۈچۈن.
سەرۋىدەك قەددى فىراقىدە فىغانىمدۇر بەلەند،
گۇل كەبى رۇخسارى ھەجرىدە ياشىمدۇر لالەگۇن.
ئىشق ئىلە دىۋانەلىكدە بولمىشەم ساھىبكە مال،
ئىشق ئەھلى ئەمدى بابىرنى دېگەيسىز زۇفۇنۇن.

39

ئىشق ئېلىنىڭ ئاھىدىن ئول سەرۋ قەد خەم بولماسۇن،
غەم ئېلىدىن ئول مۇئەنبەر زۇلفى دەرھەم بولماسۇن.
دەھرى دۇندىن تەگمەسۇن ئازار نازۇك جىسمىگە،
دەھر ئەھلىدىن مۇبارەك كۆڭلۈگە غەم بولماسۇن.
كۆپ جەفاۋۇ جەۋر كۆردۇم، ئەي قۇياش ھەجرىڭ كۈنى،
باشىمىزدىن سايەئى سەرۋى قەددىڭ كەم بولماسۇن.
ئالەم ئەھلى بىرلە ئالەمدىن ماڭا سەنسىز غەرەز،
زاتى پاكىڭ بولماسا، ئالەمدە ئادەم بولماسۇن.
گەر ھەۋادارىم ئېرۇرسەن، ئەي سەبا، ئەرز ئەيلەكىم،
ئول يۈزى گۇل سەرۋ ھەر خەس بىرلە ھەمدەم بولماسۇن.

گەرچە ئاشق لازىمى ئالەمدە رەسۋالىقدۇرۇر،
ئىشق ئارا بابىر كەبى رەسۋايى ئالەم بولماسۇن.

40

يەكى ئاي يەر يۈزى بىرلە كۆرۈپ ئول شاد بەيرەملەر،
ماگا يۈزۈ قاشىڭدىن ئايرۇ بەيرەم ئايىدە غەملەر.
مېنىڭ بۇ تارى مو يەكلىغ تەنىمغە تابلار سالدى،
ئول ئايىنىڭ يۈزىدە سۇنبۇل كەبى زۇلفىدەغى خەملەر.
هەۋاغە دۇدى ئاهىم تۇتراتۇر ئىشق ئەهلى غەيرەتىدىن،
سەبا تەهرىكىدىن هەرگاه فەرىشان بولسا پەرچەملەر.
ئاچىلدى زۇلفىڭ خەيلەر نەمۇدار ئولدى يۈزىندە،
گۇل ئۈزرە چۇن بولۇر پەيدا كېچە ئاچىلسا شەبنەملەر.
مەنۇ غەم كۇنجىيۇ ئاهۇ فىغانۇ ئەشكى خۇنئالۇد،
نە خۇشدۇر گوشەئى هالى، مەيى سافىيۇ هەمدەملەر.
كۆڭۈلنى ئىشق بۇزدى، نە ئاسىغ پەندۇ نەسىهەتدىن،
مېنىڭ مەجرۇه كۆڭلۈمگە ياراشماس ئۇشبۇ مەرهەملەر.
يۈزى نەۋرۇزى، ۋەسلى ئېيدىنى بابىر غەنىمەت تۇت،
كى، مۇندىن ياخشى بولماس بولسا يۈز نەۋرۇزۇ بەيرەملەر.

41

قارا زۇلفۇڭ فراقىدە پەرىشان رۇزغارىم بار،
يۈزۈڭنۈڭ ئىشتىياقىدە نى سەبرۇ نى قەرارىم بار.
لەبىڭ باغرىمنى قان قىلدى، كۆزۈمدىن قان رەۋان قىلدى،
نېگە هالىم يامان قىلدى، مەن ئاندىن بىر سورارىم بار.
جەهاندىن ماگا غەم بولسا، ئۇلۇسدىن گەر ئەلەم بولسا،
نى غەم يۈز مۇنچە هەم بولسا، سېنىڭدەك غەمگۇسارىم بار.
ئەگەر مۇسلىمە مەن، ئەرمۇفىسد ۋەگەر ئاشقمەن، ئەر ئابىد،
نە ئىشىڭ بار سېنىڭ، زاهىد، مېنىڭكى ئىختىيارىم بار.
فىغانىم ئاشتى بۇلبۇلدىن، غەمى يوق زەررە بۇ قۇلدىن،
بىدسى، بابىر، ئۇشۇل گۇلدىن، كۆڭۈلدە خارخارىم بار.

42

بەهار ئەييامىدۇر داغى يىگىتلىكنىڭ ئەۋانىدۇر،
كېتۈر ساقى، شەرابى نابكىم، ئىشرەت زەمانىدۇر.

گەهى سەهرا ئۇزارى لالە شەكلىدىن ئىبرۇر گۈلگۈن،
گەهى سەهنى چەمەنگۈل چېهرەسىدىن ئەرغۇۋانىدۇر.
يەنە سەهنى چەمەن بولدى مۇنەققەش رەنگى گۈللەردىن،
مەگەركىم سۈنئىنىڭ نەققاشىغە رەڭ ئىمتىهانىدۇر.
يۈزۈڭ، ئەي سەرۋ، جانىم گۈلشەنىنىڭ تازە گۈلزارى،
قەدىڭ، ئەي گۈل، هەياتىم باغىنىڭ سەرۋى رەۋانىدۇر.
نەيەردە بولساڭ ئەي گۈل، ئاندادۇر چۈن جانى بابىرنىڭ،
غەرىبىڭغە تەرەهھۇم ئەيلەگىلكىم، ئاندا جانىدۇر.

44

ئەگەرچە سەنسىزىن سەبرى ئەيلەمەك، ئەي يار، مۇشكۇلدۇر،
سېنىڭ بىرلە چىقىشماقلىق داغى بىسيار مۇشكۇلدۇر.
مىجەزىڭ نازۇكۇ سەن تۇند، مەن بىر بىئەدەب تەلبە،
ساڭا هالىمنى قىلماق، ئەي پەرى، ئىزهار مۇشكۇلدۇر.
نە ئاسىغ نالەۋۇ فەرياد خابئالۇد بەختىمدىن،
بۇ ئۈزلەر بىرلە چۈن قىلماق ئانى بىدار مۇشكۇلدۇر.
ماڭا ئاساندۇرۇر بولسا ئەگەر يۈزمىڭ تۈمەن دۈشمەن،
ۋەلې بولماق جەهاندا، ئەي كۆڭۈل، بىيار مۇشكۈلدۇر.
ۋىسالىڭكىم تىلەرسەن، نازىنى خۇش تارتقىل، بابىر،
كى ئالەم باغىدە تاپماق گۈلى بىخار مۇشكۇلدۇر.

44

كۆك ۋۇسمەدە ئول ئاي قاشى گويا خەيالدۇر،
يا ئاي باشىدا كۆكتە كۆرۈنگەن هىلالدۇر.
نې نەۋئى ئوخشاسۇن يۈزىگە ئافتابىكىم،
ئاينىڭ زەۋالى باردۇرۇ بۇ بىزە ۋالدۇر.
ئاغزىيۇ ئىككى زۇلفى قەدى بولماسا ماڭا،
رەيهانۇسەرۋۇ غۇنچە كۆرەردىن مەلالدۇر.
ئۇششاق ئاهى يەلىدىن ئاسىب تەگمەسۇن،
قەددىڭكى هۆسن باغىدە نازۇك نىهالدۇر.
كۆڭلۈمگە دەرد كەلگەلى خەم بولدى قامەتىم،
قەددىم مەگەركى دەرد يانىدەغى «دال» دۇر.
گەرچە ۋەفايۇ مېهرىنى بىلمەس مېنىڭ ئايىم،
لېكىن جەفاۋۇ جەۋرىدە ساهىبى كەمالدۇر.

AltunOq

ھەر نەچە بىئىنايەت ئېتسە يار، بابىر،
سەن قويما خىزمەتىڭنىيۇ ئانى ئۇيالدۇر.

45

مېنىڭ كۆڭلۈمكى، گۈلنىڭ غۇنچەسىدەك تەھ-بەتەھ قاندۇر،
ئەگەر يۈزمىڭ بەھار ئولسا، ئاچىلماغى نې ئىمكاندۇر.
ئەگەر ئول قاشى ياسىز باغ گەشتىن ئارزۇ قىلسام،
كۆزۈمگە ئوقدۇرۇر سەرۋۇ كۆڭۈلگە غۇنچە پەيكاندۇر.
بەھارۇ باغ سەيرىن نې قىلايكىم دىلىستانىمنىڭ،
يۈزى گۈل، زۈلفى سۈنبۈل، قامەتى سەرۋى خىراماندۇر.
ۋىسالى لەززەتىدىن رۇھ تاپماقلىق ئېرۇر دۇشۋار،
فىراقى شىددەتىدە يوقسە جان بەرمەكلىك ئاساندۇر.
باشىدىن ئەۋرۈلۈر ئەرمانى بىرلە ئۆلدۇم، ئەي بابىر،
مېنىڭ نەئشىمنى بارى ئول پەرى كويىدىن ئايلاندۇر.

46

مەندىن ئۆزگە خەستەلەرغە لەئلىدىن دەرمان بېرۇر،
مەن بېرۇرمەن جانۇ ئول ئۆمر ئۆزگەلەرگە جان بېرۇر.
ئاشىقىمەن، ئول قىلۇر ئەغيارغە مەھبۇبلۇق،
دەردمەندمەن ۋەلى ئول ئۆزگەگە دەرمان بېرۇر.
ئوقىدا پەيكان ئەمەس بىر قەترە ھەيۋان سۇيىدۇر،
يەتكەچ ئوق جانسىز تەنىمغە جان ئۇشول پەيكان بېرۇر.
قان ياشىمنى ھەجرىدە، شېئرىمنى ۋەسفىدە كۆرۈڭ،
كىم بۇ يەڭلىغ دۇررۇ گەۋھەر قايسى بەھرۇ كان بېرۇر
بولغالى قەددىغە مايىل ۋەسلىدىن مەھرۇممەن،
بابىرا، ئول ھۆسن ۋەسلى بار مەگەر ھىرمان بېرۇر.

47

يۈزىدە ئول لەبى خەندان كۆرۈنۈر،
سۇتكە كۆپ باقسا بەلى قان كۆرۈنۈر.
خەتتى مۇشكىنمۇدۇرۇر گۈل يۈزىدە
يا سومەن ئۈستىدە رەيھان كۆرۈنۈر.

کۆرمەگەي خاتىرىنى جەمئ ئۆزگە،
كىمگە ئول زۇلفى پەرىشان كۆرۇنۇر.
ئىشقنى ئەل نە خىيال ئەيلەبدۇرۇر،
ئەسرۇ مۇشكىلدۇرۇر ئاسان كۆرۇنۇر.
سەرۋى بويلۇق سەنەمىنىڭ، ئەي بابىر،
راست ئەيتاي سۆزى يالغان كۆرۇنۇر.

47

كۆڭلۈمنى چۇ ئول پەرى ئالىپتۇر،
دىۋانە بولۇرغە نې قالىپتۇر.
بىدىل ئىكەندىمنى ئەدەدى بىلگەي،
چۇن بىر كىشى كۆڭلىنى ئالىپتۇر.
كۆڭلۈ نى ئالىپ تەغافۇلنى كۆر،
بىلمەستە ئۆزىنى نە سالىپتۇر.
زۇلفىنىڭ چىرىكىنى يىغكى جەمئى،
بۇ فىتنەدىن ئەسرۇ قوزغالىپتۇر.
بابىر، نەچە كۈن كۆڭۈلنى خۇش تۇت،
بۇ ئالەم ئىشى چۇ مۇنقەلىبتۇر.

40

نېچە دەۋران غۇسسەسى بولغاي مېنىڭ جانىمغە خاس،
كاشكى ئۆلچەم داغى بۇ غۇسسەدىن بولسام خەلاس.
ئاھۇ ۋاۋەيلا سۇرۇدىم، دەردۇ غەم ھەمسۇھبەتىم،
بادە ئەشكىم قانى، كىم كۆردى مۇنىڭدەك بەزمى خاس؟
گەر شىكەستىم بولسا پەست ئەغيادىن تەئىن ئەتمەڭىز،
كىم، شىكەستىغە سەبەب ئالماسىنىڭ باردۇر رەساس.
ئاشىق ئولغاچ بىخۇدۇ دىۋانە بولدۇم، بىلمەدىم،
كىم پەرى رۇخسارىلەر ئىشقىغە بۇ ئېرمىش خەۋاس.
خۇبلەرنى كۆز كۆرۇپ قان قىلدى بابىر باغرىنى،
ئەمدى كۆزدىن قان تۆكەرمەنكىم، بولۇر ئاڭا قىساس.

50

چەرخنىڭ مەن كۆرمەگەن جەۋرۇ جەفاسى قالدىمۇ؟
خەستە كۆڭلۈم چەكمەگەن دەردۇ بىلاسى قالدىمۇ؟

مېنى خار ئەتتىيۇ قىلدى مۇددەئىيغە پەرۋەرىش،
دەھرى دۇنپەرۋەرنى ئۆزگە مۇددەئاسى قالدىمۇ؟
مېنى ئۆلتۈردى جەفاۋۇ جەۋرى بىرلە ئول قۇياش،
ئەمدى تىرگۈزمەك ئۈچۈن مېھرۇ ۋەفاسى قالدىمۇ؟
ئاشىق ئولغاچ كۆردۈم ئۆلۈمنى ئۆزۈمگە، ئەي رەفىق،
ئۆزگە كۆڭلۈمنىڭ بۇ ئالەمدە ھەۋاسى قالدىمۇ؟
ئەي كۆڭۈل، گەر بابىر ئول ئالەمنى ئىستەر، قىلما ئەيب،
تەڭرى ئۈچۈن دە، بۇ ئالەمنىڭ سەفاسى قالدىمۇ؟

51

مېنىڭ ناگەھ كۆزۈمگە ئۇچراپ ئۇترۇ،
مېنى دېۋانە قىلدىڭ، ئەي، پەرىرۇ.
جەھاندە ھەر كىشىگە بار مۇرادە،
مېنىڭ يوقتۇر مۇرادىم سەندىن ئايرۇ.
مەگەر ئۇيقۇدا يۈزۈڭ كۆرگەي ئېردىم،
ۋەلى ھەجرىڭدە كۆزدىن ئۇچتى ئۇيقۇ.
ئىكى ساچىڭ بىلە يۈزۈڭ قۇياشىن،
كېچەلەر ياد ئېتەرمەن تاڭغا دىگرۇ.
تەرەھھۇم ئەيلەگىل، بىچارە بابىر،
سېنىڭ ئىشقىڭدە بولدى زار ئەسرۇ.

52

ئالدى كۆڭلۈمنى ساغىندىمكىم، ماڭا دىلدار ئېمىش،
بىلمەدىم بۇ نەۋئى مەندىن ئول پەرى بىزار ئېمىش.
ئاشىق ئولغاچ كۆردۈم ئول شەمشاد قەددىن يۈز بىلە،
ئاللاھ، ئاللاھ ئىشق ئارا مۇنداق بەلالەر بار ئېمىش.
ئىلتىفات ئەتمەسلىكىن بازى خىيال ئەيلەر ئىدىم،
ئەمدى بىلدىمكىم، ئاڭا مەندىن بۇ يەڭلىغ بار ئېمىش.
ئول پەرى ئىشقىدا يوق ئۆلمەكدىن ئۆزگە چارەئى،
چۈن ئۆزى قاتىل، سۆزى مۇھلىك، كۆزى خۇنخار ئېمىش.
ھۇسن ئەھلى، ئەي كۆڭۈل، ئالەم ئارا ئىشق ئەھلىنىڭ،
كۆڭلىنى ساخلار ئېمىش ھەركىمگە كىم دىلدار ئېمىش.
ئول ۋەفاسىز ياردىن چەكمەك نې يەئنى مۇنچە غەم،
ھۇسن ئەھلى چۈنكى بابىر دۇنيادە بىسيار ئېمىش.

53

كىم كۆرۈپتۇر، ئەي كۆڭۈل، ئەھلى جەھاندىن ياخشىلىغ،
كىمكى ئاندىن ياخشى يوق، كۆز تۇتما ئاندىن ياخشىلىغ.
بۇ زەماننى نەفئى قىلسام ئەيب قىلما، ئەي رەفىق،
كۆرمەدىم ھەرگىز نېتەيىن بۇ زەماندىن ياخشىلىغ.
دىلرەبالاردىن يامانلىق كەلدى مەھزۇن كۆڭلۈمە،
كەلمەدى جانىمغە ھېچ ئارامى جاندىن ياخشىلىغ.
ئەي كۆڭۈل، چۇن ياخشىدىن كۆردۈڭ يامانلىغ ئەسرۇ كۆپ،
ئەمدى كۆز تۇتماق، نې يەئنى ھەر ياماندىن ياخشىلىغ.
بارى ئەلگە ياخشىلىغ قىلغىنكى، مۇندىن ياخشى يوق،
كىم دېگەيلەر: «دەھر ئارا قالدى فەلاندىن ياخشىلىغ».
ياخشىلىغ ئەھلى جەھاندا ئىستەمە بابىر كەبى،
كىم كۆرۈپتۇر، ئەي كۆڭۈل، ئەھلى جەھاندىن ياخشىلىغ.

54

قاشىڭ قەدىڭ ئاغزىڭ ئول ماھ،
كۆرسەتمەسە ماڭا نەيلەيىن ئاھ!
تۇتتۇم ساچىنى يۈزىن كۆرەي دەپ،
تۈن ئۇزۇنۇ مەن غەرىب گۇمراھ
قەددى بىلە ئىككى زۇلفۇ، ئاغزى،
جانىمغە بەلا بولۇپتۇر، ئاللاھ.
خاھ ئىستە كۆڭۈلنى، خاھ قاۋلە،
چۇن سەنسەن بۇ كۆڭۈلگە دىلخاھ.
ئەل بىلمەسە ھالەتىم بىلۇر يار،
ھالىمدىن ئېرۇر خۇدايى ئاگاھ.
كابۇل سارى گەر ئەزىمەت ئەتسەڭ،
قۇربان قىلاي ئۆزىنى ساڭا، ئەي شاھ.
بابىر يەنە ئوتلۇق ئاھ چەكتىڭ،
كۆيدۈرمەسۇن ئەلنى ئاھ ناگاھ.

ھاپىز شىرازى شەرق شېئىرىيىتىدىكى سىيمانكار ئۇستاز

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن

1 - ھاپىز شىرازى دەۋرىنىڭ تارىخىي ئوبزورى

«ھاپىز شېئىرلىرىدا ئۆمەر ھەييام ئىدىيىسى، جالالىددىن رۇمى روھى، شەيخ سەئدى تىلى مۇجەسسەملەنگەن»

— ئەل دەستى

پارس لىرىك شېئىرىيىتىنىڭ مىسلىسىز يۈكسەك ماھىرى، ئوتتۇرا ئەسىر شەرقىدە دەپسەندە قىلىنغان ئىنسانىي قىممەت ۋە گۈزەللىكنىڭ قەيسەر ھامىيسى، شەرق ۋە غەرب گىزمانىستىك سەنئەت مۇنبىرىدىكى شۆھرەتلىك ئەدىب خوجا شەمسىددىن مۇھەممەد ھاپىز شىرازى ئۆزىنىڭ ئالىيجاناب مەزمۇن، ئاجايىپ رەڭدار ۋە رىتىمدار شېئىرلىرى بىلەن ئۇيغۇر — تۈركىي شېئىرىيىتىنىڭ رىۋاجلىنىشىغا سالماقلىق تەسىر كۆرسىتىپ كەلدى.

ئىران تارىخىدا، XIV ئەسىر ئەنسىزلىك ۋە قالمىق يىللار بىلەن خاراكتېرلەنگەندى. ھاپىز شىرازى يالغۇز ئۆزى ياشىغان دەۋرنىڭلا ئەمەس، بەلكى بىر قانچە ئەسىرلىك ئىمزىچىل تارىخنىڭ مۇنەۋۋەر ئەقلىي مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن ئوزۇقلانغان، ئۇنىڭ پاجىئەلىك ھەسرەت - ئەلەملىرىنى قەلبىگە توپلىغانىدى.

قەدىمكى مەدەنىيەت ئوچاقلىرىنىڭ بىرى بولغان ۋە ئەڭ قەدىمكى قۇلدارلىق ئىمپېرىيىسىنى بەرپا قىلغان ئىران زېمىنى 642 - يىلى ئەرەب قوشۇنلىرىنىڭ ئات تۇيىقى ئاستىدا يانجىلدى. توغرۇلبېك باشچىلىقىدىكى سالجۇق تۈركلىرى ئۇنى 1050 - يىلى يەنە دەپسەندە قىلدى. ھىلاكۇخان 1) باشلىغان موڭغۇل قوشۇنلىرى ئۇنى 1258 - يىلى پايىمال قىلدى. تۆمۈرلەڭ باشلىغان ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي قوشۇنلىرى بۇزېمىننى 1387 - يىلى يەنە ئىشغال قىلىپ، ئۆلتۈرۈلگەن يەتمىش مىڭ كىشىنىڭ باش سۆڭىكىدە مۇنار تىكلىدى.

قەدىمكى بابىلىيە، ئاخمانىلار ۋە ساسانىلار مەدەنىيەتلىرىنى ياراتقان بۇ زېمىن غەيرى خەلقلەر ئىستىلاسى دەۋرىدىمۇ شەرق - غەرب مەدەنىيەتلىرىنى بىرلەشتۈرگەن شانلىق مەدەنىيىتى بىلەن جىلۋە قىلدى. خەلىپە مەئمۇننىڭ «بەيتۇل ھېكمە» ئاكادېمىيىسىدىن باشلانغان شەرق مەدەنىيەت ئويغىنىشى دەۋرىدە ئۇ شەرق مەدەنىيىتى بىلەن قەدىمكى گرېك مەدەنىيىتىنىڭ قوشۇلغان جايىغا ئايلاندى. مۇئتەزىلىزم، ناتورال پانتېئىزم، تەبىئەت ئىلىملىرى ۋە ھەر خىل سوپىستلىك ئەدەبىيات نەمۇنىلىرىمۇ مۇشۇ زېمىندا بىخ يېرىپ چىقتى.

1) ھىلاكۇخان — چىڭگىزخاننىڭ نەۋرىسى.

مەلىك شاھ زامانىسىدا مەيدانغا كەلگەن مەشھۇر «نىزامىيە» ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە يېڭىچە رېـ
ئاللىستىك پىكىر ئېقىمى ئۆمەر ھەييام، شەيخ سەئدىدەك تەپەككۇر ئەزىمەتلىرىنى تەربىيىلىدى.
IX، X ئەسىرلەردە ئەرەب يېزىقى ئاساسىدا «دارى تىلى» دەپ ئاتالغان پارس ئەـ
دەبىي تىل-يېزىقى شەكىللەندى. پارس كلاسسىك شېئىرىيىتىدە «ئادەمۇششۇئەرا» (شاـ
ئىرلىقنىڭ ئادەمئاتىسى) دەپ شۆھرەت قازانغان ئابدۇللا رۇداكى (858 — 940) قاراخانىـ
لار، سامانىلار، غەزنەۋىلەر، خارەزىم خانلىقى بىللە ياشىغان دەۋردە، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ
«سەيقەلى» (ئۈزۈك كۆزى) ھېسابلانغان سەمەرقەند شەھىرى يېنىدا دۇنياغا كەلدى. ئەبولـ
قاسىم پىردەۋسى (940 — 1020) سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى دەۋرىدە ئۆزىنىڭ ئاتمىش مىڭ
بېيىتلىق «شاھنامە» داستانىنى تاماملىدى. بۇ داستاندا مىلادىدىن 3223 يىل ئىلگىرىكە
مۆلچەرلەنگەن رىۋايەتلەردىن تاكى مىلادى 642-يىلى سامانىلار پادىشاھلىقى مۇنقەرز بولـ
غىچە بولغان تۆت مىڭ يىلغا يېقىن ئىران خانلىرى تارىخى، بولۇپمۇ مىلادىدىن ئىلگىرىكى
782-يىلدىن مىلادى 50-يىلغىچە بولغان ئىران-تۇران جەڭنامىسى سۆزلەندى. ئۆمەر
ھەييام (1040 — 1122) رۇبائىيلىرى، ئەۋھەدىددىن مۇھەممەد ئەنۋەرى (— 1152) قەسىـ
دىلىرى، ئىلياس يۈسۈپ نىزامى گەنجەۋى (1141 — 1203)نىڭ مۇھەببەت داستانلىرى،
جالالىدىن مۇراۋى (رۇمى) (1207—1273) نىڭ سوستىك لىرىكىلىرى ۋە مەسنەۋىيلىرى،
شەيخ سەئدى (1202 — 1291) ئەسەرلىرى، خوجا ھاپىز شىرازى (1320—1389) غەزەلـ
لىرى پارس ئەدەبىياتىنىڭ ئالەمشۇمۇل داڭقىنى تىكلىدى. گيوتې ئۆزىنىڭ «شەرق-غەرب
دىۋانى» ناملىق ئەسىرىدە: پارسلار ئۆزلىرىنىڭ بەش يۈز يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە مەيـ
دانغا كەلگەن شائىرلىرى ئىچىدە يەتتە نەپەرنى ئەڭ ئۇلۇغۋار دەپ قاراپ كەلدى. ئەسـ
لىدە ئۇلار تىلغا ئالمىغان شائىرلارنىڭ خېلى كۆپى يەنىلا مەندىن ئۈستۈن ئىدى، دەپ
كۆرسەتكەن. بۇ يەتتە ئۇلۇغۋار شائىر روداكى، پىردەۋسى، ئۆمەر ھەييام، ئەنۋەرى، رۇـ
مى، سەئدى ۋە ھاپىز شىرازىدىن ئىبارەت ئىدى. پارس ئەدەبىياتى يەنە دەقىقى، ناسىرـ
خۇسراۋ، خاقانى، خۇسراۋ دېھلەۋى ۋە ئابدۇراخمان جامىدەك ئۇلۇغ سەنئەت ئۇستىلىرىنى
يېتىشتۈرگەن. ھاپىز شىرازى ئەلشىر ناۋايىنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، يالغۇز پارس ئەدەـ
بىياتىدىلا ئەمەس، پۈتكۈل شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدا «غەزەلنىڭ مىسلىسىز ئۇستىسى»
بولدى. ئۇ ئۆز شېئىرلىرىنى تارىخ سەمەرلىرى، زامان زىددىيەتلىرى، شېئىرىيەت ئەنئەنىلىـ
رى ئاساسىدا مەزمۇن ۋە شەكىل جەھەتتىن زىننەتلەپ چىقتى.

2-ھاپىز شىرازىنىڭ ھايات-پائالىيىتى

«قايسى تۇپراقتا ۋە قايسى دەۋردە ئۆتۈپ
ئۆسكەنلىكىدىن قەتئىينەزەر ھەقىقىي شېئىرىيەت
چېچەكلىرى مەڭگۈ تۈكۈلمەستۇر»
— ئا. فېت

ھاپىز شىرازىنىڭ تولۇق ئىسمى خوجا شەمسىددىن مۇھەممەد ھاپىز شىرازىدىن ئىباـ
رەت. ئۇ خۇسراۋ دېھلەۋىنىڭ «خۇسراۋ ۋە شىرىن» داستانىنى كۆچۈرگەن خۇش خەتلىك

نۇسخىسىغا 1355-يىلى ئۆز ئىسمىنى «مۇھەممەد بىننى مۇھەممەدۇل مۇلەققەب بى شەمسۇل هاپىز شىرازى» دەپ يازغان 1).

هاپىز شىرازىنىڭ دادىسى ئىسپەھانلىق هۈنەرۋەن — دۇكاندار بولۇپ، شىرازغا كۆچكەندىن كېيىن هاپىز شىرازى تۇغۇلغان. هاپىز شىرازى دادىسىدىن كىچىكىدە يېتىم قالغان. شۇندىن كېيىن ئۇ نامرات تۇرمۇش گىردابىغا تاشلانغان. ئۇ كىچىكىدە بىر تەرەپتىن ناۋايخانىدا شاگىرت، ئىمكار بولۇپ ئىشلەپ، بىر تەرەپتىن مەكتەپتە ئوقۇغان. ئۇنىڭ ئەقىللىق، خۇش خەت، خۇش ئاۋازلىقى تۈپەيلى، يۇرت ئىچىدە خەتمىقۇرئان قىلىشتا جامائەتچىلىككە تونۇلۇپ «هاپىز مۇھەممەد» دەپ ئاتالغان. ئۇ 20 ياشقا كەلگەندە لىرىك شېئىرىيىتى ۋە خۇش ئاۋاز شېئىرىي تەلەپپۇزى بىلەن ئەتراپقا تونۇلۇشقا باشلىغان.

هاپىز شىرازىنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان شىراز هاكىمى ئەبۇ ئىسهاق ئىنجۇ ئۇنى ساراي خىزمىتىگە تەكلىپ قىلغاندا ئۇ بۇ تەكلىپنى رەت قىلغان.

هاپىز شىرازىنىڭ رەپىقىسى ۋە ئىككى پەرزەنتى ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ هاياتى تېخىمۇ مۇشكۇللۇك ئىچىگە گىرىپتار بولغان.

هاپىز شىرازى بىر مەزگىل شىرازدىكى بۇرۇقتۇرما هاۋادىن بىزار بولۇپ، باشقا جايلارنى ساياهەت قىلىش نىيىتىگە كەلگەن. ئۇ بۇ هەقتە:

«بىلىمدانلىق ۋە خۇش خانلىق ئەمەس شىرازدا هېچ مەئىزۇر،
كەل ئەي هاپىزكى، بىز يۈزنى بۆلەك يۇرتقا قاراتقايمىز.»

دەپ يازغانىدى. ئۇ يەزىت ۋە باشقا جايلارنى ئايلىنىپ، هەممە يەرنىڭ دۇم كۆمتۈرۈلگەن قازاندەك بۇرۇقتۇرما ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، شىرازغا قايتىپ كەلگەن.

تۆمۈرلەڭ ئىراننى ئىستىلا قىلغاندىن كېيىن بۇخارا بىلەن سەمەرقەندنى ئىسلام شەرقىدىكى ئەڭ گۈزەل شەهەر قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۆزى ئىستىلا قىلغان جايلاردىكى بىناكار ئۇستىلار، ئالىم ۋە سەنئەت مۆتىۋەرلىرىنى سەمەرقەندكە توپلىغانىدى. ئۇ شىرازغا كەلگەندە ئۇزۇندىن داڭقىنى ئاڭلىغان هاپىز شىرازىنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئاتمىشتىن هالقىغان شائىرغا ئۆز تەكلىپىنى قويغان. هاپىز شىرازى تولىمۇ نامراتلىق ئىچىدە تۇرسىمۇ، بۇ جاهانگىر سۇلتاننىڭ بەخش ئاماتلىرىگە موهتاج ئەمەسلىكىنى بىلدۈرۈپ ئۆز يۇرتى ۋە ئەمگەكچى خەلق ئارىسىدىن ئايرىلمىغان. ئۇ مۇنداق دېگەنىدى:

«ئەگەر شىراز گۈللىرى مېنىڭ كۆڭلۈمنى رام قىلسا،
بۇخارا هەم سەمەرقەندنى ئۇنىڭ خالىغا بەرگەيمەن.»

هاپىز شىرازى ئۆزىنىڭ بۇ هەقتىكى قاراشلىرىنى يەنە بىر شېئىرىدا مۇنداق روشەن ئىپادىلىگەن:

«بۇ قانداق ياخشى پۇرسەت، بادە چاغى،
ۋەزىر، شاھ ۋەهمى يوق، راهەتتەدۇر جان.»
«بىلىمدە بولسا گەر تۇرمۇش پاراۋان،

1) بۇ نۇسخا ئۆزبېكىستان شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى قول يازمىلار فوندىدا ساقلانغان.

قالاتتى ئەڭ ئېغىر كۆنلەردە نادان.
نادانلار ئۆتىشەر شۇنچە پاراۋان،
ئەقىللىقلەر بۇ ئىشتىن شۇنچە ھەيران.»

ھاپىز شىرازى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە شىرازدا ماددىي نامراتلىقتا ياشىدى. ئۇ تولا چاغلاردا «مۇسەللا» بېغى ۋە «رۇكناباد» دەريا ياقىسىدىكى ئىستىراھەت جايىدا «مەلىكۇل كەلەم» (سۆز پادىشاھى) دېگەن ھۆرمەتنى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇنىڭ قەبرىسىمۇ مۇسەللا بېغىدامەڭگۈ قالدى.

ھاپىز شىرازى ھايات ۋاقتىدا دىۋان تۈزمىدى. ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ شاگىرتى مۇھەممەد گۇلەندامنىڭ مۇقەددىمىلىك ماقالىسى بىلەن ئىشلەنگەن ئۇنىڭ دىۋانى ھەرخىل جايلاردا ھەرخىل بولۇپ مەيدانغا كەلدى. XVII ئەسىرنىڭ بېشىدا سۇدىي نامىلىق ئالىمدار كىشى ھاپىز شىرازى دىۋانلىرىنىڭ ھەرخىل نۇسخىلىرىنى سېلىشتۇرۇپ رەسمىي «دىۋان ھاپىز شىرازى»نى تۈزۈپ چىقتى. ئۇ 1423 - يىللىقى ئەڭ قەدىمكى نۇسخا دەپ تونۇلغان نۇسخىدىنمۇ قەدىمكى نۇسخىلارنى توپلىغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭدا ھاپىز شىرازىنىڭ 573 غەزىلى، 42 قىتئە ۋە 69 رۇبائىيسى كۆرسىتىلگەن.

3 - ھاپىز شىرازىنىڭ گۇمانىستىك ئىدىيىسى

«پەقەت ئەقىلدىن ئازغان كىشى مېنى ئۇنىڭ بىلەن تەڭلەشتۈرۈشى مۇمكىن. ھاپىز يەلكەنلىرىنى كېرىپ، ئويقۇن يېرىپ ماڭغان كېمە بولسا، مەن دېڭىز دولقۇنلىرىدا ئىغاڭلاپ يۈرگەن قېيىقمەن»

— گيوتې

ف. ئېنگېلىس «گېرمانىيىدە دېھقانلار ئۇرۇشى»ناملىق كىتابىدا: «فېئودالىزمغا قارشى ئىنقىلابىي ئۆكتىچىلەر پۈتۈن ئوتتۇرا ئەسىر داۋامىدا پائالىيەت ئېلىپ باردى. شارائىتنىڭ بىردەك بولمىغانلىقى تۈپەيلى، ئۇ بەزىدە سوپىزم شەكلىدە، بەزىدە ئاشكارا دەھرىيلىك شەكلىدە، بەزىدە قوراللىق ئىسيان شەكلىدە ئىپادىلەندى»، دەپ يازغانىدى. فېئودالىزمغا قارشى ئىنقىلابىي كۈرەشنىڭ ماھىيىتى يەنىلا فېئودالىزمنىڭ ئىنساننىڭ قەدىر-قىممىتى ۋە ئەركىنلىكىنى ئاياغ ئاستى قىلىشىغا، ئۇنىڭ ھاكىممۇتلەق زوراۋانلىقىغا قارشى كۈرەش ئىدى. چۈنكى «ئىنساننى كەمسىتىش ھاكىممۇتلەقلىقنىڭ بىردىنبىر پرىنسىپى» (ماركس) ئىدى.

ئىسلامىيەت شەرقتە مۇتەئەسسىپلىزم تەقىب قىلىنغاندىن كېيىن ئەركىن پىكىر نامايەندىلىرى ئۆزلىرىنى سوپىزم نىقابىدا يوشۇرۇپ، ئىنسانپەرۋەرلىك تەشەببۇسلىرىنى تولاراق شېئىرىي — مەجازى ۋاستىلەر بىلەن ئېلىپ بېرىشقا باشلىدى. ئەھمەد يەسەۋى (؟ — 1166) ۋە مۇھەممەد غەززالى (1059 — 1111) ۋەكىللىكىدىكى ئىلاھىيەتچىل سوپىزم قاراشلىرىغا خاتىمە بېرىپ، XIV ئەسىردە باھاۋىدىن نەقشىبەندى (؟ — 1388) ۋەكىللىكىدىكى يېڭى

سوپىزم ئېقىمى مەيدانىغا كەلدى. نەقشىبەندى ئېقىمى، مەنسۇر ھەللاجى (858 — 922)، پەرىدىددىن ئەتتار (1148 — 1229)، جالالىددىن رۇمى (1207 — 1273) لارنىڭ سوپىزمدىكى بارلىق رېئاللىققا ۋە ئىنسانىيەتنى ئۇلۇغلاشقا يۈزلەنگەن گۇمانىستىك ئامىللاردىن شۇنداقلا ئۆمەر ھەييام، شەيخ سەئىدىلارنىڭ ئىلغار قاراشلىرىدىن ئوزۇق ئالغانىدى.

ھاپىز شىرازىنىڭ گۇمانىستىك قاراشلىرى باھاۋىددىن نەقشىبەندى قاراشلىرى بىلەن زاماندىش ھالدا مەيدانغا كەلگەن بولسىمۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئىنسان ۋە ئۇنىڭ رېئال تەقدىرىنى مەزمۇن قىلغان ئالىيجاناپ قەلبى، خارلانغان ئىنسانىي قىممەتكە ھامىيلىق ئىسيانكار شېئىرىيىتى بىلەن ئۆمەر ھەييام بىلەن جالالىددىن رۇمىدىن ھالقىپ، شەرق كلاسسىك شېئىرىيىتىدىكى قەيسەر ئەزىمەتكە ئايلاندى.

ھاپىز شىرازى ئالدى بىلەن تەركىدۇنيالىق، رېئال ھايات ۋە رېئال دۇنيا گۈزەللىكلىرى، ئىنسانىنىڭ رېئال دۇنيادىكى بەخت-سائادىتىدىن ۋاز كېچىشكە قارشى چىقىپ، ئىنسانىنىڭ «تىرىك جەسەت» بولۇشتەك مەنىۋى خارلىنىشقا قارشى ئىسيان كۆتۈردى.

ئۇ:

«بولسا جەننەت باغى ھەم قانچە يېقىملىق ۋە لېكىن،
بىل غەنىمەتتۇر ساڭا تال سايىسى، جامۇ شاراب.
ھاپىزا، ئالساڭ ئۆلۈم چاغىدىمۇ قولۇڭغا جام،
بارسەن توغرى بېھىشنىڭ باغىغا چەكمەي ئازاب.»

يەنە:

«ئەگەر جەننەت تىلەرسەن بىز بىلەن مەيخانىغا يۈرگىل،
سېنى خۇمنىڭ تېگىدىن ھەۋزىكەۋسەرگە يېتۈرگەيمەن.»

دەپ يازغان.

ھاپىز شىرازى ئەينى زامان ئىسلام تەقۋادارلىرىغا قارشى ھالدا ئەقىدە زەنجىرلىرىدىكى ئىنسانىي خارلىق ۋە شاراب مەجازىدىكى ھۆرىيەت-ئەركىنلىك ئىدىيىلىرىنى گەۋدىلەندۈرگەن كۆپلىگەن گۈزەل شېئىرلارنى يازدى. ئۇ زاھىت-ئىشانلارغا: مەيخورلارنى ھاقارەتلىمە، ئۇنىڭ گۇناھى ئۆزىنىڭ تۇرسا ساڭا نېمە كاشىلىسى، كىم نېمىدىن دان چاچسا شۇنىڭدىن ھوسۇل ئالىدۇ، دەپ خىتاب قىلدى. ئۇ مۇنداق يازغانىدى:

«مەيخور بولكى قەلبى پاك — تازا،
بولما زاھىت باغرى قاپقارا.»

ھاپىز شىرازى تەركىدۇنيالىققا قارشى تۇرۇپ، كىشىلىك سىرىنى تەركىدۇنيالىق يولىدىن ئىزدىمەسلىكنى، رېئال دۇنيادىكى ھەقىقىي كىشىلىك ھاياتىغا كۆڭۈل بۆلۈشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ئۆمەر ھەييام بىلەن ئاھاڭداش ھالدا:

«ئول كۈنى لايىمىزدىن كوزا ياسىغاي پەلەك،
باشىمىز كاساسىغا ئەلۋەتتە لىقلاپ شاراب.»

دەپ يازدى. ھاپىز تۇرمۇش تەجرىبىلىرىدىن شۇنى چۈشەندىكى، تەركىدۇنيالىق ئەپسانىلىرى مەنىسىز بولۇپ قالماستىن، ئەينى زامان رېئال دۇنياسىمۇ تېپىتقىسىز، ئۇنىڭغا پەقەت ھالاكەت تىلەش ۋە ئىنسانىيەتنى ئىنسانىيەتكە قايتۇرۇپ بېرىدىغان ھەقىقىي يېڭى دۇنيا تىكلەش زۆرۈر. ئۇ مۇنداق يازغانىدى:

«ئەسلى ئادەم تاپمىدىم مەن ئۇشبۇ ئالەمنى كېزىپ،
باشقا ئالەم، يېڭى ئادەم قايتىدىن تۈزمەك كېرەك.»

ئۇ باشقا بىر شېئىرىدا: «كەل چېچەكلەر چاچايلى، جاملارغا مەي تولدۇرايلى، بېشىمىز تۇرغان مۇشۇ ئالەمنى بۇزۇپ، يېڭى ساما ئاچايلى، بۇ دۇنيادا كىشىلىككە ھېسسىيات يوق، قېنى كەلگىن، ھېسسىياتچان باشقا بىر يېڭى دۇنيا يارىتايلى». دەپ ندا قىلىدۇ.

4 - ھاپىز شىرازىنىڭ ئىسيانكار لىرىكىسى

«خوجا ھاپىزنىڭ ئاھاڭدارلىقى ئۇچقۇرۇپ تۇرغان ئىنتايىن نەپىس ئەسەرلىرىنى ئۆز تىلىدا ئوقۇغان كىشى تولىمۇ روھلىنىدۇ»

— ف. ئېنگېلس 1)

ھاپىز شىرازى لىرىكىلىرى گۇمانىستىك شېئىرىيەتنىڭ ئۆز زامانىسىدىكى مىسلىسىز يۇقىرى ئۈلگىسىنى ياراتتى. ئۇنىڭ شېئىرىيەت گۈزەللىكىنىڭ كلاسسىك نەمۇنىلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە مۇنداق يۇقىرى ئىستىتىك قىممەتكە مۇيەسسەر بولالىغانلىقىنىڭ سىرى نېمىدە؟

بۇ سىر شۇنىڭدىكى، ھاپىز شىرازى بىرىنچىدىن ئۆز دەۋرىنىڭ ئالەمشۇمۇل تارىخىي خاراكتېرلىك تۈپ ئىجتىمائىي-رېئال تېمىسىنى ئۆز بەدىئىي ئىجادىيىتىنىڭ تۈپ تېماتىكىسى سۈپىتىدە چىن ۋە يالقۇنلۇق ھالدا ئىپادىلىدى. بۇ سىر يەنە شۇنىڭدىكى، ھاپىز شىرازى ئىككىنچىدىن، ئەينى زامان شارائىتىدە ئۆز تېماتىكىسىنى ۋاستىلىك ۋە بىۋاستە ئىپادىلەشنىڭ ئوچۇق ئىستىھزا ۋە يوشۇرۇن مەجازى شەكىللىرىنى، ئاھاڭدار تىل ۋە بېيىت قۇرۇلمىلىرىنى ماھىرلىق بىلەن ئىشقا سېلىشنى بىلدى.

روشەنكى، ئەينى زامانىنىڭ ئالەمشۇمۇل تارىخىي خاراكتېرلىك تۈپ تېماتىكىسى، ھەرقانداق باشقا ياندىش تېماتىكىلاردىن ۋە ساختىپەز ھەمدۇسانالاردىن پەرقلىق ھالدا ئالەمنىڭ كۆركى ۋە كائىناتنىڭ ئىپتىخارى بولغان ئىنساننىڭ غەيرى ئىنسان تەقدىرىگە مۇپتىلا بولغانلىقىدىن ئىبارەت ئىدى. بۇنداق رېئاللىق ئالدىدا دىنىي مۇتەئەسسىپلەر ۋە روھانىيدىچىل زاھىت-ئىشانلار قۇلچىلىق ياكى تەركىدۇنيالىقنى تەرغىپ قىلاتتى. ھاپىز شىرازى مۇنداق زوراۋانلىق، ھاكىممۇتلەق تۈزۈم ھامىيلىرىنىڭ قۇلچىلىق ئەقىدىلىرىگە

1) ئېنگېلس پارس تىلىنى ئۆگەنگەندە ھاپىز شىرازىنىڭ پارسچە شېئىرلىرىنى ئوقۇغان. («ماركس - ئېنگېلس سەنئەت ھەققىدە» بىرىنچى، ئىككىنچى توم، 104 - بەت)

ئۆزىنىڭ گۇمانىستىك، ئەركپەرۋەر، ئىسيانكار قاراشلىرىنى قويدى. ئۇنىڭ دەردلىك ۋە مۇھەببەتلىك قەلبى مۇشۇ مەنىدە ئالىيجاناب قەلب، مۇتەپەككۇرانە قەلب ئىدى.

ھاپىز شىرازى ئۆزىنىڭ پىكىر - تۇيغۇلىرىنى ئىپادىلەشنىڭ ئەڭ ئەڭ گۈزەل، ئەڭ لىرىك ئارۇز شەكلىنى تاپتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى بىر تەرەپتىن، شېئىرىيەتتىكى رەڭدار سۈرەتتەك تۇرمۇش رېئاللىقىنى، تەبىئەت كۆرۈنۈشلىرىنى، ئىنسان گۈزەللىكىنى يۇقىرى سەنئەت ماھىرلىقى بىلەن ئىپادىلىگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇ ئۇچۇق پىكىرلىرىنى يوشۇرۇن ئىپادىلەش ۋە يوشۇرۇن ئىپادىلىرىنى كېچەيتىپ جانلاندۇرۇش ۋاسىتىلىرىدىن پايدىلىنىپ، شېئىرىي تەپەككۇر، شېئىرىي مەجاز، شېئىرىي نۇتۇقنىڭ ئاجايىپ كۆپ قىرلىق دۇردانىلىرىنى ياراتتى. شۇنى ئېيتىش ھاجەتكى، ھاپىز شىرازى شېئىرلىرىدا ئۇچقۇر، ئويناق، يالقۇنلۇق پىكىر ۋە تەسەۋۋۇر تولپارلىرى ئەقىل ۋە مەنتىق، رىتىم ۋە ۋەزىن مىزانلىرى بىلەن يۈگەنلەنگەندى.

بىز ھاپىز شىرازى شېئىرلىرىنى ئوقۇغان ۋاقتىمىزدا رەڭدار باھار گۈزەللىكىنى، ئېچىلغان ئەتىرگۈل خۇش پۇرىقىنى، سېھىرلىك ساھىبجامال دىدارىنى، مەيخانىدىكى ھۆررىيەت كىنەزلىكىنى، مەھبۇب سىماسىدىكى ئىنسان سۆيگۈسىنى، يەنە قانداقتۇر باشقا گۈزەللىكلەرنى كۆرىمىز. بۇلارنىڭ ھەممىسى بىر نەرسىگە — خارلانغان ئىنسانىيەتنى قەدىرلەشكە ۋە ئۇنى خارلىغۇچىلارغا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈشكە قارىتىلغان.

5 - ھاپىز شىرازىنىڭ شەرق ۋە غەربتىكى يۈكسەك تەسىرى

«ھافىزنى كۆرۈڭ ئۇشبۇ زامان تۈرك تىلىدە،
گەر كەچتى ئىسە فارسىدا ئۇل ھافىزى شىراز.»
— «دىۋان ھاپىز تۈركىي» دىن 1)

دەرۋەقە، ھاپىز شىرازى ئۆز شېئىرلىرىدا سوپىزىملىق — روھانىيەتچىل ئىدىيە تەسىرىگە ئۇچرىغانىدى. بۇ ھەممە كىشى ئۈچۈن ئومۇم بولغان تارىخىي ۋە بىلىش چەكلىمىسىنىڭ ئۇنىڭدىكى ئىپادىسى، ئەلۋەتتە.

ھاپىز شىرازى شېئىرلىرى كەمستىلىش، بۇرمىلىنىش، يوقىتىلىش تەقدىرىدىن خالىي بولالمىغان بولۇشىغا قارىماي، ئۇنىڭ مۇخالىپلىرىنىڭ خاھىشىنىڭ ئەكسىچە ئەينى زامانىنىڭ ئۆزىدە، ئۇنىڭدىن كېيىنكى زامانلاردا شەرقتە، غەربتە كۈچلۈك تەسىر قوزغىدى.

1791 - يىلى ئۇنىڭ شېئىرلىرى رەسمىي بېسىلىپ چىقتى.

ھاپىز شېئىرلىرى XIX ئەسىردە ئاتاقلىق نېمىس مەرىپەتچىسى، مۇتەپەككۇر شائىرى ۋولفگان گيوتې (1749 — 1832) تەرىپىدىن يۇقىرى باھالاندى. گيوتې ۋە پۇشكىن، جالالىددىن رۇمى ۋە ھاپىز شىرازى شېئىرلىرىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغانىدى. ئېنگېلس

1) «دىۋان ھاپىز تۈركىي» ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشاپ ئىجاد قىلغان تۈركىي خەلقلەر شائىرى ھاپىز خارەزمى (؟ — 1435) نىڭ ئەسىرى. ئۇ ئۆز ئەسىردە ھاپىز شىرازىنى ئۈلگە قىلغانلىقىنى تىلغا ئالغان.

پارسچىنى ئۆگەنگەندە ھاپىز شىرازىنىڭ ئەسلى شېئىرلىرىنى ئوقۇپ ئىنتايىن زوقلانغان.
ھاپىز شىرازى شېئىرلىرى ئۇيغۇر ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئەدەبىياتىغا كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇنىڭ:

«ئەگەر ئان تۈركىي شىرازى بەدەست ئارەد دىلى مارا،
بەخالى ھىندۇۋەش بەخشەم سەمەرقەندۇ بۇخارارا».

تەرجىمىسى:

ئەگەر كۆڭلۈمنى شاد ئەتسە ئۇشول شىرازى جانانى،
ئۇنىڭ خالىغا بەرگەيمەن سەمەرقەند ھەم بۇخارانى.

دېگەن غەزىلى ھازىرغىچە ناخشا ـ كۈيدە كۈيلەنمەكتە.
ھاپىز شىرازى شېئىرلىرى ئازادلىقتىن ئىلگىرىكى ئۇيغۇر مەدرىسلىرىدە ئەدەبىيات ۋە پارس تىلى ئوقۇشلۇقى قاتارىدا ئوقۇلغان. بۇنىڭغا سەۋەب بولغان نەرسىمۇ، ئۇنىڭ ئەسلى شېئىرلىرىدىكى شېئىرىي گۈزەللىك ئىدى.
پۈتكۈل ئىنسانىيەت ئۆزىنى كۈيلىگەن بۇ ئاجايىپ تالانت ئىگىسىنىڭ ھۆرمىتىنى ئەسىرلەردىن ئەسىرلەرگە ئېلىپ بارغۇسى.

تەسەۋۋۇف ھەققىدە

ۋ. زاھىدوۋ

تەھرىر ئىلاۋىسى:

ئەدەبىي مىراسلىرىمىزنى، جۈملىدىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى تەسەۋۋۇفنى پەلسەپە نۇقتىسىدىن تەتقىق قىلىش زۆرۈر. بۇ ھەقتە پەلسەپە ئەھلىنىڭ تىرىشچانلىقىغا مۇھتاجمىز.

سوۋېت ئۆزبېك ئالىمى ۋ. زاھىدوۋنىڭ بۇ ماقالىسى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغىمۇ مۇناسىۋەتلىك بولغان تەسەۋۋۇف ھەققىدە خېلى ئەھمىيەتلىك مەلۇمات بېرىدۇ. كىتابخانلىرىمىزنىڭ بەھرىمەن بولۇشى، جۈملىدىن ياش پەلسەپە ئەھلىنىڭ مۇھاكىمە قىلىپ كۆرۈشى ئۈچۈن بۇ ماقالىنى ژۇرنىلىمىزغا باستۇق.

شەرقتىكى تەسەۋۋۇف ئۆز باشلىنىشىنى ئۇزاق تارىختىن ئالغان ۋە بىر نەچچە ئەسىر مابەينىدە ئەدەبىياتتا ناھايىتى چوڭ ئورۇن ئىگىلىگەن پەلسەپىي مەسىلىدۇر. گەرچە ئىسلام دىنىنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىدىن بۇرۇنمۇ ئۇنىڭ ئايرىم، سىستېمىلاشتۇرۇلمىغان كۆرۈنۈشلىرى بار بولسىمۇ، لېكىن ئاساسەن، ئىسلام دىنى ۋۇجۇدقا كەلگەندىن كېيىن، فېئودال - كلېرىكال ئەكسىيەتچىلىكنىڭ، زۇلۇمنىڭ كەسكىنلىشىشى ۋە بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئادالەتسىزلىكنىڭ، نامراتلىقنىڭ ۋە ئۇلارغا قارشى قوزغالغان نارازىلىقلارنىڭ ئۆرلەپ كېتىشى ئارقىسىدىمۇ راۋاجلانغان، سىستېمىلاشقان، بىر قانچە تارماقلارغا ئىگە بولغان پەلسەپىي ئېقىمغا ئايلانغان، (ئىزچىل) سوتسىزم VII — XI ئەسىرلەردىلا تېزلىك بىلەن راۋاجلانغان، تارقالغان، مەشھۇر مۇتەسەۋۋۇفلار مەيدانغا كەلگەن. رابىئە، ئىبنى ئەل - ئەرەبى، ئىبراھىم ئىبنى ئەدھەم، فەرىدىددىن ئەتتار، ھەسەن ئەل - بەسرى، ھەسەن ئەل - بەستامىي، ئەبۇ بەكرى ئەش - شىبلى، ئەبۇ مەنسۇر ئەل - ھۈسەيىن ئەل - ھەللاج ۋە باشقىلار تەسەۋۋۇفنىڭ يېتەكچىلىرىدۇر.

شەرقتە تەسەۋۋۇفنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە راۋاجلىنىشىدا بۇددىزىممۇ خېلى قاتناشقان. شەرقتە ناھايىتى مەشھۇر بولغان پلاتون (ئەفلاتون)، پىلاتىن، نىئوپلاتونچىلىق (ئىشىتىراكىيۇنچىلىق) گىنوستىتسىزىم، ئارستوتىل (ئەرەستو) نىڭ ئىدېئالىستىك، مىستىك تەرەپلىرىمۇ خېلى چوڭ رول ئوينىغان، تەسىر كۆرسەتكەن. بولۇپمۇ پلاتوننىڭ، نىئوپلاتونچىلارنىڭ مىستىك مۇنىزىملىرى، خۇدا قانداقتۇ ماكانسىز ۋە زامانسىز، ئابستراكت مۇتلەقىي بارلىقتۇر. نەرسىلەر بولسا ئۇنىڭ ئىماناتسىيىسى (چاقنىشى) دۇر. ئاشۇ خۇدانىڭ

ۋاقىتلىق سايىسىدۇر، ئاشكارىلىنىشىدۇر. خۇدا ئالدىدا ئۇلار ھېچنەرسە ئەمەس. ئىنسانىڭ ۋەزىپىسى — ئىنتۇئىتسىيە (ئىچكى ھېس)، ئىبكىستاز (ھاياجانلىنىش)، مەۋھۇمــى ئويــلاش يولى بىلەن جانلىق ھاياتتىن يۈز ئۆرۈپ، شۇ خۇدانى بىلىشتۇر، دېگەن تەلىماتلىرى، ئارستوتىلنىڭ بولۇپمۇ شەكىل ۋە ئەقىل ھەققىدىكى، ئېنتېلېخىيە 1) توغرىسىدىكى تەلىماتلىرى تەسەۋۋۇفنىڭ تۇغۇلۇپ راۋاجلىنىشىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەندى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تەسادىپىي ئەمەسكى، بىر مۇتەسەۋۋۇفلارنىڭ دۇنيا قاراشلىرىدا پلاتون ۋە پلاتىننىڭ تەلىماتلىرىنى، نېئوپلاتونچىلىق ۋە مىستىك ئارستوتىلچىلىك مۇمىنتلارنى ئۇچرىتىمىز. ھۇسەيىن ئىبىن ئىسھاق (IX - ئەسىر)، ئەبۇ بەشىر (IX - ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە X - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا)، يەھيا ئىبىن ئادىل ۋە باشقا شۇنىڭغا ئوخشاشلار ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىشتى، ئۇلاردىكى ئىدىيەلەرنى ئاممىۋىلاشتۇرۇشتى، يېيىشتى. پلاتون ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاشلارنىڭ تەلىماتلىرىنى ئاممىۋىلاشتۇرغان، شەرھىلىگەن مەشھۇر تارفىرى (تەخمىنەن مىلادىنىڭ 230 — 304 - يىللىرىدا ياشىغان) ئەسەرلىرى، نېئوپلاتونچىلىق مەكتىپىنىڭ ئاساسچىسى پلاتوننىڭ مۇئەللىمى ھېسابلانغان ئاممانىي ساككاس (تەخمىنەن مىلادىنىڭ 242 - يىلى ۋاپات بولغان) نىڭ تەلىماتلىرىدىن خەۋەر بەرگۈچى ئەسەرلەر، گەرچە ئىزچىل نېئوپلاتونچى بولمىسىمۇ، لېكىن پلاتون بىلەن ئارستوتىل پەلسەپىسىنىڭ بىرلىكىنى، ئۇمۇمىيلىقىنى دەۋا قىلىپ، شۇنى ئىسپاتلاشقا تىرىشقان ئېكلېكتىك تېمىستى (مىلادى IV - ئەسىرنىڭ 2 - يېرىمىدا) ئەسەرلىرى، پەۋقۇلتەبىيگە (خۇداغا) ئىۈزلۈكسىز كۆتىرىلىش، خۇدا بىلەن بىرلىشىش زۆرۈرىيىتىنى تەشۋىق قىلغان، نېئوپلاتونچىلىقنى ناھايىتى راۋاجلاندۇرغان، پلاتوننىڭ ئەسەرلىرىنى شەرھىلىگۈچىلەر ئارىسىدا ناھايىتى چوڭ فىگورا بولغان پروكلىنىڭ (مىلادى 410 — 485 - يىللار) ۋە باشقا شۇنىڭغا ئوخشاشلارنىڭ ئەسەرلىرى تەرجىمە قىلىنغان.

سۆز ئارا شۇنى ئېيتىپ ئۆتەيلى، سوپىزمغا ئومۇمىيلىق كۆز بىلەن قاراش، ئۇنىڭ ھەممىسىنى بىر ئۆلچەم بىلەن ئۆلچەش، ھەممىسىنى بىر خىل رەڭدە، دېيىش توغرا ئەمەس. ئۇ ئۆزىگە كونكرېت ۋە تارىخىي مۇناسىۋەتتە بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. كېيىنكى ۋاقىتلارغىچە ناھايىتى كۆپ تەتقىقاتچىلار مانا شۇنداق ناتوغرا مۇناسىۋەتتە بولۇپ، ئومۇمەن سوپىزمنى پۈتۈنلەي ئەكسىيەتچىل دۇنيا قاراش سۈپىتىدە تەلقىن قىلىشتىكى، بۇ ئەسلى ھەقىقەتتە توغرا كەلمەيدۇ. شۇنداق پىكىردە بولغانلار بىلمىدىكى، ئىزچىل سوپىزم دىنىي ۋە فېئودال - كلېرىكال ئەكسىيەتچىلىكىگە قارشى ھالدا راۋاجلاندى. شۇ ئەكسىيەتچىلىك ھاكىم بولغان جايلاردىكى يارىماس، بوغۇق ئىجتىمائىي ۋەقەلىككە نارازىلىق سۈپىتىدە راۋاجلاندى. بۇنداق مۇتەسەۋۋۇفلار ئىسلام دىنىنىڭ نۇرغۇنلىغان ئاساسىي ئەقىدىلىرىگە، تەلىماتلىرىغا (جەننەت، جەھەننەم، قۇرئان، پەيغەمبەر ۋە باشقىلارغا) مەسخىرە بىلەن قاراشتى، تەپتىش قىلىشتى. بۇ ئۆز ۋاقتىدا مەلۇم مەنىدە ۋە ئوبيېكتىپ

① ئېنتېلېخىيە — ئارستوتىل پەلسەپەسىدىكى بىر خىل ئاتالغۇ بولۇپ، ئۇ ماددىدىن غەيرى بولغان بىرخىل سىرلىق «جانلىق كۈچ» نى كۆرسىتىدۇ.

هالدا ئىجابىي رول ئوينىدى. گەرچە بۇ ھەرىكەت مىستىك فورمىدا بولغان بولسىمۇ، شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ تەسادىپى ئەمەسكى، ئىسلام پىشۋالىرى مۇتەسەۋۋۇفلارنىڭ بەزىلىرىنى (ھەللاج. بايەزىد، تەيپۇر ئەل - بەستامىي ۋە باشقىلارنى) ئۆلتۈرۈشتى، گۇمانىستىك ھۆرۈفى ئىمادىدىن نەسىمىنىڭ تېرىسىنى شىلىشتى. ئۇ ئاشۇ رەزىللەرنىڭ قولىدا تۆۋەندىكى سۆزلىرى بىلەن جان بەردى:

ئەگەر زاھىدىن بارماغىن كەلسەڭ دۆنۈپ ھەقدەن قاچار،
گۆر بۇ مىسكىن ئاشىقى، سەرپا سويارلەر ئاغلاماز.

ئۇنىڭ ھەققىدە تۈركمەن شائىرى مەختۇمقۇلى يازغانىدى:

نەسىمنى دابانىدەن سويدىلەر،
سامان تىقۇب دەرۋازەگە قويدىلەر.

شۇنداق قىلىپ، تەسەۋۋۇفقا بىر تەرەپلىمە قارىغۇچىلار ئېنگېلسىنىڭ فېئوداليزمغا قارشى كۆرەش قانداق شەكىلدە بولالىشى مۇمكىنلىكى ۋە بولغانلىقى ھەققىدىكى كۆرسەتمىلىرىنى چۈشەنمىگەنلەر.

سوپىزم بىر قانچە يۆنىلىشلەرگە، تارماقلارغا بۆلىنىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ بۇ دۇنياغا، تەبىئەتكە، ئۇنىڭدىن ھاياتقا، ھاكىم فېئودال ئىدېئولوگىيىسى — ئىسلام دىنىغا بولغان مۇناسىۋەتلىرىنىڭ خاراكتېرىغا قاراپ ئۇلارنى ئاساسەن ئۇچ ئېقىمغا بۆلۈش مۇمكىن.

بىرىنچىسى، مەنسۇر ھەللاج، فەرىدىددىن ئەتتار، جالالىددىن رۇمىي ۋە باشقا شۇنىڭغا ئوخشاشلار مەنسۇپ بولغان ئېقىم. مۇئەييەنلىك ئۇچۇن بۇلارغا ئېكستانچى (ھاياجانچى) سوپىلار دەپ نام بەرسە بولىدۇ. ئۇلارنىڭ خېلى بىر قىسمىدا مەسلەن، رۇمىيدا گۈزەل گۇمانىستىك ئاھاڭلارمۇ بار.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلارنىڭ دۇنيا قارشى ناھايىتى زىددىيەتلىك بولغان.

ئۇلارچە ئىسلام دىنى دۇنيانى، بارلىقنى ئىككىگە — خۇدا ۋە تەبىئەتكە بۆلۈپ خاتا قىلغان. دۇنيانى، ھاياتنى ئىككىگە (بۇ دۇنيا ۋە ئۇ دۇنياغا) ئاجرىتىۋېتىشمۇ ھەقىقەتكە زىت. بۇنداق سوپىلارنىڭ قارىشىچە، بىرلا باغلىق، ۋاھىد باشلانغۇچ، يېگانە ھەقىقەت، بىرلا ماھىيەت باركى، ئۇ بولسىمۇ خۇدادۇر. ئۇ مۇتلەقتۇر، ئۇ ماكانسىز ۋە زامانسىزدۇر. ئۇ ھەممىنى، پۈتۈن بارلىقنى، ئومۇم كائىناتنى قورشاپ تۇرىدۇ، ئۇ ھەر يەردە. ئۇنىڭدىن باشقا ماھىيەت، ئۇنىڭغا زىت نەرسە، ئۇنىڭدىن باشقىچە (سوبىستانسىيە ئېتىبارى بىلەن) مەۋجۇدات يوقتۇر ۋە بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. پۈتۈن مەۋجۇدات، كونكرېت نەرسىلەر، تەبىئەت ئاشۇ ۋاھىد (بىرلا) ماھىيەتنىڭ ئىپادىسى، ئۇنىڭ شۇ كونكرېت نەرسىلەر تەبىئەت شەكلىدە گەۋدىلىنىشى، ئۇ شۇلارنىڭ ماھىيىتىنى، ئاساسىنى تەشكىل قىلىدۇ.

بۇ نەرسىلەر، تەبىئەت خۇدادىن تەسادىپەن، ۋاقىتلىق ئۈزۈلۈپ، ئاجرىلىپ چىققاندۇر ۋە يەنە ئاشۇ ئۆز مەنبەلىرىگە، ئاشۇ ئاساسىي ماھىيەتكە قايتىدۇ، ئايلىنىدۇ. سوپىلارنىڭ ئاللېگورىيىلىك تەبىرىچە، خۇدا بىپايان دېڭىزدۇر. نەرسىلەر بولسا ئاشۇ دېڭىزدىن ۋاقىتلىق ئۇچۇپ، ئاجرىلىپ چىققان تامچىلار، كۆپۈكلەردىنلا ئىبارەتكى، ئۇلار يەنە شۇ

دېڭىزغا ـ مەنبەگە قايتىشلىرى، ۋاسىل بولۇشلىرى زۆرۈر، ئەسلىگە قايتىشلىرى كېرەك. شۇنىڭدەك، يەنە ۋەھدەتنى (بىرلىكنى) تەشكىل قىلىپ ۋەھدەتى ۋۇجۇد (ۋۇجۇد بىرلىكى) بولىدۇ، ۋاقىتلىق ئايرىملىقنى يوقىتىدۇ. ئىنسانمۇ شۇنداق مەۋجۇداتلارنىڭ بىرسىدۇر.

ئاساسىي ماھىيەت، يەنى خۇدا قارشىسىدا نەرسىلەر، بۇ دۇنيا، تەبىئەت قانداق قىممەتكە ئىگە، قانداق ئورۇن تۇتىدۇ، قانداق مەرتىۋىگە ئىگە ـــ ھەممە گەپ مانا شۇنىڭدا! ئالدى بىلەن، يۇقىرىدىمۇ ئېيتىلدى، خۇدا مەزكۇر سوپىلارنىڭ قارىشىچە، مۇتلەق. ئۇنىڭ ئەۋۋىلىمۇ يوق، ئاخىرىمۇ يوق. ئۇ دائىمدۇر، كەم ـ كۈتىسىز، ھەممە جەھەتتىن كامىل، ئومۇمەن بولۇشى مۇمكىن بولغان ئەڭ ئالىي، دائىمىي گۈزەللىك ئۇنىڭدا، شاتلىق، ئەبەدىي بەخت ئۇنىڭ ۋەسلىدە ـ فانى (يوق) بولۇشىدا. يەردىكى نەرسىلەر، تەبىئەت ئۇنىڭ قارشىسىدا قىممەتسىز، كامىل ئەمەس، ھېچقانداق ھەقىقىي لەززەتكە ئىگە ئەمەس. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ساختا، ۋاقىتلىق گۈزەللىكلىرىگە ئىنساننى جەلىپ قىلىپ، ئەبەدىي پالاكەتكە ئېلىپ بارىدىغان مەككاردۇر. دېڭىزدىن ئېتىلىپ، چاچراپ چىققان تامچە، كۆپۈكچىلەر دېڭىزلىك خاسىيەتكە ئىگە بولمىغىنىدەك ۋە دېڭىز قارشىسىدا ھېچنەرسە ئەمەستەك، تەبىئەتتىكى ھەربىر نەرسىمۇ خۇدا قارشىسىدا شۇنداقتۇر. بىر سۆز بىلەن ئېيتقاندا، نەرسىلەر ئالىمى، قارشىمىزدىكى تەبىئەت غۇربەتخانىدۇر. جالالىدىن رۇمىي ئۆزىنىڭ سوپىزمنىڭ قامۇسى ھېسابلانغان «مەسنەۋى»سىدە خۇداغا خىتابەن شۇنداق دەيدۇ:

«سەن قادىرى مۇتلەقسەن، سەن ـــ ھەممە سەن، سەن بىزگە فانا (يوقىلىش)نى كۆرسىتىسەن. بىز، بىزنىڭ بارلىقىمىز بولسا ھېچنېمە، ھېچنەرسە». بۇيۇملار خۇدا قارشىسىدا پەقەت «ناملاردۇر».

ئىنسانمۇ شۇنداق. ئۇ ئابستراكت پىكىر (خۇدا) ئالدىدا ھېچقانداق قىممەت ۋە مەرتىۋىگە ئىگە ئەمەس. ئۇ تەسادىپەن ئۆز مەنبەئىدىن ئاجىرىلىپ سەرسانلىقتا، غۇربەتخانە كىشەنلىرى بىلەن كىشەنلەنگەن بارلىقتۇر. ئىنسان جەسىدىنىڭ ئۆزىمۇ شۇنداق ئەلەم، قۇللۇق قەپىزىكى، ئۇنىڭغا جان بەختسىزلىكتىن تەسادىپەن قامالغاندۇر. تىرىك بولۇشنىڭ ئۆزى جان ئۈچۈن پالاكەتتۇر.

جاننى شۇ قەپەزدىن (تەبىئەتتىن، جەسەتتىن) ئازاد قىلىش لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك، ئىنساننىڭ ۋەزىپىسى نېمىدىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك؟

ئىنسان ئۆزىنى ئاشۇ يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان ۋاھىد ماھىيەتكە ئىگە بولغان ۋاقىتلىق دەپ بىلىشى كېرەك. ئۇ ئۆزىنى، تەبىئەتنى ئاساسىي ماھىيەتكە ـــ ھەقىقەتكە ـ خۇداغا نىسبەتەن ئەھمىيەتسىز نەرسە دەپ ھېسابلىشى زۆرۈر. بۇ تەبىئەت، بۇنىڭدىكى ھايات ئۇنىڭغا چىن ئەبەدىي بەخت ـ سائادەت بېرەلمەسلىكىنى، غۇربەتخانە، مەككار ئىكەنلىكىنى بىلىشى لازىم. ئۇ بىلىشى كېرەككى، ئەسلى، ھەقىقىي، ئەبەدىي لەززەتلەر، خاتىرجەملىك، بەخت ـ سائادەت، ئابستراكت، ماكانسىز ۋە زامانسىز، چەكسىز گۈزەل ۋە كامىل خۇدادا، ئۇنىڭ ۋەسلىدە. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ خۇداغا ۋاسىل بولۇشقا، ئۇنىڭ بىلەن ۋەھدەت تەشكىل قىلىشقا، شۇنداق قىلىپ ئۆزلىكىنى، ئۆزىنىڭ مەنىسىز ئۆزلىكىنى، شەخسىيىتىنى يوقىتىشقا ئىنتىلىشى كېرەك ۋە شۇنى ئۆزىنىڭ ئاساسىي مەقسىدى دەپ بىلىشى شەرت. ئۇ بۇ

دۇنيا لەززەتلىرىدىن، گۈزەللىكلىرىدىن ۋاز كېچىشى، گۈزەل، خالىلىق بىلەن مەشغۇل بولۇشى كېرەك. خىلۋەتكە كىرىپ ئادەملەردىن، تەبىئەتتىن يىراقلىشىپ، تەبىئەتتىن خەۋەر بېرىدىغان ئاشكارە سەزگۈ ئەزالىرىدىن، ئەقىلدىن ۋاز كېچىپ، ئىنتۇئىتسىيە (ئىچكى ھېس) بىلەن، ئىچكى ھېس ئەزالىرى بىلەن خۇدانى ئىدراك ئېتىشكە ھەرىكەت قىلىشى كېرەك. ئۇ ئۆزىنى ھەرقانداق ئازاب - ئوقۇبەتلەرنىڭ ئوبيېكتىگە ئايلاندۇرۇشى شەرت. مادامىكى، بۇ دۇنيانىڭ، تەبىئەتنىڭ ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولماسلىقى، ئۇنىڭغا كۆڭۈل باغلىماسلىقى لازىم ئىكەن. ئۇنداقتا تەبىئىكى، ھەقىقىي ئىلىملەر ئۇلار (شو سوپىلار) ۋە ئۇلارنىڭ يولىغا كىرمەكچى بولغانلار خۇدا ۋەسلىگە ۋاسىل بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ۋەھدەت تەشكىل قىلىش مەقسىدىدە بولغانلار قارشىسىدا كېرەكسىز ۋە زەرەرلىك مەشغۇلاتتۇر.

سوپىلارنىڭ قارىشىچە، خۇدا ۋەسلىگە ۋاسىل بولۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭ بىلەن ۋەھدەت تەشكىل ئېتىش ئۈچۈن تۆرت (بەزىلىرىدە بۇنىڭدىن كۆپ، بەزىلىرىدە ئاز) باسقۇچتىن ئۆتۈش كېرەك.

1. شەرىئەت: — دىنىي مۇراسىملارنى ۋە شەرىئەت ئەقىدىلىرىنى، تەقۋالارنى بېجىرىش، خۇداغا ئىبادەت قىلىش.

2. تەرىقەت: — شەيخ پاكى دەرۋىشكە شاگىرت بولۇپ يەر يۈزىدىكى لەززەتلەردىن ۋاز كېچىش، نەپسىنى تېيىش، خۇشاللىق بىلەن خۇدا توغرىسىدا ئويلاش، خىلۋەتتە ياشاش، مەنىۋىي مۇھەببەتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، پەقەت خۇدا توغرىسىدىلا خىيال سۈرۈش، ئويلاش، ئەسلەش.

3. مەرىپەت: — ھەممە نەرسىنىڭ، پۈتۈن بارلىقنىڭ ئاساسى خۇدا ئىكەنلىكىنى، نەرسىلەرنىڭ ئۇنىڭ قارىشىدا ھېچقانداق قىممىتكە ئىگە ئەمەسلىكىنى، ئۆزىنىڭ ماھىيىتى خۇدا ماھىيىتى بىلەن بىر ئىكەنلىكىنى بىلىش ۋە ئېنىقلاش. بۇنىڭدا ئادەم ئۈچۈن بارچە دىنلار، دۇنيانىڭ بارچە ھادىسىلىرى بىر خىل، پەرقسىز، مەنىسىز، كېرەكسىز بولۇپ كۆرۈنىدىغان بولىدۇ. ئۇلارغا ئادەم بىپەرۋا قارايدىغان بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئارىف (تونىغان) بولىدۇ.

4. فەنا: — بۇنىڭدا ئۇ ئۆزىنى خۇدانىڭ دەرگاھىغا ئېرىشكەن، ۋەسلىگە ۋاسىل بولغان دەپ بىلىدۇ، خۇدا بىلەن بىر، ئۇنىڭ بىلەن ۋەھدەت (بىرلىك) تەشكىل قىلىدۇ. خۇددا تەجەسسۇم ئېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ فانىي نامىنى ئېلىشقا ھەقلىق بولىدۇ ۋە ئەنەل - ھەق (مەن ھەق) دېيەلەيدۇ.

يۇقىرىدا ئېيتىلغانلارنى دەلىللەش ئۈچۈن سوپىلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن بەزى نەقىللەرنى كەلتۈرەيلى.

جالالىددىن رۇمىي ئېيتىدۇ:

«نەزەر - دىققىتىڭنى ھەقىقەت (خۇدا) تەرەپكە قاراتقىن».

«كۆزلىرىڭنى تىكىپ قويغىن؛ قوي، قەلبىڭ كۆز ئورنىنى ئىگەللىسۇن. سەن بۇ كۆزلىرىڭ (قەلبىڭ) بىلەن دۇنيانى تامامەن باشقىچە كۆرىسەن».

«ئىچكى قۇلاقنىڭ ئاڭلىشى ئۈچۈن توسقۇنلۇق قىلىۋاتقان توسالغۇ — تاشقى قۇلاقلاردۇر. بۇ تاشقى قۇلاقلار بىكىتىلمىگىچە ئىچكى قۇلاقلار زادى ئاڭلىمايدۇ».

خۇدا ۋەسلىگە يېتىش ئۈچۈن ھەر قانداق ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە (رىيازەتكە) ئۆزىنى دۇچ قىلىش، ئازابلاردىن كۆز ياشلىرىنى تۆكۈش زۆرۈركى، شۇندىلا ئەبەدىي بەختكە (ۋەھدەتكە) يېتىش مۇمكىن دەپ، يەنە ئاشۇ جالالىددىن يازىدۇ:

«تاشقىن بار جايدا مايسىلار ئۈنىدۇ. شۇنىڭدەك، كۆز يېشى تۆكۈلگەن جايدا ھەم بەخت ھەم شەپقەت بولىدۇ».

«قايغۇ بىلەن يىغلىغان كۆزلەردىن ئاققان ياش كىشىنىڭ دىلىدا گۈلباغ يارىتىدۇ».

ئۇ يەنە يەردىن، تەبىئەتتىن بەخت ئىزدەش — بىھۇدە ئىشتۇر، دەپ يازىدۇ:

«پەررەندە (ئۇچار قۇشلار) ئاسماندا ئۇچىدۇ، ئۇنىڭ سايىسى يەرگە چۈشىدۇ. ئەخمەت ئوۋچى شۇ سايىنى راست پەررەندە دەپ ھېسابلاپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرەيدۇ، ئاخىرى چارچاپ بار ـ يوقىدىن ئايرىلىدۇ. ئۇ بۇنىڭ ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان پەرەندىنىڭ سايىسى ئىكەنلىكىنى، شۇ سايىنىڭ ئەسلى (ئاساسى) قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ». ئۇ يەنە باشقا يەردە شۇنداق دەيدۇ:

«قەلب، سەن ئەگەر گۈزەللىنى ئىزدىسەڭ، ئۇنداقتا ئۆز ـ ئۆزۈڭدىن مەرتلەرچە كەچ، ئۆزۈڭنى يوقات، ئۆزۈڭدىن ۋاز كەچ، شۇنداق قىلىپ، خۇدا بولىسەن، مۇخالىپسىز قۇل بولىسەن».

سوپى سەيىد ئەمىر كۇلالى ئېيتقانىدى:

ئەۋلىيالار ئەۋلىيالىقنى (سوپىلار تىپىدىكى) تۆرت نەرسە بىلەن ئىگەللەيدۇ: «ئاچلىق، ئىزتىراپ، جىم تۇرۇش ۋە يالغۇزلۇق» (خىلۋەت).

بەزى سوپىلار ھەتتا شۇ دەرىجىگە يېتىپ بارغانكى، قەھرىتان قىشتا يېلىڭ ياز كېيىمىنى كېيىشتى. ئۆز بەدەنلىرىنى ھېقلار سانجىپ ئازابلاشتى. بايەزىد تەيفۇر ئەل ـ بەستامىي بىسمىللا دېيىشتىن ـ خۇدانىڭ نامىنى تىلغا ئېلىشتىن بۇرۇن ئاغزىنى چايقايتتى. ئەرىي سەقاتىي «ئۆزىنىڭ نەپسىنى تىيگەن كىشى ئەڭ كۈچلۈك كىشىدۇر، نەپسىگە تەسلىم بولغان كىشى ئەڭ ئاجىز كىشىدۇر» دەپ 70 يىل ئىچىدە ئورنىدا ياتمىدى، بېشىنى ياستۇققا قويمىدى؛ ئەبۇ بەكر ئەش ـ شىبلى بۇ دۇنيادىن، تەبىئەتتىن پۈتۈنلەي ۋاز كېچىپ، پەقەت خۇدا يولىدىلا شۇغۇللىنىش، خۇدا بىلەنلا بولۇش، خۇداغىلا ئىخلاس قويۇش، ئۇنى ئىنتۇئىتسىيە يولى بىلەن بىلىش ئۈچۈن بۇ يورۇق دۇنيانى زادى كۆرمەي دەپ، ئۆز كۆزلىرىگە تۇز سېپىپ، ئۆزىنى ئۆزى كور قىلغانىدى. سوپىلار فانىي، ۋاسىل بولىمەن، جاننى بەدەن قەپىزىدىن، مەنىسىزلىكتىن، سەرسانلىقتىن، ئازاپتىن، ھىجران ئەلەمدىن ئازاد قىلىمەن دەپ، بۇ دۇنيادىن، جەمئىيەتتىن ئۆزلىرىنى خىلۋەتكە ئېلىپ، شۇ قەدەر پاجىئەلىك ھايات كۆچۈرگەن ئىدىكى؛ ياشاشلىرى شۇنچىلىك ئېچىنىشلىق ئىدىكى؛ ئۇلارنىڭ قىياپەتلىرى شۇنداق ئىدىكى، بەزىلىرىنى كۆرگەن ئاددى كۆز دەھشەتكە چۈشمەي قالمايتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى خۇداغا شۇنچىلىك مەھلىيا ئىدىكى، ھەممىنى ئەسلىرىدىن چىقىرىشقانىدى.

ئۇلۇغ گۇمانىست جامىينىڭ «باھارىستان»دا شۇنداق ئېپىزوتقا دۇچ كېلىمىز: ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ماكىدونىيىلىك ئىسكەندەر ئۆزىنىڭ قولىغا كىرگۈزگەن جايلىرىنىڭ بىرسىدە بىر قەلئەنى بوزماقچى بولۇپ قالىدۇ، بىراق ئۇنىڭغا خەۋەر بېرىشىچە، بۇ قەلئەدە بىر دەرۋىش، زاھىد ياشايدىكەن. شۇندىن كېيىن سەركەردە بۇ دەرۋىشنى ئۆزىنىڭ ھوزۇرىغا كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ.

بۇ تەلەپ بىجىرىلىپ، دەرۋىش ئىسكەندەرنىڭ ھوزۇرىغا كەلتۈرۈلىدۇ. سەركەردە دەرۋىشنىڭ قىياپىتىنى، كىيىملىرىنى كۆرۈپ دەھشەتكە چۈشىدۇ: «ۋە ‹ئاھ› قانداق دەھشەتلىك كۆرۈنۈش، ئۇ ئادەملەرنى ھەيرانلىققا ۋە قورقۇنچقا سالىدۇ...» دەيدۇ. دەرۋىش بولسا، ئىسكەندەرنىڭ بۇ سۆزلىرىگە ئىستېھزا بىلەن شۇنداق جاۋاب بېرىدۇ:

— بۇ جۇلجۇل ۋە جۇنۇنىي تاشقى كۆرۈنۈشىمگە قاراپ ماڭا باھا بەرمە، گەپ غىلاپتا ئەمەس، بەلكى پىچاقتا...

فانى بولۇش (يوق بولۇش)، تەۋەھھۇد (بىرلىك) ئاشۇ سوپىلارنىڭ قارىشىچە، خۇدا بولۇش دېمەكتۇر. ۋاسىل بولغان، «ئەنەل-ھەق» لىققە ئېرىشكەن، ئابىستىراكت دۇنياۋىي ماھىيەت بىلەن بىرلەشكەن ئادەم ھەر قانداق ئازابلاردىن، تەلەپلەردىن ئازاد بولىدۇ. ئۇ — ھەممە بولىدۇ؛ «مەن» — «ھەممە» گە ئايلىنىدۇ؛ ئۇ ھەم ھەدسىز گۈزەل ھەم چەكسىز ئەبەدى بەختلىك بولىدۇ، ھاياتىي ھوقۇقىي چەكلىنىشلەردىن ئازاد بولىدۇ، يەنى سوپىلار چۈشەنچىسىدىكى خۇدا قانداق سۈپەتكە ئىگە بولسا، شۇنداق سۈپەتلەرگە ئىگە بولىدۇ، ھەقىقەت بولىدۇ.

شۇنىڭغا ئېرىشكەنلىكىنى تەسۋىرلەپ جالالىددىن رۇمىي بۇنداق دەيدۇ:

سەماۋىي تەخت ئۈستىدە يەر تۈزاگىدىن ئاسمان نەرسىلىرىگىچە،
ھىجراندا ۋە كۆرىشىش شاتلىقىدا سېنىڭ بارلىق كۆرگەنلىرىڭ — ھەممىسى مەن.
ئىنجىل... قۇرئان — ھەممىسى مەن.
كەئبە ۋە خوداغا قۇربانلىق تەييارلاپ تەلپۈنگۈچىلەرنىڭ جايى — ھەممىسى مەن.
ئوت، سۇ، ھاۋا، يەرنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن،
ئوت، سۇ، ھاۋا، يەر ھەممىسى مەن.
پەرىشتەلەر ۋە جىنلار، روھ ۋە دىۋىلەر —. ھەممىسى مەن.
مېنىڭ بەلگەم — نىشانسىز، مېنىڭ جايىم — ماكانسىز.
مەندە نە بەدەن، نە جان بولسۇن، چۈنكى ئۆزۈم جانلارنىڭ جېنى؛ ئۆزۈمدىن ئىككىلىكنى ھەيدىدىم ۋە كۆردۈمكى، ئىككى دۇنيا بىردۇر.
مەن شاھنىڭ قۇلى ۋە مەن دۇنيانىڭ شاھى، مەن بىرلىكمەن ۋە كۆپلىكمەن.
مەن ۋەھدەتكە (بىرلىككە) توپلانغانمەن، مەن چېچىلغان ئەمەسمەن.
مەن ھەم تاق، ھەم مېھمانلار بىلەن بىللە ئولتۇرىمەن.
مەن ھەم چۈشەنگۈچى، ھەم چۈشىنىۋاتقانمەن.
ھازىردا بولمىغان، ھەم ھازىردا يوشۇرۇن، ھەم تېپىلغان — مەن.

مانا بۇ تەسەۋۋۇفلارچە خۇدا بىلەن بىرلەشكەن، ئۆزىنىڭ شەخسى «مەن» لىكىنى

كوسمك (ساماۋىي) «مەن» دە يوقاتقان ئادەمنىڭ خاراكتېرستىكىسى.

جالالىددىن رومي تەسەۋۋۇفىغا، پەلسەپىسىگە گېگېل شۇنداق خاراكتېرىستىكا بەرگەندى:

«ئاجايىپ جالالىددىن رومىيدا جاننىڭ يىگانە زات بىلەن بىرلىكى مەخسۇس قەيد قىلىنغان، بۇ بىرلىك سۆيگۈ دەپ ئاتالغاندا شۇ نەرسە كېلىپ چىقىدۇكى، بۇ روھي بىرلىك دۇنيادىكى چەكلەنگەن ۋە ئەھمىيەتسىز بارلىقلاردىن (يەنى بارچە ماددي نەرسە ۋە ۋاقىئەلەردىن) ئاجرىلىپ يۇقىرىغا كۆتىرىلىش دېمەك بولىدۇ، روھي ۋە تەبىئىي ۋاقىلىقنىڭ قايتا شەكىللىنىشى دېمەك بولىدۇكى، — بۇنىڭدا تەبىئەتتىكى، ئىمپېرىك دۇنيادىكى، روھىي ئالەمدىكى بارچە تاشقى كېرۈنىشلىك مۇۋەققەت نەرسىلەرمۇ ئالاھىدە زوھۇر ئېتىلىدۇ، ھەم ۋەھدەتكە سىڭىپ كېتىدۇ» 1).

گېيوتې ئېھتىيات بىلەن ھەرىكەت قىلىپ ئېيتىدۇكى، جالالىددىن رۇمىي «ۋاقىلىقنىڭ مۇئەممالىق زېھنىدە ئۆزىنى ناقۇلاي - ئاساسسىز ھېس قىلىدۇ» ۋە «نامايەن، ئۆكۈللى — ۋەھدەت تىلىماتىغا مۇراجىئەت قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇكى، ئاقىبەتتە شۇ تۇپەيلى قانچىلىك يوقاتسا، شۇنچىلىك ئۇتۇدۇ، ناھايەت ھەم مەمنۇن ھەم شۇ دەرىجىدە مەمنۇن ئەمەس، ھېچ بولۇپ قالىۋېرىدۇ» 2).

گېگېلنىڭمۇ، گيوتېنىڭمۇ جالالىددىن رومىي دۇنيا قارىشىغا بەرگەن بۇ قىسقا باھاسى ناھايىتى خاراكتېرلىق بولۇپ، كۆپ نەرسىنى ئايان قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ سۆزلىرى يالغۇز جالالىددىنغىلا ئائىت بولۇپ قالماي، مەلۇم جەھەتلەردىن، ئۇنىڭغا ئوخشاشلارنىڭ ھەممىسىگىمۇ ئائىتتۇر.

شۇنداق قىلىپ، ئاشۇ سوپىلار ئۆزلىرى ياشاپ تۇرغان ئىجتىمائىي ۋاقىلىقتە ھەقىقىي بەخت تاپالمىغاندىن كېيىن مەزكۇر ۋاقىلىقكە شۇنداق مىستىكا ئارقىلىق ئۆز نارازىلىقلىرىنى ئىپادىلىگەنىدى. ئىسلام خۇداسىنى، دىنىنى، ئۇنىڭ ئۇ دۇنياسىنى، جەننىتى، جەھەننىمىنى، قۇرئان، ئىنجىل ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلارنى ئاخىر رەت قىلىشقا كېلىپ يېتىدۇ، پەيغەمبەرلەرگە بېرىلگەن سۇپەتلەرگە ئېتىراز كۆزى بىلەن قارايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تەسادىپىي ئەمەسكى، مەۋجۇد دىنلارغا، جۈملىدىن ئىسلام دىنىغا قارشى. ماھىيەت ئېتىبارى بىلەن تەسەۋۋۇفنىڭ ئۆزىگىمۇ قارشى مۇرەسسەسىز كۈرەش ئېلىپ بارغان جەڭگىۋار ماتېرىيالىست، ئاتېئىست، شەرقنىڭ نۇرانىي ئەقلى مىرزا فەتەلى ئاخۇندوۋ ئۆزىنىڭ، بولۇپمۇ «ھىند شاھزادىسى كەمالىددەۋلەنىڭ ئىران شاھزادىسى جەلالىد دەۋلەگە يازغان مەكتۇبلىرى ۋە ئۇنىڭغا ئاخىرقىنىڭ جاۋابلىرى»، «جەلالىددىن رومىي ھەققىدە» دېگەن ئەسەرلىرىدە ئۆزىنىڭ دىنغا، ئۇنىڭ دوئالىزمىغا قارشى كۆرىشىدە سوپىلارنىڭ مونىزىم ۋە باشقا شۇنىڭغا ئوخشاش پەلسەپىي مەسىلىلەر ھەققىدىكى پىكىرلىرىدىن مەلۇم مەندە پايدىلانىدى، ئۇلاردىن دەلىل سۈپىتىدە پايدىلاندى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئىقتىباسلار كەلتۈردى، ئۇلارغا ئىسلام دىنىغا زىتلىق ئۈچۈن زىننەت بېرىپ، رىغبەت كۆرسەتتى.

---

1) گېگېل. پەلسەپە پەنلىرى قامۇسى.

2) گيوتې. غەربىي - شەرقى دىۋان. شۇنى ئېيتىش كېرەككى، جالالىددىن رۇمىي دىيوككىرتىنىڭ تەرجىمىلىرى ئارقىلىق گېرمانىيىدە ياخشى تونۇلغانىدى.

بۇنداق ئېقىمغا مەنسۇپ بولغان سوپىلارنىڭ بەزىلىرى يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئۆزلىرىنىڭ بۇنداق تەلىماتلىرى ئۈچۈن ئىسلام روھانىيلىرى تەرىپىدىن قەتل ئېتىلگەنىدى. باشقىلىرى بولسا، سۈرگۈندە، تەھدىت ئاستىدا بولغانىدى. چۈنكى فېئودال ئەكسىيەتچىلىكنىڭ تايانچى — دىن نامايەندىلىرى شۇنى ياخشى چۈشەنگەنىدىكى، بۇ سوپىلارنىڭ تەلىماتلىرى دىننى تەپتىش قىلىشقا قارىتىلغان، دىننىڭ ۋە بۇنىڭدىن مەنپەئەتدار بولغانلارنىڭ ئەكسىيەتچىل پائالىيەتلىرىگە نىسبەتەن قارشىلىق. ھەقىقەتتىمۇ ئاساسەن شۇنداق بولغانىدى. لېكىن، بۇ سوپىلارنىڭ بۇ قارشىلىقلىرى پاسسىپ خاراكتېردا ئىدى، ئۇلاردا ئۆزلىرىنىڭ قارشى تۇرۇش ئوبيېكتىگە قارشى ئاكتىپ، ئەمەلىي كۆرىشىش، ئاممىنى شۇنداق كۆرەشكە چاقىرىش ھالىتى بولمىغانىدى. ئۇلار باشقا تەرەپتىن باشقا يول بىلەن ئوبيېكتىپ ھالدا ئەكسىيەتچىل رول ئوينىغانىدى. ئۇلار دەيدۇكى. بۇ دۇنيادا (جەمئىيەتتە) زۇلۇم، ئادالەتسىزلىك، نامراتلىق، غەم-ئەلەم شۇنداق قاتتىق ئورناشقانكى، بۇلارغا قارشى كۆرەش قىلىش كېرەكلىك نەتىجە بەرمەيدۇ ۋە ئۇلار (زۇلۇم ئادالەتسىزلىك ۋە باشقىلار) ھەريەرگە شۇنداق كەڭ غۇلاچ يايغانكى، بۇنىڭ نەتىجىسىدە بۇ دۇنيادا ئويناش-كۈلۈش ئۈچۈن ئىمكانىيەت قالمىغان، شاد ياشاشقا، ئەركىن نەپەسكە بەختكە ئورۇن قالمىغان. شۇندىن كېيىن بۇنداق سوپىلار بۇ دۇنيادا بەختنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، تەبىئەت ئەلەم ئۆيىدۇر دەپ، ھەقىقىي بەختنى، چىن خۇررەملىكنى، ئەسلى ھاياتنى تەبىئەتتىن ئەمەس، خۇدا ۋەسلىدە فانىيلىقتا كۆرۈشتى. تەركى دۇنياچىلىق، رىيازەت يولىغا كىرىشتى. بۇنداق پىكىرنى ھاكىم ئىسلام دىنى ئەكسىيەتچىلىكنىڭ، زۇلۇمىنىڭ، ئادالەتسىزلىكنىڭ، نامراتلىقنىڭ كەڭ غۇلاچ يايغان بىر دەۋردە ياشىغان مەشھۇر سوپى ھەسەن ئەل — بەسرى (مىلادىنىڭ 642— 728-يىللىرىدا ياشىغان) ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى سۆزلىرىدە ئىسلام دىنىغا قارىتا زەھەرخەندىلىك بىلەن ناھايىتى ياخشى ئىپادىلىگەن:

«دۇنيانىڭ بارچە سائادەتلىرىدىن ۋاز كەچكەن تەقدىرىدىلا دوزاق ساختىلىقلىرىدىن، ئازاپلىرىدىن قۇتۇلغىلى بولىدىكەن؛ مادامىكى، دۇنيادا كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان نەرسىلەر تولۇپ ياتقانىكەن، ئۇلاردىن ۋاز كېچىش بەك تەس؛ ئەمدى ... دۇنيادا ھېچقانداق ناز-نېمەت يوق ئىكەن، ئۇندىن ۋاز كېچىش، دېمەك جاننى خالاس قىلىش ناھايىتى ئاسان...

مانا بۇ سوپىزىمنىڭ ئوبيېكتىپ ھالدا ئوينىغان ئىرتىجالىق رولى.

ئەمدى سوپىزىمنىڭ ئىككىنچى ئېقىمىغا قىسقىچە خاراكتېرىستىكا بېرەيلى. بۇنىڭغا ئېكلېكتىك دەپ نام بەرسەك بولىدۇ.

بۇ ئېقىمغا مەنسۇپ بولغانلار يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتۈلگەن سوپىلارنىڭ پىكىرلىرىنىمۇ مەلۇم دەرىجىدە ۋە خېلىلا قوبۇل قىلغانلار، لېكىن ئۇلارنى ئىسلام دىنى تەرتىپ-قائىدىلىرىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئىنتىلگەنلەر، شۇنداق سوپىزىم ئېقىمى بىلەن ئىسلام دىنىنى بىرلەشتۈرۈش، كېلىشتۈرۈش ئىشى بىلەن مەشغۇل بولغانلار. شۇنىڭ بىلەن مەلۇم مەنىدە ئېكلېكتىك دۇنيا قاراشنى يارىتىشقا ھەرىكەت قىلغانلار. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئەكسىيەتچىل رول ئوينىغان يۇقىرىدىكى سوپىزىم ئېقىمىنى ئىسلام دىنى بىلەن

بىرلەشتۈرۈپ، كېلىشتۈرۈپ، ئۆتۈپ كەتكەن ئەكسىيەتچىل ئېكلىكتىك مەزھەپنى ياراتقانىدى. دېمەك، شۇ مەنىدە بۇ ئېقىم ئىزچىل مونىستىك پانتېئىزىم (خۇدا بىلەن تەبىئەت بىر دەپ قارايدىغان دىنىي - پەلسەپىي تەلىمات) پوزىتسىيىسىدە تۇرمىغان. بۇ ئېقىم ھەر تەرەپلىمە ئەكسىيەتچىلىكنىڭ زور تايانچى بولغانىدى.

بۇ ئېقىمنىڭ ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگەن نامايەندىلىرىدىن ۋە ئۇنىڭغا ئاساس سالغۇچىلاردىن بىرى مەشھۇر زەيىنىددىن بىننى مۇھەممۇد ئىمام غەززالى (مىلادىنىڭ 1058 — 1111 - يىللىرى ياشىغانىدى.)

ئىمام غەززالى «ھۇججەتۇل ئىسلام» دەپ نام ئالغانىدى. شۇنداق دېيىلگەنكى، ئەگەر قۇرئان يوقۇلۇپ كەتسە، ئۇنى غەززالىنىڭ ئەسەرلىرى بويىچە تىكلەش مۇمكىن. غەززالى ئەرەب، پارس تىللىرىدا بىر قانچە ئەسەر يېزىپ پۈتۈن شەرقتە مەشھۇر بولۇپ كەتكەن ۋە زور نوپۇزغا ئېرىشكەن.

غەززالى دەيدۇكى، دۇنيا ماھىيەتچە ئەمەس، فېنومېنچە (پەۋقۇلئاددە ھالدا) ئىككىگە بۆلۈنىدۇ: ۋاجىبۇل - ۋۇجۇد ۋە مۇمكىنۇل - ۋۇجۇد. ۋاجىبۇل - ۋۇجۇد - مۇتلەقىي، ئۆزگەرمەس، دائىمىيدۇر. ئۇنىڭ ئەۋۋىلىمۇ يوق، ئاخىرىمۇ يوق. شۇ شۇنداق بارلىقتۇركى، ئۆزىدىن باشقىچە بارلىقنىڭ بولۇشى مۇمكىنلىكىنى رەت قىلىدۇ. ئۇ ھېچقانداق سەۋەبكە مۇھتاج ئەمەس، ئەكسىچە، ئۇنىڭ ئۆزى سەۋەبتۇر، ھەر قانداق سەۋەبلەرنىڭ باش سەۋەبىدۇر. ئۇ ئۆز بارلىقىدا، ئۆزىنىڭ «ئۆز» ى بولۇپ تۇرۇشىدا ھېچقانداق باشقا بارلىققا مۇھتاج ئەمەس، مۇتلەقىي، مۇستەقىلدۇر. ھەممە جەھەتتىن كامىلدۇر. ئۇ ئۆزىگە ئوخشىغاننى بىلمەيدۇ ھەم، بۆلۈنمەيدۇ ھەم. مۇمكىنۇل- ۋۇجۇد بولسا بۇنداق ئەمەس. بىرىنچىدىن، ئۇ ۋاجىبۇل - ۋۇجۇددىن ماھىيەتچە بارلىق بولماستىن ، ئاشۇنىڭ ئۆزىنىڭ زۇھۇرىدۇر، ئاشۇنىڭ مېۋىسىدۇر، ئۇنىڭ ياراتقىنىدۇر. ئىككىنچىدىن، مۇمكىنۇل - ۋۇجۇد شۇنداق خاراكتېرگە ئىگىكى، ئۆز ھالىچە ياشىيالمايدۇ، ئۆزىدە ۋاجىبۇل - ۋۇجۇدقا باغلىق بولماستىن ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئەمەس، بار بولۇش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم. ئۆز ياشىشىدا، ۋاقىلىكىدە ئۆزىدىن باشقا بارلىققا، كۈچكە مۇھتاج، ئۆز - ئۆزىگە، ئۆز ۋاقىلىكىگە، ئۆز ھاياتىغا سەۋەب بولالمايدۇ، بۇنىڭدا ئۇ ئۆزىدىن باشقا سەۋەبكە مۇھتاج. شۇنداق باشقا بارلىق، باشقا سەۋەب، كۈچ - ۋاجىبۇل - ۋۇجۇددۇر. ئۈچىنچىدىن، مۇمكىنۇل - ۋۇجۇد ۋاجىبۇل - ۋۇجۇد ئالدىدا ھېچنەرسىگە ئەرزىمەيدۇ. مۇمكىنۇل - ۋۇجۇد ۋاجىبۇل - ۋۇجۇدنىڭ بىچارە زۇھۇرىدۇر.

غەززالى ۋاجىبۇل - ۋۇجۇد دەپ خۇدانى چۈشىنىدۇ. مۇمكىنۇل - ۋۇجۇد دەپ بۇ دۇنيانى، تەبىئەتنى، ئۇنىڭدىكى مەۋجۇداتلارنى چۈشىنىدۇ.

غەززالى بىرىنچى ئېقىمدىكىگە مەنسۇپ سوپىلاردەك، ئېيتىدۇكى، ئىنساننىڭ روھى، جېنى دۇنياۋى روھنىڭ (غەززالى ئاتالغۇسى بىلەن ئېيتقاندا، ۋاجىبۇل - ۋۇجۇدنىڭ — خۇدانىڭ) ۋاقىتلىق، مەلۇم قىسقا ۋاقىتقا ئاجرىلىپ چىققان تەركىۋى بولۇپ، ئۇ ئۆلمەستۇر، كۆچكۈچىدۇر. ئۇ بەدەندە (ئىنساننىڭ) ۋاقىتلىق بولىدۇ: بەدەن ئۇنىڭ ئۈچۈن قەپەز، قۇللۇق زەنجىرى. بەدەن ۋاقىتلىق، روھ - جان بولسا ئەبەدىي. بىر چاغدا بۇ روھ بەدەن مەھبۇسلىقىدىن ئازاد بولىدۇ ۋە يەنە دۇنياۋى روھقا قوشۇلىدۇ، قايتىدۇ، جەننەتتىن ئورۇن

ئالدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئىنسان خۇدا ۋەسلىگە يېتىدۇ، ئەبەدىي بەختكە ئېرىشىدۇ، تەييار سائادەتكە ئىگە بولىدۇ، ھەر قانداق ئەلەمدىن، بىرەر نەرسە توغرىسىدا غەم چېكىشتىن قۇتۇلىدۇ، ئەڭ ئالىي ۋە ئەبەدىي شەرەپلىك ھاياتقا ئېرىشىدۇ.

مەسىلە شۇندىكى، بۇ ئۆز-ئۆزىدىن بولمايدۇ. بۇنىڭغا يېتىشىش ئۈچۈن ئىنسان مەلۇم شەرتلەرنى بېجىرىشى، مۇئەييەن يوللارنى بېسىپ ئۆتۈشى شەرت. غەززالىچە، بۇ شەرتلەر، يوللار مۇنۇلاردىن ئىبارەت: ئىسلام دىنىنىڭ ئېيتقانلىرىنى، قانۇن-قائىدىلىرىنى، ئەقىدىلىرىنى، قۇرئاننى ھەمىشە ھەقىقەت دەپ بىلسۇن، ئۇلارغا تەۋە بولسۇن، ئۇلارنى سۆزسىز بېجىرسۇن. ئىسلام ئەرбابلىرىنىڭ، روھانىيلارنىڭ شەيخ، دەرۋىشلەرنىڭ ئېيتقانلىرىنى قىلىپ ئۇلارغا بويسۇنسۇن، ئۆزىنى پۈتۈنلەي دىن يولىغا بېغىشلىسۇن.

شۇنداق قىلىپ، غەززالى ئىسلام دىنىنىڭ بارچە ئەقىدىلىرىگە چوڭقۇر ئىشىنىدۇ، قۇرئاننى، پەيغەمبەرنى، جەننەت، جەھەننەمنى مۇتلەق ھەقىقەت دەپ بىلىدۇ ۋە تەسەۋۋۇپنىڭ ئىسلام دىنىغا بولغان مۇناسىۋىتىدىكى مۇسبەت تەرەپلىرىنى-ئىجابىي مومېنتلىرىنى ئېلىپ تاشلايدۇ ۋە خەلقنى ئەبەدىي بەختلىك ھاياتقا ئېرىشىش ئۈچۈن (بۇ ھەقىقىي ئالەمدىن تاشقىرىدا) ئىسلام دىنىنىڭ، ئۇنىڭغا ماسلاشتۇرۇلغان تەسەۋۋۇپنىڭ قانۇن قائىدىلىرىنى بېجىرىشنى شەرت قىلىپ قويىدۇ. ئۇنىڭچە، ھەربىر ئادەم بىلىشى كېرەككى، بۇ دۇنيا، ئۇنىڭدىكى ھايات ۋاقىتلىقتۇر، ئېچىنىشلىقتۇر. ئۇنىڭ بىلەن مەشغۇل بولۇش، ئۇنىڭغا مۇھەببەت باغلاش ئادەمنى بەختسىزلىككە ئېلىپ بارىدۇ. ئۇ، ئىنسانغا دوست بولۇپ كۆرۈنىدۇ، ئالدامچىلىق قىلىدۇ، ئەسلىدە ئىنسان بەختىنىڭ دۈشمىنىدۇر. غەززالى ئۆزىنىڭ مەشھۇر «كىمىيايى سائادەت» دېگەن ئەسىرىدە يازىدۇكى، خۇدانى ۋە ئاخىرەتنى ئەسلىرىدىن چىقىرىپ، ئۆزلىرىنىڭ پۈتۈن مۇھەببىتىنى بۇ دۇنياغا قاراتقانلار ۋە ئۇنى سۆيۈش ئۈچۈن ئۆز دىلىنى ئۇنىڭغا باغلىغانلار كافىردۇر، ئەبەدىي سائادەتتىن مەھرۇم بولغان بەختسىزلەردۇر. دېمەك، غەززالىچە، دۇنيادىن، ئۇنى ئۆگىنىشتىن، پەنلەردىن، دۇنيا لەززەتلىرىدىن ۋاز كېچىش كېرەك. بۇ ھەقتە يەنە ئۇ يازىدۇ:

«ئىلمىي زاھىر (تەبىئەت بىلەن شۇغۇللىنىش، ئۇنى ئۆگىنىش، تەبىئەت توغرىسىدىكى پەن) تەسەۋۋۇپ يولىدا تورغان توسۇق. ئەگەردە سەن كۆڭۈل ئەينىكىدە بەش خىل ھېس بىلەن يارىتىلغان پەنلەر (تەبىئەت ھەققىدىكى ھەقىقىي پەنلەر) بىلەن شۇغۇللانساڭ، ئۇ چاغدا قەلبىڭ مەرىپەت (خۇدانى تونۇش) مەنبەئى بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئەگەردە سەن ئەينەكنى-كۆڭۈلنى ھېس بىلەن يارىتىلغان مەلۇماتلاردىن (ھېسلارنىڭ تاشقى ئالەم، تەبىئەت ھەققىدە بەرگەن خەۋەرلىرىدىن) ئازاد قىلساڭ، ئۇ چاغدا ئەلۋەتتە مەرىپەت مەنبەئى پەيدا بولغۇسى ۋە دۇنيا روشەن بولغۇسى».

دېمەك، تەبىئەتتىن يۈز ئۆرۈش كېرەك. قاياققا؟ خۇداغا، خىلۋەتكە، ئۆزلۈكتە چوڭقۇرلىششقا، ئىنتۇئىتسىيەگە (ھەقىقەتنى بىۋاسىتە تەجرىبىسىز بىلىش مۇمكىن دېگەن قاراشقا)، شۇنداق قىلىپ، خۇدانى بىلىشكە، غەززالى باشقا يەردە يازىدۇ:

«ئۆگىنىش (تەبىئەتنى) يولى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆزىدىن چېكىنىش، ئېكستاز ۋە مەنىۋى ۋۇجۇدنىڭ قايتىدىن تۇغۇلۇشى ئارقىسىدىلا ئاخىرقى چېگىرىغا ئېرىشىش مۇمكىن

ئىكەنلىكى ماڭا ئوچۇق مەلۇم بولدى».

غەززالىچە، مانا شۇ شەرتلەرنى بېجىرىپ، شۇنداق يوللارنى بېسىپ ئۆتۈپ خۇداۋەسلىگە يېتىش، جەننەتتىن ئورۇن ئېلىش مۇمكىن. فانىي بولۇش مۇمكىن.

ئىمام غەززالىي بۇنى ئېيتىپلا قالمىدى، بەلكى كۈچىنىڭ بارىچە ئۇلارنى تەرغىپ قىلدى. شۇ چاغلاردا جاھالەت، نامراتلىق، ئىلىمسىزلىك، زۇلۇم ئاسارىتىدە بولغان، ھەددىدىن ئاشقان ئىنسانىي ئېكسپىلاتاتسىيە چاڭگىلىدا ئىڭرىغان، ئادالەتسىزلىكنى زۇلمەتنى يوقىتىپ تاشلاشتا ئاجىزلىق قىلغان ۋە ئۈمىتسىزلىككە چۈشكەن بىچارىلەر ئارىسىغا ئۆز پىكرىنى يېيىشتا غەززالىنىڭ قازانغان مەلۇم مۇۋەپپەقىيىتى تەئەججۈپلىنەرلىك ئەمەس.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، دېمەك، غەززالىي دۇنيا قارىشىدا يېڭىلىق، ئۆرگىناللىق يوق. ئۇنىڭدىكى «يېڭىلىق» ئېكلېكتىزىم.

كۆپ ئىلغار پىكىرلىك پەن ئەرباپلىرى غەززالىغا قارشى كەسكىن كۈرەش ئېلىپ باردى. مەسىلەن، ئۇنىڭ ئەسىردىشى مەشھۇر پەيلاسوپ ئىبىن رۇشد غەززالىينىڭ نۇرغۇن تەلىماتلىرىنى رەت قىلىپ، ئۇلارغا قارشى ئىسپانىيىدە مەخسۇس ئەسەرمۇ يازغانىدى. ئىبىن رۇشد خۇسۇسەن غەززالىنىڭ شەخسىي روھنىڭ (جېنىنىڭ) ئۆلمەسلىكى ھەققىدىكى تەلىماتىنى رەت قىلغانىدى. بۇ ناھايىتى چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە بولدى ۋە كېيىن شەرقتە غايەت ئىجابىي رول ئوينىدى.

ئەمدى، سوپىزىمنىڭ يەنە بىر ئاساسىي ئېقىمىنى ئالايلۇق. ئۇ XII - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا ۋە XIV - ، XV ئەسىرلەردە ئوتتۇرا ئازىيادا راۋاجلانغان، ھەتتاكى، رەسمىلەشكەن سوپىزىم ئېقىمى. ئۇ ئاساسەن مەشھۇر نەقشبەندىنىڭ نامى، تەلىماتلىرى بىلەن باغلىق. بۇ ئېقىم يۇقىرىدىكى ئېقىملارنىڭ ئىككىسىدىنمۇ بەزى، ھەتتا پىرىنسىپال دۇنيا قاراش مەسىلىلىرىدە مۇئەييەن دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ.

بۇ ئېقىمنى مەشھۇر ئەھمىيلىكىنىڭ *) ئاساسەن بىر كۆرۈنۈشى، دېيىشمۇ پەرەز قىلساق بولىدۇ. بۇ ئۈچۈنچى ئېقىمغا تەركى دۇنياچىلىقنىڭ زورۇرلىكىگە ئېتىراز بىلدۈرگەن ئېقىم نامىنى بېرىش مۇمكىن.

نەقشبەندىگە قەدەر ئوتتۇرا ئازىيادا XII ئەسىرنىڭ ئالدىلىرىدا مەيدانغا كەلگەن

---

*) ئەھمىيلىك ئېقىمىغا نىزامىي گەنجەۋىيمۇ مەنسۇپ. ئەرەب سەيياھى ئىبنى بەتتۇتە ئەھمىيلەر ھەققىدە شۇنداق خەۋەر بېرىدۇ:

«رۇم تۈركلىرى بىلەن يورت بولغان پۈتۈن ئۆلكىلەردە، ھەر ۋىلايەتتە، ھەر شەھەردە، ھەر يېزىدا بولاردىن بار. پۈتۈن دۇنيادا غېرىپ ۋە يۇرتسىزلارغا بۇلاردەك غەمخور بولغان، ئاچ ئادەمنى تويدۇرۇدىغان، ئېھتىياجىغا ياردەم بېرىدىغان جەبىرىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان، زالىم سەركەردىلەرنى، ئۇلارنىڭ ياردەمچىلىرىنى ئۆلتۈرۈشكە تەييار بولغان ئادەمنى تېپىش مۇمكىن ئەمەس». ئۇلار ئۆزلىرىگە باشلىق سايلايدۇ. ئۇ ئەخىي ياكى فۇتۇۋە دېيىلىدۇ، «ئۆي ھېلىمىدۇ، ئازادە، چىراق ۋە لازىم بولغان نەرسىلەر بىلەن جاھازلىنىدۇ. ئۇنىڭ (ئەھمىيلىك) ھەمراھلىرى كۈندۈزى ئىشلەيدۇ، ئۆيلىرىگە ئوزۇق تاپىدۇ. ئاخشىمى قاش قارايغاندا تاپقانلىرىنى ئەخىي ئالدىغا ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ پۇللارغا مېۋە، تاماق ۋە ئۆيگە لازىم بولغان باشقا نەرسىلەر ئېلىنىدۇ. شۇ كۈنى شەھەرگە بىر غېرىپ كەلسە، ئۇلار ئۆز يانلىرىدىن ئۇنىڭغا ئورۇن بېرىدۇ. ئۇنى بىكار ئوزۇقلاندۇرىدۇ ۋە ئۇ ئادەم كەتكىچىلىك ئۇلارنىڭ يېنىدا بولىدۇ ...

مەن دۇنيادا بۇلاردەك گۈزەل ئىشلار قىلىدىغان ئادەملەرنى كۆرمىدىم»

يەسسەۋىيچىلىك ناھايىتى كەڭ تارقالغانىدى. يەسسەۋىچىلىك ئۆز تەسىرىنى ھەتتا ئۆز ۋەتىنىدىن تاشقىرىغا، مەسىلەن، ئىرانغا ئۆتكۈزەلىگەن. بۇ ئېقىم ئەھمەد يەسسەۋىي نامى بىلەن باغلىق. بۇ ئېقىم مەلۇم دەۋر ئىچىدە ئىدىيە ساھەسىدە ئىسلام دىنى بىلەن بىرلىكتە ھاكىم ئىدى. ئۆزىنىڭ مەلۇم دەرىجىدە سالماقلىق نەزىرىيىچىلىرىنى، داۋاملاشتۇرغۇچىلىرىنى، تەشۋىقاتچىلىرىنىمۇ ياراتقانىدى. شۇنداقلارنىڭ بىرى 1192 - يىلى ۋاپات بولغان سۇلايمان باقىرغانىي بولۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ «ئاخىر زامان»، «باقىرغان» ناملىق ئەسەرلىرىدە ئايرىم ھاياتلىق روھىنىكى مومېنتلاردىن قەتئىي نەزەر، ئاساسەن ئۆز ئۇستازى خوجە ئەھمەد يەسسەۋىينىڭ تەلىماتلىرىنى يەنىمۇ ئامىباپ قىلىش ۋە تەرغىپ ئېتىش ئىشى بىلەن شۇغۇللانغانىدى.

بۇنداق ئىدىيىنىڭ ۋە ئۇنىڭ بىلەن سۇغۇرۇلغان ئاشۇ چاغدىكى ئەدەبىياتنىڭ راۋاجلىنىشىدا خەلق ھەم مەملىكەت بېشىغا پالاكەتلەر كەلتۈرگەن چىڭگىزخان ئادەملىرىنىڭ ئوتتۇرا ئازىيانى ئىشغال قىلىشلىرى (1218 — 1225) ۋە ھۆكۈمرانلىقلىرى ئەۋج ئېلىپ كەتكەن، ئەكسىيەتچىلىك، زۇلۇم ئاساسىي سەۋەبلەردىن بىرى بولۇپ، ناھايىتى چوڭ رول ئوينىغان.

ئەدەبىياتتا بۇنداق ئىدىيىنىڭ يەسسەۋىيچىلىكنىڭ ھۆكۈمرانلىقى XIV - ئەسىرگىچىلىك داۋام قىلدى ۋە كېيىن مەيدانغا كەلگەن ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىي راۋاجلىنىش، ئۆزگىرىشلەر مىستىكىغا كاتتا زەربە بەردى ۋە ئۇنىڭ ئورنىنى ئۇنىڭغا بىر قاتار پرىنسىپال مەسىلىلەردە زىت بولغان باشقا دۇنيا قاراش ئالدى. بۇ دۇنيا قاراش ئىلمىنىڭ، دۇنياۋىي ئەدەبىياتنىڭ راۋاجلىنىشىدا ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتقا توسقۇنلۇق قىلىۋاتقان ئىدىيىلەرگە قارشى كۈرەشتە چوڭ رول ئوينىدى. بۇ دۇنيا قاراش ھەققىدە سۆزلەشتىن ئاۋۋال يەسسەۋىينىڭ دۇنيا قارىشىغا قىسقىچە خاراكتېرىستىكا بېرىپ ئۆتەيلى.

ئەھمەد يەسسەۋىي غەززالىغا ئوخشاش ئۆتۈپ كەتكەن مىستىك سوپىزىم بىلەن ئىسلام دىنىنى بىرلەشتۈرۈشكە، تەسەۋۋۇپنى ئىسلام دىنىغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇشقا ئورۇنغان ئېكىلىكتىك.

يەسسەۋىي ئېيتىدۇكى، بۇ دۇنيا، تەبىئەت ئۆزىنىڭ ماھىيىتىنى تەشكىل قىلغان خۇدا قارشىسىدا، نېرىقى دۇنيا ئالدىدا كامىل ئەمەس، ئۇنىڭ قىممىتى ھېچ (يوق) دۇر. دېمەك ئۇنىڭدىن كۆڭۈل سوۋۇتۇش ۋە ۋاز كېچىش كېرەك. مەسىلەن، ئۇ يازىدۇ:

دۇنيا پەرەست ناجىنسلاردىن بويۇن تاۋلا،
بويۇن تاۋلاپ دەريا بولۇپ تاشتىم مانا.

ئىنساننىڭ ئاساسىي مەقسىدى خۇدا ۋەسلىگە يېتىش، ئۇنىڭدا فانىي بولۇش، ئۇنىڭ بىلەن ۋەھدەت تەشكىل ئېتىش. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىكتىن، ئۆز يالغۇزلۇقىدىن ئىز قالدۇرماسلىق ۋە جەننەتتىن ئورۇن ئېلىشقا ئىنتىلىش لازىم.

بۇنىڭ ئۈچۈن ئادەم ئىسلام دىنىنىڭ ئېتىقانلىرىنى بېجىرىشى، كۆپلىگەن سوپىلار، جۇملىدىن، يەسسەۋىينىڭ ئۆزى تەرىپىدىن تەيىنلەنگەن شەرىئەت، تەرىقەت، مەرىپەت، ھەقىقەت كەبى باسقۇچلاردىن ئۆتۈشى كېرەك. دۇنيادىن ئۆزلىكىدىن ۋاز كېچىشى، جىسمىنى قەپەزدىن - تەندىن خالاس قىلىشى كېرەك. ئۆزىنى خىلۋەتكە تارتىپ، پىكرىنىمۇ، زىكرىنىمۇ خۇداغا بېرىش، ئىنتۇئىتسىيە يولى بىلەن ئۇنى ئىدراك ئېتىش ئۈچۈن تىرىشىش، ھەر-

قانداق ئازابلارغا چىداش، بېشىنى ياستۇق ئورنىغا تاشقا قويۇش شەرت.

يەسسەۋىي ئۆز «ھېكمەت» لىرىدە يازىدۇ:

بارچە ئىشنى كامىل تۇتۇپ شەرىئەتكە،
باشىدىن كېچىپ، قەدەم قويۇپ تەرىقەتكە،
جان ۋە دىلنى مۇشتاق ئېتىپ مەرىفەتكە،
ھەقىقەتنى ئەسرارىغە جويان بولۇر.

پىر ئەمرىگە لازىم بىلىپ ئىتائەتنى،
پېشە ئەيلەر سەبرۇ رىز قەنائەتنى،
دائىم قىلىپ ئۆز نەفسىگە سىياسەتنى،
چىن تالىبلار قاتارىدا بولغان بولۇر.

ئاندىن سۈكرە تائەتىدىن تاپماس مەلال،
باتىنىدىن كېتەر ھەبىس فاسىد خەيال،
زاھىر باتىن سالىك بولۇر ساھىبجەمال،
جەمالىدىن نۇر باتىنى تابان بولۇر.

ئاندىن سۈكرە دىلدىن سىرگە ئەبۇر ئېتەر،
تۆرت ئەناسىر ھىجابىدىن تەمام ئېتەر،
سىر كۆزىگە ئەسرار ئاندا زۇھۇر ئېتەر،

سىر سارى ئالىي ئەللاھنى بىلگەن بولۇر.
ئاندىن سۈكرە بولۇر بولغاي جانى ئاگاھ،
جانى ئاگاھ بىرلە ئېتىپ فەنافىل ئەللاھ، ...

ئانداغ ئارىف بولۇر ئېرمىش كىميا نەزەر،
تۇپراق بولسا بىر نەزەردە ئەيلەرمىش زەر.

يەكۈن ئۈچۈن تۆۋەندىكى سۆزلەرنى كەلتۈرەيلى:

زالىم ئەگەر جەفا قىلسا ئەللاھ دېگىل،
ئىلگىك ئاچىپ دۇئا قىلىپ بويۇن سۇنغىل.

يەسسەۋىي، ھەتتا دۇئا قىلىپ ئېيتىدۇكى، ئۇ گويا ئاخىرى مەخسەتكە ئېرىشكەن — خۇدا بىلەن ۋەھدەت تەشكىل ئېتىشكە (يەنى خۇدا بىلەن بىرلىشىپ كېتىشكە) مۇۋەپپەق بولغان، «ئەنەلھەق» دېيىشكە نائىل بولغان ئىمىش.

ئايا دوستلار، پاك ئىشقنى قولغە ئالدىم،
بۇ دۇنيانى دۇشمەن تۇتۇپ يۈردۈم مانا.

ياقام تۇتۇپ دەرگاھىغا سىغىنىپ كەلدىم،
ئىشق بابىدا مەنسۇر سۈپەت بولدۇم مانا...

ئەي مۆئمىنلەر، مەن ھەم مەنسۇر بولدۇم مانا...

مانا، يەسسەۋىي دۇنيا قارىشىنىڭ ئاساسىي مۇھىتلىرى.

بۇ يەردە سۆز ئارا ئېيتىپ ئۆتۈش لازىمكى، توغرا، يەسسەۋىي ئايرىم تەرەپلەردىن قارىغاندا ئەدەبىياتىمىز تارىخىدا مەلۇم ئورۇنغا ئىگە. ئەدەبىي تىلىمىز تەرەققىياتىدا مۇئەييەن رول ئوينىغان. لېكىن ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ خاراكتېرلىك بولغان غايە يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئەكسىيەتچىل مىستىتسىزما، تەركىي دۇنياچىلىق، مۇرەسسەچىلىك. XIV - ئەسىرنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە يەسسەۋىچىلىك ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مىستىك دۇنياقاراش ئۆزىنىڭ ئورنىنى دۇنياۋىي ئېقىمغا، رېئاللىق، رېئال ھايات، تەبىئەت بىلەن باغلىق ئىدىيىگە بەردى. شۇنداق روھتىكى يېڭى ئىدىيىنىڭ، ئەدەبىياتنىڭ ئۆزۈپ، ئۆسۈشىدە نەقشىبەندىيلىك ئېقىمى چوڭ رول ئوينىدى. بۇ ئېقىمنىڭ ئاساس سالغۇچىسى مەشھۇر نەقشىبەندىدۇر. ئۇنىڭ تولۇق نامى مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد فەزلى بۇخارىي ئىدى. ئۇ ھىجرىيىنىڭ 718 - يىلى (مىلادىنىڭ 1314 - يىلى) بۇخارادا قەسرى ئارىفان دېگەن جايدا دۇنياغا كەلگەن. سەييىد شەرىفنىڭ «تارىخى راقىمىي» سىدە خەۋەر بېرىلىشىچە، نەقشىبەندى ئۆز تەھسىلىنى ۋە تەربىيىسىنى ئاساسەن مەشھۇر سوپى ئەمىر كۇلالىيدىن ئالغان.

نەقشىبەندى ئايرىم چېكىنمىلەردىن قەتئىينەزەر سوپىيانە پانتېئىزىم، شۇنداق ئىدېئالىستىك مونىزىم پوزىتسىيىسىدە تۇرغان. ئۇنىڭچە، بىرلا خۇدا بار، ئۇ بىز كۆرۈۋاتقان رېئال نەرسىلەردە ئىپادىلەنگەن، يوشۇرۇن. نەقشىبەندى ئۈچۈن بۇنىڭدىن تەبىئىي ھالدا كېلىپ چىقىدىغان نەتىجە شۇمۇ بولغانكى، بىرلا رېئال بارلىق بار. بىرلا دۇنيا بار، ئەسلىنى ئالغىنىمىزدا شۇ دۇنيا بىرلا ھايات بار. شۇنداق قىلىپ، نەقشىبەندى ئىسلام دىنىنىڭ دۇئالىزىمىنى ئاساسسىز دېيىشكە بەزەن يېتىپ كېلىدۇ. نەقشىبەندى بۇنىڭ بىلەن چەكلەنمەيدۇ. بۇ مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى.

مەسىلىنىڭ ئىككىنچى تەرىپى ئۆز دەۋرىگە نىسبەتەن تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك. مەسىلىنىڭ بۇ ئىككىنچى تەرىپى تۆۋەندىكى مەنىنى، پىكىرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

پانتېئىزىم شۇ ئاساستىكى مونىزىم ئىدىيىسىدىن نەقشىبەندى تەركى دۇنياچىلىقتا ئېيتىلىپ بارىدىغان خۇلاسە چىقارمايدۇ، ئەكسىيەتچىل مىستىتسىزما، ئېكستازچىلىق، مۇتلەقىي خىلۋەتچىلىك، گوشەنىشىنلىك (دەرۋىشلىك)، رىيازەت ۋاستىسى بىلەن خۇدادا فانىي بولۇش، شۇنداق قىلىپ، خۇدانىڭ ۋەسلىدە ھەقىقىي ھايات ئىزدەش، چىن بەخت، ئازادلىقتا ئېرىشىش پىكىرىنى، غايىسىنى ئىلگىرى سۈرمەيدۇ. نەقشىبەندى بۇ دۇنيا ئەسلى ماھىيەت (دېڭىز) قارشىسىدا ھېچدۇر، كامىل ئەمەستۇر، ئۇنىڭدىكى ھايات ۋاسىللىقتىكى ھايات قارشىسىدا مەنىسىزدۇر دېمەيدۇ. نەقشىبەندى نەجات، ھەقىقىي بەخت، ئازادلىق ئېكستازدا، رىيازەتتە ۋە شۇ ئارقىلىق ئېرىشىلگەن فانىيلىقتا، ئۆزلىكىنى يوقىتىپ، ئۇنىڭ كېلىپ چىقىش مەنبەئىگە قايتىشتا دېمەيدۇ. نەقشىبەندى دۇنيادىن ۋاز كېچىش كېرەك، ئۇنى - ئۇنىڭدىكى

هاياتنى ئاساسقا ئەسلى ماهىيەتىگە — خۇداغا، ئۇنىڭ بىلەن بىرلەشتۈرۈشكە، ئۇنىڭ بىلەن بىرلەشكەندىن كېيىنكى هاياتقا — فانىيلىقتا قۇربان قىلىش كېرەك دېمەيدۇ. ئەكسىچە، ئۇ شۇ دۇنيادا، تەبىئەتتە شاد خۇرام ياشاش كېرەك، شۇ رېئال دۇنيانىڭ، تەبىئەتنىڭ لەززەتلىرىدىن پايدىلىنىش كېرەك، دەيدۇ. بۇ، بۇنداق هالەت خۇدانى، كېلەچەكنى ئەستىن چىقىرىپ قويۇشقا، بىر تەرەپكە سۈرۈپ قويۇشقا ئېلىپ كەلمەسلىكى كېرەك دەيدۇ، نەقشبەندى. ئۇنىڭچە باتىندىن (ئىچتىن) هەق (خۇدا) بىلەن، زاهىردىن (سىرتتىن) خەلق بىلەن بولۇش كېرەك. هايات بىلەن، تەبىئەت بىلەن بولۇش كېرەك. جامي ئۆزىنىڭ «نەفەهاتۇل-ئۇنس» دېگەن ئەسىرىدە دەيدۇكى، نەقشبەندىچە، باتىندىن هەق بىلەن شۇنداق مۇناسىۋەتتە، ئالاقىدا بولۇش كېرەككى، ئۇنى خەلق ياراتقۇچى بىلەن هېچقانداق ئالاقىسى بولمىغان، هېچقانداق باغلىنىشى يوق دەپ ئويلىسۇن. بۇ، بۇنداق هەرىكەت ۋاسىلىقتا، پانىيلىقتا خۇدا بىلەن بەخت تەشكىل ئېتىشكە دەخلى يەتكۈزمەيدۇ ۋە ئۇنى، ئۇنىڭ ئىمكانىيىتىنى ئىستىسنا قىلمايدۇ. ئەكسىچە، بۇ مەلۇم مەنىدە شۇلارنى كۆزدە تۇتىدۇ، دەيدۇ. نەقشبەند ۋە ئۆزىنىڭ تۆۋەندىكى 4 ئاساسي پىرىنسىپىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ:

1. خىلۋەت دەر ئەنجۇمەن.
2. سەفەر دەر ۋەتەن.
3. نەزەر دەر قەدەم.
4. خۇش دەر دەم.

بۇلارنىڭ هەر بىرسىنىڭ قىسقىچە خاراكتېرىستىكىسى تۆۋەندىكىچە:

1. خىلۋەت دەر ئەنجۇمەن. بۇنىڭ بىلەن نەقشبەند دېمەكچى بولىدۇكى، ئىنسانلاردىن ئايرىلغان هالدا ياشاش، يەككىلىكتە كۈن كۆچۈرۈش، خىلۋەتخانىلارنى ماكان قىلىۋېلىپ، ئۇ يەرلەردە ئۆز-ئۆزلىگىدە چوڭقۇر چۆكۈپ هايات كۆچۈرۈش يارىمايدۇ. بۇنداق خىلۋەتتە ئاپەت باردۇر، دەيدۇ، نەقشبەند. نەقشبەندىچە، ئىنسانلار ئارىسىدىن ئورۇن ئېلىش، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ياشاش كېرەك. خەيرىيەت-جەمئىيەتتىن، دەيدۇ، نەقشبەند. ئىنسانلار بىلەن جەمئىيەتتە جامائە بولۇش، ئۇلار بىلەن ئالاقە، باغلىنىشتا بولۇش، ئۇلار بىلەن ئۆزلۈك ئۇچۇنمۇ، ئۇلار ئۇچۇنمۇ پايدىلىق سۆھبەتتە بولۇش لازىم. شۇ مەنىدە ئىنسان ئىجتىمائىي بولۇشى كېرەك. شۇنداق بىرلىكتە ياشاشنىڭ پايدىلىق مۇناسىۋەتتە، سۆھبەتتە بولۇشنىڭ شەرتلىرىدىن بىرى — ئۆز قول كۈچى بىلەن، ئۆز ئەمگىكى بىلەن، ئۆزئەمگىكى ئارقىلىق ئېلىنغان هالال ئۇنۇم بىلەن كۈن كۆچۈرۈش، تىرىكچىلىك قىلىشتۇر، خۇشال ياشاشتۇر. بۇ هالەت قول ساقلاشنى، خوجا بولۇشنى، ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ئەمگىكىدىن پايدىلىنىشنى ئىستىسنا قىلىدۇ. نەقشبەندىچە، قول بولۇش، خوجا بولۇش بەندىلىككە توغرا كەلمەيدۇ، خاس ئەمەس. بىز ئۆزىمىز خىزمەتچىمىز (خۇدانىڭ)... ئىبادەت دېگەن نەرسە ئون جۇزئىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئوندىن توققۇزى بىراۋنىڭ ئەمگىكىسىز، باشقىلارنىڭ ئەمگىكىسىز، ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق تېپىلغان نەرسىلەر بىلەن هالال هايات كۆچۈرۈشتۇر (ئەبۇل هەسەن مۇھەممەد باقىر بىننى مۇھەممەد ئەلىنىڭ نەقشبەند سەرگۈزەشتلىرىگە ۋە قىسمەن تەلىماتىغا ئاتاپ يازغان «مەقاماتى نەقشبەندىي» ئە-

سىرىگە قاراڭ). مانا شۇنداق ئەمگەك قىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئېرىشىش، قابىل بولۇش ئۈـ
چۈن نېمە دەخلى يەتكۈزسە، شۇنىڭدىن ۋاز كېچىش كېرەك. نەقشبەند بەزەن، دىنىي تەقـ
ۋالارنى شۇنداق دەخلى يەتكۈزگۈچىلەر دېيىشكىچە بارىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، يۇقىرىدىـ
كى ئەسەردە خەۋەر بېرىلىشىچە، نەقشبەند بىچارە مۇھتاجلارغا ياردەم بېرىش كېرەكلىكى
ھەققىدىمۇ سۆزلىگەن. ئۇنىڭچە، نەفلى ناماز، نەفلى روزىدىن شۇنداقلارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش
ئەۋزەلرەكتۇر.

يۇقىرىدا ئېيتىلغانلارنى بېجىرىشتە، ئۇلارغا رىئايە قىلىشتا نەقشبەندىنىڭ ئۆزى ۋە
ئۇنىڭ ئەتىراپىدىكىلەر، ئۇنىڭ ھەمپىكرلىرى شەخسى ئۈلگە بولۇش ھەركىتىدىمۇ بولغانىدى.
مەسىلەن، ئۇلار ئۆز كۈچى بىلەن بىرلىكتە دېھقانچىلىق قىلاتتى، بىر-بىرسىگە ياردەملىشەتـ
تى، ھالال ئەمگەك يولى بىلەن تېپىلمىغان نەرسىنى ئىستېمال قىلىشتىن ئۆزلىرىنى يىراق
تۇتاتتى. يۇقىرىدىكى ئەسەردە بۇ ھەقتە، مەسىلەن، شۇنداق بىر ۋەقە كەلتۈرۈلگەن:

بىر كۈنى ھىرات پادىشاھى مەلىك ھۈسەيىن نەقشبەندىنى ئۆز ھوزۇرىغا مېھماندارـ
چىلىققا دەۋەت قىلىدۇ. نەقشبەند بۇنى بېجىرىشتىن باش تارتماقچى بولسىمۇ، لېكىن ئۆـ
زىگە باغلىق بولمىغان باشقا سەۋەبلەر بىلەن شاھنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىشقا مەجبۇر بولىدۇ.
بارغىنىدا ئۆزىنىڭ ئالدىدا مىڭ خىل نازۇ نېمەتلەرنىڭ قويۇلغانلىقىنى كۆرىدۇ. نەقشبەند
ئۇلارغا پەرۋا قىلماي ئولتۇرىدۇ. ئۇلاردىن ئىستېمال قىلمايدۇ. پادىشاھ ھەيران بولۇپ، قوـ
يۇلغان تائاملاردىن يېيىشنى نەقشبەندگە قايتا-قايتا تەكلىپ قىلىدۇ، لېكىن نەقشبەند
ھېچ نەرسە يېمەيدۇ. شۇندىن كېيىن پادىشاھ غەزەپ ئارىلاش تېخىمۇ ھەيرەتكە چۈشۈپ،
نەقشبەندىدىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سورايدۇ. نەقشبەند ئېيتىشقا مەجبۇر بولۇپ، مەن پادىشاھـ
لار داستىخىنىدىن تاماق يېمەيمەن، چۈنكى بۇنىڭدىكى نەرسىلەر ھەقسىزلىق يولى بىلەن
بۇ يەرگە كەلتۈرۈپ قويۇلغان، پادىشاھنىڭ ئۆز ئەمگىكى، ئۆز كۈچى بىلەن يارىتىلمىغان،
دېمەك، ئۇلار ھالال ئەمەس، دېگەن.

2. سەفەر دەر ۋەتەن. نەقشبەند ئۆزىنىڭ يۇقىرىدىكى بىرىنچى پرىنسىپىنى مەنـ
تىقىي داۋاملاشتۇرۇپ، راۋاجلاندۇرۇپ ئېيتىدۇكى، بىر يەردە، خىلۋەتتە ئولتۇرۇۋەرمەي، ئۆزلەتكە
قاچماي ھەر يەرلەرگە، باشقا شەھەرلەرگە، مەملىكەتلەرگە بېرىش كېرەك، ساياھەت قىلىش كېرەك،
دۇنىياغا سەپەر قىلىش كېرەك، ھايات ئالىمىگە چوڭقۇرراق، كەڭرەك كىرىش كېرەك، ھايات
ئالىمىنى، تەبىئەتنى، ئۇنىڭ بايلىقلىرىنىمۇ يېقىندىن تاماشا قىلىش، ئۇلاردىن پايدىلىنىش زۆرۈر.
نەقشبەندچە، بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئىنسان ھاياتىنى، بۇ دۇنىيانى، ئۇنىڭ لەززەتلىرىنى ياخشى
بىلگەن بولىدۇ، ئىنساننىڭ چۈشەنچىسى ئاشىدۇ. ئۇ ھەرقانداق يېڭىلىقلارنى، ئوخشىماسلىقلارنى
كۆرىدۇ. دۇنىيادا قانداق لەززەتلەر، گۈزەللىكلەر بارلىقىنى يەنىمۇ ياخشى سېزىدۇ. دۇنىيانى
قەدىرلەيدىغان بولىدۇ، دۇنىيانىڭ، تەبىئەتنىڭ غۇربەتخانە، غەمخانە ئەمەسلىكىنى چۈشىنىدۇ،
شۇنداق دۇنىيادا، شۇنداق تەبىئەتتە ئۆمۈرنى غەمدە، ئەلەمدە، خىلۋەتتە ئۆتكۈزۈش خۇدا
ئالدىدا نانكورلۇق ئىكەنلىكىگە ئىمىن بولىدۇ.

3. نەزەر دەر قەدەم. نەقشبەندچە، ھەر قەدەمنى ئويلاپ، پىكىر قىلىپ، قەدىرلەپ
بېسىش كېرەك. بېسىلغان ھەربىر قەدەم بىكارغا كەتمىسۇن ۋە ئۇنىڭدىن بەختسىزلىك،

غـەم ئەلەم يەتمــسۇن، ھەربىر قەدەم پايدا سـىرى بىسلغان بولـسۇن، قەدەم ھايات ۋە
تەبىئەت سرى، خۇررەملىك سرى بىسلغان بولسۇن. ھەربىر قەدەمنى غەنىمەت دەپ بىلـ
ـسۇن ۋە غەپلەتتە قالمسۇن.

4. خۇش دەر دەم. بۇ دۇنيا، تەبىئەت لەززەتلەر، نازۇ نىمەتلەر ماكانىدۇر ۋە شۇـ
نىڭ بىلەن بىرگە ھەربىر شەخسنىڭ بۇنىڭدىكى ھاياتى چەكلىكتۇر، ۋاقتلىقتۇر. ئىنسان
شۇ دۇنيادىن، شۇ تەبىئەتتىن، ئۇنىڭ لەززەتلىرىدىن، نازۇنىمەتلىرىدىن پايدىلىنشى كېرەك.
چۈنكى ئۇلار شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ يارىتىلغان، ئۇلاردىـن ئىنسانلار بەھـرە ئالسۇن. تەبىـئەت
ئويناق، جىلۋىلىكتۇر، ئىنسان ئۇنىڭ قىيىنچىلىقلىرى ئالدىدا قانات سۇندۇرمىسۇن، ئۇنىڭغا
بەرداشلىق بىرىپ، كۈچ سەرىپ قىلىپ، ئۇنىڭدىن بەھرە ئالسۇن.

نەقشبەندنىڭ بۇ پىرىنسىپىچە، ھەر نەپەسنى غەنىمەت، ئولجا دەپ بىلىش ۋە ئۇنى
ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە، شادلىق، خۇرسەنچىلىك بىلەن ئۆتكۈزۈش كېرەك ۋە شۇنىڭغا كىرىـ
شىش، شۇ يولدا پائالىيەتتە بولۇش كېرەك. بۇنىڭ ئەكسى بولسا، ئۇنىڭدىن باش تارتىش
زۆرۈر. بۇنداق خۇررەم نەپەس ئېلىشقا دىن پېشىۋالىرىنىڭ، ھەتتا پەيغەمبەرلەرنىڭ ئېيتـ
قانلىرى ئىچىدە زىت پىكىرلەر بولسا، بۇلارغىمۇ قارىماسلىق كېرەك.

نەقشبەندچە، شادلىق بىلەن نەپەس ئېلىشنىڭ، خۇررەم ياشاشنىڭ شەرتلىرىدىن بىرى
بەدەننىڭ ساقلىقىنى ساقلاش، جىسمنىڭ ساغلام بولۇشىغا ئىنتىلىش ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن
لازىم بولغان بارچە ئەقلىي ۋاستىلاردىن پايدىلىنىپ، نىمە ئۇنىڭغا زىت بولسا، نىمە بەدەنـ
نىڭ ياخشى ۋەزىيىتىنى، ساقلىقىنى بۇزسا، زەئىپلەشتۈرسە، ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىش كېرەك.
روزا ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا دىنىي قائىدىلەر مانا شۇنداقلاردىندۇر. بۇنىڭدا بىز ئىبىـن
سىنانىڭ چوڭ تەسىرى ئىزىنى كۆرۈمىز. نەقشبەند ئېيتىدۇكى، كۆڭۈلگە قاراپ ئىش قىـ
لىش كېرەك. بىر نەرسىنى قىلىشتىن ئاۋۋال ئۇنى تەجرىبىدىن ئۆتكۈزۈش كېرەك. ئەگەر
ئۇنىڭدىن بىر پايدا بولىدىغان بولسا، شۇندىلا ئۇنىڭغا كىرىشىش كېرەك؛ بىز روزىنى شۇ
جەھەتتىن تەجرىبە قىلىپ كۆردۇق ۋە نەتىجىدە ئۇنىڭ پايدىسىزلىقى مەلۇم بولدى؛ كۆـ
ڭۈل تەلەپ قىلغاننى قىلىش ــ يېتەرلىك دەرىجىدە تاماق يېيىش، ساغلام بولۇش، زەئىپـ
لەشمەسلىك ۋە ئەمگەك قىلىش كېرەكلىكى ئايان بولدى.

شۇنداق قىلىپ، نەقشبەندنىڭ روھانىيلار تەشەببۇسى بىلەن بەزىدە سۈرگۈندە بولۇـ
شى، ھەرقانداق بوھتانلارغا (مەسىلەن، نەقشبەند روھانىيلار تەرىپىدىن ھەيدىلىپ، ئۇلارـ
نىڭ تەقىبىدىن قېچىپ باشقا بىر يۇرتقا كەتكىنىدە ئاشۇ روھانىيلار گويا نەقشبەند شۇ يۇرت
پادشاھىنىڭ سارىيىدا جاللاتلىق ۋەزىپىسىنى بېجىرىۋاتىدۇ، دەپ گەپ تارقاتقان) دۇچار
بولۇشى، ئەلۋەتتە تاسادىپى ئەمەس.

نەقشبەند ئېيتقان ئىدىكى، ئىنسان ئۆزىنىڭ نەپسىنى كېرەكسىز، ئارتۇق ھېرىسلەرـ
دىن تېيىشى كېرەك. ئۆزىگە كېرىكىدىن ئارتۇق نەرسە ــ مەبلەغ توپلاش، ئۇنىڭغا مۇھەبـ
بەت قويۇش ھېسىدىن يىراق بولۇشى لازىم. بۇنداق ھېسلارنى ئويغىتىدىغان پىكىردىـن
«بۇ مېنىڭلا بولسۇن...» دېگەن چۈشەنچىدىن خالاس بولۇشى كېرەك.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، نەقشبەند پانتېئىزىم، ئىدېئالىستىك مونىزىم پوزىتـ

Altunoq

سىيدە تۇرغان بولسمۇ، ئۇنىڭدىن ئاساەن هاياتىي، دۇنىياۋىي، ئوپتىمىستىك (ئۇمىتۋارلىق) نەتىجىلەر چىقارغان، دىننى ئايرىم مەسىلىلەردە تەنقىت قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ دۇنىيا قارىشى مىستىنىتىزىمدىن، زامان زۇلۇمىنىڭ نەتىجىسىدە چەككەن قاتتىق روھىي كېچىرمىلەرنىڭمۇ مېۋىسى بولغان مىستىك، ئۇمىتسىزلىك ۋە پىلاتونچىلىق مومىنتلىرىدىن، ئىزچىل ئىسلامچىلىقتىن، پەيغەمبەرگە بېرىلىشتىن ھەمىشە ئازاد ئىدى دېگەن نەتىجە كېلىپ چىقماسلىقى كېرەك، ئەلۋەتتە.

نەقشىبەندىدىكى بۇنداق ئىزچىلسىزلىق، ئىككىلىنىش ھەممىدىن بۇرۇن ئۆز دەۋرىنىڭ، شۇ چاغدىكى ئىجتىمائىي - ئىقتىسادىي شارائىتلارنىڭ سىرلىرى، خاراكتېرى بىلەن، شۇ چاغدىكى زىددىيەتلىك ھالەتلەر بىلەن ئىزاھلىنىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ تولۇق مىستىك تەسەۋۋۇفچىلىق، ئېكىستاز، مىستىكا، كونسىرۋاتىپ دىن غايەت كەڭ قانات يايغان ۋە هاكىم بولغان شارائىتلاردا ئۇلارغا زىت ھالدا ھاياتىيلىق، دۇنىياۋىيلىق ئىدىيىلىرى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىشى زور جۈرئەت ئىدى ۋە شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ ئۇنىڭغا خۇسۇسەن، ئەلىشىر نەۋائىي چوڭ باها بەرگەن، ئۇنىڭغا مەدھىيىلەر ئوقۇغان ۋە زور زوقمەنلىك بىلەن قارىغانىدى. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ تاسادىپىي ئەمەسكى، جامىي ئارقىلىق نەۋائىي نەقشىبەندىلىك سۇلۇكىگە كىرگەن ئىدى. جامىيمۇ ئۇنىڭغا كۆپ مەدھىيە ئوقۇپ، «يەسرىب - بەتخاغا ئورۇلغان زەربە، ئاخىر كېلىپ بۇخاراغا ئورۇلدى ....؟ بۇنداق پاك گۆھەر ھەر يەردە بولۇۋەرمەيدۇ، بۇخارا تۇپرىقى ئۇنىڭ كانى بولدى» دېدى. ئەلىشىر نەۋائىي نەقشىبەندگە جامىيغا نىسبەتەن تېخىمۇ چوڭقۇر ۋە كونكرېتراق قارىغانىدى. ئۇ نەقشىبەندىنىڭ يۇقىرىدا كۆرستىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ھاياتىيلىق، دۇنىياۋىيلىق پرىنسىپلىرىغا، ئۇنىڭ سىستېمىسىدىكى خۇسۇسەن، شۇ چاغلاردا ئىلغار خاراكتېردە بولغان سوتسىئال مومېنتلارغا ئالاھىدە ئېتىبار بەرگەنىدى.

نەۋائىي ئۆزىنىڭ «نەسائىمۇل مۇھەببەت» دېگەن ئەسىرىدە نەقشىبەند ھەققىدە تۆۋەندىكى مەلۇماتلارنى ئىجابىي نەرسىلەر سۈپىتىدە كەلتۈرۈدۇ:

«بىرەۋ ئالاردىن (نەقشىبەندىدىن) سىئۇال قىلدىكىم، دەرۋىشلىك سىزگە مەۋرۇس (مىراس) دۇر، يا مۇكتەسەب (كەسىپ)؟ ئالار دېدىلەر: تەڭرى (تەڭرى جەزبەسىدىن بىر جەزبە ئىنسان ۋە جىن ئەمەلى ئۇچۇن بەرابەردۇر) ھۆكمى بىلەن بۇ سەئادەتكە مۇشەررەف بولدۇق.

يانە ئالاردىن سوردىلەركى، سىزنىڭ تەرىقەتىڭىزدە زىكر جەھر ۋە خىلۋەت ۋە سەمائ بولۇر؟ دېدىلەركى، بولماس. يانە سوردىلاركى، سىزنىڭ تەرىقەتىڭىز بىناسى نە ئىشكەدۇر؟ دېدىلەركى، ئەنجۇمەندە خىلۋەت؛ زاھىر يۈزىدىن خەلق بىلە ۋە باتىن تەرەفىدىن ھەق سوبھانۇھۇ ۋە تەئالا بىلە ...

دېدىلەركى، ئالارغە (نەقشىبەندگە) ھەرگىز قۇل ۋە دەدەك بولماس ئېرمىش. ئالاردىن بۇ مەنىدە سوراپتۇرلەر. ئالار دەپتۇرلەركى، قاچان بۇ بەندەلىغ خوجەلىغ بىلەن راست كېلۇر! بىرەۋ ئالاردىن سوردىكىم، سىزنىڭ سىلسىلەڭىز نە يەرگە يېتەر؟ ئالار دېدىلەركى، كىشى سىلسىلە بىلە ھېچ يەرگە يەتمەس ۋە دەر ئېيمىشلەركى، نەفسلەرىڭىزگە تۆھمەت قىلىڭكى، ھەركىم تەڭرى ئىنايەتى بىلە ئۆز نەفسىنىڭ يامانلىقتىن ۋە قەيد ۋە مىكرىن بىلگەن بولسا، ئەگەرچە، ئاڭا سەھلدۇر. ئەمما بۇ يىرل سالىكلەردىن كۆپ بار ئەماندۇرلەركى،

يانە بىرەۋ گۇناھىنى ئۆزلەرىگە تۇتۇپ، يۈكسەك تارتىپتۇرلەر ۋە ئىرمىشلەركى، ھەر تۈرفە-
تۇلئەيندە ئۆزۋۇجۇدى نەفئەيىن ۋە مەئبۇدى ھەقىقىي بىساتىنى قىلغاي ...
ۋە دەر ئىمىشلەركى، بىرىنىڭ تەرىقىمىز سۆھبەتتۇر ۋە خىلۋەتتە شۆھرەتتۇر ۋە شۆھ-
رەتدە ئافەت، خەيرىيات جەمئىيەتتەدۇر ۋە جەمئىيەت سۆھبەتتە، شۇ شەرت بىلەكى،
بىر-بىرىگە نەفى بولۇنغاي ۋە ئۇلچە ئۇل بۇزۇرۇگ بۇيۇرۇپتۇركى ... ئەگەر جەمئى بۇيىل
سالىكلەرى بىر-بىرى بىلەن سۆھبەت تۇتسالەر ئاندە كۆپ خەيرۇ بەرەكات».

بەزەن نەۋائى ئەسەرلىرىدە نەقشىبەندىنىڭ بۇ ياكى ئۇ تەلىماتىنىڭ خۇددى ئۆزىنىڭ
دېگىنىدەك، ياكى ئۇنىڭغا ناھايىتىمۇ يېقىن ھەمدە ئاھاڭداش تەئرىپىنى ئۇچرىتىمىز. مەسى-
لەن، «سەددى ئىسكەندەرىي» دىكى «يەلدەك سەير ئارا سەبۇكبارلىغ نەفيىن قىلماق ۋە
تاغدەك سۇكۇن ئارا باۋىقارلىغ نەمرىن بۇيۇرماق ۋە ئەسھاب سۆھبەتىنىكىم، بىر-بىر
ئىشلەرى بارۇرغە شىتاب دۇرۇر. غەنىمەت بىلمەك ۋە ئەھباب مولاقاتىنىكىم، ھەربىرى بىر-
گەۋھەرى ناياب دۇرۇر، مۇغتەنەم تۇتماق ۋە ئەدەم غەرىبىستانىدىن شىممەئىي ياد ئەتمەك
ۋە ۋۇجۇد سەرمەنزىلىن خۇشلۇغ بىلە ئۆتكەرۇرنى ۋەسىيەت قىلماق» دېگەن بابدا نەۋائى
يازىدۇ:

مۇسافىر بول، ئەمما ۋەتەن ئىچرە بول،
تىلە خىلۋەتتۇ ئەنجۇمەن ئىچرە بول.

ئېيتقانلىرىمىزدىن مەلۇم بولىدۇكى، نەقشىبەندىيلىكنىڭ تېز يېيىلىپ، ئۇنىڭ چوڭ ۋە
سالماقلىق ھەرىكەتكە ئايلىنىپ كېتىشى، ئۇنىڭ خەلق ئاممىسى ئارىسىدا، ئىلغار كىشىلەر
ئارىسىدا ئۇزاق ئۆمۈر سۈرۈشى تاسادىپىي ھادىسە بولمىغان.

ئۇ ئۆزىنىڭ تەسىرىنى ئەدەبىياتقا چوڭقۇر ئۆتكۈزدى. بولۇپمۇ X — XIV - ئەسىرلەردە
تەسەۋۋۇفىي ئەدەبىيات، شېئىرىيەت يۈكسەك باسقۇچقا كۆتىرىلگەن دۇنياۋىيلىق روھىدىكى
مەدەنىيەتنىڭ، ئەدەبىياتنىڭ راۋاجلىنىشىدا، رېئال تۇرمۇش، تەبىئەت ۋە بۇ دۇنيا گۈزەل-
لىكلىرىنى، لەززەتلىرىنى كۈيلىگەن شائىرلارنىڭ مەيدانغا چىقىشىدا، مىستىك تەرىقەتچىلىك-
نىڭ كاسات بولۇشىدا ئاشۇ ئىزچىل نەقشىبەندىيلىك ئۆزىنىڭ ئىجابىي رولىنى، شەكسىز ئوي-
نىغانىدى.

× ×

(بۇ ماقالە 1977 - يىلى تاشكەنتتە نەشر قىلىنغان «ئۆزبېك ئەدەبىياتى تارىخى» نىڭ 1-
تومىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇلدى. مۇھىم ئىزاھاتلار ئاپتورنىڭ. بەزىبىر ئاتالغۇلارغا ئۇيغۇرچە تەر-
جىمىسىدە قىسقىچە ئىزاھات بېرىلدى.)

بەزىبىر ئاتالغۇلارغا ئىزاھات

1) كلېرىكالىزم — مەملىكەتنىڭ سىياسىي ۋە مەدەنىي ھاياتىدا چېركاۋ
رىنى سىڭدۈرگۈچى ئەكسىيەتچىل ئېقىم.

2) گنوستىتسىزىم: دەسلەپكى خىرىستىيانلىقتا خۇدا ۋە دۇنيانىڭ يارىتىلىشى ھەققىدىكى تەلىماتىنى يارىتىشقا ئۇرۇنغان دىنىي-پەلسەپىي ئېقىم.

3) ئېكلېكتىزىم — تۈرلۈك قاراشلارنى، نەزىرىيەلەرنى بىر-بىرىگە ئۆز ئېشىمچىلىق بىلەن كىرىشتۈرۈۋېتىش.

ئېنتېلېخىيە — ئارىستوتېل پەلسەپەسىدىكى بىرخىل ئاتالغۇ بولۇپ، ئۇ ماددىدىن غەيرى بولغان بىرخىل سىرلىق «جانلىق كۈچ» نى كۆرسىتىدۇ.

(خەلق داستانى)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەمتىلى سايىت

ئېيتىپ بەرگۈچى : ئابلىمىت قارىم

قاياش دىگەن كەنتىدىن
يېتىم ئېردىقنىڭ بويىدىن
تۇكا ياغچى بىلەن ئەمدى،
ياليۈزخان داڭلىغ چوكان.
ئۇلغۇنىدۇ، تۇلغۇنىدۇ.
قولىغا ئۈچ پۇلنى ئالدى.
ئۈچ پۇلنى قولىغا ئېلىپ:
ــ هاي ياغچى، تۇكا ياغچى
بۈگۈن كۈنگە سەيشەنبىكەن،
ئەتە كۈنگىما چا [ر] شەنبە،
ئۆگۈنلۈككىما پەيشەنبە.
جۈمەما ئۆتۈۋا كەتسۇن،
شەنبىما كېتىۋا قالا
يەكشەنبە بازا [ر] غا كىرىپ،
بىر پۇلغا ئوسما ئالغىن،
بىر پۇلغا ئەڭلىك ئالغىن.
بىر پۇلغا ئۈپا ئالغىن،
ئوسمالا [ر] دا كۈكە [ر] تەي.
ئەڭلىكلە [ر] دىما قىزا [ر] تاي.
ئۇ پالا [ر] دا ئاقا [ر] تىپ،
بوغما شايەنى كىيىپ،
با [ر] دۇنيانىمۇ تاپماتىم.
شۇنداققىنا دېگەندە:
ــ ماقۇل مۇسۇ [ل] مان، ماقۇل، ــ دەپ
بايىقى تۇكا ياغچى

ئۈچ پۇلنى قولغا ئېلىپ
يانچۇقىنىڭ تېگىگە سېلىپ
دېككوكلاپ يۈگۈرۈپ قوپاپ،
تاناي بېشىقىمۇ 1) كىرگەندە،
بىر ناۋاي هارامزادە:
ــ ۋاي ياغ! ۋاي ياغ، راس، ــ دەپتى،
راس چاغۋىكەن دەپ كېلىپ،
ئۈچ گىشگىردەكنى يەپتى،
ئۈچ پۇلنى سۇغۇرۇپ ئالدى.
قولىنى قولتۇقلاپ چىقتى.
ياليۈزخان يامان چوكان،
ــ ها [ر] ماڭ مۇسۇ [ل] مان، ها [ر] ماڭلا، ــ
دەپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى.
ــ هەي مۇسۇ [ل] مان، جېنىم مۇسۇ [ل]
مان،
بۈگۈن ها [ر] دۇق سو [ر] ماڭلا،
تاناي بېشىقىمۇ كىرسەممەن
بىر ناۋاي هارامزادە،
«ۋاي ياغ، ۋاي ياغ راس» دەپتى
راس چاغۋا دەپ كىرىپتىم
ئۈچ گوشگىردەكنى يەپتىم
ئۈچ پۇلنى سۇغۇرۇپ ئالدى.
قولامنى قولتۇقلاپ چىقتىم.
شۇنداققىنا دېگەندە:
ــ خاپا بولماڭلا [ر] مۇسۇ [ل] مان،

1) تاناي بېشى ــ ئۈرۈن ئىسمى، قار ــ قاش ناهىيە بازار ئىچىدە.

ئەته كۈنگىما دۇشەمبە،
دۇشەمبازا[ر]غا چىقىپ،
ناۋاي ئالدىغا با[ر]ماي،
قاسساپ تازغىمۇ قارىماي،
باققال قېشىغا با[ر]ماي،
بىر پۇلغا ئوسما ئېكىله،
بىر پۇلغا ئەگىلىك ئېكىله،
بىر پۇلغا ئۇپا ئېكىله،
ئوسمالا[ر]دا كۆكه[ر]تەي،
ئەگىلىكله[ر]ده قىزا[ر]تاي،
ئۇپالا[ر]دا ئاقا[ر]تىپ،
بوغما شايەنى كىيىپ،
با[ر] دۇنيانىمۇ تاپماتىم،
شۇنداققىنا دېگەنده
بايىقى تەكا ياغچى،
— ماقۇل مۇسۇ[ل]مان، ماقۇل دەپ،
دۇشەمبازا[ر]غا چىقتى،
تەنزىچىنىڭ ئالدىدىن
سودىسىنى قىلىشۋا كىردى.
— هوي ياغچى، تەكا ياغچى،
ها[ر]ماڭ مۇسۇ[ل]مان، ها[ر]ماڭ-
لا، — دەپ
يالپۇزخان يۈگۈرۈپ با[ر]دى.
بايىقى تەكا ياغچى
— هاي خېنىم، جېنىم خېنىم
بۈگۈن ها[ر]دۇق سوراڭلا،
مەن سوداڭنى قىپ كەلدىم.
شۇنداققىنا دېگەنده
ئوسمىنى دەمدەك قوياپ،
ئەگىلىكنى ئېتىپ قوپاپ،
ئۇپىنى سۈ[ر]تۈپ بولاپ،
بوغما شايىنى كىيىپ
لەپپەڭشىپ قول سىپ ماڭەي.
بايىقى تەكا ياغچى:

— هوي مۇسۇ[ل] جېنىم مۇسۇ[ل]مان،
ئو[ر]دا ئالدىغا با[ر] ماڭلا،
ئۆزمه قاتا[ر]دا ئويناڭلا،
ئو[ر]دا ئالدىغا با[ر]ساڭلا،
هېكىم بېگىم كۆرۈپ قالا[ر].
قولۇمدىن كېتىشۋا قاسله، —
شۇنداققىنا دېگەنده
— ئو[ر]دا ئالدىغا با[ر]مايمەن.
ئۆزمه قاتا[ر]دا ئوينايمەن، — دەپ
يالپۇزخان قول سېپ كەتتى.
ئۆزمه قاتا[ر]غىمۇ يەتكەنده
هېكىم بەگ هارامزاده،
باشاقچى 1) تەرەپىدىن
ئات سېلىپمۇ كەلگەنده،
يالپۇزخان يامان چوكان
ئوڭ - چەپپىسىگىمۇ كۆز تاشلاپ
قاش ئېتىپ قويۇپ تۇرۇپ،
— ها[ر]مىسىلا هېكىم بېگىم، — دەپ،
ئالدىغا ئۆتۈپ تۇ[ر]دى.
ئاتنىڭ بېشىنى قايدۇ[ر]دى
«دۆلەت زىيادە» دەپ تۇ[ر]دى.
— هاي خېنىم، جېنىم جېنىم،
ئاتلىرىڭىز نېمىكىن؟
ئۆيلىرىڭىز نەدىكىن.
ئە[ر]لىرىمۇ با[ر]مىكىن؟ —
شۇنداققىنا دېگەنده،
— ۋاي بېگىم، ئەزىمەت بېگىم،
مېنىڭ ئېتىمنى سو[ر]ىسىلا،
يالپۇزخان داڭلىغ چوكان.
مېنىڭ ئۆيۈمنى سو[ر]ىسىلا
قاياش دېگەن كەنتىدىن،
يېتىم ئېرىقنىڭ بويىدىن.
مېنىڭ ئېرىمنى سو[ر]ىسىلا
قەشقە[ر] شە[هە]رىگە كەتكىلى

1) باشاقچى — ئورۇن ئىسمى، قارىقاش ناهىيىسىگە قاراشلىق بىر كەنت.

ئون تۆت يىلغىنا بۇلاپتى،
ئۆلەم خىتى كەلگىلى
يىگىرمە بىر يىل بولاپتۇ، —
شۇنداقتىنا دىگەندە
— مەن ئالسامۇ تىگەملا؟
— ۋاي بىگىم، ئەزىمەت بىگىم،
سىلىگە راسا تىگىتتىم.
قامچىسىنى يە[ر]دە قويمايدىغان،
ئاتتىن ھەرگىز چۈشمەيدىغان،
ئۆيگىمۇ ھەرگىز كىرمەيدىغان،
شۇنداق بىر كىشىگە غۇ،
تەگكۈمغۇ يامان بارىدى.
جىنىمغىنا ھىكىم بىگىم،
مەن ئىرىمدىن ئايرىلىپ،
بەش يۈز تەڭگە قە[ر]ز قىپتىم،
شۇ قە[ر]زنى تۆلەپ بولسام،
ئاندىن تەگسەم، — دىگەندە:
شۇ قە[ر]زلىرىنى مەن بىرەي،
قاچانلىقتا بارىمەن؟ —
شۇنداقتىنا دەپ تۇ[ر]دى.
— بىزمانلىقتا 1) با[ر]سىلا،
يورۇقتىن بىرىپ قالمىسىلا،
نامازشام بىلەن با[ر]سىلا.
شۇنداقتىنا دەپ تۇ[ر]دى.
بايىقى يالپۇزىخان
قول سىلىپ يىنىپ كەلدى.
ھىكىم بەگ ھارامزادە
ئات ئوينۇتۇپ كىرىپ كەتتى.
ئو[ر]دىسىغا كىرىپ بولاپ،
نامازشامنىما قىلالماي،
نامازدىگە[ر]دىمۇ ئاتلاندى.
پەلچەك 1) ئىشەككە پۇلنى ئاتىپ،
ئا[ر]غىماق ئاتقا قوڭنى ئاتىپ،
پولتوڭشىپقىنا چىققاندا
نامازشامغا يىتىپ چىقتى.
داۋزا قاققىلى تۇرغاندا،
— ھوي ياغچى، توكا ياغچى،
ھىكىم بىگىم كەلمەكچى،
ئۆگزىگە چىقىپ ئولتۇرۇڭلا،
مورا تۈۋدە تۇرۇڭلا،
«ئۆھۆ!» دىيىشىم كىرىڭلا، —
شۇنداقتىنا دەپ قويدى.
بايىقى توكا ياغچى،
ئىملەكلەپ يۆگۈرۈپ چىقىپ،
مورا تۈۋدە ئولتۇ[ر]دى.
يالپۇزخان يامان چوكان،
داۋزىسىنى ئىچىپ قوياپ
— كىرسىلە غوجام ھىكىم بىگىم،
يۈ[ر]سىلە غوجام ھىكىم بىگىم،
دەپ ئۆيگە باشلىغىلى تۇردى.
پەلچەك ئىشەكنى سولىۋاتتى.
ئا[ر]غىماق ئاتنى ئىسىۋاتتى.
بەش يۈز تەڭگە پۇلىسىنى،
ساندۇققا سولىۋىپ بولاپ،
ئوك پۇتقا باشلاپ قوياپ،
سىنچاينى قويۇپ تۇ[ر]سا،
— ھوي خىنىم جىنىم خىنىم،
ئۇنداغ ئولتۇ[ر]ساق بولماس،
نىكا[ھ] - پىكا قىلىۋاتساقچۇ، —
شۇنداقتىنا دەپ تۇ[ر]دى.
— ۋاي بىگىم ھىكىم بىگىم
بىر دەم چىداپ ئولتۇ[ر]سىلا،
مەن بىر موللا تىپىۋالاي،
نىكا[ھ] ھدقتى تىپىۋالاي،
ئۆزەمنى راسلىۋالاي، —
شۇنداقتىنا دەپ تۇ[ر]سا،

1) بىزمانلىقتا — كەچتە، ئاخشامدا، بىر زامانلىقتا.

2) پەلچەك — پۇتى مايماق. چاكچى.

هېلىقى توكا ياغچى
ئۆگزىدە ئولتۇرۇپ يۆتەلدى،
«ئۆھۆ - ئۆھۆ» يۆتىلىشى
ھېكىم بېگىم چاچراپ قوپتى:
— ھاي خېنىم، جېنىم خېنىم،
ئۆگزىدە بىرسى يۆتۈلىدۇ،
ھېلى مېنى، كىرسە ئۆلتۈرىدۇ.
ئىلاجىسى بولسا بىر قىلسىلا، —
شۇنداققىنا دېگەندە
— ۋاي بېگىم، ئەزىمەت بېگىم،
بىزنىڭ گادايىنىڭ ئاچچىغى
بەككىناغۇ يامانىدى.
مەشەگە يۈگۈرۈپ كەلسىلە،
بۇگادايىنىڭ بۆشۈكى با[ر]،
بۆشۈككە بۆلەپ قوياي،
ساقاللىق بالام دە[ر]مە،
تاماق چىش بالام دە[ر]مە،
بۇرۇتى با[ر] بالام دە[ر] مە، — دەپ
بۆشۈككە بۆلەپ قويدى.
خېخىدەكتىن بىر يە[ر]دىن،
قو[ر] ساقىدىن بىر يە[ر]دىن،
پاچىقىدىن بىر يە[ر]دىن،
ئۈچ يە[ر]دىن تېڭىپ قويدى.
خاخىراپقىنا ياتقاندا،
توكا ياغچى يۈگۈرۈپ كىرىپ،
تام - تورۇسقا بىر قاراپ،
بۇلۇڭغىما قارىسا،
بۆشۈكتە بالا ياتقۇدەك.
بالىنىڭ ياتقىنىنى كۆرۈپ،
— ھوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
مەن ئۆگزىگە چىكەتكەندە،
بۆشۈكتە بالاڭ يوقتى،
بالاپەيدا بولۇپ قاپتۇ،
نەدىن تاپتىڭ ما[ۋۇ] بالىنى؟ —
شۇنداققىنا دېگەندە
— سەن ئۆگزىگە چىكەتكەندە،
بۆشۈكتە بالاڭ يوقتى،
بالا پەيدا بولۇپ قېلىشى،
بوي ئامەمدە قاپتىكەن.
تۇغۇپ، ساي 1) بۆلەپ قويدۇم، —
شۇنداققىنا دېگەندە،
— سۆيەپ قوياي بالانى، - دەپ
دېككوسلاپ يۈگۈرۈپ بېرىپ،
ماككىدەككىنە بىر سۆيسە،
بۇرۇتلىرى سانجىلدى.
— ھوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
بالانىڭ بۇرۇتى با[ر]كەن،
موچىنىنى ئاچىقىپ بە[ر]گىن،
بۇرۇتىنى يۇڭدىۋاتاي،
ئۇستۇرىنى تاپقاچ چىققىن،
ساقاللىرىنى چۈشۈرۈۋالاتاي،
ئامبۇ[ر]نى ئالغاچ چىققىن
ھىڭگاك چىشىنى تا[ر]تىۋاتاي، —
شۇنداققىنا دەپ تۇ[ر]سا،
يالپۇزخان يامان چوكان،
ئۆيلىرىگە يۈگۈرۈپ كىرىپ،
— تاپالمىدىم موچىنىنى،
تاپالمىدىم ئامبۇ[ر]نى،
ئۆزەڭ تاپساڭچۇ ئۇستۇرىنى، —
شۇنداققىنا دەپ چىقتى.
— ھوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
مەن سېنى ئىشقا بۇيرۇپ،
قايسى ئىشنى قىپ كەلگەن؟
ئۆزەم قىلسام بولمامدۇ، — دەپ
ئۆيلىرىگە كىرىپ كەتتى.
ھېلىقى يالپۇزخان
— ۋاي بېگىم، ئەزىمەت بېگىم،
ھىجىيىپما ياتاملا،

1) ساي - ھازىر، باياتىن.

ھەڭگىيىپما ياتامىلا،
بىزنىڭ گاداي يامان گاداي،
ئۇستۇرىنى ئاچىقىپ سالسا،
ساقاللىرىنى چۇشۇرۇۋېتىپ،
راس كۇسا قىلىپ قويىدۇ.
بۇرۇتلىرىنى يۇگدىۋېتىپ،
ھەم يۇمشاق قىلىپ قويىدۇ.
چىشلىرىنى تا[ر] تىۋېتىپ،
بەك كۇماك قىلىپ قويىدۇ،
جىك نوچا قىلىپ قويىدۇ،
جانلىرىنى جايلىسىلا.
شۇنداقىنا دېگەندە
«ئىللەللا» دەپ بىر قوپتى،
بۆشۈكنى يۇدۇپ قوپتى.
داۋزا ئالدىغا چىققاندا
ــ ھوي بالىكام، توختاڭ بالىكام،
ساقىلىڭىزنى چۇشۇرىۋېتىپ،
بۇرۇتىڭىزنى يۇگدىۋېتىپ،
چىشلىرىڭىزنى تا[ر] تىۋېتىپ،
راس كۇماك قىلىپ قويىتتىم،
ھەم يۇمشاق قىلىپ قويىتتىم،
جىك نوچا قىلىپ قويىتتىم، ــ
شۇنداقىنا دېگەندە،
جان ئاچچىقتا يۇگۇرۇپ قاچتى،
داۋزا ئالدىغا با[ر]غاندا،
«ھوي **باللا**، ئىشىكىڭنى ئاچ» دەپ
داۋز**ىغا** بىرنى ئۇستى.
چوڭ بالىسى يۇگۇرۇپ چىقتى،
ــ ھوي باللا، يۇگۇ[ر] باللا،
مەيە[ر]دە بىرنە[ر]سە كەپ قاپتۇ:
يا ئېيىقمۇ، ئادەممۇ؟
يا ساراڭمۇ، ھايۋانمۇ؟
بۆشۈك ساتقىلى كەلدىڭمۇ،
بىزغۇ بۆشۈك ئالمايمىز، ــ
شۇنداقىنا دېگەندە،

ــ ھاي بالام، جېنىم بالام،
گەپنى ئاستا قىلىڭلا،
مەن سىلىنىڭ داداڭلا، ــ
شۇنداقىنا دېگەندە،
ــ ھاي باللا، يۇگۇ[ر] باللا،
ما[ۋۇ] گاداي نېمە دەيدۇ،
مەن سېنىڭ داداڭ دەيدۇ.
ئۆشنىسىدە بۆشۈك تۇرىدۇ.
بۆشۈك ساتقىلى كەپتۇ.
بىزغۇ بۆشۈك ئالمايمىز،
تەپ ما[ۋۇ] گادايىنىڭ قوڭىغا، ــ
شۇنداقىنا دېگەندە
باللىرى يۇگۇرۇپ چىقىپ
تەپكىلىما تۇ[ر]دى قوڭىغا:
«كاپپاڭ - كۇپپۇڭ، كاپپاڭ - كۇپپۇڭ،
كاپپاڭ - كۇپپۇڭ، كاپپاڭ - كۇپپۇڭ»
نەچچەن توقسانتى تەپتى.
پەللىكىنى ئۇۋىلاپ
ئەلىما خۇنۇمغا ئە[ر]ز قىلدى،
شەيخئىسلام قوشاپ بە[ر]دى.
قاياشقا ئاچىقىپ ئەندى،
ئۆيىنى كۆ[ر]سۇتۇپ قوياپ
مەھكىمىگە كىرىپ ئولتۇردى.
شەيخئىسلام قوپۇپ ئەندى،
يالپۇزخاننى ئەكىردى.
داۋزىدىن كىرىپ بولغۇنچە
قاشلىرىنى ئوينىتىپ
كۆز تاشلاپ قويۇپ كىردى.
بايىقى ئەلىماخۇنۇم
ئاشىق بولۇۋا قالدى.
ــ ھاي خېنىم، جېنىم خېنىم
ما[ۋۇ] بېگىم نېمە دەيدۇ،
پەلچەڭ ئېشەكقۇ بىر قالدى،
ما[ر] غىماق ئاتقۇ بىر قالدى،
يالپۇزخان يەنە تۇل قالدى.
بىش يۇز تەڭگە پۇل قالدي.

شۇنداقىنا دەيدۇيا،
قانداق قىلىمىز، ــ دېگەنىدە
ــ ۋاي ئاخۇنۇم، ئەلىما خۇنۇم،
مەن بۇ گادايىنى كۆ[ر]مەپتىم،
قاياش تەۋەسىگىمۇ با[ر]ماپتى،
ھېكىم بېگىم دەپ ئاڭلىمىغان، ــ
شۇنداقىنا دېگەندە
ــ تەپ ما[ۋۇ] گادايىنىڭ قوڭىغا، ــ
شۇنداق دەپ ئەمرى قىلدى.
تەپكىلىما تۇ[ر]دى قوڭىغا
«كاپپاڭ - كۇپپۇڭ، كاپپاڭ - كۇپپۇڭ،
كاپپاڭ - كۇپپۇڭ، كاپپاڭ - كۇپپۇڭ...»
نەچچەن بەش يۈزنى تەپتى.
شەيخئىسلامىنىڭ بىر پاي كېپىشى 1)
قوڭىغا كەپلىشىپ قالدى.
جان ئاچچىقتا يۈگۈرۈپ قاچتى.
بىر يە[ر] گىچىلىك با[ر]غاندا،
دېمى كېسىلىپ قالغاندا
توسما تۆپىسىگە چىقىپ ئولتۇرۇپ
دېمىنى بىر ئالاي دەپ
زوڭ ئولتۇ[ر] غۇدەك بولسا،
پوككىدەك قىلىپ چۈشتى.
كەينىگە قاراپ باقسا
بىر پاي كېپىش تۇرىدۇ،
«شەيخئىسلامىنىڭ كېپىشى،
كېپىشى قوغلاپ كەپتۇ،
ئۆزى قاچان كېلە[ر] كىن» دەپ،
قوپاپ قاچقىلى تۇ[ر]دى.
مازا[ر] بېشىغا يەتكەندە،
چۈشۈپ كەتكەن بىر ئۇران تېپىپ،
ئورانغا سەكرەپ كىرىپ،
تېزەكتە ئىس سېپ ئولتۇ[ر]دى.

ئەلىما خۇنۇم بىلەن يالپۇزخان
مۇزاكىرلاشقىلى تۇ[ر]دى.

ــ ھاي خېنىم، جېنىم خېنىم
ئە[ر]لىرى [ر]مۇ، يوق؟ ــ دەپتى،
ــ ئېرىم قەشقە[ر]گە كەتكىلى،
ئون تۆت يىلغۇ بولاپتى،
ئۆلەم خېتى كەلگىلى
يىگىرمە بىر يىل بولاپتى، ــ
شۇنداقىنا دىگەندە:
ــ مەن ئالسام راس تىگەملا
ــ سىلىگە راسا تىگىتتىم.
تون پېرىجىسىنى سالمايدىغان،
سەللىسىنى ھەرگىز ئالمايدىغان،
تەرەتنى ئۇشاتمايدىغان،
سەججادىدىن 2) چۈشمەيدىغان،
مۇھىرنى يە[ر]دە قويمايدىغان،
شۇنداق بىر كىشىگەغۇ،
تەگكۈمغۇ راسا باردى.
مەن ئېرىمدىن ئايرىلىپ،
بىش يۈز تەڭگە قە[ر]ز قىپتىم،
شول قە[ر]زىمنى بېرىپ بولسام،
ئاندىن تەگسەم - دېگەندە.
ــ شۇل قە[ر]زلىرىن مەن بېرەي،
قاچانلىقتا بارىمەن،
ــ بىرمانلىقىما با[ر]سىلا،
يورۇقتىن بېرىپ قالمىسىلا، ــ
شۇنداقىنا دەپ ياندى.
ھېلىقى ئەلىماخۇنۇم،
نامازشامنىمۇ قىلالماي،
نامازدىگە[ر]دە ئاتلاندى.
بەلچەڭ ئېشەككە پولنى ئا[ر]تىپ،
ئا[ر]غىماق ئاتقا قوڭنى ئا[ر]تىپ،
پولتوڭشىپقىنا چىققاندا
نامازشامغا يېتىپ چىقتى.
داۋزا قاققىلى تۇ[ر]غاندا،
ھېلىقى يالپۇزخان،

1) كېپىش ــ كەش.
2) سەججادە ــ جانيامازە.

ــ هوي ياغچى، توكا ياغچى،
ئەلىماخونۇم كەلمەكچى،
ئۆگزىگە چىقىپ تۇرۇڭلا،
مورا تۈۋىدە ئولتۇرۇڭلا،
«ئۆھھۆ» دېيىشىم كىرىڭلا، ــ
شۇنداققىنا دەپ قويدى.
بايىقى توكا ياغچى،
دېككوكلاپ يۈگۈرۈپ قوپۇپ،
مورا تۈۋىدە ئولتۇرۇشى،
يالپۇزخان يۈگۈرۈپ چىقىپ،
داۋىسىنى ئېچىپ قويدى.
ــ چۈشىسىلە غوجام ئەلىماخۇنۇم،
يۈ[ر]سىلە غوجام ئەلىماخۇنۇم،
كىرسىلە غوجام ئەلىماخۇنۇم، ــ دەپ
ئۆيگە باشلىغىلى تۇ[ر]دى.
بەلچەك ئېشەكنى سولىۋاتتى.
ئا[ر]غىماق ئاتنى ئېسىۋاتتى،
بەش يۈز تەڭگە پۇلىسىنى،
ساندۇققا سېلىۋېپ بولاپ،
ئوك پۇتقا باشلاپ قوياپ،
چەپ پۇتقا ئۆتەپ تۇ[ر]سا،
ــ ھەي خېنىم يالپۇزخان،
مۇنداق ئولتۇ[ر]ساق بولماس،
بىر بولساق ئەلەم ئادەم
شانائەت بولۇپ قالا،
نىكا[ھ] - پىكا قىلىۋاتساقچۇ، ــ
شۇنداققىنا دەپ تۇ[ر]دى.
ــ ھاي ئاخۇنۇم، جېنىم ئاخۇنۇم،
بىر دەم چىداپ ئولتۇ[ر]سىلا،
مەن بىر موللا تېپىۋالاي،
بىر خون نان تېپىۋالاي،
ئۆزەمنى راسلىۋالاي، ــ
شۇنداققىنا دەپ تۇ[ر]سا،
ھېلىقى توكا ياغچى،
ئۆگزىدە ئولتۇرۇپ يۆتەلدى،

«ئۆھھۆ - ئۆھھۆ» يۆتۈلۈشى،
ئەلىماخۇنۇم چاچراپ قوپتى.
ــ ۋاي خېنىم، جېنىم خېنىم
ئۆگزىدە بىرسى يۆتۈلىدۇ،
ھېلى مېنى، كىرسە ئۆلتۈرىدۇ.
ئىلاجىسى بولسا بىر قىلسىلا، ــ
شۇنداققىنا دېگەندە
ــ ھاي ئاخۇنۇم، ئەلىماخۇنۇم،
بىزنىڭ گادايىنىڭ ئاچچىغى،
بەككىناغۇ يامانىدى.
مەشەگە يۈگۈرۈپ كەلسىلە،
جۇۋازغا قوشاپ قوياي،
تۈكى يوق توپاق دە[ر]مە،
قۇيرۇقى يوق توپاق دە[ر]مە،
تۇيىقى يوق توپاق دە[ر]مە،
كۆدە قۇلاق موزاي دە[ر]مە، ــ
دەپ جۇۋازغا قوشاپ قويدى.
ئالتە تاشنى ئېپ قويدى
دوققۇڭشىپ ماڭغىلى تۇردى.
ھېلىقى توكا ياغچى
ئۆگزىدىن يۈگۈرۈپ كىرىپ،
تام - تورۇسقا بىر قاراپ
ئىچكىرى - تاشقىرى كىرىپ - چىقىپ،
جۇۋازخانىغا كىرىپ باققاندا
قىپ يالىڭاچقىنا بىر توپاق
دوققۇڭشىپ ماڭغىلى تۇرۇپتۇ.
ھېلىقى توكا ياغچى
ــ ھوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
مەن ئۆگزىگە چىقكەتكەندە
جۇۋازدا ئۇيۇك يوقتى.
ئۇي پەيدا بولۇپ قاپتۇ،
نەدىن تاپتىڭ توپاقنى، ــ
شۇنداققىنا دېگەندە،
ــ ۋاي مۇسۇ[ل]مان جېنىم [ل] مۇسۇمان،
سەن ئۆگزىگە چىقكەتكەندە،

جۇۋازدا ئۇيۇك يوقتى،
يوق بىر كالىگىز باردى.
ئىككىزەك موزايلاپتى،
ئە[ر]كىكىنى قىتىپ قويدۇم،
چىشىسى ئۈزەمدۇرمەن، —
شۇقدانقىنا دەپ قويدى.
بايىقى توكا ياغچى
— ئۆزەم ھەيدەي توپاقنى، — دەپ
تالتىزنى 1) قولىغا ئىلىپ،
سۆگەچكە راسا سىلىپ،
ھەيدىگىلى تۇرغاندا،
بىچارە ئەلىماخۇنۇم،
پۇشاڭشغىلى تۇ[ر]دى.
تويىناقشغىلى تۇ[ر]دى.
— ھوي خوتۇن، يۈگۈ[ر] خوتۇن،
بۇ توپاق چايان 2) توپاقكەن،
تويىناقشغىلى 3) تۇ[ر]دى،
دىككاڭشغىلى تۇ[ر]دى،
پۇشاڭشغىلى تۇ[ر]دى.
جۇۋالدۇزنى ئاچىقىپ بەرگىن،
بۇرنىنىڭ پەرىكىدىن تىشىپ،
بىر چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ قوياي،
توخماقنى ئاچىقىپ بە[ر]گىن،
سوقما قىلىۋا قوياي،
ئۇستۇرىنى ئاچىقىپ بەرگىن،
بىر ئۆكۈز قىلىپ قوياي، —
شۇنداق دىگىلى تۇ[ر]غاندا،
بىچارە ئەلىما خۇنۇم
دوقۇلداپ ماڭغىلى تۇ[ر]دى.
يالپۇزخان دىگەن چوكان،
ئۆيلىرىگە كىرىپ چىقىپ،
— تاپالمىدىم توخماقنى،

تاپالمىدىم ئۇستۇرىنى،
ئۆزەك تاپساڭ جۇۋالدۇزنى، —
دەپقىنا يىنىپ چىقتى.
— ھوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
مەن سىنى ئىشقا بۇيرۇپ،
قايسى ئىشنى قىپ كەلگەن،
ئۆزەم چىقسام بولمادۇ، — دەپ
ئۆيلىرىگە كىرىپ كەتسە،
— ھاي ئاخۇنۇم، ئەلىماخۇنۇم،
نەچچىدە با[ر]دۇ[ر] ياشلىرى،
ئالتە تاشنى ئىشتالماي،
تە[ر]لەپ كىتىپتۇ باشلىرى.
جانلىرىنى جا لىسىلا، —
شۇنداققىنا دىگەندە،
«ئەللەللا!» دەپ بىر قوپتى،
جۇۋاز كەسكۈنىنى يۇدۇپ قوپتى،
داۋزا ئالدىسىغىمۇ چىققاندا،
— ھوي توپاق، توختاڭ توپاق،
بۇرنىنىڭ پەرىكىدىن تىشىپ،
چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ قويىمەنتىم،
توخماقنى ئاچىقىپ بەرسە،
سوقما قىلىۋا قويىمەنتىم.
ئۇستۇرىنى ئاچىقىپ بەرسە،
ئۆكۈز قىلىۋا قويىمەنتىم، —
شۇنداققىنا دىگەندە
«ئەللەللا!» دەپ قاچقانچە،
داۋزا ئالدىسىغا بارغاندا،
«ھوي باللا ئىشىكىمنى ئاچ!» دەپ
داۋزىسىغا بىرنى ئۇستى.
چوڭ مەخسۇم يۈگۈرۈپ چىقتى.
— ھوي باللا، يۈگۈ[ر] باللا،
دادام نامازغا كەتكەن،

---

1) تالتىز — جۇۋازچىلارنىڭ جۇۋاز كۆتىكىدىكى كۈنجۈرىنى ئاجرىتىشقا ئىشلىتىدىغان ئۇچى بىسلىق تۆمۈر تاياقچىسى.

2) چايان توپاق — كۆندۈرمىگەن.

3) تويىناقشىش — سەكرەش.

ئاماز ھەققىنى تولا ئېلىپ
قوينى جىق ئەكەلگەندۇ،
قوينى سولىشىپ بېرەي، — دەپ
چوڭ مەخسۇم يۇگۈرۈپ چىقسا،
قىپ يالىڭاچقىنا بىر گاداي
جۇۋاز كەسكۈنىنى يۇدۇپ تۇرغانىنى،
چوڭ مەخسۇم كۆرۈپ ئەمدى،
— ھوي باللا، يۇگۈ[ر] باللا،
مەيەگە بىر نەرسە كەپ قاپتۇ.
يا ئېيىقمۇ، ئادەممۇ،
يا سارائمۇ، ھايۋانمۇ؟
يا كۇسغان قانجىقمۇ؟
بويىندا كەسكۈ تۇرىدۇ،
تەپ ما[ۋۇ] گادايىنىڭ قوغىنا، —
شۇنداققىنا دېگەندە
— ھوي بالام، جېنىم بالام
مەن سىلىنىڭ داداڭلا [ر].
گەپنى ئاستا قىلىڭلا [ر]، —
شۇنداققىنا دەپ تۇردى.
— تەپ ما[ۋۇ] گادايىنىڭ قوغىنا
ما[ۋۇ] گاداي نېمە دەيدۇ،
مەن سېنىڭ داداڭ دەيدۇ.
شۇنداققىنا دېگەندە،
شەيخىمسلاما «يۇگۈرۈشۈپ كېلىپ
تەپكىلىما تۇ[ر]دى قوغىغا:
«كاپپاڭ - كۇپپۇڭ، كاپپاڭ - كۇپپۇڭ،
كاپپاڭ - كۇپپۇڭ، كاپپاڭ - كۇپپۇڭ...»
بىر مىڭ بەش يۈزنى تەپتى.
پەللىكىنى ئۇۋۇلاپ
ئەرز قىلغىلى ھېچكىم يوق،
مازا[ر] بېشىغىمۇ يەتكەندە
ھېلىقى ھېچكىم بېگىم
ئەلىماخۇنۇمنى كۆرۈپ
— جېنىمغىنا ئەلىماخۇنۇم،
سىلە قاياشقا بارغانمۇ،
يالپۇز خاننى ئالغانمۇ،
ئەگنا ياغنى 1) سالغانمۇ،
جۇۋازغا قوشاپ قويغانمۇ،
جۇۋازنى يۇدۇپ كەلمىمۇ،
يالپۇز خاننى تالىشىپ،
مېنى قوغلاۋاتقانمۇ،
كىرسىلە غوجام ئەلىماخۇنۇم،
بىر ئوراندا ئولتۇ[را]يلى، — دەپ
ئوراندا كىرىپ ئولتۇ[ر]دى،
تېزەكتە ئىس سەپ ئولتۇ[ر]دى.

1) ئەگناياغ — ئىگىن — ئاياغ.

× ×

يالپۇزخان، توكا ياغچى،
مۇزاكىرلاشقىلى تۇ[ر]دى.
— هاي مۇسۇ[ل]مان، جېنىم مۇسۇمان،
بەلچەك ئېشەك ئىككى بولاپتۇ.
ئا[ر] غىماق ئات ئىككى بولاپتۇ.
مىڭ تەڭگە پۇل بولاپتۇ.
بۈگۈن بازا[ر]غا بېرىپ
بىر ئويناپىقنا كەلسەكچۇ،
بەلچەك ئېشەككە سەن مىنسەڭ،
ئا[ر]غىماق ئاتقا مەن مىنسەم، —
شۇنداقىقنا دېگەندە
بايىقى توكا ياغچى
— ماقۇل مۇسۇ[ل] مان، ماقول، — دەپ
بەلچەك ئېشەكنى توقۇپ،
بەلچەك ئېشەككە ئۆزى مىندى.
ئا[ر]غىماق ئات توقۇپ بە[ر]دى،
يالپۇزخاننى مىندۇ[ر]دى،
بازا[ر] غا بېرىپ ئەمدى،
قاسساپ بازىرى ئاغزىغا،
بېرىپمۇ چۈشۈپ تۇرۇپ،
— هوي ياغچى، توكا ياغچى،
مەشەدە تۇ[ر] غاچ تۇ[ر]غىن.
قاسساپ بازىرىغا كىرىپ،
بىر چۆ[ر] گۈلۈپ چىقمايمۇ.
— ماقۇل مۇسۇ[ل] مان، ماقۇل دەپ،
بايىقى توكا ياغچى
ئەشەدە 1) تۇ[ر]غاچ تۇ[ر]دى.
يالپۇزخان كىرىپ ئەمدى،
ئوڭ - چەپپىسىگىمۇ كۆز تاشلاپ،
قول سېلىپ كېتىۋا با[ر]سا،
قاسساپ ئاداش يۈگۈرۈپ كېلىپ،

— هاي خېنىم، جېنىم خېنىم،
يا تۇش قۇيرۇقنى تا[ر] تايمۇ،
يا دەنداندىن تا[ر] تايمۇ،
نەددىنياقىنى ئاتلىكى 2).
— بىرنىڭ بالدۇ[ر] قى چۆپقەتلە[ر]،
مەندىن گەپما سو[ر]مايتتى،
ئۆزى چاغلاپ تا[ر] تتتى.
قۇيرۇقتىنىمۇ سەپ بېرىتتى. —
شۇنداقىقنا دېگەندە،
هېلىقى قاسساپ ئاداش،
بىر ياتۇ گوش ئەكىلىپ،
خو[ر] جۇنغا سېلىپ قويىدى.
خو[ر] جۇنغا سېلىپ قوياپ،
— هاي خېنىم، جېنىم خېنىم،
ئاتلىرىنىمۇ نېمىكىن،
ئۆيلىرىنىمۇ نەدىكىن،
قېخى ئە[ر] لىرىمۇ با [ر] مىكىن. —
شۇنداقىقنا سورغاندا،
— هاي داش، قاسساپ ئاداش،
مېنىڭ ئېتىمنى سو[ر] سىلا
يالپۇزخان دائىلىغ چوكان.
مېنىڭ ئېرىمنى سو[ر]سىلا
قەشقە[ر] شە[هە]رىگە كەتكىلى
ئون تۆت يىلغىنا بولاپتى.
ئۆلەم خېتى كەلگىلى
يىگىرمە بىر يىل بولاپتۇ.
مېنىڭ ئۆيۈمنى سو[ر] سىلا
قاياش دېگەن كەنتىدە،
يېتىم ئېرىقنىڭ بويىدا. —
شۇنداقىقنا دەپ تۇ[ر]دى.

---

1) ئەشەدە — ئاشۇ بەردە.
2) ئاتلىكى — ئالدىلاركى.

— هاي خېنىم، جېنىم خېنىم
مەن ئالسامۇ تىگەلا،
— هاي ئاداش، قاساپ ئاداش
سىلىگە راسا تەگتىم،
ئۆيدىن گوشنى ئۈزمەيدىغان،
هەم دەندىندىن تا[ر]تىدىغان،
تۆش - قوۋۇرۇقتىنمۇ جىق بېرىدىغان،
شۇنداق بىر كىشىگەغۇ
تەگكۇدەغۇ يامان بېيىدى 1).
مەن ئېرىمدىن ئايرىلىپ،
بەش يۈز تەڭگە قە[ر]ز قىپتىم،
شۇ قە[ر]زىمنى بىردۋەپ بولسام،
ئاندىن تەگسەم، - دېگەندە
— شۇ قە[ر]زلىرىنى مەن بېرەي.
قاچانلىققا بارىمەن.
— بىزمانلىقتىما 2) با[ر]سىلا،
نامازشام بىلەن با[ر]سىلا،
يورۇقتىن بېرىپ قالمىسىلا، — دەپ
يالپۇزخان قول سېپ كەتتى.
هېلىقى قاساپ ئاداش،
ئۆيلىرىگە با[ر]غاندا،
نامازشامنىمۇ قىلالىماي،
ناماز دېگە[ر] دىمۇ ئاتلاندى.
بەلچىدىڭ ئېشەككە پۇلنى ئا[ر] تىپ،
ئا[ر] غىماق ئاتقا قوڭنى ئا[ر]تىپ،
پولتوڭشپقىنا چىققاندا،
نامازشامغا يېتىپ چىقتى.
داۋزى قاققىلى تۇ[ر] غاندا،
— هوي ياغچى، توكا ياغچى،
ئۆگزىگە چىقىپ ئولتۇرۇڭلا،
«ئۆهۆ» دېيىشىم كىرىڭلا،
قاساپ ئاداش كەلمەكچى. —
بايىقى توكا ياغچى
ئىسلەكلەپ يۈگۈرۈپ چىقىپ،
ئۆگزىگە چىقىپ ئولتۇ[ر]دى.
مورا تۈۋىدە ئولتۇرۇشى؛
يالپۇزخان يۈگۈرۈپ چىقىپ،
داۋزىنى ئېچىپ قويۇپ:
— كىرسىلە ئاداش، قاساپ ئاداش،
يۈ[ر]سىلە ئاداش، قاساپ ئاداش، -
دەپ ئۆيگە باشلىغىلى تۇردى.
بەلچىدىڭ ئېشەكنى سولىۋاتتى،
ئا[ر]غىماق ئاتنى ئېسىۋاتتى.
بەش يۈز تەڭگە پۇلىنى،
ساندۇققا سولۇۋەپ بولاپ،
ئوڭ پۇتقا باشلاپ قوياپ،
سىنچايىنى قويۇپ تۇ[ر]سا،
— هاي خېنىم، جېنىم خېنىم،
ئۇنداق ئولتۇ[ر]ساق بولماس،
بازا[ر]دا دۇكان قالغان.
نىكا[ھ] - پىكا قىلىۋاتىلى. —
شۇنداقتىنا دېگەندە
— هوي ئاداش، قاساپ ئاداش،
بىردەم چىداپ ئولتۇ[ر] سىلا،
مەن بىر موللا تېپىۋالاي،
نىكا[ھ] هەققى تېپىۋالاي،
بىر خون نان تېپىۋالاي،
ئۆزەمنى راسلىۋالاي، —
شۇنداق دەپمۇ تۇرۇشى،
بايىقى توكا ياغچى
ئۆگزىدە ئولتۇرۇپ يۆتەلدى.
«ئۆهۆ - ئۆهۆ» يۆتىلىشى،
قاساپ ئاداش چاچراپ قوپتى.
— ۋاي خېنىم، جېنىم خېنىم،
ئۆگزىدە بىرسى يۆتۆلىدۇ،
هېلى مېنى كىرسە ئۆلتۈرىدۇ.
ئىلاجىسى بولسا بىر قىلسىلا. —
شۇنداقتىنا دېگەندە،

1) بېيىدى - بارئىدى.

2) بىزمانلىقتا - كەچقۇرۇنلۇقتا، بىر زامانلىقتا

يالپۇزخان دېگەن چوكان:
— هوي ئاداش، قاسساپ ئاداش،
بىزنىڭ گادايىنىڭ ئاچچىغى
بەككىنا يامانىدى،
مەشەگە يۈگۈرۈپ كە[ل] سىلە،
ئايۋانىنىڭ تۈگرۈكىنىڭ
سوقۇمىسى قالماپتى،
سوقۇما قىلىپ قوياي.
«نەددىن تاپتىڭ بۇ سوقۇمىنى»
دېگەنىڭىز زامانىلاردا،
ئىشكايىلىدىكى 1) سەگۈينى،
ئەكىرىپ قوياپ قويدۇم دە[ر] مە، —
شوندىاقىنا دەپ تۇ[ر]دى.
ھېلىقى يالپۇزىخان،
پىشاكىنى سىيلەپ قوياپ،
تۈگرۈكىنىڭ ئاستىغا،
سوقۇما قىلىپ قويدى.
بايىقى توكا ياغچى،
ئۈگزىدىن يۈگۈرۈپ كىرىپ،
تام - تورۇسقا بىر قاراپ،
ئۈينىڭ سەنگە قارسا،
شاخ - پۇتاقلىق بىر سوقۇما،
كەرىلىپقۇ ياتادۇ[ر].
توكا ياغچى بۇنى كۆرۈپ:
— هوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
مەن ئۈگزىدە چىكەتكەندە
بىر سوقۇما پەيدا بولۇپ قاپتۇ.
نەددىن تاپتىڭ بۇ سوقۇمىنى، —
دېگەنىڭىز زامانىلا[ر] دا،
— سىلە ئۈگزىدە چىكەتكەندە،
سەن ئۈينى مەزمۇت سالماي،
ئايۋانىڭما تۈگرىكى
تۈگرىكى بېسىپ كەتكەن.
ئىشكايىلىدىكى سەگۈنى،
ئەكىرىپ قوياپ قويدۇم، —

شۇنداقىنا دېگەندە
باش - ئاياغىقا بىر قاراپ،
— هوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
ھەرىنى ئاچىقىپ بە[ر] گىن،
بويىنىنى كېسىۋاتاي،
شوتىنى ئاچىقىپ بە[ر]گىن،
شاخ - پۇتاقىنى ئېلىۋاتاي،
تۆت قىرلىق قىلىپ قوياي،
چىك چاسا قىلىپ قوياي، —
شۇنداقىنا دېگەندە
يالپۇزخان ئۆيگە كىرىپ
— تاپالمىدىم شوتاڭنى،
ئۆزەڭ ئاچىقىقىن ھەرەڭنى، -
شۇنداقىنا دېگەندە
— هوي خوتۇن، جاللات خوتۇن،
مەن سېنى ئىشقا بۇيرۇپ
قايسى ئىشنى قىپ كەلگەن.
ئۆزەم قىلسام بولمامدۇ، - دەپ
ئۆيلىرىگە كىرىپ كەتسە،
— هوي ئاداش، قاسساپ ئاداش،
خاخىراپما ياتامىلا،
كەرىلىپما ياتامىلا،
بىزنىڭ گادايى يامان گاداي.
شوتىنى ئاچىقىپ سالسا،
بويىناقلىرىنى كېسىۋېتىپ،
شاخ - پۇتىقىنى ئېلىۋېتىپ،
تۆت قىرلىق قىلىپ قويىدۇ.
ھەرىنى ئاچىقىپ سالسا،
چىك چاسا قىلىپ قويىدۇ.
جانلىرىنى جايلىسىلا،
شۇنداقىنا دېگەندە
«ئەللەللا!» دەپ بىر قوپتى.
شپاڭنى ئۆرۈپ قوپتى.
داۋزا ئالدىسىغمۇ يەتكەندە
— هوي سوقۇمام، توختاڭ سوقۇمام.

1) ئىشكايىلىكى — ئىشىك ئالدىدىكى.

AltunOq

شاخ ـ پۇتىقىڭنى ئېلىۋېتىپ،
تۆت چاسا قىلىپ قويىتتىم،
بويناقلىرىڭدىن كېسىۋېتىپ،
ھەم سىلىق قىلىپ قويىتتىم، —
شۇنداققىنا دېگەندە
جان ئاچچىقتا يۈگۈرۈپ قاچتى،
داۋزا ئالدىغا با[ر]غاندا،
داۋزىسىغا بىرنى ئۇستى.
چوڭ بالىسى يۈگۈرۈپ چىقتى.
— ھوي باللا، يۈگۈ[ر] باللا،
دادام بازا[ر]غا كەتكەن.
قوينى جىق ئەكە[ل]گەندۇ،
پايدىنى كۆپ تاپقاندۇ، —
شۇنداققىنا دەپ ئەمدى،
چوڭ بالىسى يۈگۈرۈپ چىقسا
قىپ يالىڭاچقىنا بىر گاداي،
تۇ[ر]غىنىنى كۆرۈپ ئەمدى:
— مەيدە بىر نە[ر]سە كەپ قاپتۇ،
يا ئېيىقمۇ، ئادەممۇ،
يا ساراڭمۇ بۇ ھايۋانمۇ،
قىپ يالىڭاچقىنا تۇرادۇ.
تەپ ما[ۋۇ] گادايىنىڭ قوڭىغا، —
شۇنداققىنا دېگەندە،
— ھاي بالام، جېنىم بالام،

گەپنى ئاستا قىلىڭلا[ر]،
مەن سىلىنىڭ داداڭلا[ر].
شۇنداققىنا دەپ تۇردى.
— ھوي باللا، يۈگۈ[ر] باللا،
ما[ۋۇ] گاداي نېمە دەيدۇ،
مەن سېنىڭ داداڭ دەيدۇ.
تەپ ما[ۋۇ]گادايىنىڭ قوڭىغا. —
دېگەنىدۇ زامانلا[ر]دا،
تەپكىلىما تۇردى قوڭىغا:
«كاپپاك ـ كۇپپۇك، كاپپاك ـ كۇپپۇك،
كاپپاك ـ كۇپپۇك، كاپپاك ـ كۇپپۇك...»
بىر مىڭ نەچچە يۈزنى تەپتى.
ئە[ر]ز قىلغىلى ھېچكىم يوق،
مازا[ر] بېشىغا يەتكەندە،
ھېچكىم بېگىم، ئەلىماخۇنۇم،
قاسساپ ئاداشنى كۆرۈپ،
— ھوي ئاداش، قاسساپ ئاداش،
سىلە قاياشقا بارغانمۇ،
يالپۇزخاننى ئالغانمۇ،
ئەڭناياغنى سالغانمۇ،
سوقۇما قىلىپ قويغانمۇ،
يالپۇزخاننىڭ قېشىدىن
مەشەگە ئېچىپ كەلدىڭمۇ،
كىڭلە 1) ئاداش قاسساپ ئاداش،
بىر ئورۇندا ئولتۇرايلى.
ئورانغا كىرىپ ئولتۇ[ر]دى.
تېزەكتە ئىس سەپ ئولتۇ[ر] دى.

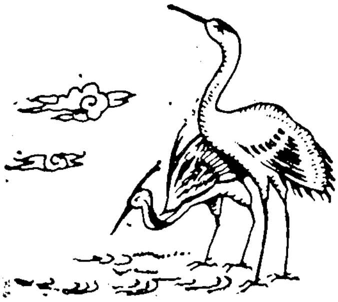

1) كىڭلە — كىيلىڭلار.

(چۆچەك)

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن، ئۇ ياش چېغىدىلا ھۆسنى - جامالى تولۇن ئايدەك گۈزەل بىر مەلىكىگە ئۆيلىنىپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن يىللار بىرگە ئۆتۈپتۇ. لېكىن ئۇلار پەرزەنت يۈزى كۆرمەپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭغا بەكمۇ بىئارام بولىدىكەن. ئۇلار پەرزەنت تەلەپ قىلىپ كېچە - كۈندۈز دۇئا - تىلاۋەت قىپتۇ. تېۋىپلارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ھەر خىل سەۋەپلەرنىمۇ قىلىپ بېقىپتۇ. بىراق مەلىكىدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولماپتۇ. كۈنلەر كەينىدىن ئايلار، ئايلار كەينىدىن يىللار ئۆتۈۋېرىپتۇ. پادىشاھ بولسا پەرزەنت پىراقىدا كۆيۈۋېرىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەلىكە:

— ئەي ئۇلۇغ شاھىم! بۇنداق قايغۇ - ھەسرەتتە يۈرۈۋەرسىلە ئۆزلىرىگە ئازار يېتىپ قالارمىكىن. بىرەر قېتىم تاغ - داۋان، دەشتى - باياۋانلاردا ئايلىنىپ، شىكار قىلىپ، كۆڭۈللىرىنى ئېچىپ كەلسىلە ياخشى بولاتتى، — دەپتۇ.

پادىشاھ مەلىكىسىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن سەپەرگە تەييارلىنىپتۇ. تەييارلىق پۈتكەندىن كېيىن، پادىشاھ، ۋەزىر ۋە لەشكەر - چەۋەندازلىرى بىلەن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار شەھەردىن چىقىپ بىر مەھەل ماڭغاندىن كېيىن بىر مەھەللىدىن ئۆتۈپتۇ. مەھەللىنىڭ چېتىدىكى يول ئۈستىدىكى توپىدا يۈز - كۆزى، بەدەنلىرى قاسماق بولۇپ كەتكەن بىر ئوغۇل، بىر قىز بالا قىپ - يالىڭاچ ھالدا ئويناۋاتقىدەك. بۇلارنى كۆرگەن پادىشاھ:

— ئەجەبا، بۇ قانداق تەقدىر، قانداق قىسمەت؟ دەپتۇ ئۆز - ئۆزىگە، — پەرزەنت ئۈچۈن ئوت - كاۋاپ بولىۋاتقان مەندەك بىر پادىشاھقا پەرزەنت نېسىپ بولماي، باللىرى تۇرماق ئۆز جېنىنى جان ئېتمەلمەي يۈرگەنلەرگە قوشلاپ پەرزەنت نېسىپ بوپتۇ!

پادىشاھ ھەمىياندىن بىر تىللا ئېلىپ، ھېلىقى نارىسىدىلەرگە بېرىپتۇ - دە، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار تاغلار ئېشىپتۇ، جاڭگال - ئورمانلارنى ئارلاپتۇ، چۆل - باياۋانلارنى كېزىپتۇ. شىكار بەكمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتۈپتۇ. پادىشاھ شىكاردىن قايتىشىدا يەنە شۇ مەھەللىگە يېتىپ كەپتۇ. ھېلىقى ئىككى بالا يەنە يول ئۈستىدە ئويناۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما يېڭى ئىشتان كىيىۋالغانىكەن، بۇنى كۆرگەن پادىشاھ تېخىمۇ ھەسرەتلەنگەن ھالدا ئوردىغا قايتىپ كەپتۇ.

مەلىكە پادىشاھنى يەنە بىر قېتىم شىكارغا چىقىپ، كۆڭۈل ئېچىپ ئويناپ كېلىشكە ماقۇل كەلتۈرۈپ، چوڭ تەييارلىق بىلەن يولغا ساپتۇ. پادىشاھ شەھەردىن چىقىپ، ھېلىقى مەھەللىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ھېلىقى ئىككى بالىنىڭ يول ئۈستىدە ئويناپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ ۋە ئۇلارغا يەنە بىر تىللانى تۇتقۇزۇپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. پادىشاھ شىكاردىن قايتىپ، شۇ مەھەللىگە كەلگەندە، باللار بىر قوردىن يېڭى كىيىم كىيىشىپ، يولنىڭ چېتىدە ئويناۋاتقىدەك، بىر - بىرلىرىنىڭ كىيىملىرى توپا بولۇپ كەتسە قېقىشىپ قويۇشقىدەك. باللار يۈگۈرۈپ - تارالغاندىن كېيىن، ھۆسنى - جامالى گۈلدەك ئېچىلىپ كەتكەنىكەن. بۇنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ يۈرىكى تېخىمۇ ئېچىشىپتۇ.

رەڭگى - روھى سولىشىپ، سامانىدەك سارغىيىپتۇ. مەلىكە پادىشاھنىڭ كۆڭلى ئۆسسۇن دەپ، ئۈچىنچى قېتىم يەنە شىكارغا چوڭ تەييارلىقلار بىلەن يولغا ساپتۇ.

مەلىكە پادىشاھنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن، قاتتىق ئويغا پېتىپتۇ. «پادىشاھنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلسۇن دېسەم بارغانسېرى كېسەل تارتقان ئادەمدەك بولۇپ كېتىۋاتىدۇ...ئارىمىزدا پەرزەنت بولمىغاچقا، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ھامىنى مېنى قوغلىۋېتىدۇ. ئالدىن ئالا ئۆزۈمنى غەملەۋالاي، دەپ ئۆز-ئۆزىگە پىچىرلاپتۇ ۋە ئۆزىگە تېگىشلىك مال - دۇنياسىنى يۆتكەپ قويۇپتۇ. مەلىكىنىڭ مەخسۇس پادىشاھ ئۆزىلا ئىشلىتىدىغان ئالتۇن ئۇۋرىقتا ئىشتىياقى بولسىمۇ، ئەمما پادىشاھنىڭ غەزىۋىدىن قورقۇپ، ئۇنى يۆتكەشكە قولى بارماپتۇ. بىراق ھېچبولمىغاندا، شۇ ئالتۇن ئۇۋرىقتا بولسىمۇ تەرەت ئېلىۋالغۇسى كېلىپ، بىر كېنىزەكنى زۇمرەت كۆلدىن ئەشۇ ئۇۋرىقتا سۇ ئەكېلىشكە بۇيرۇپتۇ. كېنىزەك كۆلدىن سۇ ئېلىۋاتقاندا، ئالتۇن ئۇۋرىقنىڭ ئىچىگە قۇرتنىڭ كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قاپتۇ. كېنىزەك ئالتۇن ئۇۋرىقنى بىر قانچە قېتىم چايقاپ سۇيىنى تۆككەن بولسىمۇ، قۇرت زادى كۆرۈنمەپتۇ. كېنىزەك مەلىكىدىن قورققانسېرى قۇرتمۇ ئۇۋرىقتىن چىقماپتۇ، كېنىزەك قۇرۇتنى ئۇۋرىقتىن چىقىرىش ھەلەكچىلىكى بىلەن بولىۋاتقىنىدا، مەلىكە كېلىپ ئاچچىق بىلەن كېنىزەككە ۋارقىراپتۇ. كېنىزەك «ئەمدى تۆگەشتىم» دەپ ئويلاپ، چىرايىدا قان قالمىغان ھالدا مەلىكىنىڭ ئالدىغا دىر - دىر تىترەپ كەپتۇ. مەلىكە كېنىزەككە:

— بۇ ئالتۇن ئۇۋرىقنى مېنىڭ بىرەر قېتىم ئىشلەتكىنىمگە سېنىڭمۇ تارلىقىڭ كېلىۋاتامدۇ؟ — دەپ كايىپتۇ.

كېنىزەك ھودۇقۇپ كەتكەنلىكتىن، ئاغزى گەپكە كەلمەپتۇ ۋە ئالاقزادىلىك ئىچىدە مەلىكىنىڭ قولىغا سۇ قويۇپتۇ. قېرىشقاندەك جۇمەكتىن سۇ ئۇرغۇپ چىقماي تامچىلاپ چىقىپتۇ.

— سۇنى نېمەڭگە ئايايتىڭ كۆتۈرۈپ قۇيمامسەن — دەپ كېنىزەككە ۋارقىراپتۇ، مەلىكە.

كېنىزەك سۇنى كۆتۈرۈپ قويۇپتىكەن، بىر قارا باش قۇرت مەلىكىنىڭ قولىغا سو-زۇلۇپ چۇشۇپتۇ، كېنىزەك قورقانلىقىدىن ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ. قۇرت مەلىكىنىڭ قەلبىگە چۈشۈپتۇ - دە، لەئلىگە ئايلىنىپ قاپ-تۇ. مەلىكە چاندۇرماستىن ئۇنى ئوراپ ساندۇققا سېلىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ شىكاردىن كېچىكىپ كەپتۇ. لېكىن پادىشاھدا كۆڭ-لى ئېچىلغانلىقىنىڭ ئالامىتى كۆرۈنمەيدىپتۇ. مەلىكە پادىشاھنى بۇ قېتىم ئۆتكەن ۋاقىتتى-كىدىنمۇ قىزغىن، خۇشچىراي كۈتۈپتۇ. پا-دىشاھ مەلىكىنىڭ بۇ خۇش مۇئامىلىسىدىن رازى بوپتۇ ۋە بۇنىڭدا بىرەر سىر بارلىقىنى پەملەپتۇ.

— ئەي قەدىرلىك شاھىم، — دەپتۇ مەلىكە، — مەن بىر لەئلىگە ئىگە بولدۇم.

— ھەقىچان دادامدىن قالغان گۆھەر-دۇ، — دەپتۇ پادىشاھ.

— سىلى دېگەن ئۇ گۆھەرگە قاداق چۈشكەن. مەن دېگەن گۆھەر لەئلى تاش شۇنداق چىرايلىق، جۇلالىق، بىجىردىم، — دەپتۇ مەلىكە ۋە لەئلى تاشنىڭ قانداق پەيدا بولغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

— قېنى مەن كۆرۈپ باقاي، ئېلىپ چىققىن دەپتۇ پادىشاھ.

مەلىكە ھۇجرىسىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ ساندۇقنى ئېچىپ قارىسا ساندۇق ئىچىدە ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك نۇرانە بىر ئوغۇل بوۋاق بىر غېرىش كىندىكى بىلەن ياتقىدەك. بۇنى كۆرگەن مەلىكە «ۋاي»

دەپ بىرلا ۋارقىراپتۇ - دە، تېلىقىپ قاپتۇ. پادىشاھ ئاۋازنى ئاڭلاپ دەررۇ ھۇجرىغا كىرىپ-تۇ. ھوشسىز ياتقان مەلىكىسىنى كۆرۈپتۇ. يۈزىگە مۇزدەك زەمزەمنى سېپىپ سەگىتىپ-تۇ. مەلىكە پادىشاھنى ساندۇققا ئىما قىپتۇ.

پادىشاھ ساندۇق ئىچىدە چىرايىدىن نۇر يې-غىپ تۇرغان ئوغۇل بوۋاقنى كۆرۈپتۇ. پادى-شاھ دەسلەپتە ھەيران بوپتۇ، كېيىن لەئلى تاشنىڭ خىسلىتى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، خۇ-شاللىقىدا قېن - قېنىغا پاتماي قاپتۇ. شۇ

مىنۇتتىن تارتىپلا پادىشاھنىڭ چىرايىدا تە-
بەسسۇم، رەڭگىدە قىزىللىق، مىجەزىدە خۇش-
پېئىللىق پەيدا بوپتۇ، بالىنىڭ قىرقى تو-
شۇش بىلەن پادىشاھ توققۇز پادىشاھلىقنى بۇ
شاھزادىنىڭ بۆشۈك توي مۇراسىمىغا چاقى-
رىپتۇ. توققۇز پادىشاھلىقنىڭ شاھ، ۋەزىرلىرى،
ئۆلىما، قازى - كالان، لەشكەر باشلىق، سەر-
دارلىرى بۇ پادىشاھنىڭ ئۆمرىدىكى بىردىن-
بىر پەرزەنتىگە ھەددىي ھېسابسىز سوۋغا -
سالاملار بىلەن كەپتۇ. نەچچە كۈنلەپ داش
قازانلار قايناپتۇ. خىلمۇ - خىل سورۇنلاردا
خىلمۇ - خىل بەزمىلەر بوپتۇ، ئويۇن - تاماشا،
ئىلىم - تەھسىل، قىلىچۋازلىق، نەغمە - ناۋا،
سۆھبەتلەر بوپتۇ. توي مەرىكىسى ئەنە شۇن-
داق ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. ئاخىرىدا يۇرت كاتتى-
لىرى، قازى - مۇپتىلار، شاھ - سەردارلار
ئالدىدا بۇ شاھزادىگە ئىسىم تاللاپتۇ. ھەر
قايسىلىرىنىڭ تاپقان ئىسىملىرى شاھزادىگە
زادى ماس كەلمەپتۇ. تالاش - تارتىشلاردىن
كېيىن، شاھزادىنىڭ قىرقى سۈيى تۆكۈلگەن
يەرنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئىسىم تاللىماقچى
بوپتۇ. پادىشاھ:

— بۇ پەرزەنتنىڭ قىرقى سۈيى نەگە
تۆكۈلگەن، — دەپ سوراپتۇ.

—ئۇلۇغ شاھىم، شاھزادىنىڭ قىرقى
سۈيى تۆكۈلگەن يەرنى كىشىلەرنىڭ دەس-
سەپ قويۇشىدىن ئېھتىيات قىلىپ، دەرياغا
تۆككەندۇق، — دېيىشىپتۇ ۋەزىرلەر.

— ئۇنداق بولسا سۇ تۆكۈلگەن ئورۇن-
نى كۆرۈپ كېلىڭلار، — دەپتۇ پادىشاھ.

ۋەزىرلەر دەرھال دەريا بويىغا ئات
چاپتۇرۇپتۇ. قىرقى سۈيى تۆكۈلگەن يەرگە
بېرىپتۇ. قارىغىدەك بولسا، سۇ تۆكۈلگەن
يەردە بىر قايىنام پەيدا بولۇپ، قايىنامدا
سۇ بىلەن لەئلى تاشلار ئۆركەشلەپ تۇر-
غىدەك. ۋەزىرلەر بۇنىڭدىن ھەيران بوپتۇ.
ئات چاپتۇرۇپ خۇش خەۋەرلەرنى سورۇنغا
يەتكۈزۈپتۇ. دانىشمەنلەر شاھزادىنىڭ ئىس-
مىنى «لەئلى بانۇم» بولسۇن دېيىشىپتۇ. بۇ
ئىسىم ھەممىگە ماقۇل كەپتۇ.

پادىشاھ شاھزادە لەئلى بانۇنى مەخ-
سۇس چارباغدا تەربىيىلەپتۇ. شاھزادە با-
لاغەتكە يەتكەندە، ھۆسنى - جامالدا تەڭدا-
شسىز يىگىت بولۇپ يېتىلىپتۇ. ئەدەب -
ئەخلاق، ئىلىم بابىدا كامالەتكە يېتىپتۇ.
پادىشاھ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا شاھزادىنى ئۆيى-
لەپ، ئاندىن پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇ-
زۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. ئاخىرى ئوڭ قول
ۋەزىرىگە، شاھزادىنىڭ رەسمىنى ئېلىپ، يىراق
يۇرت ۋە پادىشاھلىقلارنى ئارىلاپ، شاھزادى-
گە ئوخشاش ھۆسنى - جامالدا كامالەتكە
يەتكەن گۈزەل قىزدىن دېرەك ئېلىپ كې-
لىشنى تاپشۇرۇپتۇ.

ئوڭ قول ۋەزىر ئۈچ ئايلىق ئۇزۇق
تەييارلاپتۇ، قىممەت باھالىق ئېسىل سوۋغا-
سالاملارنى تېگىپتۇ، ئۇلارنى تۆگىلەرگە
ئارتىپ، تاللانغان قىرىق نەۋكەر بىلەن ھۆ-
سنى - جامالدا شاھزادىگە تەڭ كېلەلەيدى-
غان گۈزەل قىزنى ئىزدەپ سەپەرگە ئاتلى-
نىپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى تاغ-
داۋانلارنى ئېشىپ، دەشتى - چۆللەرنى كېزىپ،
شاھزادىنىڭ ئەلچىسى بولۇپ يۈرۈۋەر-
سۇن. ئەمدى گەپنى شاھزادىنىڭ پېشانىسى-
گە پۈتۈلگەن گۈزەل قىزدىن باشلايلى:

لەئلى بانۇملارنىڭ يۇرتىدىن قىرىق
مىڭ چاقىرىم يىراقلىقتىكى بىر ئەلدە بىر
پادىشاھ بار ئىكەن. ئۇ ناھايىتى قۇدرەتلىك
بولۇپ، مال - دۇنياسى ھېسابسىز ئىكەن.
بىراق بۇ پادىشاھمۇ ئۆمرىدە پەرزەنت يۈزى

كۆرمىگەنىكەن. شۇڭا، ئۇ ئۆزى دۇنيادىن ئۆتكەندە بۇ پادىشاھلىقنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولىدىغانلىقىدىن ئەنسىرەيدىكەن. پەرزەنت دەردىدە ئۇنىڭ چىرايى ساماندەك سارغىيىپ نەچچە يىل كېسەل بولغان ئادەمدەك بولۇپ كەتكەنىكەن.

بۇ پادىشاھنىڭ مەلىكىسى پادىشاھنىڭ بۇھالغا چۈشۈپ قېلىشىنى ئۆزىنىڭ بەختەلەيلىكىدىن، «شور» پېشانىسىدىن كۆرىدىكەن. پادىشاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ قېلىشىدىن بەكمۇ ئەنسىزەيدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەلىكە پادىشاھنىڭ دەريا بويىدا سەيلە قىلىپ، بېلىق تۇتۇپ، ئويناپ كۆڭۈل ئېچىپ كېلىشىنى ئىلتىماس قىپتۇ. پادىشاھ مەلىكىسىنىڭ بۇ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن ماقۇل بوپتۇ. بۇنىڭ بىلەن چېدىرلار دەريا بويىغا تىكىلىپتۇ، يېڭى تورلار تەييارلىنىپتۇ. پادىشاھ بىلەن مەلىكە ئۆز بەختى - تەلەيلىرىنى سىناپ تور سېلىپتۇ. پادىشاھ سالغان تورغا نۇر چاقنىتىپ تۇرىدىغان بىر ئالتۇن بېلىق چۈشۈپتۇ. بۇنداق بېلىق ھېچقانداق بىر بېلىقچىنىڭ تورىغا چۈشۈپ باقمىغانىكەن. پادىشاھ بۇ ئالتۇن بېلىقنى داڭلىق ئاشپەزلەرگە پىشۇرغۇزۇپتۇ. ئاندىن مەلىكە بىلەن مەززە قىلىپ يەپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ مەلىكە ھامىلدار بوپتۇ.

پادىشاھ پەرزەنت ئۈمىدىدە مەلىكىگە بولغان مۇھەببىتى ئېشىپتۇ، ئۇنى قەدىرلەپتۇ. مەلىكە شۇنداق ئىززەت - ھۆرمەت ئىچىدە توققۇز ئاي، توققۇز كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئاخىرى مەلىكىنىڭ كۆزى يورۇپتۇ. ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار پەرى سۈرەتلىك بىر گۈزەل قىز پەرزەنت دۇنياغا كۆز ئېچىپتۇ. پادىشاھ ئۆز پەرزەندىنىڭ بولغانلىقىدىن بەكمۇ خۇشال بوپتۇ.

پادىشاھ توققۇز يۇرت، توققۇز پادىشاھلىقتىن توقسان توققۇز پادىشاھ، ۋەزىر، ئۆلىما، سەردارلارنى، مەلىكە - خانلارنى تەكلىپ قىلىپ، چوڭ بۆشۈك تويى مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. قىزغا ئىسىم قويۇشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. ھەر قايسىلىرى ئەڭ ياخشى ئىسىملارنى تاللاپتۇ، ئىسىملارغا كىتابلاردىن ئەڭ ياخشى تەبىرلەرنى بېرىشىپتۇ. بىراق بۇ ئىسىملار قىزغا لايىق كەلمەپتۇ. ئاخىرى مەلىكىنىڭ كۆڭۈل ئارزۇسى بويىچە بولۇشنى ھەممە لايىق كۆرۈپتۇ. مەلىكە ئالتۇن بېلىقنى يېگەن ۋاقىتىدا ئاغزىغا بىر تال كىچىك لەئلى تاش چىققانلىقىنى ئېيتىپ، شاھ لايىق كۆرسە «شېرىنبانۇم» دەپ ئىسىم قويسا بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. شاھ مەلىكىسىدىن بەك رازى بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ بۇ قىز پەرزەنتكە «شېرىنبانۇم» دەپ ئىسىم قويۇلۇپتۇ. شېرىنبانۇمنى ئالاھىدە ئېتىۋار بىلەن مەخسۇس ئىنىكئانىلار تەربىيىلەپتۇ. مەلىكە مەخسۇس چارباغدا نۇرغۇن كېنىزەكلەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە ئۆسۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، شېرىنبانۇممۇ بالاغەتكە يېتىپتۇ. ھۆسنى-جامال، ئەدەپ - پەزىلەتتە شۇ ئەتراپتا بىرەر قىز ياكى يىگىت ئۇنىڭ بىلەن تەڭ كېلەلمەيدىكەن.

ئەمدى بىز لەئلى بانۇمنىڭ دادىسى سەپەرگە ئاتلاندۇرغان ئوڭ قول ۋەزىرگە قايتىپ كېلەيلى:

ئوڭ قول ۋەزىر لەئلى بانۇمنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلگەن گۈزەل قىزدىن دېرەك ئېلىش يولىدا توختىماي دېڭىۋېرىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. ئايلار ئۆتۈپتۇ، نۇرغۇن شەھەرلەرنىڭ پادىشاھلىرى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ، مەسلىھەتلىشىپتۇ. گۈزەل قىز - كېنىزەكلەرنى كۆرۈپتۇ، بىراق لەئلى بانۇمغا تەڭلىشەلەي-

دىغان بىرمۇ قىزنى ئۇچرىتالماپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ يولدىن قايتماپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر قىرىق مىڭ چاقىرىم يولنى بېسىپ، ئاخىرى شېرىنبانۇملارنىڭ يۇرتىغا يېتىپ كەپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر بۇ شەھەرگە ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كەپتۇ. بۇ شەھەرگە مۇنداق كاتتا مېھمانلار كەمدىن-كەم كېلىدىكەن. شۇڭا بۇ، پادىشاھنىڭ بەكمۇ دىققىتىنى قوزغاپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى ئەۋەتىپ ئۇلارنى ئوردىغا تەكلىپ قىپتۇ. پادىشاھ «بىر ھارغاندىن، بىر ئاچقاندىن گەپ سورىما» دېگەن تەمسىلگە ئەمەل قىلىپ، تېچلىق ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن ئۇلارنى ياخشى كۈتۈپ، ئېسىل تائاملار بىلەن مېھمان قىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارام ئېلىشى ئۈچۈن ياخشى تۆشەكلەرنى تەييارلاپ بېرىپتۇ.

ئەتىسى پادىشاھ ۋەزىر ۋە سەردارلىرىنى ئېلىپ، مېھمانلار بىلەن ھەمسۆھبەتتە بوپتۇ ۋە بۇ تەرەپلەرگە قەدەم-تەشرىپ قىلىش مۇددىئالىرىنى بىلمەكچى بوپتۇ. بىراق مېھمانلار تونۇشۇش، بىلىشىش، ئۆزئارا باردى-كەلدى قىلىش ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى، بۇ ئىشنى ئالدى بىلەن ئۆزلىرى باشلىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھمۇ ئۇلارنىڭ ياخشى نىيەتلىرىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈپتۇ.

مېھمانلار شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ پادىشاھلىقتا بىر مەزگىل تۇرۇپ قاپتۇ. زىيارەت-تاۋاپ ئىشلىرىنى كۆپ قىپتۇ. چوڭ سورۇنلاردا مەرىكە-مەشرەپلەردە بوپتۇ. بىراق مېھمانلارنىڭ بەزى ئىشلىرى پادىشاھنى سەل ئەنسىزچىلىككە سېلىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ باشتا بىر غەرىزى بارلىقىنى پەملەپتۇ. پادىشاھ مېھمان ۋەزىرنى ھۇزۇرىغا چاقىرتىپتۇ. مېھمانلار تۇرۇشلۇق ئورۇننى لەشكەرلەر قورشاپتۇ.

— ئەي ئۇلۇغ، زات — دەپ سۆز باشلاپتۇ پادىشاھ، — سىلەرنىڭ بىرنەچچە كۈندىن بېرىقى يۈرۈش-تۇرۇشلاردىن مەلۇم مەقسەت يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلدۇق. سەممىيلىك بىلەن بىزنى قانائەتلەندۈرگەيسىلەر.

مېھمان ۋەزىر سەپەر قىلىشتىكى ئەينى ئەھۋالنى ئاشكارىلىمىسا بولمايدىغانلىقىنى بىلىپتۇ-دە:

— ئەي ئۇلۇغ شاھ! راستىنلا ھەقىقىي مۇددىئايىمىز باشقا ئىدى. ئۇنى بىرەر شەپىنى بىلمەي تۇرۇپ، ئۆزلىرىگە مەلۇم قىلىشنى ئانچە لايىق تاپمىغاندۇق. پادىشاھىمىزنىڭ لەئلى بانۇم ئىسىملىك بىرلا شاھزادىسى بار ئىدى، ئۇ ھۆسنى-جامالدا تەڭداشسىز ئىدى، چىرايلىقلار بابىنىڭ سۇلتانى ئىدى. بىز شۇ شاھزادىگە ھۆسنى-جامالدا، ئەخلاق پەزىلەتتە تەڭلىشەلەيدىغان بىر گۈزەل قىزدىن دېرەك ئېلىش ئۈچۈن جاھان كېزىپ يۈرىمىز، — دەپتۇ مېھمان ۋەزىر.

— ئەي زات، مالال كەلمىسە، شۇ شاھزادىنىڭ رەسمىنى كۆرۈپ باقساق، — دەپتۇ پادىشاھ.

مېھمان ۋەزىر دەرھال لەئلى بانۇنىڭ رەسىمىنى ئېلىپ، پادىشاھقا ئىككى قوللاپ سۇنۇپتۇ. پادىشاھ رەسىمنى قولىغا ئېلىپ، دۇنياغا مۇنداق بىر گۈزەل ئىنساننىڭ تۆرەلگەنلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. ئۇنى ئۆزىگە كۈيئوغۇل قىلىۋالالىسا، دۇنيانىڭ بەختى شۇ ئىكەنلىكىنى پەملەپتۇ. مېھمانلارغا بولغان ھۆرمىتى تېخىمۇ ئېشىپتۇ. ئەمما دەسلەپكى قېتىمدا ئۆز قىزىنىڭ ئەھۋالىدىن ئۇلارغا بىر نەرسە دەپ بەرمەپتۇ. پادىشاھنىڭ ئوي-خىيالى شۇ شاھزادىدىلا بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھنىڭ ۋەزىرلىرى ئۆز شاھىنىڭ

ئۆزگىرىش ئەھۋالىنى بايىقاپ شاھزادىنى
كۈيئوغۇل قىلىۋېلىش نىيىتىنىڭ بارلىقىنى
پەملەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار مېھمانـ
لارغا بۇ شاھنىڭ شېرىنبانۇم ئىسىملىك بىر
قىزى بارلىقىنى، ئۇنىڭ چىرايلىقلار بازىرىـ
دا لەئلى بانۇمغا تەڭ كېلەلەيدىغانلىقىنى
مەلۇم قىپتۇ. مېھمان ۋەزىر، پادشاھ ھۇزۇرىغا
ئەلچە سۈپىتىدە كېلىپ، شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئۇلۇغ شاھ ئاللىرى، خەۋەر
تېپىشىمىزچە ئۆزلىرىنىڭ شېرىنبانۇم ئىسىمـ
لىك بىرلا قىز پەرزەنتلىرى بار ئىكەن. ئۇ
لەئلى بانۇمغا ھەر جەھەتتىن تەڭ كېلەلەيـ
دىكەن. بىھۆرمەتلىك قىلىپ ئالدىلىرىغا كەلـ
دۇق. مالالىق يەتمىسە، رەسىمنى كۆرسەك،
ناۋادا بىزنىڭ ئىزلىگىنىمىز دەك بولسا،
شاھىمىزنىڭ ئۆزلىرى بىلەن قۇدا بولۇش
ئارزۇسىنى يەتكۈزگەيمىز. لەئلى بانۇم بىلەن شېـ
رىنبانۇمنىڭ بېشىنى بىر يەردە قىلىپ قويغايمىز.

— ئەي ئۇلۇغ مېھمان ۋەزىر، — دەپـ
تۇ پادشاھ، — بىزنى شۇنچە ئىززەت - ھۆرـ
مەتلىگەن ھىممەتلىرىگە رەھمەت. قىزىمىز
شاھلارنىڭ شاھزادىسىگە لايىق بولالىسىلا،
بۇ بىزنىڭ بەختىمىز.

پادشاھ شېرىنبانۇمنىڭ رەسىمنى كەلـ
تۈرۈپتۇ ۋە مېھمان ۋەزىرگە سۇنۇپتۇ. ۋەزىر
شېرىنبانۇمنىڭ رەسىمنى كۆرۈپ، ئۆزىنى
يوقىتىپ قويۇپتۇ. قىز ئۇنىڭ پەرىزىدىكـ
دىنمۇ گۈزەل بولۇپ چىقىپتۇ. لەئلى بانۇم
بىلەن شېرىنبانۇمنىڭ رەسىمنى بىر يەرگە
قويغاندا، ئۇلاردىن ئاي ۋە قۇياشمۇ خىجىل
بوپتۇ. مېھمان ۋەزىر بۇ خۇش خەۋەرنى
ئېلىپ، ئۆز يۇرتىغا قايتىپتۇ.

ۋەزىر بىرنەچچە كۈنلۈك سەپەردىن
كېيىن، چۆلدىكى بىر قونالغۇغا چۈشۈپتۇ.
بىر - ئىككى كۈن راسا هاردۇغىنى ئېلىپتۇ.
ۋەزىر ئۆز ھۇجرىسىدا ھاردۇق ئالغاچ لەئلى
بانۇم بىلەن شېرىنبانۇمنىڭ رەسىمنى ئېلىپ
قاراپ، ئۇلارنىڭ ھۆسنى - جامالىدىن لەزـ
زەتلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ياش قۇـ
رامى لەئلى بانۇم بىلەن تەڭ ئوغلى كۆز
ئالدىغا كەپتۇ. ئۇنىڭ بىچارە ھالىدىن كۆڭـ
لى بۇزۇلۇپتۇ. شاھزادىنىڭ بەختى ئۈچۈن
چاپا چېكىپ، ئۆز ئوغلى ئۈچۈن باش قاـ
تۇرمىغانلىقىدىن خىجىل بوپتۇ ۋە بىردىنلا
بىر يامان نىيەت كۆڭلىگە كەپتۇ. شېرىنباـ
نۇمنى ئوغلىغا ئېلىپ بېرىپ، ئوغلىنى پادىـ
شاھنىڭ ۋارىسى قىلماقچى بوپتۇ. ئۇ مۇشۇ
خىياللار بىلەن تاڭنى تەسلىكتە ئاتقۇزۇپتۇ.

ئەتىسى ۋەزىر يولغا چىقىشتىن بۇرۇن
قىرىق نەۋكەرنىڭ ھەر بىرسىگە يۈز تىللاـ
دىن تارقىتىپ بېرىپتۇ. نەۋكەرلەر ۋەزىردىن
بەكمۇ مىننەتدار بوپتۇ. ۋەزىر بۇ قېتىمقى
سەپەردىن قايتىشىدا ئوردىغا چۈشمەي ئۆز
ئۆيىگە چۈشۈپتۇ ۋە پادشاھقا خۇش خەۋەر
يەتكۈزۈشكە ئادەم ئەۋەتىپتۇ.

— ئەي خوتۇن، — دەپتۇ ۋەزىر، —
سەن بۇ قىزنىڭ رەسىمنى كۆرۈپ باق،
ئۆز ئوغلىمىزنىڭ غېمىنى يېمەي پادشاھ شاھـ
ھزادىسىنىڭ غېمىنى قىلساق، خۇدامۇ راۋا
كۆرمەس. مۇشۇ ئۆيدە پادشاھنى ئۇجۇقتۇـ
رۇپ، كېچىلەپ يەتمىش پۇشتىنى قويماي
يوقىتىپ ئۆزەم پادشاھ بولىمەن. شۇ چاغدا
ئۆز شاھزادىمىزنىڭ يولىدا ماڭىمىز.

— ئوغلىمىز كېسەل دەردىدە توكۇر ۋە
چوقۇر بولۇپ قالغان تۇرسا، ئۇ پادشاھ ماـ
قۇل كۆرەرمۇ؟ — دەپتۇ ۋەزىرنىڭ خوتۇنى.

— مەن تەختكە ئولتۇرغاندا، ھېچكىمنىڭ
مېنىڭ رايىمنى قايتۇرىدىغانغا ھەددى ئەمەس،
ئاۋۋال يولى بىلەن، ئۇنىمىسا، ئەلەم بىلەن، —
دەپتۇ ۋەزىر ۋە خوتۇنى ئىككىسى پادشاھ يېتىپ

كەلگىچە لەززەتلىك تاماقلارنى تەييارلاپتۇ.
پادشاھنىڭ ئالدىغا قويۇلىدىغان تاۋاقلاردىكى
تاماقلارغا زەھەر سېلىپمۇ ئۈلگۈرۈپتۇ.

پادشاھ يېتىپ كېلىشى بىلەن ۋەزىر
ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋاپتۇ، بەكمۇ قىزغىن
ئەھۋال سورىشىپتۇ، يېرىپ قايتىقىچە بولغان
ئارىلىقتىكى ھەممە ئەھۋاللارنى پادشاھقا
بىرمۇ - بىر سۆزلەپ بېرىپ پادشاھنى ئۆ-
زىگە رام قىلىۋاپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ
خوتۇنى بىلەن قىلىشقان گەپلىرىدىن ئۇلار-
نىڭ نىيىتىنى پەملىۋالغان بىر كېنىزەك،
پادشاھنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا چامى يەتمەيدى-
غانلىقىغا كۆزى يېتىپ چىرايلىقلىقتا تەڭدىشى
يوق شاھزادىنىڭ ياش جېنىنى بولسىمۇ قۇتۇل-
دۇرۇپ قېلىشنى ئويلاپتۇ. پادشاھ ۋەزىرنىڭ
ئۆيىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، كېنىزەك
يوشۇرۇنچە دەرۋازىنىڭ سىرتىغا چىقىپتۇ.
پادشاھ دەرۋازىدىن كىرىپ كېتىشى بىلەن
تەڭ، پادشاھنى قوغداپ كەلگەن بىر نەۋ-
كەرنى چەتكە تارتىپ ھەممە ئەھۋالنى ئېيى-
تىپتۇ. نەۋكەر ئۇ يەرگە كىرسە، ئۆزىمۇ،
پادشاھنىڭ خوتۇن، بالا - چاقىسىمۇ، ئۇرۇق-
تۇغقانلىرىمۇ قالماي ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى،
شۇنىڭ ئۈچۈن شاھزادىگە تېزدىن
خەۋەر قىلىپ دەرھال قاچۇرۇۋەتمىسە بولماي-
دىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. نەۋكەر شۇ زامان
ئوردىغا يۈگرەپتۇ. ۋە شاھزادە لەئلى بانۇم-
غا ئەينەن ئەھۋالنى ئېيتىپ، ئانىسى قاتارلىق
ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى ئېلىپ شەھەر دەرۋازى-
سىدىن ۋاقتىدا چىقىۋېلىشنى تاپىلاپتۇ. لەئ-
لى بانۇم ئانىسىنى ئېلىپ، شەھەر دەرۋازىسىنى
كېچىلىك تاقاشتىن ئىلگىرى شەھەر سىر-
تىغا چىقىۋاپتۇ.

پادشاھ ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ مېھمىنى
بولۇپ، داستىخىنىدىكى تۈرلۈك نازۇ - نېمەت-

لەرگە قول سۇنۇپتۇ، تاۋاقلاردىكى تائاملاردىن
ئېلىپ يەپتۇ ۋە بىردەمدىلا زەھەرلىنىپ ئۆ-
لۈپتۇ. ۋەزىر كېچىلەپ ئوردىغا تۇيۇقسىز ھۇ-
جۇم قىلىپ، پادشاھ ئوردىسىنى بېسىپ، ئۆي-
ۋ - ئۆي پادشاھ ئەۋلادلىرىنى ئىزدەپ يۈرۈپ
قېچىپ قالغانلىرىنىڭ كالىلىسىنى ئاپتۇ. پادشاھ
قېرىندىشلىرىنىمۇ ئامان قويماپتۇ. ۋە-
زىر لەئلى بانۇمنى، شاھ مەلىكىسىنى ۋە پا-
دىشاھنىڭ يېقىن تۇغقانلىرىنى تاپالماپتۇ.

تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ۋەزىر شەھەر
خەلقىگە ئۆزىنى پادشاھ دەپ جاكالاپتۇ.
ئىلگىرىكى پادشاھنىڭ ئوغلى لەئلى بانۇمنى،
شاھ مەلىكىسىنى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى تۇتۇپ
ئەكىلىپ بەرسە ناھايىتى كۆپ ئىنئام بېرى-
دىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىراق پۇقرالار يېڭى
پادشاھقا ئۇلار ھەققىدە ئۇچۇر بەرمەپتۇ.

لەئلى بانۇم شۇ ماڭغانچە تاغ - داۋان-
لار ئېشىپتۇ، دەريالار كېچىپتۇ، دەشتى چۆل-
لەرنى كېزىپتۇ، ئۆڭكۈرلەردە تۈنەپتۇ. شۇ ھال-
دا ئانىسى بىلەن قىرىق كېچە - كۈندۈز يول
مېڭىپتۇ. يول ئازاۋى گۆر ئازاۋى دېگەن-
دەك، ئۇلارنىڭ چىرايلىرى سولىشىپتۇ، پۇت-
قوللىرىنىڭ ماغدۇرى كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ
ئۇلار بىر شەھەرنىڭ قارىسىنى كۆرۈپتۇ.
نېمە بولساق ئادەم بار يەردە بولايلى دەپ
مىنىڭ بىر جاپا بىلەن شەھەرنىڭ چېتىگە
يېتىپ كەپتۇ. لەئلى بانۇم ئانىسىنى بىر
دالدا يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، قورساق
تويغۇزغىدەك بىر نەرسە تېپىپ كېلىش
ئۈچۈن ئۆزى شەھەر ئىچىگە كىرىپتۇ. ناۋاي-
دىن بىرنەچچە نان ئاپتۇ، كاۋاپچىدىن كاۋاپ
ئېلىپ، بىر تىللانى تاشلاپ بېرىپتۇ. كاۋاپ-
چىدا بىر تىللانى پارچىلىغىدەك پۇل بولمى-
غاچقا، پارچىلاپ كېلىش ئۈچۈن ئۆز ئۆيىگە
مېڭىپتۇ. لەئلى بانۇم «بەرگەن پۇلۇمنى ئاز

كۆرۈپ شەھەر قازىسىغا ئەرز قىلغىلى ماڭغان
ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ كاۋاپچىنىڭ ئارقى-
سىدىن ۋارقىراپ مېڭىپتۇ. شۇنداق قىلىپ
لەئلى بانۇم كاۋاپچىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنىڭ
ئۆيىگىچە بېرىپتۇ. كاۋاپچىنىڭ ئانىسى لەئلى
بانۇمنىڭ بۇ يۇرتنىڭ ئادىمى ئەمەسلىكىنى،
ئۇنىڭ ئۇستىدىكە مال-دۇنيالىق ئۆتكەن
ئادەملەرنىڭ بالا-چاقىسى ئىكەنلىكىنى پەم-
لەپتۇ. مومای لەئلى بانۇمنى ھۆرمەت بىلەن
كۈتىۋاپتۇ. ۋە ئۇنىڭدىن ھال-ئەھۋال سو-
راپتۇ. لەئلى بانۇم بېشىغا كەلگەن ئىشلار-
نىڭ ھەممىسىنى ئۇلارغا بىرمۇ-بىر سۆزلەپ
بېرىپتۇ. مومای ئۇلارنىڭ ھالىغا ئىچىنىپتۇ
ۋە لەئلى بانۇم بىلەن ئۆز بالىسىنى ئېۋەتىپ
لەئلى بانۇمنىڭ ئانىسىنى ئۆز ئۆيىگە ئەكەل-
دۈرۈپتۇ. ئۇلارنى ياخشى تائاملار بىلەن
تاماقلاندۇرۇپتۇ، بىر جۈمە ئوبدان دەم ئال-
دۇرۇپتۇ.

لەئلى بانۇم ھاردۇقنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن، شەھەرنى سەيلە قىلغىلى چىقىپ-
تۇ. ئۇ ئايلىنىپ يۈرۈپ، بىر چارباغنىڭ
دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ ۋە ھېچبىر
ئەيمەنمەستىنلا چارباغ ئىچىگە كىرىپتۇ.
دەرۋازىۋەنلەر لەئلى بانۇمنىڭ كېلىشكەن
قەددى-قامىتى، نۇر يېغىپ تۇرغان چىرايى-
غا مەپتۇن بولۇپ، توساشقىمۇ جۈرئەت قى-
لالماپتۇ. لەئلى بانۇم چارباغنى ئايلىنىپ
بىر ھۇجرىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ
بىر توپ قىزنىڭ بىر موللىدا ئوقۇۋاتقانلى-
قىنى كۆرۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە شېرىنبانۇ-
مۇ بار ئىكەن. شېرىنبانۇمنىڭ ئىشقى مۇھەب-
بەت ئوقى يۈرىكىگە قادالغان شاھزادە، بىر
ھازا ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. ئېسىنى يىغىپ
بىر چامداپ كەينىگە يېنىپتۇ. ئۇ ئانىسىنىڭ
يېنىغا قايتىپ كېلىپ، چارباغدا بىر توپ
قىزلارنى ئوقۇتۇۋاتقان موللىدا ئوقسام، دەپ
تۇرۇۋاپتۇ. لەئلى بانۇمنىڭ يالۋۇرۇشلىرىدىن
كۆڭلى بۇزۇلغان ئانا بالىسىنىڭ رايىغا بېقىپ
ماقۇل بوپتۇ ۋە بىر تاۋاق ئالتۇن ھەم ئې-
سىل رەخلەردىن ئېلىپ چارباغقا بېرىپتۇ. ئۇ
موللىنىڭ يېنىغا كىرىپ:

— قەدىردان ئۇستاز، بىر يېتىم ئوغ-
لۇم بار ئىدى، كىچىكىدىنلا قىزلار بىلەن
بىللە ئوقۇغاچقا باشقا يەردە ئوقۇتالمىدىم.
ئۆزلىرىنىڭ ئۇنىڭ ئاغزىغا ئىلىم سېلىپ
قويۇشلىرىنى بەك ئارزۇ قىلاتتىم، — دەپتۇ.

موللام بۇ چارباغدا مەخسۇس پادىشاھ-
نىڭ قىزىلا ئوقۇيدىغانلىقىنى، بۇ يەرگە ئەر-
كەك جىۋىنىنىڭ كىرىشىگىمۇ رۇخسەت قىلىن-
مايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنداقتىمۇ بىچارە
ئانىنىڭ زارىغا ئىچ ئاغرىتىپ، ئاخىرى ما-
قۇل بوپتۇ. بىراق لەئلى بانۇمنى قىزلارغا
قوشماي ئايرىم ھۇجرىدا ساۋاق بېرىدىكەن
ۋە قىزلاردىن بالدۇر قايتۇرۇۋېتىدىكەن.

بىر كۈنى لەئلى بانۇم يالغۇز ھۇجرى-
دا ساۋاق ئوقۇۋېتىپ ئىچى پۇشۇپتۇ ۋە
ھۇجرىدىن چىقىپ چارباغنى ئايلىنىپتۇ.
شۇ كۈنى شېرىنبانۇمۇ كېنىزەكلىرى بىلەن
چارباغنى سەيلە قىلغىلى چىققانىكەن. ئۇلار
ئايلىنىپ يۈرۈپ، زۇمرەت كۆلنىڭ يېنىدا
بىر-بىرى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قاپتۇ. لەئلى
بانۇم «ئاھ»دەپلا ھوشىدىن كېتىپتۇ. شېرىن-
بانۇمۇ «ئاھ»دېگىنىچە ھوشىدىن كېتىپتۇ.
كېنىزەكلەر پاپپەتەك بولۇپ كېتىپتۇ. موللا
بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، چۆچۈپ كېتىپتۇ.
كېنىزەكلەر شېرىنبانۇمنى ھۇجرىغا قايتۇرۇپ
كەپتۇ. لەئلى بانۇمنى ئۆز ھۇجرىسىغا ئېلىپ
كەپتۇ. ئۇلار لەئلى بانۇم بىلەن شېرىنبانۇم-
نىڭ يۈزلىرىگە زەمزەم سۇلىرىنى سېپىپ،
خۇشپۇراق ئىپارلارنى پۇرىتىپ ئاران ھو-

شىغا كەلتۈرۈپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئىككىسى باغدا بىللە سەيلە قىلىدىغان، بىر-بىرىگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىدىغان بوپتۇ. ئۇلار بىر-بىرىدىن بىرەر كۈن ئايرىلىپمۇ چىدالمايدىكەن. مۇللا كېنىزەكلەرگە ئۇلارنىڭ بۇ ھالىنى ھېچكىمگە تىنماسلىقنى، شاھ بىلىپ قالسا ھەممىسىنىڭ كاللىسى كېتىدىغانلىقىنى تاپىلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە كېنىزەكلەردىن بىرى لەيلى بانۇم بىلەن شىرىنبانۇمنىڭ چارباغدىكى ئەھۋالىنى مەلىكىگە ئېيتىپ قويۇپتۇ. مەلىكە «مېنىڭ قىزىمغا يېقىنلىشىشقا جۈرئەت قىلغان كىمكەن؟ دەرھال باغلاپ كېلىنسۇن!» دەپ غەزەپ بىلەن بۇيرۇق قىپتۇ ۋە ئۆزى چارباققا بېرىپتۇ. بىرقانچە نۆكەرلەر لەيلى بانۇمنى باغلاپ، مەلىكىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. مەلىكە لەيلى بانۇمنىڭ ئايپاپتەك ھۆسنى جامالىنى كۆرۈپ ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئاينى كۆرگەندەك بولۇپتۇ ۋە ئۇ يىگىتنى باغلاتقانلىقىدىن بەك خىجىل بوپتۇ، لەيلى بانۇمنى دەرھال يەشكۈزۈپ، ئۇنىڭدىن ئەھۋال سوراپتۇ، مۇللىدا ياخشىراق ئوقۇشنى تاپىلاپتۇ. مەلىكە لەيلى بانۇمغا ئارتۇقچە گەپ-سۆز قىلماپتۇ.

مەلىكە چارباغدىن قايتىپ، شاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. شاھقا: چارباغقا ھۆسنى-جامالدا تەڭدىشى يوق بىر يىگىتنىڭ كېلىپ شىرىنبانۇم بىلەن ئارىتام ھۇجرىدا تۇرۇپ شىرىنبانۇمنىڭ مۇللىسىدا ئوقۇۋاتقانلىقىنى، ئىككىسى ھەر كۈنى بىر-بىرى بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى دەپ بېرىپتۇ. شاھ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ. «ئەركەك چىۋىنغا كۆرسەتمەي چوڭ قىلغان قىزىمنىڭ يېنىدا تۇرۇشقا جۈرئەت قىلغان قانداق بالا ئىكەن ئۇ؟ ھازىر ئۇ ئۆزىنى جەھەننەمدە كۆرسۇن!» دەپتۇ-دە، «جاللات!» دەپ ۋارقىراپتۇ. مەلىكە پادشاھقا ئازراق سەۋر-تاقەت قىلىشنى تاپىلاپ، ئۇ يىگىتنىڭ رەسىمدىكى لەيلى بانۇمغا ئوخشايدىغانلىقىنى، ھەر ھالدا يىگىتتىن ئەھۋالنى ئېنىقلاپ، ئاندىن چارە قوللانسىمۇ كېچىكمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادشاھ مەلىكىنىڭ گېپىنى خېلى ئورۇنلۇق دەپ ئويلاپ، ئۆزى يوشۇرۇنچە چارباغقا بېرىپتۇ. دەرەخلەر ئارىسىدىن كۆزىتىپتۇ. لەيلى بانۇم بىلەن شىرىنبانۇم مەسلىھەتلەشكەندەك ئۆز ھۇجرىلىرىدىن چىقىپ، زۇمرەت كۆلنىڭ بويىغا كېلىپ مۇڭدىشىپتۇ. پادشاھ شۇ چاغدا لەيلى بانۇمنىڭ چىرايىغا مەھلىيا بولۇپ قاپتۇ ۋە بىر ھازادىن كېيىن، ئۆزىگە «بۇ كۆرگەن ئىنسى-جىنمىدۇ، يا ھۆر پەرىزاتمىدۇ؟ ئىنسان بالىسىنىڭ بۇنداق گۈزەل بولۇشى مۇمكىنمۇ؟» دەپتۇ. شۇ زامان شاھنىڭ ۋۇجۇدىدىكى غەزەپ ئۇچقۇنلىرىنىڭ ئورنىنى مېھرى-مۇھەببەت ئىگىلەپتۇ. پادشاھ ئېسىنى يىغىپ، قولىدىكى رەسىمنى ئېچىپتۇ-دە، ھاڭ-تاڭ قاپتۇ. «رەسىم ئادەم بولۇپ زۇمرەت كۆلنىڭ بويىغا باردىمۇ، يا تىرىك ئادەم قەغەزگە رەسىم بولۇپ كېلىۋالدىمۇ؟ بۇ سېھىرگەرلىكمۇ ياكى ھەقىقىي ئادەممۇ؟» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ ۋە «دەل شۇ لەيلى بانۇمنىڭ دەپ ئۆزى» كۆڭلى ئىمىن تاپقاندىن كېيىن قايتىپتۇ.

پادشاھ ئەتىسى چارباغقا ئالايتەن كەپتۇ ۋە لەيلى بانۇم تۇرۇۋاتقان ھۇجرىغا كىرىپتۇ-دە، «سىنىڭ ئېتىڭ لەيلى بانۇممۇ؟» دەپ سوراپتۇ. لەيلى بانۇم ھېچكىم تونۇمايدىغان بىلمەيدىغان شەھەردە ئۇنىڭ ئېتىنى ئاتىغانلىق بېشىغا گۈرزە بىلەن ئۇرغاندەك تۇيۇلۇپتۇ-دە، ھوشىنى يوقۇتۇپ قويۇپتۇ. پادشاھ ئۇنىڭ يۈزىگە ئېپار ھىدلىق زەمزەم سۈيىنى سەپ-

كۆزۈپ، هۇشىغا كەلتۈرۈپتۇ. پادىشاھ يىگىتنىڭ
لەئلى بانۇمنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭ
ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاپتۇ-دە، ئۇنىڭغا ھۆرمەت
بىلدۈرۈپتۇ. پادىشاھ لەئلى بانۇەدىن بۇ يۇرت-
لارغا قانداق كېلىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ.
لەئلى بانۇم ئۆزى تەختى-بەختىدىن قانداق
ئايرىلىپ، قاڭقىپ چىقىپ كەتكەنلىكىنىڭ
ئۇجۇر بۇجۇرنى سۆزلەپ، پادىشاھغا شۇنداق
دەپتۇ:

— ئوك قىل ۋەزىرنىڭ مېنىڭ بىلەن
تەڭ دېمەتلىك بىر ئوغلى بار ئىدى. ئۇ دو-
قا ماڭلاي، دېڭگىل قاش، ياپما قاپاق، ئال-
غاي كۆز، شىرتۇمشۇق، تۇغۇر قۇلاق، دورداي
كالپۇك، ھىڭگاك چىش، ھاپپا قىۋۇز، ئۇزۇن
ئېڭەك، قاتلىم قىساق، تۇغما چىقۇر، بارماق-
لىرى چولاق، تىكۇر ئىدى. ئۇ شۇنداق
ئەيىپلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، ۋەزىر ئۆز
كۆڭلىدىكىدەك يەردىن لايىق تاپالمىغانىدى.
بۇنىڭدىن قايغۇرغان ۋەزىر، نىيىتىنى بۇزۇپ
شاھ ئاتامنى قەتلە قىلىپ، ماڭا نىكاھلىنىدى-
غان قىزنى ئۆز ئوغلىغا نىكالىماقچى بوپتۇ.
بىر ئاق كۆڭۈل ئىنسان بىزنى بۇ ئىشلاردىن
خەۋەرلەندۈرگەنلىكتىن ئانام بىلەن ئىككىمىز
ئالا-تىپىلاڭ كۆتۈرۈلگىچە شەھەردىن قېچىپ
چىقتۇق.

پادىشاھ لەئلى بانۇمنىڭ ئانىسىنى ئوردىغا
ئەپكەلگۈزۈپ ئانا-بالا ئىككىسىگە ئوردىدىن
ئالايىتەن ھۇجرىلارنى ئاجرىتىپ، خىزمەتكار
تەيىنلەپتۇ.

پادىشاھ لەئلى بانۇم ۋە ئۇنىڭ ئانىسى-
غا ئۆزىنى مەلۇم قىپتۇ. ھەم ئوك قىل ۋە-
زىر قالدۇرۇپ كەتكەن لەئلى بانۇمنىڭ رە-
سمى بىلەن شېرىنبانۇمنىڭ رەسمىنى كۆر-
سىتىپتۇ، چوك توي مەرىكە ئۆتكۈزۈپ،
لەئلى بانۇم بىلەن شېرىنبانۇەنى نىكاھ قىل-
دۇرۇشقا ۋەدە قىپتۇ. ئەمما تويدىن ئىلگە-
رى لەشكەر توپلاپ، ئوك قىل ۋەزىرنىڭ
يامان نىيىتىدىن ساقلىنىشنى ئويلاپتۇ.

دەل شۇ چاغدا ھېلىقى ئوك قىل
ۋەزىرمۇ پادىشاھلىق تاجىنى كىيىپ، ۋاقتىنى
ئۆتكۈزمەي تېزلىك بىلەن لەشكەر تارتىپ
يېتىپ كەپتۇ. بۇ پادىشاھ لەشكەر توپلاشقا
ئۈلگۈرەلمەپتۇ. ئامالسىز قالغان پادىشاھ چاز-
دۇرماي ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى
ئاپتۇ ۋە داقا-دۇمباق چېلىپ ئۇلارنى
شەھەرگە باشلاپ كىرىپتۇ، داش قازانلارنى
ئېسىشىپتۇ. كۆرۈنۈشتە توي مەرىكىسىنى
قىزىتىۋېتىپتۇ، ئاستىرتتىن لەشكەر توپلاپ
جەڭگە تەييارلىنىپتۇ. يالغان توي مەرىكىلى-
رى ئاخىرلىشىپ، نىكاھ كۈنلىرى يېتىپ
كەلگىچە جەڭ تەييارلىقىمۇ پۈتۈپتۇ. شا-
لىق تاج كىيىۋالغان ئوك قول ۋەزىر
بۇنىڭدىن پۈتۈنلەي خەۋەرسىز قاپتۇ-دە،
«بۇ پادىشاھ ماڭا چىن كۆڭلى بىلەن قۇدا بول-
غىدەك» دەپ، لەشكەرلىرىنىمۇ ئويۇن-تاماشى-
غا قويۇپ بېرىپتۇ. پادىشاھ بۇنى غەنىمەت بىلىپ
ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنى راسا مېھمان قىپتۇ.
ھەر يىغان كۈپلەردە مەي-شاراپلارنى
كەلتۈرۈپ، ئۇلارنى غەرق مەس قىلىۋېتىپتۇ.
مۇشۇ چاغدا پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى ساداق-
تىن ئايرىلغان ئوقتەك ئېتىلىپ كىرىپ،
ئوك قول ۋەزىر، ئۇنىڭ سەردار ئەمەلدار-
لىرىنى تۇتۇپتۇ ۋە زىندانغا تاشلاپتۇ. مەس-
لىكتە خۇدىنى يوقاتقان لەشكەرلەرنىڭ جەڭ
قوراللىرىنى يىغىۋېلىپ، ئۇلارنى باغلاپتۇ.
خۇدىنى يوقاتمىغانلار قېلىچلىرىنى قىنىدىن
سۇغارغىچە كاللىسىدىن ئايرىلىپتۇ. شۇنداق
قىلىپ، تاج كىيىۋالغان ئوك قىل ۋەزىر
ئۆزۈنىغا بارمايلا تەختى-بەختىدىن جۇدا
بوپتۇ. پادىشاھ ئۇنى شەھەردە سازايى قىلىپ

ئانـدىن دارغا ئېسىـپتۇ. ئۇلارنىڭ لەشكەر
لىرىـنى نۇرغۇن ئالـتـۇن - كۈمۈشلەر بىلەن
ئۆزيۇرتلىرىغا قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

پادىشاھ شۇنىڭدىن كېيىن لەئلى بانۇم
بىلەن شىرىنبانۇمنىڭ تويىنى ئۆتكۈزۈپـتۇ.
توي مەركىسىگە يەتمىش پادىشاھلىقنىڭ پادىـ
شاھ، شاھزادىلىرىنى تەكـلىپ قىپتـۇ. داش
قازانـلار قاينـاپ، تـۈرلۈك نازۇ - نېمەتـلەر
تەييارلىنىپتۇ. توي تاماشا يەتمىش كېـچە -
كۈندۈز داۋاملىشىپتـۇ. مەرـكە كۈنلىرـدە
شاھزادىلەر لەئلى بانۇمنىڭ كۆڭلى ئۈچـۈن
ئۇنى ئېلىپ، ئىككى - ئۈچ كۈنلەپ جەرەن -
كېيىك ئوۋلاشقىمۇ چىقىپ تۇرۇپتۇ.

لەئلىبانۇم بىلەن شىرىنبانۇمنىڭ توي
مەركىسى ئۇياقتا قىزىپ تۇرسۇن. گەپنى مۇشۇ
توي - تاماشىنى كۆرۈشكە كەلگەن بىر شاھزا-
دىدىن باشلايلى:

بۇ شاھزادە شىرىنبانۇمنىڭ نۇر يېغىپ
تۇرغان گۈزەل جامالـىنى كـۆرۈپ، خۇدىـنى
يوقىتىپتۇ، نىيىتى بۇزۇلۇپ، شىرىنبانۇمـنى
قولغا كەلتۈرۈش نىيىتىگە كەپـتۇ. ئۇ مۇشۇ
خىيال بىلەن لەئلى بانۇمنى تېزلىكتە يوقىـ
تىش قەستىگە چۈشۈپتۇ، لەئلى بانۇمنى يو-
قاتسا، بىر ئىككى يىل ئىچـىدە شىرىـنبانۇم
لەئلى بانۇمنى ئۇنـتۇغانـدا ئۇنىڭ يېنىـدا
مېڭىپ، ئۇنى ئۆز ئەمرىـگە ئالىـمۇ ۋاقىت
ئۆتۈپ كەتمەيدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ جادۇ-
گەرلەر ئېلىدىن ھەر جەھەتتـىن يېتىشكەن
بىر جادۇگەر موماينى ھېسابسىز ئالتۇن - كۈمۈش
بەدىلىگە ئالدۇرۇپتۇ ۋە لەئلى بانۇمنى جادۇ
قىلىپ، كۆزدىن يوقىتىشنى تاپىلاپتۇ.

توي - مەرىكە كۈنلىرىنىڭ بىرىگە شاھـ
زادىلار لەئلى بانۇمنى ئېلىپ ئوۋغا چىقىپتۇ
جادۇگەر موماي بۇنى بىـر ياخـشى پۇرسەت
دەپ بىلىپ، بىر دومىلاپلا بىر گۈزەل كـ-
يىك سۈرىتىـگە كىرىۋاپـتۇ ۋە شاھـزادىلار
ئالدىدىن چىقىپتۇ. شاھزادىـلار ساداقلىرىنى
ئېلىپ ئوق ئۈزۈشۈپتۇ، تەگكۈزەلمەپتۇ. يەنە
ئوق ئۈزۈشۈپتۇ، تەگكۈزەلمەپتۇ. ئۇلار بىر -
بىرىگە زادى تەن بەرمەپتۇ، بىراق ھېچقايىـ
سىسى تەگكۈزەلمەپتۇ. ئاخىرى ئۇلار كېيىكـ
نى قوغلاپ تۇتماقچى بوپـتۇ. ھەرقايسـىسى
ئۆزلىرىنىڭ چەبدەسلىكـىنى كۆرسەتمەكـچى
بولۇشۇپتۇ. شاھزادىلار كېيىكنى شۇ قوغلا -
غانچە، راسا قوغلاپتـۇ. ئۇلارنىڭ ئاتـلىرى
بارا - بارا ھېرىپـتۇ، بىر - بىرلەپ سەپـتىن
ئايرىلىپتۇ. پەقەت لەئلى بانۇملا كېيىـكنىڭ
قارىسىنى يوقاتماي قوغلاۋېرىپتۇ. ئۆزىـنىڭ
قانچىلىك ئۇزاپ كەتكەنلىكىنىمۇ سەزمەپـتۇ.
كېيىك تەمتىرىمـەيـلا بىر چوڭ شەھەرنىڭ
ئىچىگە قاراپ قېچىپتۇ. لەئلى بانۇممۇ ئارقىـ
سىدىن ئۈلىشىپلا كەپتۇ. كېيىك بىر قاسساپـ
نىڭ بېغىغا كىرىپ كۆزدىن غايىپ بوپـتۇ.
لەئلى بانۇمۇ كېيىكـنىڭ ئارقىسـىدىـنلا بۇ
باغقا كىرىپتۇ. لېكىن كېيىكنى ئۇچرىتالماپـ
تۇ. ئۇ باغنى ئارىـلاپ يـۈرۈپ، قاسـساپقا
يولۇقۇپ قاپتۇ.

— مېنىڭ بېغىمدا نېمە قىلىپ يۈرۈيـ
سەن، ئوغرىلىق قىلاي دەمسەن؟— دەپتۇ قاسـ
ساپ لەئلى بانۇمغا. مۇنداق قاتتىق يىرىك
گەپلەرنى ئاڭلاپ باقمىغان لەئلى بانۇمغا بۇ
گەپلەر بەك هار كەپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆ-
زىنى تۇتۇۋېلىپ:

— مەن قوغلاپ كەلگەن كېيىك مۇشۇ
باغقا كىرىپ كەتكەنىدى، شۇ كېيىكنى ئىز-
دەپ يۈرۈيمەن، — دەپتـۇ.

— كېيىك قوغلىغان سەن بولساڭ جا -
زايىڭنى ئۆزەڭ تارت،— دەپتۇ - دە، قولىدىكى
بىر چىـنە سۇنى لەئـلى بانۇمـغا قارىـتىپ
«ئۆچكە بول» دەپ چېچىپتۇ. لەئـلى بانۇم

شۇ ھامان بىر ئاق ئۆچكىگە ئايلىنىپ قاپتۇ. ھېلىقى قاسساپ بۇ ئۆچكىنى سۆرەتلىك لەئلى بانۇنى دۇكان ئالدىغا باغلاپ قويۇپتۇ.

ئۇۋغا چىقىپ كەتكەن شاھزادىلار بىر-بىرلەپ ئوردىغا قايتىپتۇ. لېكىن لەئلى بانۇم قايتىپ كەلمەپتۇ. پادىشاھ تەرەپ-تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىپ ئىزدىتىپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئۆلۈك-تىرىكىدىن خەۋەر ئالالماپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ توي-تاماشانىڭ ئورنىنى قايغۇ-ئەندىشە ئىگەللەپتۇ. شاھلار ۋە شاھزادىلار ئۈمىدسىزلىك ۋە ئېچىنىش بىلەن ئۆز ئەللىرىگە قايتىپتۇ. ئانىسى لەئلى بانۇمنىڭ دەردىدە مەجنۇن بولاي دەپتۇ. شېرىنبانۇم لەئلى بانۇمنىڭ پىراقىدا ئوت-كاۋاپ بوپتۇ، يىغلاپتۇ، قاخشاپتۇ، بىراق ئامال بولماپتۇ. ئاخىرى شېرىنبانۇم ئاتا-ئانىسىدىن رازىلىق ئېلىپ، يىگىتچە ياسىنىپ، لەئلى بانۇدىن خەۋەر ئېلىشقا ئاتلىنىپتۇ. ئۇ بىرنەچچە كۈن توختىماي يول يۈرۈپتۇ. يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. ئاخىرى ئۇ جادۇگەرلەر ئېلىگە يېتىپ كەپتۇ.

شېرىنبانۇم شەھەر-كوچىلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ، بىر قاسساپ دۇكىنىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەپتۇ. دۇكان ئالدىدىكى تۈۋرۈككە باغلاپ قويۇلغان ئاق ئۆچكە شېرىنبانۇنى كۆرۈپ، كۆزلىرىدىن مۆلدۈرلەپ ياش ئېقىتىپ مەرەپتۇ. شېرىنبانۇم لەئلى بانۇمنىڭ جادۇ قىلىنىپ كەتكەنلىكىنى پەملەپتۇ-دە تېڭىرقاپ تۇرۇپ قاپتۇ.

— بۇ يەردە نېمە قىلىپ تۇرىسەن، گۆش ئالامسەن، — دەپتۇ قاسساپ شېرىنبانۇمغا.

— ئۆزلىرىدىن بىر كىيىك قوغلىغان يىگىتنىڭ ئۇچۇرىنى سورىماقچى ئىدىم، — دەپتۇ شېرىنبانۇم.

ئەسلىدە جادۇگەر موماي قاسساپنىڭ ھەدىسى بولۇپ، بۇلار بۇ ئەلدە داڭلىق ئاتا كەسىپ جادۇگەرلەر ئىكەن. بۇ ئەلنىڭ پادىشاھى نۇرغۇن جادۇگەرلەرنى دارغا ئېسىپ جادۇگەرلىكنى ئەمەلدىن قالدۇرغانىكەن. بۇ جادۇگەرلەردىن قاتتىق ۋەدە ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالغانىكەن. ئۇلار پۇل ۋە دۇنيانىڭ ئارقىسىغا كىرىپ يەنە جادۇگەرلىككە كىرىشىپ قالغانىكەن.

— ئۆزلۈك كىم بولىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ، شېرىنبانۇمدىن گۇمانلانغان قاسساپ.

— يولۇچى ئىدىم، ئۇ يىگىت، ئۈستىدىكى كىمخاپ تونىنى ماڭا تاشلاپ كېتىپ قالدى، شۇنى ئۆز قولىغا تاپشۇرۇۋېتەي دېگەنىدىم، — دەپتۇ شېرىنبانۇم.

— كۆزۈمدىن يوقال! بولمىسا كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرىسەن، — دەپتۇ قاسساپ.

شېرىنبانۇم ئاق ئۆچكىگە قاراپ-قاراپ قويۇپ ئاستا مېڭىپ كېتىپتۇ، ئۇ قورسىقى ئاچقان ھالدا بىر ھالۋا دۇكىنىنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ.

— ھەي بالا، ھالۋا يىگۈڭ بولسا دۇكانغا كىر، — دەپ ۋارقىراپتۇ ھالۋىچى.

— مەن بىر يېتىم، قورساق تويغۇزغۇدەك بىر نەرسەم يوق، — دەپتۇ شېرىنبانۇم.

— ئۇنداق بولسا، يۇندا تۆكۈپ چىنە-قاچىلارنى يۇيۇپ، ماڭا ياردەملەشكىن قورسىقىڭنى باقىمەن، — دەپتۇ ھالۋىچى.

شۇنداق قىلىپ، شېرىنبانۇم ھالۋا دۇكىنىغا ئورۇنلىشىۋاپتۇ. بىر ئايغىچە قاچا-قومۇچ يۇيۇپ، يۇندا تۆكۈپ يۈرۈپتۇ. بىر ئايدىن كېيىن:

— مەنمۇ ھالۋا ئېتىپ باقسام، ئۆزلىرىگە ئاز بولسىمۇ ئارامچىلىق بولاتتى، —

دەپمۇ شېرىنبانۇم ھالۋىچى ئۇستىسىغا.

— يۈز قوللۇرۇڭنى قاسماق باغلاپ كەتكەن تۇرسا، سېنىڭ ئەتكەن ھالۋاڭنى كىممۇ يەيتتى؟ — دەپتۇ ھالۋىچى.

بىر كۈنى شېرىنبانۇم يۈز-قوللىرىنى پاكىز يۇيۇپ، ھالۋىچى ئۇستا دۇكىنىغا يېتىپ كەلگىچە بىر قازان ھالۋا ئېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ھالۋاچى دەسلەپتە خاپا بوپتۇ، ئاچچىقلىنىپتۇ. بىراق ھالۋىنى ئېتىپ باققاندىن كېيىن ئۆمرىدە مۇنداق تەملىك-مېزىلىك ھالۋىنى ئەتمەك تۇگۇل ئېتىپمۇ باقمىغانلىقىنى بىلىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ:

— بۇرۇنلا مۇنداق ياخشى ھۈنىرىڭنىڭ بارلىقىنى ئېيتساڭ بولمامدۇ؟ — دەپ، بەك خۇشال بوپتۇ.

شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ ھالۋىچىنىڭ دۇكىنى ئاۋاتلىشىپتۇ، ھالۋىچى خېرىدارلارنى خۇشال قۇتۇپتۇ، ھالۋىچى تېز ئارىدىلا باي دۇكاندارلاردىن بولۇپ قاپتۇ. ئەتراپقا داڭقى تاراپتۇ. ھالۋىچىمۇ ئىنساپقا كېلىپ، شېرىنبانۇمغا نۇرغۇن پۇل بېرىپتۇ. ئېسىل كىيىملەرنى تىكتۇرۇپ بېرىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن شېرىنبانۇم گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق «يىگىت» بولۇپ قاپتۇ.

شېرىنبانۇم ئەتكەن ھالۋىنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ ئارزۇلۇق قىزى بۇ دۇكاندىن ھالۋا ئالدۇرۇپ يەپتۇ. ھالۋىنىڭ لەززىتىدىن ۋە ھالۋىچى يىگىتنىڭ تەڭداشسىز گۈزەللىكىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ قىزنىڭ شېرىنبانۇمغا ئىشقى چۈشۈپتۇ. ھالۋىچى يىگىتنى بىر كۆرۈش ئارزۇسى بىلەن كېنىزەكلىرىنى ئېلىپ دۇكانغا كەپتۇ. شاھ قىزىنىڭ دۇكانغا كېلىپ ھالۋا يېيىشتىكى غەرىزىنى بۇرۇنلا پەملىگەن شېرىنبانۇم ئاللىقاچانلا يۇيۇنۇپ-تارىنىپ، ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ، ھۆر-پەرىلەر ئارىسىدىكى يىگىتتەك بولۇۋاپتۇ. دۇكانلارنى تازىلاپ ئاقارتىپ، زىلچە-گىلەملەر بىلەن بېزەپتۇ. لەززەتلىك ھالۋا تەييارلاپتۇ. مەلىكە قىز شېرىنبانۇمنى كۆرۈپلا ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. شېرىنبانۇم ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، تەبەسسۇم بىلەن سالام بېرىپ، خانىغا تەكلىپ قىپتۇ. مەلىكە قىز ھالۋىچى «يىگىت» بىلەن بىر سورۇندا ئولتۇرۇپ، مۇڭداشقاچ ئالاھىدە لەززەتلىك ھالۋىنى يەپتۇ. يىگىتنىڭ ئەدەپ-ئەخلاقلىقىدىن ئۇنىڭ ئاددىي ھالۋىچى ئەمەسلىكىنى، بۇنىڭدا چوقۇم بىر سىرنىڭ بارلىقىنى پەملەپتۇ. مەلىكە قىز قايتىش ۋاقتىدا، شېرىنبانۇمنى ئوردىدىكى ئۆز ھەرىمىگە ئالاھىدە تەكلىپ قىپتۇ. شېرىنبانۇم ئەتىسى دۇكاننى تاقاپ، چاردىغلارنى ئايلىنىپ، مەلىكە قىزنىڭ ھوزۇرىغا كەپتۇ. مەلىكە قىز شېرىنبانۇمنىڭ شەرىپىگە مول نازۇ-نېمەتلەر بىلەن زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. ئاندىن شېرىنبانۇمنى مەخسۇس خانىغا چاقىرتىپ، ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىنى يوشۇرماي، سىر ساقلىماي ئېيتىپ بېرىشىنى، بۇ يۇرتلارغا قانداق مۇددىئا بىلەن كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ.

— سىز سورىمىسىڭىز، مەن ئېيتمىسام بولاتتى. سورىغان ئىكەنسىز ئېيتمىسام بولماس، مەن سۆزلەپ بېرىشتىن ئىلگىرى سىزدىن شۇنى سوراپ باقاي، سىز لەيلى بانۇم ۋە شېرىنبانۇلار ھەققىدە بىرەر گەپ-سۆز ئاڭلىغانمۇ؟ — دەپتۇ شېرىنبانۇم.

— ئەلۋەتتە ئاڭلىغانمەن، — دەپتۇ مەلىكە قىز، ئۇلارنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈلپەتلەر ئىنسان بالىسىغا چۈشمىسۇن،

بىر كىيىكنى قوغلاپ لەيلى بانۇمۇ يوقىلىپتۇ، لەيلى بانۇمنى دەپ شىرىنبانۇمۇ مەجنۇن كەبى چۆللەر كېزىپ چىقىپ كېتىپتۇ. بىچارىلەرگە كىممۇ ئىچ ئاغرىتمىسۇن؟

— ئۇنداق بولسا، ئاڭلاڭ دەپ سۆزگە كىرىشىپتۇ شىرىنبانۇم، — ھازىر سىزنىڭ ئالدىڭىزدا تۇرغان ئەنە شۇ ئىككى بەختسىزنىڭ بىرى بولغان شىرىنبانۇم مەن بولىمەن. لەيلى بانۇم قوغلىغان كىيىك تاغ، دەشتى-چۆللەرگە قاچماي، توپ-توغرا مۇشۇ شەھەردىكى بىر قاسساپنىڭ بېغىغا قېچىپ كېلىپ يوقاپتۇ. بۇ بىر غەلىتە ئىش. لەيلى بانۇم بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن ھامان جادۇ قىلىنىپ ئۆچكىگە ئايلاندۇرۇلۇپ قويۇلۇپتۇ، مەن باغلاقتا تۇرغان ئاق ئۆچكىنىڭ لەيلى بانۇم ئىكەنلىكىنى بىلىپ، شۇنى ئۇقاق تارتىپ مۇشۇ ھالۋا دۇكىنىدا تۇرۇپ قالدىم. بەختكە يارىشا ئۇنى قۇتۇلدۇرالىسام، مۇرادىمغا يەتكىنىم شۇ. ئۇنىڭ بىلەن يۇرتۇمغا قايتىمەن. قۇتۇلدۇرالمىسام، ئۆلگىچە مۇشۇ ئەتراپتا بولىمەن. مېنىڭ سىرىم مۇشۇ. سىز بىز ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلۈپ، بىزنى بۇ بەختسىزلىكتىن قۇتۇلدۇرۇپ قالالىسىڭىز، سىز ئۈچۈن ئۇ دۇنيا بۇ دۇنيا رەھمەت ئېيتىمىز. بۇ ئىشلار سىزنىڭ قولىڭىزدىن كەلمىسە، بۇ ئىشلارنى سىر ساقلاپ، سىز ھېچكىمگە دېمىسىڭىز. بۇ ئىشلار بىلىنىپ قالسا، ھېچبولمىغاندا ئىككىمىزنىڭ بىرسىمگە زىيان-زەخمەت يېتىپ قالىدۇ. مېنىڭ سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالىدىغىنىم شۇ.

— بىچارە ئاجىز دوستۇم، ھەممە ئېغىرچىلىقلارنى ئۈستىڭىزگە ئېلىپ لەيلى بانۇمغا پاك قەلبىڭىزنى بېغىشلىغانلىقىڭىزغا قايىلمەن، — دەپتۇ-دە، مەلىكە قىز شىرىنبانۇمنى قۇچاقلاپتۇ. ئىككىسى بىر ھازاغىچە كۆز يېشى قىپتۇ. مەلىكە قىز شاھ ئاتىسىنىڭ بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈدىغانلىقىنى، لەيلى بانۇمنى جەزمەن ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئىشنىڭ چېنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن شىرىنبانۇمنىڭ ھالۋا دۇكىنىدا ئىشلەپ تۇرۇشىنى ئېيتىپتۇ.

دەل مۇشۇ كۈنلەردە شىرىنبانۇمنى ئۆزىگە خوتۇن قىلىۋالماقچى بولۇپ، لەيلى بانۇمغا زىيانكەشلىك قىلغان ھېلىقى شاھزادە شىرىنبانۇمنىڭ بۇ پادىشاھلىق تەرەپكە كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۆزىگە قاراشلىق لەشكەرلىرى بىلەن بۇ شەھەرنىڭ سىرتىغا يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ بۇ تۇيۇقسىز كەلگەن لەشكەرلەردىن گۇمانلىنىپ، سەركەردىلەرگە ئۇلارنى قورشىۋېلىشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ، يەنە بىر تەرەپتىن ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ نىيىتىنى بىلمەكچى بوپتۇ-دە، يوشۇرۇن ھالدا ئادەم ئەۋەتىپتۇ.

مەلىكە قىز شاھ ئاتىسىنىڭ ھوزۇرىغا كىرىپ، لەيلى بانۇم بىلەن شىرىنبانۇمنىڭ توي مەرىكىسى كۈنلىرىدىن كېيىنكى تەغدىرىنى، ھازىر ئۇلارنىڭ ئۆز شەھىرىدە ئازاب ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ، ئاتىسىنىڭ پۈتۈن شاھلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن خۇدا يولىدا ياخشىلىق قىلىپ قويۇشىنى ئۆتۈنۈپتۇ. شاھ جادۇگەرلەرنىڭ پۇل-دۇنيا ئالدىدا ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمىغانلىقىدىن ئىنتايىن غەزەپلىنىپتۇ. ئۇلارنى خەلقى ئالەم ئالدىدا دارغا ئېسىپ، لەيلى بانۇم بىلەن شىرىنبانۇمغا ياخشىلىق قىلىپ ئۆز ئېلىگە يولغا سالىدىغانلىقىنى ۋەدە قىپتۇ. مۇشۇ چاغدا پادىشاھ يوشۇرۇن ئەۋەتكەن ئادەم خەۋەر ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنىڭ لەيلى بانۇمنى ئۆلتۈرۈپ شىرىنبانۇمنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىشنى قەستلەپ كەلگەن شاھزادە ئىكەن-

لىكىدىن خەۋەر تېپىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭمۇ ئۆز كۆزىنى ئىزلەپ كەلگەنلىكىنى بىلىپتۇ.

پادىشاھ جادۇگەر قاساپنى ھوزۇرىغا چاقىرتىپتۇ، قاساپ يېتىپ كېلىپ پادىشاھغا تازىم قىلىپ، قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ.

— ماڭا بىر ياۋ كەلدى، شەھەر سىرتىدا بىزگە جەڭ ئېلان قىلىپ تۇرىۋاتىدۇ. ئوردىدىكى ئەقىلدارلار ۋە دانا پالچىلار ماڭا مەسلىھەت قىلىۋاتىدۇ. سېنىڭ دۈكىنىڭنىڭ ئالدىدا سەن جادۇ قىلىۋەتكەن ئاق ئۆچكە سۈرەتلىك بىر ئىنسان بار ئىكەن. ئۇ مۇشۇ ياۋنى يېڭىشتە شاھ ئوردىسىنىڭ باتۇرى بولالايدىكەن. ئۇ بولمىسا، بىز تەختى-بەختىمىزدىن ئايرىلغىدەكمىز. سەن ئۇنى دەرھال ئۆز ئەسلىگە كەلتۈرگىن، ساڭا مىڭ تىللا بېرىمەن. ئاندىن ياۋ لەشكەرلىرى ئارىسىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ سەركەردىسىنى ئۆچكە سۈرىتىگە كىرگۈزۈپ ئېلىپ كەل. بۇنىڭغا يەنە مىڭ تىللا بېرىمەن، — دەپتۇ پادىشاھ.

پۇل-دۇنيا ئالدىدا ئار-نومۇسنى ئۇنتۇغان قاساپ بەكمۇ خۇشال بولۇپ ماقۇل بوپتۇ. ۋەزىر قاساپ دۈكىنىغا بىللە بېرىپتۇ، قاساپ لەيلى بانۇمنى ئۆز ھالىتىگە كەلتۈرگەندىن كېيىن ۋەزىر ئۇنى شاھ ئوردىسىغا ئېلىپ كەپتۇ. قاساپقا مىڭ تىللا ئەۋەتىپتۇ. مەلىكە قىز شاھ ئاتىسىنىڭ رازىلىقى بىلەن شېرىنبانۇمنى ئۆز ھەرىمىگە ئالدۇرۋاپتۇ.

قاساپ يوشۇرۇن ھالدا لەشكەر تارتىپ كەلگەن شاھزادىنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى «سۈپ» دەپلا ئۆچكىگە ئايلاندۇرۇپتۇ-دە، يېتىلىگەن پېتى ئوردىغا ئېلىپ كەپتۇ. شاھ لەشكەرلىرى سەركەردىسىز قالغان لەشكەرلەرنى تەرەپ-تەرەپتىن كېلىپ تىرىك تۇتۇپ باغلاپتۇ. پادىشاھ دارغا تەييارلىتىپ، شەھەر خەلقىنى دار تىكىلگەن مەيدانغا توپلاپتۇ. ئاق ئۆچكىنى دار ئالدىغا يېتىلەپ كەلتۈرۈپتۇ، پادىشاھ قاساپقا شەرەت قىلغانىكەن، قاساپ بىر چىنە سۇغا دەم سېلىپ، «ئەسلىڭگە قايت» دەپ ئۆچكىگە چاچقانىكەن، ئۆچكە دەرھال ھېلىقى لەشكەرلەرنىڭ سەركەردىسى بولغان شاھزادىگە ئايلىنىپتۇ. پادىشاھ لەشكەرلىرىگە ئىشارەت قىلغانىكەن، قاساپنى شۇ يەردىلا تۇتۇپ باغلاپتۇ. ھېلىقى كىيىك سۈرىتىگە كىرىۋالغان جادۇگەر مومايمۇ چەمبەرچەس باغلانغان ھالدا دار ئاستىغا ئېلىپ كېلىنىپتۇ. پادىشاھ ئۆز پۇقرالىرىغا شۇنداق جاكا قىپتۇ:

— ھەممىڭلار لەيلى بانۇم بىلەن شېرىنبانۇمنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى چۆچەك قىلىپ سۆزلىشىدىغان بولدۇڭلار، ئۇلارنىڭ بەختسىزلىكىگە ئېچىنىدىڭلار، ئۇلارنىڭ توي-مەرىكە كۈنلىرىدە شېرىنبانۇمغا نىيىتىنى بۇزۇپ، لەيلى بانۇمغا سۇيىقەست قىلغان شاھزادە ئاق ئۆچكىدىن ئۆزگەرگەن سەركەردە شۇ بولىدۇ. ئالتۇن-پۇل ئۈچۈن سېتىلىپ، ۋەدىسىدىن يانغان، لەيلى بانۇمنى ئازدۇرۇپ، يۇرتىمىزغا ئېلىپ كەلگەن جادۇگەر مۇشۇ موماي بولىدۇ. لەيلى بانۇمنى ئاق ئۆچكىگە ئايلاندۇرۇپ، ئۆز دۈكىنى ئالدىغا باغلاپ قويغان قاساپ جادۇگەر مانا بۇ بولىدۇ. شۇڭا بۇلار بىراقلا دارغا ئېسىلسۇن!

پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى ئۆز پۇقرالىرىنىڭ ئارزۇسى بىلەن بىر يەردىن چىقىپتۇ. پادىشاھنىڭ ئىززەت-ئابرۇيى ئۆز پۇقرالىرى ۋە باشقا ئەللەرنىڭ خەلقلىرى ئارىسىدا تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپتۇ.

پادىشاھ لەيلى بانۇم بىلەن شېرىنبانۇم-

نى شۇ مەيداندا داغدۇغا بىلەن كەلتۈرۈپ تېپىشتۇرۇپتۇ. ئۇ ئىككىسى پادىشاھقا، پۈتۈن پۇقرالارغا تەكرار-تەكرار تازىم قىلىپ، مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىككى ياشنىڭ شەرىپىگە ئۆز يۇرتىدا قايتا توي ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇلار ئۈچۈن مەخسۇس ھۇجرا تەييارلاپ، چىرايلىق كېنىزەك قىزلارنى ھازىرلاپ بېرىپتۇ. مەلىكە قىز شېرىنبانۇغا قولداش بوپتۇ.

تويدىن كېيىن پادىشاھنىڭ رۇخسىتى بىلەن مەلىكە قىز لەيلى بانۇ بىلەن شېرىنبانۇنى ئېلىپ، شېرىنبانۇنىڭ يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلارنى نەچچە يۈز ئەسكەر مەخسۇس قوغداپ مېڭىپتۇ.

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى شېرىنبانۇنىڭ يۇرتىدىن ئىشىتىڭ: پادىشاھ ۋە ئۇنىڭ مەلىكىسى ئىككىسى بالىنىڭ دەردىدە بەك ئازابلىنىپتۇ، كېچە-كۈندۈز ئاھ ئۇرۇپتۇ. ۋەزىرلەر پادىشاھنىڭ ئازراق بولسىمۇ كۆڭلى كۆتۈرۈلىدىغان ھەممە ئىشلارنى قىلىپ بېقىپتۇ. بىراق پادىشاھدا پەرزەنت ئوت-پىراقى قىلچىمۇ پەسەيمەپتۇ. پادىشاھنىڭ مەلىكىسى بولسا، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. لەيلى بانۇنىڭ ئانىسىنىڭ ھالى تېخىمۇ يامانلىشىپتۇ. ئۇ ئۆز يۇرتىدىن لەيلى بانۇنىڭ دادىسى ۋە قېرىنداش، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىن ئايرىلغان دەرت ئۈستىگە ئوغلى لەيلى بانۇدىن ئايرىلىشقا چىداشلىق بېرەلمەپتۇ. دەسلەپتە ئۆيدىن چىقىپ كېچە-كۈندۈز كوچىلاردا بالا دەردىدە يىغلاپ-تەمتىرەپ يۈرۈپتۇ. كېيىنچە مازار قەبرىستانلاردا بالام دەپ بوزلاپ يۈرۈپتۇ. ئاخىرى خۇدىنى يوقىتىپ يېتىپ قاپتۇ.

لەيلى بانۇ بىلەن شېرىنبانۇ دەل مۇشۇنداق ئەھۋالدا يېتىپ كېلىپ، بۇ پادىشاھلىقنى لەرزىگە ساپتۇ. لەيلى بانۇ بىلەن شېرىنبانۇنىڭ كەلگەنلىكى تېزلىكتە ھەممە ياقنى قاپلاپتۇ.

پادىشاھ لەيلى بانۇ بىلەن شېرىنبانۇنى قۇچاقلاپ، پېشانىلىرىدىن سۆيۈپتۇ. يېتىپ قالغان ئانىلار كۆزلىرىنى ئېچىشىپ «بالىلىرىم» دەپ قوللىرىنى سوزۇپتۇ، بالىلىرىنى باغرىغا بېسىپتۇ. خۇشاللىق ياشلىرىدىن كېيىن، داقا-دۇمباق نەغمە-ناۋانى ياڭرىتىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ قايتىدىن قىرىق كېچە-كۈندۈز توي مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلۈپتۇ. ئۇلارغا قولداش بولۇپ كەلگەن مەلىكە قىزغا چوڭ ھۆرمەت بىلدۈرۈپتۇ. ئالتۇن-كۈمۈش، ئۈنچە-مەرۋايىتلار ئىنئام قىلىنىپتۇ. ئۇلارنى نۇرغۇن سوۋغا-سالاملار بىلەن يولغا سېلىپ، ئالتە كۈنلۈك يولغىچە ئۇزىتىپ بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ شاھلىقىنى لەيلى بانۇغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. ئۆز يۇرتىدىكىلەرمۇ شاھلىقنى لەيلى بانۇغا ئۆتكۈزۈپتۇ. مەلىكە قىزنىڭ ئاتىسىمۇ شاھلىقىنى لەيلى بانۇغا ئۆتكۈزۈپتۇ. لەيلى بانۇ ئۈچ پادىشاھلىقنى بىرلەشتۈرۈپ، ئۇنىڭ شاھى بوپتۇ. لەيلى بانۇنىڭ دەۋرىدە خەلق شۇنداق باياشات بوپتىكى، قوينىڭ دۇمبىسىدە تورغاي ئۇۋىلاپ، ئۇينىڭ مۈڭگۈزىگە لاچىن قونىدىغان بوپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى: باراتجان ئاۋۇت
خاتىرىلىگۈچى: تۇداخۇن ۋىلاخۇن
قايتا رەتلىگۈچى: مىجىت ئوسمان

شەيخ بىلەن مەشرەپ

باباراھىم مەشرەپ ياشلىقىدا بىر شەيخنىڭ قولىدا خىزمەتكار ئىكەن. شەيخنىڭ تىنىم بەرمەي ئىشلىتىشى، يالغان - ياۋىداق گەپلەرنى قىلىپ تۆھمەت چاپلاشلىرى شائىرنىڭ چىشىغا تېگىپتۇ. بىر كۈنى شائىر شەيختىن قۇتۇلۇشنى ئويلاپ، تۆۋەندىكى ھەجۋىنى يېزىپتۇ:

كېچىدىن تاڭ ئاتقىچە بىر ئىت كەبى ھوۋلار كۆرۈك،
بەس تەمەگەرلىك - لەقىلىغاي تائەتى تەكرار شەيخ.
نەپس ئۈچۈن بەدناملەر ئىچرە كۆپ رەسۋادۇر ئۆزى،
دىنۇ - ئىماننى ساتقاي مال ئۈچۈن مەككار شەيخ.

شائىر بۇ ھەجۋىنى تېرەككە ئېسىپ قويۇپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان شەيخ شائىرنى ئۇرۇپ - تىللاپ ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىرىپتۇ. مەشرەپ شەھەرنىڭ سىرتىدا تۇرىدىغان بىر بىچارىنىڭ ئۆيىدە باشپاناھ تېپىپ، شۇ يەردە ياشاشقا باشلاپتۇ. «گەپنى گەپ تاپىدۇ»، — دېگەنىكەن ئاتا - بوۋىلار. مەشرەپ يازغان غەزەل بىردەمدە قولدىن - قولغا ئۆتۈپ، شەھەرگە تارىلىپ كېتىپتۇ. شەيخ شەرمەندە بوپتۇ. كىشىلەر ئۇنى «شەيخ كازىب» دەپ ئاتاشقا باشلاپتۇ. شەيخ كوچىغا چىقالمايدىغان، كىشىلەرگە كۆرۈنەلمەيدىغان بوپتۇ.

شەيخ مەشرەپتىن ئۆچ ئېلىشقا ئەھدە قىلىپ، ئارقىسىغا ئادەم سېلىپ قويۇپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى مەشرەپ ئوقۇۋاتقان تالىپ ئاغىينىلىرىنىڭكىگە مېھمانغا بېرىپتۇ. ئۇ يەردە تاڭ ئاتقىچە غەزەلخانلىق بوپتۇ. ئوقۇلغان غەزەللەرنىڭ ئىچىدىن بىر غەزەل مەشرەپكە بەكمۇ يېقىپتۇ. مەشرەپ شۇ كىتاپنى سوراپ ئېلىپ، تاڭ سۈزۈلگەندە ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئايىغاقچى مەشرەپنى پايلاپ تۇرغانىكەن. ئۇ شەيخقا:

— تاڭ سۈزۈلگەن سەھەر پەيتى ئىدى. قارىياغاچنىڭ تېگىدە ماراپ تۇرسام، ھېلىقى مەشرەپ دېگەن نېمە قاياقتىندۇر كېلىپ ھوجرىسىغا كىرىپ كەتتى. زەن سېلىپ قارىۋىدىم، قولتۇقىغا قىستۇرۇلغان نەرسىگە كۆزۈم چۈشتى. پەمىمچە خېلى پۇللۇق بىر نەرسە ئوغرۇلىغانغا ئوخشايدۇ، — دەپ خەۋەر قىپتۇ.

شەيخ ئوپۇل - توپۇل كىيىنىپ، كەشىنى قولىغا ئېلىپ، ھەمتاۋىقى قازىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپتۇ، شەيخ قازىنىڭ ئالدىغا كىرەر - كىرمەي:

— جانابى قازى ئاخۇنۇم، ئەشەددى ئوغرىنى قولغا چۈشۈردۇق. ياساۋۇل بېشىنى

بۇيرۇسىڭىز، ئۇنى بۇ يەرگە ئەكىلىپ، زىندانغا تاشلىسا، — دەپتۇ ھولۇقۇپ.

ياساۋۇللار شائىرنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، سىلكىشلەشتۇرۇپ، قازىخانىغا ئېلىپ كەپتۇ. مەشرەپ قاغا پۇق چوقۇلماستىن تۇرۇپ قازىخانىغا كېلىپ ئولتۇرغان شەيخنى كۆرۈپ، گەپ نېمىدە ئىكەنلىكىنى دەررۇ چۈشىنىپتۇ.

— بۇ، شائىر مەشرەپقۇ؟ — دەپتۇ شەيخنىڭ قۇلىقىغا قازى.

— ياق، بۇ شائىر ئەمەس، مۇتەھەم، ئوغرى، ئۇنى تېز قاماش كېرەك، — دەپتۇ شەيخ.

— كىمسەن؟ تاڭ سەھەردە ئۆيۈڭگە قاياقتىن كەلدىڭ؟ ئوغۇرلاپ قولتۇقۇڭغا قىستۇرۇپ كەلگەن نەرسە نېمە؟ — ئۆزىنى تونۇمىغانغا سېلىپ ئارقا-ئارقىدىن سوئال بېرىۋېرىپتۇ، قازى. شائىر مۇلايىملىق بىلەن ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپتۇ.

— مەن بابارەھىم موللا ۋەلى ئوغلى مەشرەپمەن. شائىر كىشى ئۆز ئارامىدىن باشقا نېمىنى ئوغۇرلايدۇ؟ بۇ ئوغۇرلۇق ئادەملەرگە راھەت بېغىشلىسا، بەزىلەرگە ئازاپ بېغىشلايدۇ، — دەپتۇ شەيخ تەرەپكە قاراپ، — مەن شائىرمەن، قەلەم-قەغەز ئوغۇرلاي دېسەم، ئۇلار ئۆزۈمدىمۇ يېتەرلىك. غەزەل ئوغۇرلاشنى ئادەت قىلمىغانمەن.

— ئوغرىسەن، بىر نەرسىنى ئوغۇرلاپ، ئۆيۈڭگە كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىڭنى شەيخنىڭ ئادەملىرى كۆرۈپتۇغۇ؟ — دەپتۇ قازى.

— شەيخىم ئېيتقان بولسا، ئىشەنمەك دەركار. قانداقتۇ يالغان بىلەن راستنىڭ، ھارام بىلەن ھالالنىڭ پەرقىنى بىلمەيدىغان شەيخىم ئۆمرىدە بىردىر قېتىم راست سۆزلىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن، — جاۋاپ بېرىپتۇ مەشرەپ.

مەشرەپ: «توغرىمەن»، — دېسە، قازى: «ئوغرىسەن»، — دەپتۇ. شائىر قانچىلىك كۆيۈپ-پىشىپ سۆزلىمىسۇن، بەرىبىر قازىنى ئىشەندۈرەلمەپتۇ. قازى بىلەن تالىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوقلىقىغا كۆزى يەتكەن مەشرەپ:

— ھە، ئوغرىمەن، تەقسىر، — دەپتۇ.

— نېمە ئوغۇرلىدىڭ؟ — سوراپتۇ قازى.

— ناھايىتى قىممەتلىك نەرسىنى، — جاۋاب بېرىپتۇ قازى.

— كۆمۈشمۇ؟

— ياق

— ئالتۇنمۇ؟

— ئالتۇندىنمۇ قىممەت؟

— ئۇنداقتا مەرۋايىت ئىكەندە؟ — دەپتۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قازى.

— مەرۋايىتتىنمۇ قىممەتلىكرەك، — دەپتۇ مەشرەپ، — خانەگە يوشۇرۇپ قويۇۋىدىم. ئادەم ئەۋەتسىڭىز، ئېلىپ كەلسۇن. مەيلى، شۇ نەرسە سىزنىڭ بولۇپ قالسۇن. ئۆزۈمنى بولسا، «ئوغرى» دەپ زىندانغا تاشلاڭ. لېكىن بۇ ئاسى بەندىنىڭ سىزدەك ئالىي پاناھقا بىر شەرتى بار. شۇنى بەجىرىشكە شەيخىم بىلەن ئىككىڭلار قەسەم ئىچىسلەر، شۇ چاغدا ئوغۇرلىغان نەرسىنىڭ يوشۇرۇلغان جايىنى ئېيتىمەن. بولمىسا، بۇ سىر ئۆزۈم بىلەن بىرگە كېتىدۇ...

مەشرەپنى زىندانغا تاشلىسا، مەقسىدىگە يېتىدىغانلىقىنى ئويلىغان قازى رازى بوپتۇ. مەرۋايىتتىنمۇ قىممەتلىكرەك نەرسىنىڭ قولىغا تېزراق چۈشۈشىنى ئويلاپ يۈرىكى تاقىلداپ تۇرغان قازى:

— مەيلى، شەرتىڭنى ئېيت، — دەپتۇ.

— مەشرەپ:

— مۆھتەرەم قازى شەرتىم شۇكى: سىز شەيخىمىنىڭ «شەيخ كازىب» يەنى ساختا، يالغان شەيخ ئىكەنلىكىنى كىشىلەر ئالدىدا ئوچۇق-ئاشكارا ئېيتىسىڭىز، — دەپتۇ.

— ياق، بۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قازى.

— ئۇنداقتا مەنمۇ ئالتۇن ۋە مەرۋايىتتىنمۇ قىممەتلىكرەك نەرسىنى قەيەرگە يوشۇرغانلىقىمنى ئېيتالمايمەن، — دەپتۇ قەتئىي قىلىپ مەشرەپ.

ئالتۇن دېسە دادىسىنى سېتىشقا تەييار تۇرغان قازىنىڭ شائىر شەرتىگە كۆنمەكتىن باشقا ئىلاجىسى قالماپتۇ.

— شەيخىم سىز بولسىڭىز جامە ئالدىدا تۇرۇپ، شائىر مەشرەپتىن كېچىرىم سورايسىز، — سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ شائىر.

شەيخ دەسلەپ قەتئىي ئۇنىماپتۇ. كېيىن مەشرەپنىڭ ئوغرىلىقى پاش بولسا، شائىردىن بىر ئۆمۈر قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، رازى بوپتۇ. قازى بىلەن شەيخ قوللىرىغا نان ۋە قۇرئاننى ئېلىپ، «شائىر مەشرەپنىڭ شەرتىنى بەجىرىمىز» دەپ قەسەم ئىچىشىپتۇ. مەشرەپ ئوغۇرلىغان مەرۋايىتتىنمۇ قىممەت، ئالتۇندىنمۇ ئەلاراق نەرسىنى قەيەرگە يوشۇرۇپ قويغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ياساۋۇل باشلىقى بېرىپ ئۇ نەرسىنى ئېلىپ كەپتۇ.

قازى ئوراقلىق نەرسىنى ئېچىپ قارىسا، ئۇنىڭ ئىچىدىن كىتاب چىقىپتۇ.

— بۇ كىتابقۇ؟ — ۋارقىراپتۇ قازى. ئوغۇرلانغان ئالتۇندىن ئەلا، گۆھەردىن ئارتۇق نەرسەڭ قېنى؟

— شەيخىم سىزگە خەۋىرىنى يەتكۈزگەن ئوغۇرلۇق نەرسىسى ئەنە شۇ كىتاب. دەرۋەقە مەن ئۇچۇن ھەممە نەرسىدىن، يەنى ئالتۇنۇ دۇردىن، گۆھەرۇ ياقۇتتىن ئەلاراقى كىتابدۇر. تالىبي ئىلىم دوستلىرىمدىن سوراپ ئېلىپ، شەيخىمگە ئوخشاش كىشىلەرنىڭ كۆزى چۈشمىسۇن دەپ ئېچىمگە يوشۇرۇپ ئېلىپ كەلگەن نەرسە، مانا شۇ سىز كۆرۈپ تۇرغان غەزەل پۈتۈلگەن كىتاب ...

مەشرەپ سۆزىنى تۆگىتە-تۆگەيمەي:

— يوقال كۆزۈمدىن! — دەپ ۋارقىراپتۇ قازى.

— ياق، قازى ئاخۇنۇم، — دەپتۇ مەشرەپ، — نان بىلەن قۇرئان سۆيۈپ قەسەم ئىچكەنسىز، ئېيتقىنىڭىزنى قىلمىسىڭىز قۇرئان بىلەن نان ئۇرۇپ كېتىدۇ-غۇ! ماڭا كەلسەك، شەرتىمنى بەجىرمىسىڭىز ھېچقەيەرگە كەتمەيمەن.

قازى ئاۋۋال قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ. كېيىن غەزىپىدىن يېنىپ، ئۆزىگە كەپتۇ-دە، شەيخنى «شەيخ كازىب» دەپ ئېلان قىپتۇ. قازىنىڭ قىستىشى بىلەن شەيخ شائىرنىڭ ئالدىدا تىز چۆكۈپ كېچىرىم سوراپتۇ. شۇندىن كېيىن شەيخ «شائىر» «شېئىر» سۆزلىرىنى ئاڭلىسا لاغ لاغ تىترەيدىغان بولۇپ قاپتۇ.

مەشرەپ:

خوجا، سەيىد، بەگۇ، خان، سەردارلار بەدكار 1) بولسا.
زۇلم تىغى تېز ئەتۇردە ھەر بىرى نامدار بولسا،

1) بەدكار — رەزىل، ئىپلاس، ئەخلاقسىز.

كاسەلىس كاززاب شەيخلەر بۇ ۋەتەندە بار بولسا،
مەزلۇم ئەللەر ئىڭراشىپ،كىم پارچە، نانغە زار بولسا،
كۇفر ئېلىگە مەشرەپتەك رەھنەما 1) پەيدا بولۇر،

— دەپتۇ-دە، بۇ شەھەردىنمۇ باش ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

مەشرەپ بىلەن ئىمام

ئۇزاق سەپەردە يۈرگەن شائىر مەشرەپ بىر قىشلاققا كەپتۇ. قىشلاق مەسچىتىنىڭ ئالدىغا توپلىشىۋالغان ئادەملەرنى كۆرۈپ، شۇ تەرەپكە بېرىپتۇ. قارىسا، ئىمام ھە دەپ ۋەز ئېيتىۋاتقىدەك. مەشرەپ تېخىمۇ يېقىنراق بېرىپتۇ. ئىمام يادلىۋالغان قانداقتۇر بىر پارچە ھېكايىنى ئېيتىپ، كېيىن ئۇنى «ئايەت» دەپ: «مۆمىن بەندىلەر ئانداق قىلسا جەننەتتى بولىدۇ، مۇنداق يول تۇتسا بېھىشتكە كىرىدۇ»،— دېگەندەك يالغان-ياۋىداق سۆزلەرنى قىلىپ كىشىلەرنى ئەخمەق قىلىشتۇرۇۋېتىپتۇ. نادان ئىمامنىڭ بۇ قىلىقى مەشرەپنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپتۇ. شائىر ئۇنى ئىككىنچى يالغان گەپ قىلمايدىغان قىلىپ ئەل ئالدىدا راۋۇرۇس ئەدىبىنى بېرىپ قويماقچى بوپتۇ.

مەشرەپ ئىمامنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ-دە، ئاستا ئۇنىڭ قۇلىقىغا:

— تەقسىر، سۆزىڭىزنى بولدى قىلىڭ. يوۋاش، مۆمىن بەندىلەرنى ئالدىماڭ، ئاخىر ئۆزىڭىز ئالدىنىپ قالىسىز،— دەپتۇ.

ئىمام يېنىغا كەلگەن ئەسكى چاپان كىشىنىڭ سۆزىگە پەرۋا قىلماي ئاغزىغا كەلگەننى بىلجىراۋېرىپتۇ. ئارىدىن بىرئاز ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. ئىمام ئاڭلىغان-بىلگەنلىرىنى سۆزلەپ بوپتۇ. ئادەملەرمۇ بىردىن-بىردىن تارقىلىشقا باشلاپتۇ. قەيەرگە بېرىشنى بىلمەي گاڭگىراپ قالغان مەشرەپنى كۆرۈپ قالغان ئىمام سوراپتۇ:

— ھېلى ۋەز ئېيتىۋاتقىنىمدا نېمە دېدىڭ بىتەۋپىق 2)؟

بايا ھەزرىتىمنىڭ قۇلىقىغا بۇ بىمەنىلىكنى بەس قىلىڭ، ئادەملەرنى يالغان-ياۋىداق گەپلەر بىلەن ئالدىماڭ، ئۆزىڭىز ئالدىنىپ قالىسىز دېدىم،— جاۋاب بېرىپتۇ مەشرەپ.

— سۆزۈمنىڭ قايسى يالغان، قايسى راست ئىكەن، بەدبەخت ماكانسىز؟! — قاتتىق غەزەپ كېلىپ ۋارقىراپتۇ ئىمام.

— سەۋەبى،— دەپتۇ مەشرەپ ئۇنىڭغا قاراپ،— ھەزرىتىم نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدۇ. چۈنكى يادقا ئېيتقان سۆزلىرى دۇئا ئەمەس، بەلكى پارچە ئادى ھېكايە. بۇ ھەقىقەتنى ئېيتىپ، ئۆزلىرىدەك ھەزرىتىمنى ئۆزى بىلمىگەن ھالدا گۇناھقا پېتىپ قېلىشلىرىدىن ساقلاپ قالماقچىمەن، خالاس.

ئىمامنىڭ ئەۋزايى تېخىمۇ ئۆرلەپتۇ.

— سەن ماڭا تۆھمەت قىلىۋاتىسەن مۇتھەم!! ھازىر قىشلاق ئەھلىنى يىغىپ، ئۇر كالتەك قىلدۇرۇپ، قىشلاقتىن قوغلىتىپ چىقىرىمەن،— دەپتۇ غەزەپ بىلەن.

— جىندەك سەبىر قىلسىلا. كەمىنە كەتەردىن قەلەندەر لىباسىدىكى مەشھۇر شەخلەردىن بولىدۇ. مەبلى، سىز مەۋلانىگەمۇ بىر ياخشىلىق قىلىپ قوياي، ئۆزلىرى

---

① رەھنەما — يول كۆرسەتكۈچى، باشچىلىق قىلغۇچى، رەھبەر.

② بىتەۋپىق — خۇداغا ئىشەنمەيدىغان، ئىمانى يوق.

بىلمىسلە خۇدايى تائالا بىلەر. كېيىن
ئۇر كالتەك، قىلىپ ھەيدەتمىسىلىمۇ كە-
نىنىڭ ئۆزى قىشلاقتىن چىقىپ كېتىدۇ، —
دەپ يېنىدىن قەغەز، قەلەم ئېلىپ ئىمام
تىلىدىن ئۇزۇن بىر ھەجۋى يېزىپتۇ.

— تەقسىرىم، — دەپتۇ يازغان قەغە-
زىنى ئىمامنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، — مانا
بۇ ئىنتايىن ئۆتكۈر ئايەت، ھازىرلا ئوقۇ-
غان پارىسچە تارىخى ھېكايە ئورنىغا بۇنى
ئوبدان يادلىۋېلىپ، پەندى نەسىھەتلىرىنى
قىلىۋەرسىلە. شۇنداق قىلسىلا گۇاھقا پات-
ماي بەلكى تاغارلاپ ساۋاب ئالىلا.

ئىمام قەغەزنى شائىرنىڭ قولىدىن يۇلۇپ
ئېلىپ، ئېچىپ كۆرۈپتۇ. كېيىن ئىچىدە
ئۆز-ئۆزىگە: «بۇ قەلەندەر شەيخنىڭ گې-
پىدە جان باردەك قىلىدۇ. پارىسچىنى ياد-
لىۋالغىنىم بىلەن ئۇنىڭ مەنىسىنى چۈشەن-
مەيدىغانلىقىم راس. قارىغاندا بۇنىڭ خې-
تى بىكار ئەمەستەك قىلىدۇ. مەيلى بۇنىڭ
دۇئاسىنىمۇ كۆرۈپ باقايچۇ؟»، — دەپتۇ-
دە، خەتنى قوينىغا سېپتۇ. كېيىن يالغان-
دىن مەشرەپكە دوق قىلىشقا باشلاپتۇ:

— ھەي بەندىلەر، مانا بۇ بىتەۋ-
پىق دېنى يولسىز ھاھارەتلىرىنى. ئاز كام
ئون يىل ھەر قايسىڭلارغا شەرىئەت ۋە
تەرىقەتتىن سۆزلەپ، ئېپلەت ئويقۇسىدىن
ئويغىتىپ كەلگەن مەندەك بىر ئىماننى يال-
غانچى ئالدامچى دەپ ئاتىدى. بۇنىڭ بىلەن يال-
غۇزماڭلا ئەمەس بەلكى شەرىئەت ۋە تەرى-
قەتكىمۇ تىل تەككۈزدى. ئۇنى ئۇر كال-
تەك قىلىپ، قىشلاقتىن قوغلاپ چىقىرىش
كېرەك، — دەپ ۋارقىراپتۇ. يىغىلغان خا-
لايىق كىمنىڭ ھەق، كىمنىڭ ناھەق ئې-
كەنلىكىنى سۈرۈشتۈرمەستىن، مۆتىۋەر زات-
ئىماملارغا تىل تەككۈزگەنلىكى ئۈچۈن يا-
لىڭاياق قەلەندەرنى ئۇرۇپ-سوقۇپ قىش-
لاقتىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

لېكىن مەشرەپ، يالغان سۆزلەپ كى-
شىلەرنى ئالداپ يۈرگەن ئىمامنىڭ ئەدى-
ۋىنى بەرمەستىن تۇرۇپ ھېچقاياققا كەت-
مەسلىككە ئەھدە قىلىپتۇ-دە، ئۇ يەردىن
ئۇزاقراق بىر قىشلاققا بېرىپ شۇ يەردە
ئىككى ئاي ياشاپتۇ. بۇ جەرياندا ئۇ سا-
قال-بۇرۇتلىرىنى ئۆستۈرۈپ، تاپقىنىغا
يېڭى كىيىم تىككۈزۈپ كېيىپ، ئاندىن ئى-
مام بار قىشلاققا قايتىپتۇ. شائىر قىشلاققا
كېلىپ قارىسا، ئىمام مەسچىت ئالدىدا تۇ-
رۇپ، ھېلىقى مەشرەپ يېزىپ بەرگەن
پارىسچە ھەجۋىنى يادقا ئوقۇپ، ئەمدى
ئۆزبەكچە، سۆزلىمەكچى بولۇپ تۇرغانىكەن.
شائىر ئۇدۇل ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، سۆ-
رىنى بۆلۈپتۇ:

— مەن بۇخارايى شېرىپتىن كەل-
گەن شەيخۇلئىسلام بابارەھىم موللا ۋەلى
ئوغلى بولىمەن. سىزنىڭ مەسچىتكە ئىمام-
لىقىڭىزنى ئەيتىشتى. قېنى ھازىرلا ئۆزەڭ
ياد ئوقۇغان پارىسچە دۇئانىڭ مەنىسىنى
ئېيتىپ باقە؟ — دەپ سوراپتۇ. ئىمام
ئاغزىغا كەلگىنىنى بىلجىراشقا باشلاپتۇ.

شائىر:

— ياخشى، ياخشى. پارىسچىغا خېلە
جايىدا ئىكەنسىز، — دەپ ئۇنى ماقۇللىغان
بوپتۇ ۋە يېنىدىن يەنە بىر خەتنى ئېلىپ
ئۇنىڭغا بېرىپتۇ.

— ئەمدى مانا بۇنى ئوقۇ. بۇ ھازىر
ئېيتقان دۇئالىرىڭىزنىمۇ قالتىسراقى. ھەرقان-
داق پەندى نەسىھەتنىڭ بۇنىڭغا يەتمەيدۇ.

ئىمام مەشرەپ بەرگەن خەتنى ھەجى-
لەپ ئوقۇپ چىقىپتۇ، مەنىسىگە چۈشەنمىسىمۇ،
بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللاپتۇ. ئەتىسى باھ-

دات نامىزىدا ئىمام كىچىكى پارىسچە ھەج-
ۋىنى تەكرارلاپتۇ، ئۇنىڭ مەنىسىگە كەلگەن-
دە، بۇرۇن ئېيتىپ يۈرگەنلىرىگە بىر-ئىككى
ئېغىز گەپ قوشۇپ، شەرىئەت، تەرىقەتتىن
سۆزلەپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا مەشرەپ ئوتتۇ-
رىغا چىقىپ:

— خالايىق، مانا بۇ بىتەۋپىق، يالغانچى ئىمام شۇنچە يىللار-دىن بېرى سىلەرنى ئالداپ كەلگىنى يەتمىگەندەك ھازىرمۇ ئالداپ، مەن يېزىپ بەرگەن پارىسچە غەزەلنى دۇئا دەپ سىلەرگە ئوقۇپ بېرىۋاتىدۇ. ئېسىڭلاردا بولسا كېرەك، بۇنىڭدىن توپتوغرا ئىككى ئاي بۇرۇن خۇددى مۇشۇ يەردە ئىمامىڭلارغا: «يالغان سۆزلىمەڭ، ئاممىنى ئالدىسىڭىز، ئۆزىڭىز ئالدىنىپ قالىسىز»، — دېگەنىدىم. ھەرقايسىلىرى مېنىڭ سۆزۈمگە ئىشەنمەي، ئىمامنىڭ گېپى بىلەن مېنى ئۇر كالتەك قىلىپ ھەيدىۋەتمەكچى ئىدىڭلار. شۇ چاغ-دىمۇ مۇشۇ ئىمامنىڭ تىلىدىن پارىسچە ھەج-ۋى غەزەل يېزىپ بەرگەن ئىدىم. مانا كې-چە يېزىپ بەرگەن غەزىلىمنىمۇ سىلەرگە دۇئا، ئايەت، دەپ سۆزلەۋاتىدۇ. بۇ ئىمانىسىز، — دەپتۇ.

يىغىلغان خالايىق شائىرنىڭ سۆز-لىرىگە ھاڭ-تاڭ قاپتۇ. كېيىن ئىمامنى قويۇپ شائىرغا يېپىشىۋاپتۇ. خالايىق شائىرغا:

— گېپىڭنى ئاۋۋال ئىسپاتلا، ئەگەر ئىسپاتلىيالمىساڭ ئىمامىمىزنى ھاقارەتلىگەن-لىكىڭ ئۈچۈن چالما-كېسەك قىلىمىز، — دەپتۇ. ئالىمانىڭ سۆزى بىلەن ھوشىغا كېلىپ، جان كىرگەن ئىمام:

— ھەي خالايىق، نېمىشقا قاراپ تۇرۇسىلەر، بۇ قەلەندەر دىنىمىز، دەھرى. ئۇ ئۆزىنى شەيخ دەپ كۆرسىتىپ، دىنى-مىزنى ھاقارەتلىدى. ئۇنى ئۆلتۈرۈش سا-ۋاپ، — دەپ ئۇياقتىن بۇياققا يۈگۈرۈش-كە باشلاپتۇ.

— ياق، ئاۋۋال سۆزىنىڭ راست-يال-غانلىقىنى ئىسپاتلىسۇن. چالما-كېسەك قى-لىش قاچمايدۇ، — دەپتۇ قېرىلاردىن بىرى.

— توغرا، ئىككىسىنى قازىغا ئېلىپ بېرىش كېرەك، كىمنىڭ ھەق، كىمنىڭ ناھەق، قازى ھەل قىلىپ بەرسۇن، — دې-يىشىپتۇ خالايىق.

مەشرەپ، ئىمام ئۇلارغا قوشۇلۇپ يە-نە ئون-ئونبەش كىشى قازىخانىغا بېرىپتۇ. قازى ئۇلاردىن بۇ يەرگە كېلىشىنىڭ سە-ۋەبلىرىنى سورىغانىكەن، ئىمام:

— مانا بۇ يارىماس يالىڭاياق مېنى جامائەت قوۋمىنىڭ ئالدىدا ھاقارەتلىدى، ئۇلۇغ دىنىمىزغا تاش ئاتتى. بۇ دىنسىزنى سازايى قىلماق كېرەك، — دەپتۇ.

— تەقسىر، مېنىڭ سۆزۈمنىمۇ ئاڭلاپ باقسىلا، — دەپتۇ مەشرەپ ۋەزمىنلىك بىلەن، — بارلىق ئۆلىما، ھۆكىما، مولla، ئىشان، سوپىلارنى بۇ يەرگە يىغسىلا، شۇ چاغدا نېمە سەۋەپتىن جانابى ئىمامنى ھاقارەتلىگىنىمنى ئېيتىپ بېرىمەن. ئاندىن نېمىنى خالىسىلا شۇنى قىلسىلا، دارغا ئاسسىلا، چالما-كېسەك قىلدۇرسىلا مەن ھەممىسىگە رازى.

قازىنىڭ مەشرەپ ئېيتقان ئادەملەرنى يىغماقتىن باشقا ئىلاجىسى قالماپتۇ. ھەممە يىغىلىپ بولغاندا مەشرەپ:

— ئىمامغا يېزىپ بەرگەنلىرىمنى ئۆزۈم ئوقۇپ، تەبىرىنى ئېيتسام ئىشەنمەي-سىزلەر. ئاراڭلاردا پارىسچىنى ئوبدان بىلىدىغان ئادەم بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ھېچكىم زۇۋان سۈرمەپتۇ. قازى، داموللا،

سوپى، ئىشان دېگەنلەرنىڭ پارىچە بىلىشى ئۇياقتا تۇرسۇن، خەت-ساۋادىمۇ تېلۇق ئەمەس ئىكەن. ئاخىرى قىشلاقتىن خەت-ساۋادى بار، پارىچىمۇ بىلىدىغان بىر موللا يىگىتنى تېپىپتۇ. مەشرەپ ئىمامغا قاراپ:

— مەن ساڭا بەرگەن پارىچە دۇئانى ئېيت، — دەپتۇ. ئىمام ئۇنىمىغانىكەن، قازى مەجبۇرلاپتۇ. ئىلاجىسىز ئىمام مەشرەپ يېزىپ بەرگەن ھەجۋى غەزەلنى ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن ئوقۇپتۇ.

— مەنىسىنى ئېيت، — دەپتۇ قازى موللىغا.

— بۇ ئىمام تىلىدىن يېزىلغان ھەجۋى شېئىر ئىكەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ موللا.

— جانابىي قازى، ئەگەر موللا يىگىتنىڭ سۆزىگە ئىشەنمىسىڭىز ھەر بىر بېيتنىڭ بېشىدىكى ھەرىپلەرنى بىر-بىرىگە قوشۇپ ئوقۇسىڭىز ئىمامغا ئوخشاشلارغا قارىتىپ ئېيتىلغان سۆز چىقىدۇ، — دەپتۇ شائىر.

موللا يىگىت غەزەلنىڭ ھەربىر بېيتى بېشىدا كېلىدىغان ھەرپلەرنى بىرلەشتۈرگەنىكەن «ئەل كەززابۇ لائەۋمەتى»، يەنى «پەيغەمبەر يالغانچىنى ئۈممىتىم دېمەيدۇ»، — دېگەن سۆز كېلىپ چىقىپتۇ. ئىمامنىڭ شەرمەندىسى چىقىپ قاچىدىغان جاي تاپالماي قاپتۇ. قازى ۋە ئۇنىڭ چۆپقەتلىرى تۇرغان جايلىرىدا قېتىشىپ قاپتۇ. قازى ئۆزىگە كېلىپ مەشرەپكە:

— بەرىبىر گۇناھكارسەن. دىنى ئىسلامغا تىل تەككۈزۈپسەن، — دەپ ئۇنى زىندانغا سېلىشنى بۇيرۇپتۇ. مەشرەپنىڭ باتۇرلۇق بىلەن يالغانچى ئىمامنى پاش قىلغانلىقى بىر دەمنىڭ ئىچىدە پۈتۈن قىشلاققا پۇر كېتىپتۇ. شائىرنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىقىنى ئاڭلىغان قىشلاق خەلقى كېچىدە كېلىپ شائىرنى قۇتقۇزۇپتۇ ۋە بىلمىستىن ئىمامنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ شائىرنى رەنجىتكەنلىكى ئۈچۈن ئەپۇ سوراپ ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

غەزىلىم، بار-يوقۇم

مەشرەپ بىر يېزىغا كېتىۋېتىپ، يولغا يېقىن يەردە ئىشلەۋاتقان بىر كىشىنىڭ ئېيتىۋاتقان غەزىلىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇ ئۆزى يازغان غەزەلنىڭ ھەربىر مىسراسى دېگەندەك بۇزۇلۇپ ئېيتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قاتتىق ئاچچىقى كەپتۇ. دېھقان ئىشلەۋاتقان يەرنىڭ يېنىدىكى ئۈجمىنىڭ يېنىغا بېرىپ سايىغا يانپاشلاپتۇ-دە، دېھقاننىڭ ئىشىنى تېگىشىنى كۈتۈپتۇ. يىگىت يەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېلىنىدىغان كىچىك ئېرىقنى ئېلىپ بولۇپ، ئۈجمىنىڭ تېگىگە ئىمزىلىنىپتۇ. شۇ چاغدا مەشرەپ سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ-دە، سالام-سائەتمۇ قىلىشماستىن قىلىغا كەتمەننى ئېلىپ، تېپتېگرا تېرىلغان ئېتىزغا كىرىپتۇ ۋە ھېلىلا ئېرىق ئېلىنغان يەرنى جان-جەھلى بىلەن چاناشقا باشلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن يىگىت ۋارقىرىغىنىچە مەشرەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ كەتمەنگە ئېسىلىپتۇ ۋە:

— ساراڭ بولدۇڭمۇ؟ نېمىشقا بۇزىسەن، — دەپتۇ.

— مەن ساپساقمەن. سەن ئەقلىڭدىن ئازغانغا ئوخشايسەن. سەن مېنىڭ نى-نى مۇشەققەتلەر بىلەن سالغان ئىمارىتىمنى بۇزغىنىڭدا، مەن سېنىڭ ئېرىقىڭنى بۇزسام نېمە بوپتۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ مەشرەپ.

— قانداق ئىمارەت؟ كىمنىڭ ئىمارد-

تىنى بۇزۇپتىمەن؟ ئۇچۇقراق ئېيتمامسەن؟ —
دەپتۇ ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن دېھقان.
— قانداق ئىمارەت بولاتتى؟ مېنىڭ
ئىمارىتىم - دە، — دەپتۇ شائىر، — ھېلىلا
ئېيتقان غەزىلىڭ مېنىڭكى. ئىمارىتىمۇ،
بار - يوقۇمۇ پەقەت شۇ غەزەللىرىم ئىدى.
سەن ئۇنى چالا - پۇچۇق ئېيتىپ، دىلىم
ئۆيىمنى ۋەيران قىلدىڭ.

يېزىغا غەزىلى يېتىپ كېلىپ، ئۆزى
كەلمىگەن شائىرنى دېھقان ھازىر ئۆز يېنى-
دا كۆرۈپ داڭ قېتىپ قاپتۇ. كېيىن ئۆزىگە
كېلىپ مەشرەپنى قۇچاقلىۋاپتۇ ۋە مۇندىن
كېيىن بىرمۇ غەزىلىنى بۇزۇپ ئېيتماسلىققا
ۋەدە بېرىپتۇ.

ئۆزبېكىستان لكسم مەركىزىي كومىتېت «ياش گۋاردىيە» نەشرىياتى تەرىپىدىن 1982-
يىلى نەشر قىلىنغان «ئەللامەلەر ئىبرىتى» (ئەللامەلەر ۋە شائىرلار ھەققىدىكى خەلق ئەپسانە
ۋە رىۋايەتلىرى) دېگەن كىتابىچىدىن.

ئۆزبېكچىدىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: غەنىزات غەيۇرانى.

تۈزىتىش

«مەجمۇئە» نىڭ 19 - ساندا كەتكەن ئايرىم خاتالىقلارنى تۆۋەندىكى جەدۋەل
ئارقىلىق كۆرسەتتۇق. تۈزىتىپ ئوقۇشىڭىزلارنى سورايمىز.

بەت	تۆۋەندىن يۇقىرىغا	يۇقىرىدىن تۆۋەنگە	بېسىلغىنى	توغرىسى
110 -	—	14 - قۇر	qalta	palta
225 -	9 - قۇر	—	ئامان	ئەمان

چۆلگە بارسام يار بىلەن،
ئۆسسىمايمەن چۆلدە مەن.
يارسىز باغلاردا يۈرسەم،
ئۆسسۇلۇققا تەشنامەن.

ئېشىكىڭنى توقۇپ چىق،
بىللى باردى تۈزغا.
ئوتۇڭغا چىدالماستىن،
مەيدەمنى ياقاي مۇزغا.

ئېلىپ سەن ئەقلى-ھۇشۇمنى،
بىر قىيا باققان بىلەن.
قىلمىدىڭ شەپقەت ماڭا،
كۆز يېشىم ئاققان بىلەن.

ئىككىمىز تېپىشقاندا،
ئۆزگىلەرنىڭ باغرى كاۋاپ.
قاشلىرىڭنىڭ مېھرابىدا[1]،
مەككىگە قىلدىم تاۋاپ.

ئېگىز ئۆسكەن ئۆرۈكنىڭ،
شاخلىرىنى ئەگدىلا.
ياش بالىلارنى ياراتماي،
ئاقساقالغا تەگدىلا.

ئىشىكىڭدىن ئۆتسەم مەن،
تەمبۇرۇڭنىڭ ئاۋازى.
مېنى قىلدى مەستانە،
سۇمبۇل چاچ يارنىڭ نازى.

ئىشىك ئالدى بۇيادۇر،
شىلدىر ئەتسە تۇيادۇر.
يارنىڭ نازۇك بىلىكى،
تۇتماي تۇرۇپ مۇنادۇر.

ئىشىكىڭدىن ئۆتتۈم مەن،
گۈل زارىڭىزا تەرگىلى.
گۈل زارىڭىزا باھانە بولدى،
ئاي يۈزۈڭنى كۆرگىلى.

ئېگىز دۆڭگە ئۆي سالدىم،
شامال چىقسا دالدا دەپ.
مەن ساڭا كۆڭۈل بەردىم،
قىز-چوكاننىڭ ئالدى دەپ.

ئۆگزەڭدىن ئۆتۈپ يارىم،
شەرەت قىلاي تۈگۈلۈكتىن.
كېچىسى مېنى تاپقىن،
بېغىڭدىكى گۈللۈكتىن.

ئۇچۇپ كەلگەن كاككۇكلار،
قوندى قۇرۇق تېرەككە.
يارنىڭ نازى ئايلاندى،
جاننى قىيار ئىككەككە.

ئۆگزىگە چىقىپ باقسام،
چار تېخۇ پالاقلايدۇ.
قىزنى سۆيۈپ قويسام،
ئانىسى ۋالاقلايدۇ.

ئوسما قويغان بۇ جۇۋان،
ئۆز قېشىنى داغلايدۇ.
مەن يارىمنىڭ دەردىنى،
كىمگە ئېيتسام ئاغلايدۇ.

ئۇسسىغاندا سۇ ئىچتىم،
مەلەگدىكى بۇلاقتىن.
مەن قانداق كېچەي ئەمدى،
ئاي يۈزلۈك يۇمۇلاقتىن.

ئۆردەك ئاتتىم غاز بىلەن،
كاۋاپ قىلدىم تۇز بىلەن.
ئەمدى ئۆلسەم ئارمان يوق،
ئوينىۋالدىم سىز بىلەن.

ئۆردەك كىرمىگەن كۆلدە،
سۇنىڭ تۇرىشى بەك ئۇز.
ئاشىق بىلەن مەشۇقنىڭ
قاراپ تۇرىشى بەك ئۇز.

ئۆيدىن ئايرىلىپ چىقتىم،
چۈشتۈم سايدىكى ئىزغا.
يارىمنى تېگىشمەيمەن،
ئون بەش ياشتىكى قىزغا.

ئۈزۈكۈم چۈشۈپ كەتتى،
يارنىڭ بېغىدا كۆلگە.
يار ئوتى يامان ئىكەن،
مەن كەتتىم دالا - چۆلگە.

ئۇچۇپ كەتتى قۇرغۇيۇم،
بىلىكىمدىن پۇررىدە.
بىۋاپا يارنىڭ ئوتى،
تەگدى يۈرەككە بۇژژىدە.

ئۇششاق باللار ئوينايدۇ،
بۇلاق تۆۋى چىمەندە.
مەن يارنى سۆيۈپ ئالدىم،
ئۆرۈك شېخىن ئەككەندە.

ئۆستەڭ ياقىلاپ ماڭسام،
نوغايلارنىڭ مۇنچىسى.
كىچىككىنە يارىم بار،
قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسى.

ئۇۋا سالدى قارلىغاچ،
بىزنىڭ ئۆيدە بەش يەرگە.
مەشۇقۇمدىن بى سوراق
بارالمايمەن ھېچ يەرگە.

دەستىلىدىم كەتمەننى
كەكىدە توكۇلدىتىپ.
سۆيۈپ قويدۇم يارىمنى
باراڭدا چوكۇلدىتىپ.

ساماۋارنىڭ سۈيىنى،
قاينىغاندا بىلەرسىز.

مېنىڭ تارتقان دەردىمنى
دەرت كەلگەندە بىلەرسىز.

سۇدىن چىققان سۇر بېلىق،
تاغدىن كەلگەن ئاق بېلىق.
سەن ئىندەككە كەلگەندە،
ھەيران قالسۇن خالايىق.

سۇنىمۇ ئېچىپ قويدۇم،
ھويلىدىكى ئۈزۈمگە.
كىشمىش سالدىم خالتىدا،
سۆيگەن قارا كۆزۈمگە.

سۇغا چىقتىم كۆلۈڭگە،
بالداق سېلىپ مۈرەمگە.
دىدارىڭنى كۆرەي دەپ،
نەچچە باردىم مەلەڭگە.

سېكىلەك بىر ئۈز خېنىم،
يۇرتىمىزنىڭ كۆزى سەن.
سەنسىز كۆزۈم ئەمادۇر،
سەن كۆزۈمنىڭ نۇرى سەن.

سەۋزە ئالدىم بىر تاغار،
بىر تەڭنە قەلەم بولدى.
بېۋاپانىڭ قىلىقى،
ماڭا بەك ئەلەم بولدى.

ئەنجان دوپپا ئېپ بەرسەم،
تۇماق بىلەن ياز قىللا.
بىر سۆيۈپ قويۇڭ دېسەم،
ئەجەب تولا ناز قىللا.

ئەنجان دوپپام بار دەيسەن،
كىيمەيدىغان نېمەڭگە.

ئاخشاملىقتا كەل دەيسەن،
چىقمايدىغان نېمەڭگە.

ئەتىياز بولا - بولماي،
كۆكەردى ئېرىق بويى.
يۈرىكىمنى خۇن قىلدى،
بېۋاپانىڭ خۇيى.

ئاران كەلسەم مەلەڭگە،
ھېرىپ - ئېچىپ ئۈرەمدىن.
بىر چىقمىدىڭ قارا كۆز،
پېشايۋانلىق ھويلىدىن.

ئەتىياز يېتىپ كەلسە،
شامال چىقىدۇ لەرزان.
ھال تارتىسىمۇ باي قىزى،
شاپاق دوپپىدىن ئەرزان.

ئەمدى مەن قانداق قىلاي،
كەتتى يار تاشلاپ مېنى.
يولىغا كەتسۇن كۆمۈپ،
بېۋاپا ياردىم مېنى.

ئەجەپمۇ ياراشىپتۇ،
ئالا ئاتنىڭ تۇمارى.
يارىم تۇتقان شارىپتىن،
چىقتى كۆڭلۈم خۇمارى.

ھاۋا، ھاۋادىن ئاچتى،
ھاۋادىن بۇلۇت ئاشتى.
قىزغا مەيلىم بار ئىدى،
جوۋان قويىنى ئاشتى.

ھاۋا تۇتۇلۇپ قاپتۇ،
تاغلارغا قار ياغارمۇ.

دەردى بولمىسا يارنىڭ،
كۆزىدىن ياش ئاقارمۇ؟

هاۋانى تۇمان باستى،
تۇماننى شامال سۈردى.
ئىچىمدىكى دەردىمنى،
قاراقاش جۇۋان بىلدى.

ئەي جۇۋان بويۇڭ پاكار،
ساڭا قىلغان گەپ بىكار.
ئەسلى چىرايىڭ بولمىسا،
ياسىغان پەرداز بىكار.

هاي - هاي ياڭزا پەشمەتىنىڭ،
يانچۇقىنى كىم ئويدى.
بېشىمغا بالا تاپتىم،
يار تۇتۇشنى كىم قويدى.

هېيتكادىكى پەشتاقتا،
ناغرا چالغان ساقمۇ.
يار دەردىدە قان يىغلاش
ئاشىقلارغا باقمۇ.

هاۋاغا چىقىپ كەتسەم،
ئېگىز ئۇچقان دەمداردەك.
قان يىغلاپ ئۆتەرمەنمۇ،
زۇلمەتتە قەلەندەردەك.

ئۆيۈمنى ئېيتىپ بەرسەم،
كۆرمەستىن بىلەلەملا.
ئاي پاتقاندا بېغىمغا،
تېنىمەي كېلەلەملا.

مەن يارىمنى تاپارمەن،
ئۈستىگە تون ياپارمەن.

يارىم ئۆتكەن كوچىدا،
دىۋانىدەك ياتارمەن.

مېنىڭ كۆڭلۈمگە ئەي دىلدار،
قارا سالدىڭ سىيا بىلەن.
ئۇنى يۇسام ئېچىلمايدۇ،
ئېقىن دەريا سۈيى بىلەن.

مىلتىق ئاتسام هاۋاغا،
ئوقى كەتتى ۋىژىلداپ.
سەن يارىمنى ئويلىسام،
كۆيدى يۈرەك پىژىلداپ.

مېنى يارىم تىللايدۇ،
بارسام تىنماي يىغلايدۇ.
ئېيتالمايدۇ دەردىنى،
كۆڭلى كىمنى چىللايدۇ.

مەن ئەجەب غېرىپ بولدۇم،
چالغىلى راۋاپ يوقمۇ.
سىزگە قانچە خەت يازدىم،
بەرگىلى جاۋاب يوقمۇ.

مەن سېنى سۆيۈپ ئالغان،
ئۆستەڭ بويىدا ئاخشام.
ئاخشام بارسام چىقمىدى،
بىۋاپا مېنىڭ ئاشنام.

كىرپىكىمدىن ياش تامدۇ،
ياش ئەمەس قېنىم مېنىڭ.
بىۋاپا سەن يار ئۈچۈن،
چىققۇدەك جېنىم مېنىڭ.

يارغا ئەۋەتىپ بەردىم،
ئالتۇن گۈلدىن گۈلدەستە.

AltunOq

يار كۆڭلى ئېچىلمامدۇ،
يۈرەكنى چىچەك ئەتسە.

كېتىپ باردۇ يارىم،
شايى چاپىنى قولىدا.
كېتىپ بارسا توسماڭلار،
نامەھرەم بولار يولدا.

كېچە - كۈندۈز يول باستىم،
ئۆتۈك بىلەن سۇ كەچتىم.
دۇتارىمغا يارنى دەپ،
تومۇرۇمدىن تار ئەشتىم.

كەپتىرىم كۆرۈنمەيدۇ
كەپتەرۋاز تۇتۇۋالدى.
كىچىككىنە قارا كۆز،
كۆڭلۈمنى ئۇتۇۋالدى.

بىر تۈگۈشتە يىمىشىم،
بىر تۈگۈشتە كىشمىشىم.
ئەمدى تاپتىم ياخشىنى
يامان بىلەن نېمە ئىشىم.

كىچىككىنە خېرازنىڭ،
قانتى دەندان ئىكەن.
سەن قارىمساڭ بىزگە
قارايدىغان چەندان ئىكەن.

كېۋەزلىكمۇ بىزنىڭ يەر.
قوغۇنلۇقمۇ بىزنىڭ يەر.
ئۆلەي تۇرۇپ ئايرىلساق،
خەلقى - ئالەم نېمە دەر.

كاڭنىڭ ئالدىدا ئۇچاق،
ياڭاق تۈۋىدە پۇرچاق.

مېنىڭ بىرلا يارىم بار،
ئاستىم شۇڭا كۆز مۇنچاق.

كېتىپ بارغان جۇۋانىنىڭ،
تۈگمىسى قاتار - قاتار.
تۈگمىسىنى يەشكىچە
توخۇ چىللاپ تاڭ ئاتار.

كۇكۇم تىقتىم ئۇچاققا،
نەم بولغاچقا كۆيمەيدۇ،
مېنىڭ يارىم قاراكۆز،
سېغىنماپتۇ، سۆيمەيدۇ.

كۆڭۈل بەرمىسەم ساڭا،
ئوق تەگمەس ئىدى جانغا.
كۆڭۈلنى قويۇپ بەرسەم،
يۈرەك تولدى قانغا.

نان پىشۇرغان تونۇرمۇ،
خىش پىشۇرغان خۇمدانمۇ.
بىزنى بۇنچە قىينىماق،
ئۆزلىرىگە ئوبدانمۇ؟

زەيتۇن بۆكنىڭ پۆپىكى،
گۈل تومار باسقانچە بار.
يارىمنىڭ قىلغان سۆزى،
مەندە داستانچە بار.

زالىملارنىڭ دەردىدە
ماكان ئەيلىسەم تاغنى.
ئەقىلسىز نادان يارىم،
شەرەت قىلدۇ باغنى.

شايىدىن تامبال كىيىپ
نېمىدىن باغ ئەتتىڭىز.

بىر يىراققا كەتكەندە،
كىملەرنى باخ - باخ ئەتتىڭىز.

شاپتۇلاڭنىڭ شېخى پەس،
كاۋاكچىغاندا بېگەن بىز.
سىز خېنىمنى كۆرمەك تەس،
ياش ۋاقتىدا سۆيگەن بىز.

شەھەردىكى بايلارنىڭ،
ئىككىدىن سارايى بار.
بىزنىڭ قارا كۆز يارنىڭ،
ئالتۇندەك چىرايى بار.

شوختىنا قاۋۇل يىگىت،
ئاتنى ساپتۇ بەيگىگە.
غۇنچىدەك يارى تۇرۇپ،
جۇۋاننى ساپتۇ كەينىگە.

جان نەپەستىن چىقمىدى،
قۇشقاچ قەپەزدىن چىقمىدى.
شۇ خېنىمنىڭ سۆيگىنى،
ھەرگىزمۇ ئەستىن چىقمىدى.

راۋاب دېگەن بىر ياغاچ،
سۆزلەيدىغان تارىسى.

ساقايمايدۇ يار كەلمەي،
يۈرىكىمنىڭ يارىسى.

راۋابىمغا سالغىلى،
ئون بەش غۇلاچ تار ئالدىم.
سەن مېنى ياراتمىساڭ،
تومۇچۇقتەك يار ئالدىم.

خۇيمۇ بالدۇر ئېچىلدى،
يار بېغىنىڭ گۈللىرى.
مەن ئۇنىڭ بۇلبۇلى دېسەم،
كۆپ ئىكەن بۇلبۇللىرى.

خىيالىم تولا قىلماڭ،
ئاغرىقتا چاقاي دەيدۇ.
بىر سۆيۈپ قويۇڭ دېسەم،
ئارقامغا باقاي دەيدۇ.

پەرداز قىلىپ چىقىپسەن،
چوڭ بازارغا ماڭدىڭمۇ.
قايرىلىپمۇ باقمايسەن،
سەن ۋەدەڭدىن ياندىڭمۇ.

توپلاپ رەتلىگۈچى: **ئابدۇكېرىم مەقسۇت**

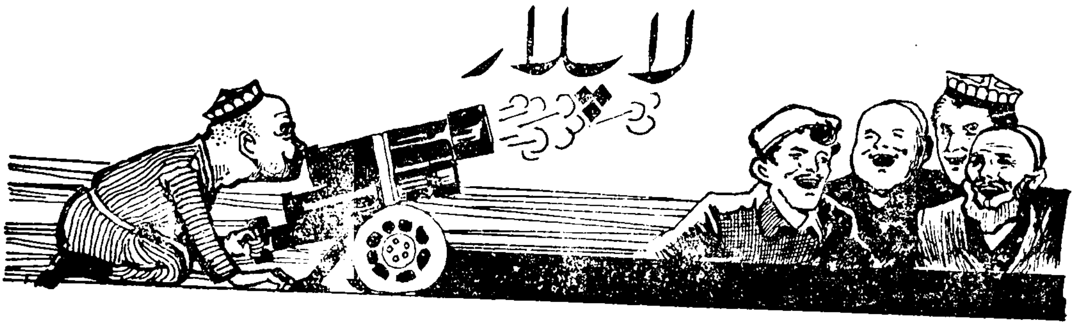

ئازنىباقىنىڭ لاپلىرى

يۇيۇنۇش

يانچۇق قۇرۇقدىنىپ قالغان كۈنلەر ئىدى، — دەپ سۆز باشلىدى ئازنىباقى، — مۇنچىغا بېرىپ كېلەي دېسەم، يېنىمدا پۇل قالماپتۇ. بىر كىمدىن قەرزمۇ سورىمىدىم، يۇيۇنۇشتىنمۇ يالتايمىدىم. كىيىم-كېچەكلىرىمنى سېلىپ، تامبىلىم بىلەن كىر ئالغۇغا (كىر يۇيۇش ماشىنىسىغا) سەكرەپ چۈشۈپلا، كونۇپكىنى بېسىۋەتتىم. پاھ، ھۇزۇر دېگەن مانا شۇنىڭ ئىچىدە ئىكەن دېگىنە! بەدىنىمنى ئىشقىلاپ سۈرتۈپمۇ ئاۋارە بولمىدىم. ماشىنا ئۆزى بىردەم ئوڭغا، بىر دەم سولغا پىرقىراپ مېنى يۇيۇۋەردى. ئوڭ-تەتۈر پىرقىراۋەرگەندىن كېيىن بېشىم قېيىپ، ھوشۇمدىن كېتىپتىمەن.

— سەن ئاسانلا ھوشۇڭدىن كېتىدىغان ئادەم ئەمەس. ئۇخلاپ قالغانسەن؟ — دېدى لاپ ئاڭلاۋاتقانلاردىن بىرى.

— راست دېدىڭ، ئاداش! بوۋاق چېغىمدا ئانام تەۋرەتكەن بۆشۈكتە ئۇخلىغاندەك ھۇزۇرلىنىپ ئۇخلاپتىمەن. سۇنىڭ شالاقلىشى ئانام ماڭا بولىماق ئېيتىۋاتقاندەك ئاڭلاندى. بىر ئازدىن كېيىن ماشىنىمۇ جىمىپ قالدى. ئۇيقۇلۇقتا پۇت-قولۇمنى مىدىرلاتسام، بوش تۇرىدۇ. تامبىلىمنى تۇتۇپ باقسام، چىلىق-چىلىق ھۆل! ئاللا دېدىم، چوڭ-كىچىك تەرەت قىلىۋەتكەن ئوخشايمەن دەپ ئانامدىن قورقتۇم. ھەممە يېرىمنى بۇلغىۋەتمەي دەپ ئورنۇمدىن چاچراپ قوپسام، ئۆزۈم كىر ئالغۇنىڭ ئىچىدىن چىقىۋاتىمەن ئەمەسمۇ!

چۈشىدە تېپىۋالغان پۇللار

— ئازنىباقى ئاكا! — دېدى سورۇندىكىلەردىن بىرى، — سەن ئوقىتىڭنىڭ تايىنى يوق بىر نەرسە ئىدىڭ. بىردىنلا بېيىپ كەتتىڭغۇ؟ بىر گەپ بار، جۇمۇ، سەندە!...

— مەندە نېمە گەپ بولاتتى، — دېدى ئازنىباقى، — چۈشۈمدە تېپىلغان پۇل بىلەن بېيىپ قالدىم.

— جۈيلىمە! — دېدى ھېلىقى يىگىت، — چۈشۈڭدە بىر تاغار پۇل تېپىۋالساڭمۇ، ئەتىسى ئويغانساڭ ھېچنېمە يوق. ئۇنداق پۇلنى بىزمۇ كۆپ قېتىم تېپىۋالغان.

— راست دەيسەن، ئىنىم! مەنمۇ چۈشۈمدە بىرىنچى قېتىم پۇل تېپىۋالغاندا، قوينۇمغا سېلىپ چىڭ تۇتۇپ ياتتىم. ئەتىسى ئويغانسام پۇل يوق. 2-قېتىم ياستۇقنىڭ ئىچىگە تىقىپ، مەيدەمگە بېسىپ ياتساممۇ يوق. 3-قېتىم تېپىۋالغان پۇلنى قۇچاقلاپ، چوڭ ساندۇقنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدىم. خوتۇنۇم ساندۇقنى قۇلۇپلاپ قويدى. ئەتە ئويغاندا، بۇ پۇلغا نېمىلەرنى ئېلىشنى ئويلاپ ياتتىم. ئەتىسى خوتۇنۇم ساندۇقنى ئېچىپ، مېنى ئويغاتتى. مەن ساندۇقتىن بېشىمنى كۆتۈرسەم، تاڭ ئېتىپ كېتىپتۇ. بىراق يەنە پۇل يوق. بۇ پۇللارنى شەيتان ئېلىپ قاچمىسا نەگە كېتىدۇ؟! خەپ توختا! — دېدىم-دە، ئويلاپ-ئويلاپ، بۇنىڭغا بىر ئامال تاپتىم.

بىر كۈنى چۈشۈمدە يەنە بىر سومكا پۇل تېپىۋالدىم. ئۆيگە ئاپىرىپ سانىسام، ئارتۇق-كېمى يوق يۈزمىڭ سوم ئىكەن. بۇنى دەرھال بانكىغا ئاپىرىپ، قەرەلسىز ئامانەت قويۇۋەتتىم. «مەندىن باشقا ئادەم چەكنى ئېلىپ كەلسە پۇل بېرىلمىسۇن» دەپ تاپىلاپمۇ قويدۇم. ئاندىن پۇلنىڭ چېكىنى قولۇمدا چىڭ تۇتۇپ، پەلەي قاپلىۋالدىم. ئەتىسى ئويغانسام، خۇداغا شۈكرى، چەك قولۇمدا تۇرۇپتۇ.

— شەيتان قولۇڭدىن چەكنى ئېلىپ قاچماپتۇ-ھە؟

— ئېلىپ قاچقىنى بىلەن، بانكىدىن پۇلنى ئالىدىغان چاغدا تۇتۇلۇپ قالىدۇ-دە!

تېز سۈرئەتلىك پىكاپ

شۇنىڭدىن كېيىن خاتىرجەم ئالمامنى سېتىپ يۈرۈۋەردىم. بىر كۈنى گېزىتتىن: ياپونىيىدە ئىشلەنگەن، سائىتىگە 300 كىلومېتىر يول باسىدىغان «تويوتا» ماركىلىق پىكاپ سېتىلىدۇ، دېگەن ئېلاننى كۆرۈپ قالدىم. دەرھال بانكىدىن 30 مىڭ سومنى ئالدىم-دە، شاڭخەيگە بېرىپ، شۇ پىكاپتىن بىرنى سېتىۋالدىم. شاڭخەيدىن كەلگىچە ئۆزۈم ھەيدەشنى ئۆگىنىۋالدىم. پىكاپنى ئايالىم بىلەن بالىلىرىم كۆرۈپ، بەكمۇ خۇشال بولۇشتى.

يازلىق تەتىل كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئايالىم بىلەن ئىككى بالامنى ئېلىپ، غۇلجىغا بېرىپ ئويناپ كەلمەكچى بولدۇق.

— پىكاپىڭنى كۆز-كۆز قىلىپ كەلمەكچى بولغانسەن، ھەقچان؟ — دېدى توختىباقى.

— ئۇمۇ يوق گەپ ئەمەس. بىز ئەتىگەنلىك چاينى ئىچىپ يولغا چىقتۇق. ماشىنامنى بارغانسېرى تېزلەتتىم. جىڭدىن ئۆتكەندە تېزلىكى سائىتىگە 250 كىلومېتىرغا يەتتى. بۇ چاغدا پىكاپ مېڭىۋاتامدۇ، ئۇچۇۋاتامدۇ، بىلگىلى بولمايدىكەن. سانتەيگە يېقىنلاشقاندا، مەن ماشىنىنى باشقۇرالماي قالدىم. ماشىنام ئۇدۇل سايرام كۆلىگە قاراپ كەتتى. كۆلنىڭ ئۈستىدە خۇددى قوغلىغۇچى پاراخوتتەك ۋىژىلداپ كېتىپ بارامدۇ! ياپىرىم! خۇدا، ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن، دېدىم. كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا ئوغلۇم:

— دادا ئاۋۇ ئۆردەكنى تۇتۇۋالاي، پىكاپنى توختات! — دېدى.

مەن پىكاپنى كۆلنىڭ ئۈستىدە ھەيدەپ كېتىۋاتقانلىقىم يادىمدا يوق، گاچ قىلىپ تورمۇزنى بېسىپتىمەن. پىكاپ چىپپىدە توختىدى. ئۆردەكلەرمۇ ئۇچۇپ كەتتى. پىكاپمۇ ئاستا-ئاستا سۇغا چۆكۈشكە باشلىدى. خوتۇن، باللىرىم قورقۇپ ۋارقىرىشىپ كەتتى. پىكاپ كۆلنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ توختىدى. ئەينەكتىن قارىساق، ئۆزىمىزنى دېڭىزنىڭ ئاستىدا كۆردۇق. ماشىنىنى ئوت ئالدۇرسام، ھېچ ئوت ئالمىدى. دۋىگاتېلىنىڭ ئىچىگە سۇ تولۇپ كەتكەندىن كېيىن ئوت ئالماپتۇ-دە، ئەلۋەتتە! باللىرىم تېخىمۇ قورقۇشۇپ، چۇقان سېلىپ يىغلاشتى.

شۇ چاغدا كاللامغا بىر ئەقىل كەلدى: مەن دانگارات بىلەن كۆلۈچلارنى ئېلىپ تاشقىرىغا چىقتىم. ماشىنىنىڭ چاقلىرىنى بىر-بىردىن چىقىرىپ ئىچ كامېرلىرىنى سۇغۇرۇۋالدىم-دە، ماشىنىنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ ناسوس بىلەن يەل بەردىم. تۆتىمىز تۆت كامېرنى بېلىمىزگە سېلىپ، كۆلنىڭ ئۈستىگە لەيلەپ چىقتۇق. قارىساق، كۈن چۈش بولۇپ قاپتۇ. سومكىدىكى بولكا، پېرەنىك ۋە شاكالاتلار بىلەن قورساقنى تويغۇزۇپ، ئۈزۈشكە باشلىدۇق. كۈن قايرىلغاندا، سىمپېتوزا تەرەپتىكى قىرغاققا چىقىۋالدۇق.

ئۇزۇن يوللۇق تېلېفوندا

ئۆتكەن يىلى يازدا قەشقەرگە بېرىپ ئىككى ئاي تۇرۇپ قالدىم. مېۋە-چېۋىلىرىنىڭ ئەلۋەكلىكى ۋە شېرىنلىكىدىن قەشقەرنى جەننەت دېسەڭ بولىدىكەن. بىر كۈنى ئەنجۈر يەۋېتىپ باللىرىم يادىمغا كەلدى-دە، گېلىمدىن ئۆتمىدى. بىر سوماڭلىق ئەنجۈرنى ئېلىپ پوچتا-تېلېگراف ئىدارىسىگە باردىم. غۇلجىغا ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىپ باللىرىمنى چاقىرتتىم. تېلېفونىست بىزنىڭ ئۆيدىكى تېلېۋىزورلۇق تېلېفونغا ئۇلاپ بەردى. تۇرۇپكىنى قىزىم گۈلنار ئالدى. قىزىمنى كۆرۈپ، ئاتىلىق ھېسسىياتىم بىلەن قۇچاقلاپ، ماڭلىيىغا سۆيدۇم. بىر ئۇزاق ئەھۋاللاشتۇق. ئاندىن قولۇمدىكى ئەنجۈردىن بىرنى قىزىمنىڭ ئاغزىغا سېلىپ قويدۇم. قالغىنىنى ئۇكىلىرىڭ بىلەن يە دەپ بەردىم. قىزىم رەھمەت دەپ ئالدى.

شۇ ئارىلىقتا ئىچكەركى ئۆيدىن ئايالىم يۈگۈرەپ چىقتى. (ئايالىمنى ئون يىل كۆرمىسەممۇ ھېلى كۆرگەندەك ئىدىم). ئۇ، تۇرۇپكىنى ئېلىپ ئەھۋال سورىدى:

— سالامەتمۇ سىز؟ قەشقەردىن قاچان قايتىسىز؟ قايتقاندا ماڭا بىر كۆڭلەكلىك چېكەن ئالغاچ كېلىڭ، جۇمۇ!

— ساڭا بىر باغلام تىكەن ئالغاچ بارىمەن.

— مەن تىكەننى نېمە قىلاتتىم؟ چىتلايدىغان بېغىم بارمىدى؟...

— ئۆزۈڭنى چىتلىماسەن!

— سەن ئۆزۈڭنى چىتلىۋال، بېشىڭنى يەيدىغان ساراڭ!... — دەپ سەنلەپلا تىللاشقا باشلىدى. ئاچچىقىم غۇژژىدا كەلدى-دە، بىر كاچات سالدىم. ئايالىم شۇ ھامان

چۈقان سېلىپ يىغلىدى:

— سەن ئۆزمە كۆكۈل سارالڭ قەشقەرگە بېرىپ بۇزۇلۇپسەن. بۇزۇلسالڭ بۇزۇل. مېنىڭ خىيتىمنى بەر! — دەپ ياقامغا ئېسىلدى. مەنمۇ ئۇنىڭ چېچىدىن قارماپ تۇتۇپ:

— خىيتىڭنى ئالىدىغان يەرگە يۈر، ئەمىسە! — دەپ تېلېفونخانىدىن تاشقىرىغا داپقىرىتىپ سۆرىدىم. تېلېفونخانىدىكىلەر:

— هاي - هاي! ئىش چاتاق بولدى! ... — دەپ دېمى تۇتۇلۇپ قېلىشتى. قارىسام، تېلېفون ۋە ئۇنىڭغا چېتىلغان تېلېۋىزور ئاپپاراتلىرى — ھەممىسى ئۈستەلدىن يەرگە چۈشۈپ چېقىلىپتۇ.

— تېلېفونخانىدىكىلەر ئاندىن سېنىڭ ياقاڭغا ئېسىلغانىدۇ ؟ — دېدى ئابدۇباقى.

— ئېسىلمامدىغان! ئۇز باھاسى بويىچە 4200 سوم تۆلەپ بېرىپ چىقىپ كەتتىم.

تەييارلىغۇچى: مۇھەممەد رەھىم

ئىككى لاپچى

بىر كۈنى ساۋۇت لاپچى داۋۇت لاپچىنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كەپتۇ.

داۋۇت لاپچى:

— ھەي ئاداش، ئۆيۈڭگە بارمەن دەپمۇ قويماي كەلگىنىڭنى قارا. سەن ناۋات سالغان چايغا تولىمۇ ئامراق ئىدىڭ. قارىمامدىغان، قېرىشقاندەك ئۆيدە ناۋات تۈرماق ھەسەلمۇ قالماپتۇ، — دەپ قۇرۇق چاي بىلەنلا ساۋۇتنى يولغا ساپتۇ.

ئارىدىن بىرقانچە كۈنلەر ئۆتۈپتۇ. داۋۇت لاپچى، ساۋۇت لاپچىنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كەپتۇ.

ساۋۇت لاپچى:

— ئاداش، سېنى كېلىپ قالامدىكىن دەپ بىر تاغار چاقماق قەنت ئەكېلىپ قويغانىدىم. سەن قەنت سالغان چاينى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتىڭ. قارىمامدىغان، مۈشۈ باللار قوچقاچ ئاتىمىز دەپ، چاقماق قەنتنى رەگەتكىگە سېلىپ، بىرىنمۇ قويماي ئېتىپ بوپتۇ، — دەپ داۋۇتنىمۇ قۇرۇق چاي بىلەنلا يولغا ساپتۇ.

× ×

بىر كۈنى ساۋۇت لاپچى ئاغىنىسىگە مۇنداق دەپ لاپ ئېتىپ بېرىپتۇ:

— ئاداش، مەن توخۇ سېتىۋېلىش ئۈچۈن بازارنى ئارىلاپ يۈرۈپ بىر توخۇنى ئالدىم دېگىنە. ئۇ توخۇنى ئاپىرىپ سويسام ئىچىدىن بەش چوڭ چىنە ماي چىقماسمۇ. بۇ ماي بىلەن راسا ئوخشۇتۇپ بىر قازان پولو قىلدىم - دە، ئوغۇل - كېلىنلىرىمنى ئالتە نەۋرەم بىلەن ئۆيگە مېھمانغا چاقىردىم. ئۇلار بەھۇزۇر

ئولتۇرۇشۇپ، پولودىن تويغىچە يېيىشتى. مايىنىڭ كۆچى بىلەن ئالتە نەۋرەم كېچىچە ئۈچىسىغا يوتقانىمۇ ئارتماي چىقتى. شۇ كۈنى سەنمۇ بولغان بولساڭ، مەن ئەتكەن پىلودىن راساكەلتۈرۈپ بىر قورساق يېگىنىڭدە، سەنىمۇ قىشچە ئۆستۈڭگە كىيىممۇ كىيمەي چىققان بولاتتىڭ!

× ×

بىر كۈنى بىر ئولتۇرۇشتا، ساۋۇت لاپچى ئاغىنىلىرىگە:

— مەنزە مۇشۇ كۈنلەردە تولىمۇ تېز چاقچاق قىلىدىغان بولۇپ كەتتىم جۇمۇ! ھەر قانداق ئادەمنى بىر ئېغىز گەپ بىلەن كۈلدۈرۈپ، ئاچچىق ئۈچەيلىرىنى ئۈزۈۋېتىمەن، — دەپتۇ.

ئاغىنىلىرىنىڭ بىرى:

— قېنى ساۋۇت ئاداش، چاقچاق قىلغاچ ئولتۇرمامسەن؟ — دەپتۇ.

ساۋۇت لاپچى بىردەم ئۇنى، بىردەم بۇنى دەپ بېقىپتۇ. لېكىن ئولتۇرۇشتىكىلەرنى زادىلا كۈلدۈرەلمەپتۇ. ئاخىرى:

— كۆپچۈلۈك، كۈلمەيسىلەرغۇ؟ - دەپتۇ.

كۆپچۈلۈك:

— ئىچىمىزدە كۈلۈۋاتىمىز، — دەپتۇ.

تەييارلىغۇچى: غاپپار ئەخمەت

ماقال-تەمسىللەر

△ ئەلدىن ئايرىلغاننىڭ ئەگلىكى تۈشۈك.
△ يۈرەك يۈرەكنى تونۇيدۇ.
△ چىرايلىقنى تاشلىساڭمۇ قەدىناسنى تاشلىما.
△ باتۇر چامدايدۇ، قورقۇنچاق توختايدۇ.
△ تىكەندىن قورققان گۈل ئۈزەلمەس.
△ ھورۇن دوق يەيدۇ. باتۇر ئوق.
△ نامەرت گەپتە تۇرماس، ناكا ئېشەك چۆپتە.
△ ھۈنەرسىز ئادەمدىن تۇخۇ ياخشى.
△ ئاتا ھۈنىرى ئوغۇلغا مىراس، ئانا ھۈنىرى قىزغا.
△ شاھلىقتىن يىقىلساڭ ناۋاي بول.
△ ئالەمگە پاتمىغان كۆڭۈل، يىغىسا بىر تۇتام كەلمەپتۇ.
△ ھەممە ئىشقا پەم كېرەك، ئۆتۈككە چەم.
△ لاينى چالا تەپسەڭ كوزا بولىدۇ، تولا تەپسەڭ جانان.
△ تۈگمەن ساقلاشتىن، سۇ ياقىلاشتىن.
△ قوزغۇلۇپ گۈل بولدۇم، قوزغالماي كۆل.
△ ئاتا كەسپىنى تاشلىغان، پېشانىسىنى قاشلىغان.
△ ھورۇننىڭ نېنى ئىككى بولماس.
△ كۈندۈزى ئىشتىن قاچقان، كېچىسى يۇلتۇز سانايدۇ.
△ ئالتۇن كولاشتىن، قوي بورداشتىن.
△ گال ھۈنەرۋەندىن چاپسان قەلەندەر ياخشى.
△ مېھنەت قىلدىڭ خوپ قىلدىڭ، مىننەت قىلدىڭ يوق قىلدىڭ.
△ ئىتتىن سۆڭەككە، چاشقاندىن كېپەككە قەرزدار بوپتۇ.
△ قىشنىڭ يازى بار، كۆلنىڭ غازى.
△ خىيال كېچىدە ئېچىلار، گۈل سەھەردە.
△ ئالدىرىماڭ يارەي، سىزگىمۇ بىر كۈنى بارەي.
△ بار دەپ تۆكمە، يوق دەپ كۆپمە.
△ بارنى ئايىما، يوققا كايىما.
△ بېشىڭدا تۆگەڭ تۇرغاندا، يۈك كۆتىرىشتىن غەم قىلما.
△ ئۈمىت ياشىنىشتىدۇ، غەم قاقشىتىدۇ.
△ ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا، ئالتۇن تاۋاقتا ئاش يەيسەن.
△ دېھقان ئاشلىق بىلەن، ئادەم ياشلىق بىلەن.
△ ئۇشۇق گەپ ئېشەككە يۈك.
△ ئاڭلىغان قۇلاقتا گۇنا يوق.
△ مۈشۈكنى ھارۋىغا قوشساڭ، كارۋات ئاستىغا سۆرەيدۇ.

△ سىقسا سۈيى چىقماپتۇ، بىگىز تىقسا قېنى.
△ ئىشلەتمەي قويۇپ بەرسەڭ ئىشەككىمۇ مۈڭگۈز چىقىدۇ.
△ ئورۇق كالىنىڭ پوقى يوغان، بىلمىسىزنىڭ گېپى.
△ جىدەل بار يەرگە بەش نان كۆتىرىپ بېرىپتۇ.
△ باراڭغا چۈشكەن خام قاپاقنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق هالى بار.
△ ئىتقا گۆش بەرسەڭ توپىغا مىلەپ يەيدۇ.
△ چوڭ ئىشەك پاتقان يەرگە تەخىيى پاتمايدۇ.
△ توخۇ بىر كېچە ياتقان يېرىنى بىلىدۇ.
△ ئىشەك باقساڭ كۆچەتكە ئارام يوق، باقمىساڭ جانغا.
△ سودىگەر بازارغا ئامراق، سوپى مازارغا.
△ ياخشىلىقتا ياخشىلىق هەر كىشىنىڭ ئىشى، يامانلىقتا ياخشىلىق ئەر كىشىنىڭ ئىشى
△ پاراڭ بار يەردە — ساراڭ بار، ساراڭ بار يەردە پاراڭ.
△ يامان بىلەن يولداش بولساڭ قالارسەن ئۇياتىقا، ياخشى بىلەن يولداش بولساڭ يېتەرسەن مىرادقا.
△ ئۆستەڭ يارىشىقى تال، قىز يارىشىقى خال.
△ دەرەخ يوپۇرمىقى بىلەن چىرايلىق.
△ بالاڭنى ئايىساڭ بالاغا قالىسەن.
△ بەيگە ئات بىلەن ياخشى، توي يات بىلەن.
△ تاققا چىقماق ئاسان، چۈشمەك تەس.
△ كاتاڭ يول هارۋىنى بۇزىدۇ، يامان خوتۇن ئەرنى.
△ هايۋان باققانغا ئامراق، ئىش چاققانغا.
△ باتۇرلۇق بىلەن بۆرە تۇت، ئەقىل بىلەن تۈلكە.
△ ئەۋلىيادىن پۇتۇڭنى تارت، پادىشاهتىن تىلىڭنى.
△ نېسى بەرگەننىڭ هالى خاراپ، ئاخىر قالىدۇ دەپتىرىگە قاراپ.
△ بىر ئالدىراڭغۇغا قىزىڭنى بەرمە، بىر ئالدىرىماسقا.
△ موللىنىڭ مۇددىئاسىنى بىسمىللىسىدىن بىلگىلى بولىدۇ.
△ تۆمۈرچىلىك يەل بىلەن، پادىشاهلىق ئەل بىلەن.
△ باجگىرنى چىشلىگەن ئىت جەننەتكە كىرىدۇ.
△ سۇدا ئۈزگەن بېلىقنىڭ ئىزى بولماس.

توپلىغۇچىلار: ۋاهاپ قادىر
تۇراپ دايىم

چاغاتايچە لۇغەت

ئە

ئەئادىي اعادی (ئە) [بىرلىكى: ئەدۇۋ] دۇشمەنلەر.

ئەئالىي اعالی (ئە) [بىرلىكى: ئالى] يۇقىرى دەرىجىلىكلەر، يۇقىرى تەبىقىدىكى ئادەملەر، ئۇلۇغلار، ئالىي زاتلار.

ئەئەززز اعز (ئە) ئەڭ ئەزىز، ئەڭ ئىززەتلىك؛ ئەزىزراق.

ئەئەززى ئەسھاب — سۆھبەتداشلارنىڭ ئەڭ ئەزىزى؛

ئەئەززى ئەھباب — دوستلارنىڭ ئەڭ ئەزىزى، ھۆرمەتلىكى.

ئەب اب (ئە) [كۆپلۈكى: ئەبائ] ئاتا، پەدەر:

«ئاتاڭ ئايۇ ئاناڭ خۇرشىد ئىدى ئەركىنكى سەن تۇغدۇڭ،
ۋەلې ھۇسنۇ لەتافەتدە نې ئەب ئوخشار ساڭانى ئۇمم.»

— نەۋائى «فەۋائىدۇل كىبار»

ئەبا عبا (ئە) دەرۋىش ۋە قەلەندەرلەر كىيىدىغان، يۇڭ ماتادىن تىكىلگەن كالتا، يەڭگىل تون چاپان، يەڭسىز ئۇست كىيىم (يېپىنچا).

ئەبابىل ابابيل (ئە) تاغ قۇشى؛ ئۇزۇن قانات، قالىغاچلار.

ئەباتىل اباطيل (ئە) 1 › ئىغۋا، ئۇششاق سۆز، پىتنە پاسات، پىتنە-ئىغۋا، مىش-مىش گەپ، ئۆسەك سۆز، سۆز-چۆچەك، قۇرۇق گەپ؛

2 › «باتىل»غا قاراڭ.

ئاباﺋ اباء (ئە) رەت قىلىش، باش تارتىش.

ئەبەد ابد (ئە) [كۆپلۈكى: ئاباد] پايانى يوق كېلەچەك زامان («ئەزەل» نىڭ قارشىسى)؛ مەڭگۈلۈك؛ ئەبەدىي، دائىمىي؛ ئەبەد؛ چەكسىزلىك، دائىملىق.

ئەبەد نۇقتەسى — يىگانە خال، گۈزەللىكنىڭ دائىمىي ۋە ئۆزگەرمەس بەلگىسى؛

ئەبەد ھەياتى — تۈگىمەس، مەڭگۈ ھايات؛
ئەبەد ئۆمرى — تۈگىمەس، باقىي ئۆمۈر.

ئەبەدا — ابدا (ئە) دائىما، ھەمىشە.

ئەبەدۇلئەبەد — ابدالاباد (ئە) دائىما، ھەمىشە، ئەبەدىي؛ ئاخىرى، پايانى يوق؛ ئۈزلۈكسىز، چەكسىز.

ئەبەدىي — ابدى (ئە) دائىمىي، دائىملىق، مەڭگۈلۈك.

ئەبەس — عبث (ئە) بىھۇدە، پايدىسىز، ئورۇنسىز، كېرەكسىز، بىكار، بىكارغا:

«ئەبەس بىرلە دىلنى بىرىپ دەھرىگە،
كىمە ئۆزرە چىقتۇق تۇشۇپ بەھرىگە».
— ئا.نىزارى «مەسئۇد ۋە دىلئارا»

ئەبەن — ابآ (ئە) ئەبەن ئەن جەددەن — ئاتا-بوۋىدىن تارتىپ، بوۋىدىن بوۋىغا، نەسىلدىن نەسىلگە (قالغان).

ئەبەۋى — ابوى (ئە) ئاتا:

«رىزا بولسە فەرزەندلەردىن ئەبەۋى،
تۇغار باشىغە بەختىنىڭ كەۋكەبى».
— ئا. نىزارى.

ئەبىيەدەت — ابدت (ئە) ئەبىيەدەت ئەھسانەھۇ — ياخشىلىقنى (ئىھسانلىرىنى) ئەبەدىيلەشتۈرسۇن، ياخشىلىقى (ئىھسانى) ئەبەدىي بولسۇن! (دۇئا).

ئەبتەر — ابتر (ئە) 1) كالتا، قىسقا، ئۈزۈلگەن؛ خۇنۇك؛ نۇقسانلىق؛ 2) ئەرزىمەس، كېرەكسىز، بىكار، پايدىسىز؛ 3) تىنچسىز، ۋەيران، خاراپ:

«ئۆلۈمگە چارە يوقدۇر ئەي بەرادەر،
ئۆلۈم ۋەھمىدە ھەرجان بولغاي ئەبتەر».
— مەسنەۋى خەراباتى.

4) خەستە، ناتاۋان؛ 5) پەرىشان، بەختسىز:

«سۇنبۇل ئۇلسۇن يازدە يا زەئفىران يا ئۇدكىم،
بارچەنى ئەبتەر قىلۇر ئول سۇنبۇلى ئەنبەر شىكەن».
— گۇمنام.

6) ئارۇز ئىلمىدىكى بىر خىل ئاتالغۇ.

ئەبتەرشىۋە — ابترشيوه (ئە + پ) ھەردەم خىيال.

ئەبتەرۋەش — ابتروش (ئە + پ) بەختسىزراق، خارابسىمان، پەرىشانسىمان، پاراكەندەھال.

ئەبتەرىي — ابترى (ئە) 1) ئەڭ بەختسىز؛ دىۋانە؛ 2) ئەخلاقسىز.

ئەبتەھ — ابطح (ئە) مەككىدىكى بىر مەھەللىنىڭ ئىسمى.

ئەبتەھىي — ئەبتەھكە مەنسۇپ، ئەبتەھلىك (كىشى).

ئەبجەد ابجد (ئە) قەدىمكى ئەرەب ئېلىپبەسىدىكى سىرە (تەرتىپ) كۆرسەت-كۈچى سەككىز ئويدۇرما سۆزنىڭ بىرىنچىسى ۋە شۇ ئويدۇرما سۆز-لەر مەجمۇئەسىنىڭ نامى (بۇنىڭدىكى ھەربىر ھەرپ بەلگىلىك سان قىممىتىگە ئىگە)، ئەبجەد تەرتىپى، ئەبجەد ھېسابىغا ئوخشاش.
تەختەئى ئەبجەد — ئەبجەد تاختىسى:

«ئەيلەر مېنى لەۋھى قەلەم سىرىدىن ئاگاھ،
ئىلكىمگە ھەنۇز ئالمايىن ئول تەختەئى ئەبجەد.»

— زەلىلى.

ئەبجەدخان ابجدخوان (ئە + پ) مەكتەپكە يېڭى كەلگەن بالا، ئېلىپبەنى ئۆگە-نىشكە باشلىغان ئوقۇغۇچى.
تىفلى ئەبجەدخان — ئەبجەد ئۆگەنگۈچى بالا.

ئەبد عبد (ئە) [كۆپلۈكى: **ئەبىد/ئىباد**] قۇل، بەندە.

ئەبدال ابدال (ئە) 1) ۋەلىلىكنىڭ (ئەۋلىيالىقنىڭ) بەلگىلىك بىر دەرىجە-سىگە ئېرىشكەن گۇرۇھ؛ ئەۋلىيالار، خۇداغا يېقىنلار؛ 2) تائەت-ئىبادەت قىلغۇچىلار، دەرۋىش (لەر)؛ 3) قەلەندەر، دىۋانە.

ئەبدالۋەش ابدال وش (ئە + پ) ئەۋلىيا تىبىئەت؛ دەرۋىش سۈپەت؛ قەلەندەر سۈپەت.

ئەبدان ابدان (ئە) [بىرلىكى: **بەدەن**] بەدەنلەر، تەنلەر، كىشىنىڭ ھەممە ئەزاسى.

ئەبر ابر (پ) بۇلۇت.
ئەبرى باران — يامغۇر بۇلۇتى، قاتتىق يامغۇر، **سەل يامغۇر**؛

«تۆكۈپ ئەشكىنى ئەبرى باران كەبى،
ئاقىپ ياشلارى لەئلى رۇممان كەبى».

— ئا. نىزارى.

ئەبرى بەلا — بالا بۇلۇتى، ئاپەتلىك بۇلۇت، پالاكەت بۇلۇتى؛
ئەبرى بەھار — باھار بۇلۇتى؛ كۆكلەم بۇلۇتى:

«چۇ بىداد ئېتىپ چەرخى ناسازۋار،
بەلا ياغدۇرۇپ مىسلى ئەبرى بەھار».

— ئا. نىزارى.

ئەبرى بەھاران — «ئەبرى بەھار»غا قاراڭ؛
ئەبرى بەھارىي — كۆك يېغىن بۇلۇتى؛
ئەبرى پۇربار — «ئەبرى بەھارىي»غا قاراڭ؛
ئەبرى خىرام — بۇلۇتقا سەكرەيدىغان؛ بۇلۇتتەك تېز چاپىدىغان؛
ئەبرى رەھمەت — رەھمەت يېغىننى كەلتۈرۈدىغان، بەرىكەتلىك قىلىدىغان بۇلۇت؛

ئەبرى غۇرران ــ گۈلدۈرماملىق بۇلۇت؛
ئەبرى قىيرمانەند ــ قارا بۇلۇت؛
ئەبرى كافۇرىيز ــ قار ياغدۇرغۇچى بۇلۇت؛
ئەبرى كەرەم ــ كەرەم بۇلۇتى، ساخاۋەت بۇلۇتى؛
ئەبرى گەۋھەربار ــ 1› گۆھەر ياغدۇرغۇچى بۇلۇت؛ 2› ساخاۋەتلىك كىشى، مەنپەئەتدار ۋە بەھرىمەن قىلغۇچى شەخس؛
ئەبرى گەۋھەر سەنج ــ گۆھەر ياغدۇرغۇچى بۇلۇت؛
ئەبرى گىريان ــ ياش تۆككۈچى بۇلۇت:

«ئىشق بەھرىدىن ۋۇجۇدۇم قەترەلەر جەزب ئەتمەسە،
نې ئۈچۈن ئۇششاق ئىچىدە ئەبرى گىرياندۇر كۆزۈم».
ــ گۇمنام.

ئەبرى مۇتىر ــ يامغۇر بۇلۇتى؛ كۆپ يېغىنلىق بۇلۇت؛
ئەبرى نەۋبەھار ــ باھار مەۋسۇمىنىڭ باشلىنىش دەۋرىدىكى كۆك يېغىن بۇلۇتى؛
ئەبرى نەيسان ــ «ئەبرى بەھار»غا قاراڭ؛
ئەبرى ھەسرەت ــ زەرەر يەتكۈزگۈچى، ھەسرەت بۇلۇتى؛
ئەبرى ئېھسان ــ كۆچمە م: سېخىلىق، مەرتلىك، ياخشىلىق، ئالىجاناپلىق بىلەن ساخاۋەت قىلغۇچى.

ئەبرار ابرار (ئە) ياخشىلار، ياخشىلىق بىلەن تونۇلغانلار، پاك كىشىلەر، ياخشىلىق ئىگىلىرى، ئەدەب ـ ئەخلاقلىقلار.

ئەبر ئاسا ابر آسا (پ) بۇلۇتقا ئوخشاش.

ئەبرەس ابرص (ئە) 1› بەدىنىدىكە ئاق چۈشكەن؛ تېرىسى ئاقارغان؛ 2› پېسە كېسىلىگە گىرىپتار بولغان ئادەم.

ئەبرەش ابرش (ئە) 1› قىزىل ئالا ياكى قارا ئالا تۈس؛ ئاق ۋە قىزىل رەڭ ئارىلاش، رەڭگارەڭ؛ 2› ئالا ـ بۇلا ئات، خالدار ئات:

«تاڭ يوقكى ئۆزگە مەھۋەش ھەر نەچچە بولسە دىلكەش،
سەكرەتكەنىڭدە ئەبرەش گەر بولسە پايمالىڭ».
ــ مەھزۇن.

ئەبرخىرام ابرخرام (پ) بۇلۇتقا ئۆرلەيدىغان (سەكرەيدىغان)، بۇلۇتتەك تېز چاپىدىغان.

ئەبركەف ابركف (پ) كۆچمە م: قولى ئوچۇقلۇق، سېخىلىق.

ئەبر كىردار ابركردار (پ) بۇلۇتقا ئوخشاش، بۇلۇتلۇق.

ئەبرۇ ابرو (پ) قاش.

«مۇھەببەت ياسىدىن كىرپىك ئوقىنى بەس بەلەند ئەتتى،
مېنىڭ جانىمنى قۇربان ئەتكەلى پەيۋەستە ئەبرۇيى».
ــ زەلىلى.

كەمان ئەبرۇ— قېشى كاماندەك، ئەگمە قاش، قايرىلما قاش.

ئەبرىشىم ابريشم (پ) 1) يىپەك؛ 2) يىپەك گەزلىمە، شايى.

ئەبكار ابكار (ئە) [بىرلىكى: **بىكر**] قىزلار؛ يېڭى، تازا؛ نازۇك.

مەئنى ئەبكارى— كۆچمە م: نازۇك پىكىرلەر، ساپ پىكىرلەر.

ئەبكەم ابكم (ئە) 1) تىلسىز؛ كېكەچ؛ گاچا؛ 2) لال (خىجالەتتىن تىلى تۇتۇلماق، دۇدۇقلىماق).

ئەبكەم قىلماق—خىجالەت قىلماق، كېكەچلەندۇرمەك.

ئەبكەملىق ابكم‌لىق 1) تىلسىزلىق؛ كېكەچلىك؛ لال بولماقلىق؛ ئاجىزلىق.

ئەبلەغ ابلغ (ئە) ئەڭ بالاغەتلىك؛ بالاغەتلىكراق، يېتۈكراق.

ئەبلەق ابلق (ئە) 1) ئالا - بۇلا، ئاق - قارا تۈس؛ 2) ئالا پوستىن؛ 3) يۈگلىرى ئالا يوللۇق ئات، ئالا - چىپار ئات، زىراپە؛ 4) ئەبلەخ؛ كۆچمە م: كېچە - كۈندۈز، دەۋر.

زەمانە ئەبلەقى - كېچە - كۈندۈز:

«زەمانە ئەبلەقى قالغاي رەۋىشدىن،
ئول ئاشۇبى زەمان سەكرەتسە ئەبرەش».

— نەۋائى «خەزايىنۇلمە ئانى».

ئەبلەھ ابله (ئە) نادان، تەنتەك، ئەقىلسىز؛ پەمسىز، دۆت، ئەخمەق:

«خەلقىغە مەردۇد ئەبلەھدۇر بىلىڭ،
ھەق قاتىدە مەلئۇن گۇمرەھدۇر بىلىڭ».

— خەراباتى.

ئەبلۇك ابلوك (ئە) پەسكەش؛ مۇناپىق؛ ئىككى يۈزلىمە.

ئەبنا ابنا (ئە) [بىرلىكى: **ئىبن**] ئوغۇللار، باللار، پەرزەنتلەر، ئەۋلاد.

ئەبنايى ئەمم—ئاكا - ئۇكىلارنىڭ پەرزەنتلىرى؛

ئەبنايى جىنس— جىنسداشلار، تەڭتۇشلار؛ ئىنسانلار، ئادەملەر؛ پىكىرداشلار؛

ئەبنايى دەھرى - دۇنيا ئەھلى؛ «**ئەبنايى دەۋران**»غا قاراڭ؛

ئەبنايى دەۋران —دەۋر پەرزەنتلىرى؛ زاماندا شلار، تەڭتۇشلار؛

ئەبنايى روزگار— بىرگە كۈن كۆچۈرگۈچىلەر؛

ئەبنايى زەمان— زامان ئەھلى؛ «**ئەبنايى دەۋران**»غا قاراڭ.

ئەبھاس ابحاث (ئە) [بىرلىكى: **بەھس**] 1) تالاش - تارتىش، مۇنازىرە، بەس - مۇنازىرە، پىكىر يۈرگۈزۈش؛ 2) ماۋزۇ، تېما.

ئەبھەر ابهر (ئە) 1) بوتاكۆز گۈل، نەرگىس.

ئەبھەر شەمم— نەرگىس پۇراقلىق، بوتاكۆز ھىدلىق، خۇشبۇي.

ئەبۇ ابو (ئە) ئاتا؛ ئادەتتە ئاتاقلىق ئىسىملارنىڭ ئالدىغا قوشۇلۇپ كېلىدۇ؛
ئەبۇ بەكر — بەكرىنىڭ ئاتىسى.

ئەبۇتتۈرك ابوالترک (ئە) 1) تۈرك ئاتىسى، تۈرك خەلقىنىڭ بوۋىسى، ئەجدا-دى؛ 2) يافەسنىڭ كونا ئىسمى، لەقىمى.

ئەبۇس عبوس (ئە) خۇنۈك، بەتبەشىرە، كۆرۈمسىز.

ئەبۇشقە ابوشقه ئەر؛ قېرى ئەر (خوتۇننىڭ ئېرى)، بوۋاي:

«فەلەكدىن يېتىپ ئانچە بىتابلىق،
ئەبۇشقە بىلە قىلدى ھەمخابلىق».

— ئا.نىزارى.

«بىر ياندىن ئوغۇل غەمۇ شىكەنجى،
بىر ياندىن ئەبۇشقە دەردۇ رەنجى».

— نەۋائى.

ئەبۇقۇبەيس ابوقبیس (ئە) ئەرەبىستاندىكى بىر تاغنىڭ نامى.

ئەبۇلبەشەر ابولبشر (ئە) ئىنسانلارنىڭ ئەجدادى، ئادەم ئەلەيھىسسالام.

ئەبۇلغازى ابوالغازى (ئە) سۇلتان ھۈسەيىن بايقارانىڭ لەقىمى.

ئەبۇلفورس ابوالفرس (ئە) پارسلارنىڭ ئاتىسى؛ پارس خەلقىنىڭ بوۋىسى، ئەجدادى.

ئەبۇلھىند ابوالهند (ئە) ھىند ئاتىسى، ھىند خەلقىنىڭ بوۋىسى، ئەجدادى.

ئەبۋاب ابواب (ئە) [بىرلىكى: **باب**] 1) ئىشىكلەر: دەرۋازىلار، بۆلەكلەر، قىسىملار؛ 2) كىتاب بابلىرى، بۆلۈملىرى:

«ئاگا تاپشۇرۇپ بەردى ئاداب ئۈچۈن،
ئۈكۈش ئىلمىغە فەتھى ئەبۋاب ئۈچۈن».

— ئا. ئىزارى.

ئەبۋابۇلمۇلۇك — شاھلىق يوللانمىلىرىنىڭ يولباشچىسى.

ئەبۋابۇلمەئانى ابواب المعانى (ئە) مەنە ئىشىكلىرى، يوللىرى.

ئەبىد عبيد (ئە) [بىرلىكى: **ئەبد**] قۇللار، بەندىلەر.

ئەبىر عبير (ئە) خۇشبۇي ماددىلار بىرىكمىسى، خۇشبۇي ماددا (ھىد)، ئەنبەر، ئىپار.
ئەبىرى جەننەت — جەننەتكە مەنسۇپ ئەنبەر، خۇشبۇي ھىد.

ئەبىرئاسا عبيرآسا (ئە + پ) ئىپار ھىدلىق، خۇشبۇراق تارقاتقۇچى؛ خۇش ئىسلىق؛ تەبىئىي يېقىملىق، ئىپاردەك، ئىپارغا ئوخشاش؛ خۇشپۇراقتەك.

ئەبىرەفشان عبيرافشان (ئە + پ) 1) ئەبىر (ئىپار ياكى خۇشبۇي ماددىلار) چېچىلغان («**ئەبىر**»گە قاراڭ)، ئەبىر (ئىپار ياكى خۇشبۇي ماددى-

AltunOq

لار) بىلەن خۇشبۇي قىلىنغان؛ ئىپار بۇيلۇق؛ 2 › يېقىمـلىق ھىد تارقاتقۇچى، خۇشبۇي ھىد تاراتقۇچى، ئەبىرچاچقۇچى.

ئەبىربىز عبير بيز (ئە+پ) «ئەبىر ئاسا»غا قاراڭ.

ئەبىر سىرىشت عبيرسرشت (ئە+پ) 1 › ئىپار ئارىـلاش، خۇشبۇي؛ 2 › كۆچمە م: ئەڭ قاراڭغۇ؛ «ئەبىر ئاسا»غا قاراڭ.

ئەبيات ابيات (ئە) [بىرلىكى: **بەيت**] بېيىتلار، شېئىرلار:

«ئەبياتىڭ ئەي زەلىلى بوستان ئىچىدە ئـەيتۇر،
سەرۋى بەلەندى ئۆزرە قۇمرىنىڭ بى نەۋائى»
— زەلىلى.

ئەبيات ئەتمەك — بېيىت (شېئىر) ئىجاد قىلماق.

ئەبياز ابيض (ئە) ئاق، ئاپئاق.

ئەبياز پۇش ابيض پۇش (ئە+پ) ئاق كىيگەن، ئاققا ئورالغان، ئاقارغان.

سۇبھى ئەبياز پۇش — كۆچمە م: تاڭ، ئاپئاق تاڭ، ئاقارغان تاڭ.

ئەپپانىي اپپانى (ئە+پ) كاچاتلاش، مۇشت بىلەن ئۇرۇش؛ تۇرتكە.

ئەتا عطا (ئە) بېغىشلاش، ھەدىيە قىلىش؛ ئىنئام، ھەدىيە، ساخاۋەت.

ئەتا ئەتمەك — بېغىشلىماق، ئىنئام بەرمەك؛ تۆھپە قىلماق؛ ساخاـ ۋەت كۆرسەتمەك؛

ئەتا ئەيلەمەك — «ئەتا ئەتمەك»كە قاراڭ؛

ئەتا قىلماق — «ئەتا ئەتمەك»كە قاراڭ.

ئەتابىك اتابيک «**ئاتابىك**»كە قاراڭ.

ئەتارىد عطارد (ئە) مىركۇرى يۇلتۇزى (ئەپسانىلاردا بۇ يۇلتۇز يازغۇچىلارنىڭ ھامىيسى ھېسابلىنىدۇ. پارسچىسى: **دەبىر**).

ئەتاكىش عطاکيش (ئە+پ) ئاتا قىلغۇچى، بەخش ئەتكۈچى.

ئەتالىق اتاليق ئاتىلىق، ئاتا ۋەزىپىسىنى بېجىرىش.

ئەتايا عطايا (ئە) تۆھپىلەر، ھەدىيەلەر، ئىنئام ـ ئېھسانلار.

ئەتەش عطش (ئە) 1 › تەشنالىق؛ 2 › خۇمار، بىرەر نەرسىگە ھەۋەسلەنمەك:

«مەستى مەي مۇھەببەتىڭ بادەنى ئىچتى ھۇنۇز،
نالەئى ئەل ـ ئەتەش قىلۇر بولماسا بىر زەمان قەدەھ».
— زەلىلى.

ئەتەكە اتكە تەربىيەچى، مۇرەببىي.

ئەتباق اطباق (ئە) [بىرلىكى: **تەبەق**] تەبىقىلەر، قەۋەتلەر؛ قاتلاملار.

ئەتبائ اتباع عطار (ئە) تەۋەلەر، پۇخرالار،... قاراشلىق كىشىلەر؛ تەرەپدار ـ لار؛ ئەگەشكۈچىلەر.

ئەتتار (ئە) 1 › ئۇپا ـ ئەڭلىك ، دورا ـ دەرمان ۋە تۈرلۈك خۇشبۇي نەرسىلەرنى ساتقۇچى؛ تىنىزىكەش ؛ 2 › «**مەنتىقۇتتەير**»نىڭ

مۇئەللىپى—فەرىددىن ئەتتارنىڭ لەقىمى:

«ئەھلى ئىرفان سالىكى ئەتتۇارى ئول،
مەئرىفەت بازارىنىڭ ئەتتارى ئول».

— نەۋائى.

ئەتتارلىق عطارلق خۇشپۇراقلىق؛ خۇرسەن قىلغۇچى يېقىملىق سۆزلەر:

«تارتىبان گاھ ئىززەتۇ گاھ خارلىق،
ئەيلەبان ئاقشامغىچە ئەتتارلىق».

— زەلىلى.

ئەتىر عطر (ئە) ئەتىر، خۇشبۇي ماددا؛ خۇشبۇيلۇق.

ئەتىر ئەنگىز—ئەتىرھىدلىق؛ خۇشپۇراق؛

ئەترى رۇھ ئەفزا—جانلاندۇرغۇچى، روھلاندۇرغۇچى ئەتىر.

ئەتراك اتراک (ئە) [بىرلىكى: **تۈرك**] تۈركلەر (ئەرەبلەر تۈرك سۆزىنى ئەتراك قىلىپ، كۆپلۈك ئۈچۈن قوللىنىدۇ).

ئەتراكى فەقىر—كەمبەغەل، بىچارە تۈركلەر.

ئەترەفزاي عطر فزای «**ئەترفىزاي**»غا قاراڭ.

ئەترفىزاي عطر فیزای خۇشبۇي ھىد تارقاتقۇچى.

ئەتشان عطشان (ئە) تەشنا.

ئەتف عطف (ئە) 1› گرامماتىكىلىق ئاتالغۇ، سۆزلەرنىڭ بىرىكىشى؛ 2› يۈزلەنمەك، ئاغماق؛ بۇرۇلۇش.

ئەتفال اطفال (ئە) [بىرلىكى: **تىفل**] گۆدەكلەر، ياش باللار:

«بۇ ھەنگامەدە لەيلى رەنجۇر ئىدى،
كى ئەتفاللار سىلكىدىن دۇر ئىدى».

— ئا. نىزارى.

ئەتفالى جۇنۇن—بالىلىق ساراڭلىقى، ياشلىق تەلۋىلىكلىرى؛

ئەتفالى غەم—كۆچمە م: تۈرلۈك - تۈمەن غەم - قايغۇلار؛

ئەتفالى نۇجۇم—كىچىك يۇلتۇزلار.

ئەتقىيا اتقيا (ئە) تەقۋادارلار، يامان ئىشلاردىن ساقلانغۇچى كىشىلەر.

ئەتكە اتكه «**ئەتەكە**»گە قاراڭ.

ئەتلال اطلال (ئە) ئەسكى بىنا ۋە ۋەيرانىلىقلار (خارابىلىقلار)نىڭ نىشانەلىرى (ئىزلىرى).

ئەتلەس I اطلس 1› ئەتلەس، گەزلىمە؛ 2› پەردە، تۇسۇق، توسۇقتەك نەرسە.

ئەتلەس I اطلس (ئە) كۆك، ئاسمان.

ئەتلەسى چەرخ—ئاسمان؛

ئەتلەسى فەلەك— ئاسمان؛ ئاسمان رەڭدارلىقى؛
ئەتلەسى گەردۇن— ئاسمان، ئاسمان بىزدكى، رەڭدارلىقى.

ئەتناب اطناب (ئە) چۇلۇۋۇرلار، ئارقانلار (ئاغامچىلار)؛ كەمەند؛ تۇزاق.

ئەتۋار اطوار (ئە) [بىرلىكى: تەۋر]
1› يۇرۇش - تۇرۇش، خۇلـق، ھەرىكـەت، قىلىقـلار، پـېئىلـلار؛
2› يـول، ئۇسۇل، تەرتىپ، ئادەت، يـوسۇن؛ 3› باب (بابىـدا)، يول (يولىدا)، ساھە (ساھەسىدە).
ئەتۋارى پەسەندىدە— ياخشى، يېقىملىق خۇلـق - ئەتۋار؛ يېقىمـلىق قىلىقلار؛
سالىكى ئەتۋارلىق قىلماق— سوپىلىق يولىنى تۇتماق.

ئەتىببا اطبا (ئە) [بىرلىكى: تەبىب]
تىۋىپلار، ھەكىملەر، داۋالىغۇچىلار:
«ھەكىمۇ ئەتىببانى جەمئ ئەتتى شاھ،
كى شەھزادە رەنجگە بول چارە خاھ!»
— ئا. نىزارى.

ئەتئىمە اطعمه (ئە) [بىرلىكى: تەئام]
تائاملار؛ يېمىشلەر.

ئەتىيە عطيه (ئە) ھەدىيە، سوغا، تارتۇق قىلىنغان نەرسە.

ئەجايىبول-مەخلۇقات عجايب المخلوقات (ئە) 1› ئاجايىپ مەخلۇقـلار؛ 2› تۈرلۈك مەخـلۇقلار ھەققىدىكى بىر كىتاپنىڭ نامى.

ئەجەب عجب (ئە) قىزىق؛ تەئەججۇپ، ئاجايىـپ - غارايىـپ، ھەيرەتـكـە سالىدىغان.
ئەجەب قالماق— ھەيرەتتە قالماق، تەئەججۇپلەنمەك.

ئەجەب - ئەجەب عجب عجب (ئە) قىزىق - قىزىق؛ يېڭى - يېڭى؛ ئاجايىپ - ئاجايىـپ؛ ھەيرەتلىك.

ئەجەبلىق عجب لىق ئاجايىپلىق، تەئەججۇپلىك، چۈشەنمەسلىك.

ئەجەبۋەشلىك عجب وشليك ئەجەپلەنمەكلىك؛ تەئەججۇپلەندۈرمەكلىك.

ئەجەل اجل (ئە) ئەجەل، ئۆلۈم؛ ئۆلۈم پەيتى، ئۆلۈم مۆھلىتى.
ئەجەل پەيكى— ئۆلۈم ئەلچىسى؛
ئەجەل پەيمانەسى— ئەجەل مۇددىتى، ئۆلۈم پەيتى؛
ئەجەل تاشى— ئۆلۈم تېشى؛
ئەجەل تىيغى— ئۆلۈم خەنجىرى؛ ئۆلۈم تىغى؛
ئەجەل جامى— ئۆلۈم پەيتى؛ ئۆلۈم ھالىتى؛
ئەجەل چابۇكى— ئۆلۈم چەۋەندازى؛ ئۆلۈم ئالامەتلىرى؛
ئەجەل خارى— ئۆلۈم تىكىنى؛ ئۆلۈم ئازابى؛

ئەجەل خەيلى — ئۆلۈم لەشكىرى؛ ئۆلۈم غالىپلىقى؛
ئەجەل دامى — ئۆلۈم تۇزىقى، ھالاكەت تۇزىقى؛
ئەجەل دەرۋازەسى — ئۆلۈم دەرۋازىسى، ئىشىكى؛ ئۆلۈم يولى،
ئۆلۈم ۋاقتىنىڭ يېقىنلىشىشى؛
ئەجەل دەۋزەخى — ئۆلۈم دوزىخى؛ ئازابلىق، مۇشەققەتلىك ئۆلۈم؛
ئەجەل زەھرى — ئۆلۈم ئوغىسى، زەھىرى؛
ئەجەل سەررىشتەسى — ئۆلۈم يىپىنىڭ ئۇچى؛ ئۆلۈم ۋاستىلىرى؛
ئەجەل سەرسەرى — ئەجەل شامىلى، ئۆلۈم قۇيۇنى؛
ئەجەل شامى — ئۆلۈم ئاخشىمى؛ ئۆلۈم قاراڭغۇلۇقى؛ ئۆمىر تۈگىگەن
پەيت؛
ئەجەل قەسرى — ئۆلۈم قورغىنى؛ يوقلۇق ئالىمى؛
ئەجەل قەفەسى — ئۆلۈم قەپىزى، گۆر؛
ئەجەل قۇلابى — ئۆلۈم تانىپى، ئۆلۈم چاڭگىلى؛
ئەجەل گورى — ئۆلۈم گۆرى؛
ئەجەل مەيى — ئۆلۈم شارابى؛
ئەجەل نەخلى — ئۆلۈم دەرىخى؛
ئەجەل ئويقۇسى — ئۆلۈم ئۇيقۇسى؛
ئەجەل ئەلكى — ئۆلۈم قولى؛
ئەجەل يېلى — ئۆلۈم شامىلى؛ ئاخىرقى نەپەس، ئۆلۈم نىشانىسى.

ئەجەم عجم (ئە) ئەرەب خەلقلىرى ۋە مەملىكەتلىرىدىن باشقىسى؛ ئىران
(كۆپىنچە ئىران مەملىكىتى ۋە خەلقىگە ئىپىتىلىدۇ):
«مەرھەبا سۇلتان ساتۇق بۇغرائى خانىم مەرھەبا،
مەشھەدىڭنى مەككەئى مۇلكى ئەجەم دەرلەر رەۋا».
— زەلىلى.

ئەجەم تىلى — پارس تىلى؛ ئەرەب تىلىدىن باشقا تىل؛
ئەجەم شۇئەراسى — پارس شائىرلىرى؛
ئەجەم مۇلۇكى — ئىران پادىشاھلىرى.

ئەجەمي عجمی (ئە) پارسىي.

ئەجداد اجداد (ئە) [بىرلىكى: جەد(د)]
ئاتا-بوۋىلار، بوۋا، ئەجداد.

ئەجدەر اجدر «ئەژدەر»گە قاراڭ.

ئەجر اجر (ئە) ئەجر، مۇكاپات.

ئەجرام اجرام (ئە) جىسىملار، ئاسمان جىسىملىرى.

ئەجز عجز (ئە) 1) كۈچسىزلىك، زەئىپلىك، ئاجىزلىق، بىچارىلىق، ئىقتى-
دارسىزلىق؛ 2) بىمارلىق؛ 3) ئاجىزلىقىنى، تۆۋەنلىكىنى تەن

ئېلىش:
«زىيارەت قىلىپمەن چۇ ئېدىلەپ دۇئا،
تۇمەن ئەجز ئىلە كۆرگۈزۈپ ئىلتىجا».
— ئا. نىزارى.

ئەجز ئەتمەك — ئاجىزلىق قىلماق؛
ئەجز كېتۈرمەك — زەئىپلىك كۆرسەتمەك؛
ئەجزۇ تەھەييۇر — ئاجىزلىق ۋە ھەيرەتلىنىش؛
ئەجزۇنىياز —ئاجىزلىق ۋە يالۋۇرۇش؛ ئىلتىجا.

ئەجزا اجزا (ئە) [بىرلىكى: **جۇزۋ/جۇز**]
1) بىر نەرسىنىڭ بۆلەكلىرى، بۆلەكلەر، پارچىلار؛ 2) مۇقاۋىلانمىغان كىتاب ياكى دەپتەرنىڭ بۆلەكلىرى، پارچىلىرى، كىچىك رىسالە (بروشور).
قۇياش ئەجزاسى — قۇياش زەررىلىرى.

ئەجزپەيۋەند اجزپیوند (ئە+پ) ئاجىزلىق، زەئىپلىككە مۇبتىلا؛ مادارسىز، ماغدۇرسىز.

ئەجزكىش عجزکیش (ئە+پ) ئاجىز، ئاجىزلىق؛ ئاجىزلىق كۆرسەتكۈچى.

ئەجساد اجساد (ئە) [بىرلىكى: **جەسەد**]
جەسەتلەر، گەۋدىلەر، ئۆلۈكلەر.

ئەجلاف اجلاف (ئە) ساددا ۋە گول كىشىلەر، بىلىمسىزلەر؛ قوپال كىشىلەر.

ئەجلال اجلال (ئە) ئېھتىرام، ھۆرمەت، ھۆرمەتلىك؛ ھۆرمەت قىلماق، ھۆرمەتلىمەك؛ قەدىرلىك.

ئەجمەل اجمل (ئە) ياخشى، گۈزەل، ئەڭ گۈزەل، بەك چىرايلىق.

ئەجناس اجناس (ئە) [بىرلىكى: **جىنس**]
1) جىنسلار، تۈرلەر؛ 2) تاۋارلار، ماللار:
«قەزا كاتىبى چەكتى ئانداغ رەقەم،
ھەمە شەيئ ئەجناسىدۇر كەلئەدەم».
— ئا. نىزارى.

ئەجناسۇنەقد — مال ۋە مەبلەغ.

ئەجنەبىي اجنبی (ئە) باشقا، يېگانە، يات، يات كىشى.
ئەجنەبىي سۆز — باشقا سۆز، يات سۆز.

ئەجنەھە اجنحه قاناتلار.

ئەجۇبە عجوبه (ئە) ئاجايىپ؛ ئەجەپلەندۈرگۈچى؛ ھەيران قالدۇرىدىغان، ئاجايىپ - غارايىپلار.
ئەجۇبە پەيكەر — ئاجايىپ قامەتلىك، ئاجايىپ چىرايلىق، كىشىنى

ناھايىتى ھەيران قالدۇرغۇچى جامال.

ئەجۇز عجوز (ئە) 1) قېرى خوتۇن (ئايال)، كەمپىر؛ 2) كۆچمە م: كونا ئالەم؛ 3) جادۇگەر، مەككار.

ئەجۇزە عجوزه (ئە) «ئەجۇز»غا قاراڭ.

ئەجۋىبە اجوبه (ئە) [بىرلىكى: **جەۋاب**] جاۋابلار.

ئەجىب عجيب (ئە) 1) ئاجايىپ، ھەيـران قالارلـىق؛ 2) ئادەمـنى ھەيران قالدۇرىدىغان؛ ئاجايىپ ياخشى.

ئەجىللە اجله (ئە) [بىرلىكى: **جەلىل**] ئۇلۇغلار، كاتتىلار، بۈيۈك زاتلار.

ئەجىللەئى ئەسھاب — ئۇلۇغ سۆھبەتداشلار؛

ئەجىللەئى ئەھباب — ئۇلۇغ دوستلار، مۆتىۋەر قەدىردانلار.

ئەخا اخا (ئە) تۇغقانلار، دوستلار.

ئەخەسس I اخص (ئە) خـاسراق، مەخـسۇسراق؛ ئەڭ خـاس، ئەڭ مەخـسۇس؛ ئەڭ خاسلار، ئالىي تەبىقىلەر، ئەڭ يېقىنلار:

«...... ئەگەرچـەند ئۇلار ئەخەسـسى ئەرباب ۋە ئەئەززى ئەھبـاب ئىردىلەر،......»

— قىدىرى.

ئەخەسسى ئەسھاب — ئەڭ يېقىن سۆھبەتداشلار.

ئەخەسس I اخس (ئە) 1) ئەڭ پىخسىق، ئۆتۈپ كەتكەن بېخىل؛ 2) پەس، خار - زار، كىچىك (كىشىلەر).

ئەشرەفى ئەخەسس — چوڭ - كىچىكلەر.

ئەخەۋىي اخوى 1) ھەمـنەپەسلىك، بۇرادەرلىك، دوستلۇق؛ 2) ئەخەۋىي (تەسەۋۋۇپ ئاتالغۇسى).

ئەخبار اخبار (ئە) خەۋەرلەر؛ مەلۇماتلار، ئۇچۇرلار.

ئەخبار راۋىيلەرى — خەۋەر بەرگۈچىلەر، ھېكايە قىلغۇچىلار.

ئەخباس اخباث (ئە) يامان خـۇسۇسـىيـەتـلەر، پەسكەشلەر، يارىماسلىقلار؛ ناپاكلىقلار.

ئەخبەس اخبث (ئە) ئەڭ ئىپلاس، يامان، پەسكەش، يارىماس؛ ناپاك.

ئەختەچى اختەچى 1) ئاتباقار، ئاتقا قارىغۇچى، ئاتلار بىلەن ھەپىلەشكۈچى؛ 2) خەۋەرچى، ئەلچى، خەت توشۇغۇچى؛ 3) كىشىلەرنىڭ لەقىمى.

ئەختەر اختر (پ) 1) يۇلتـۇز؛ 2) تەقدىر، قىسمەت؛ بەخت؛ 3) يۈزە جامال، چىراي، ھۆسن؛ 4) بايراق، تۇغ؛ 5) مەنزىل، ماكان؛ شولا.

«تۇلۇئ ئەيلەدى چۇنكى ئەختەر كەبى،
كى سامىئ قۇلاقىدا گەۋھەر كەبى»
ئا. نىزارى.

ئەختەر چىچەكلەرى — چاقنىغان يۇلتۇزلار؛
ئەختەر قەرا بولماق — بەختسىزلىككە يولۇقماق؛
ئەختەر يارۇتماق — يۇلتۇز كۆلۈپ باقماق؛ نۇر تارتماق؛
ئەختەرى بەخت — بەخت يۇلتۇزى؛
ئەختەرى بەلەند سايە— كۆچمەم: شاهزادە، ئۇلۇغلار؛
ئەختەرى پۇرتاب —پارلاق يۇلتۇز؛ ئەڭ پارلاق يۇلتۇز؛
ـە تەرى تابناك —تاۋلىنىپ تۇرۇدىغان (يالتىراق) يۇلتۇز؛
ئەختەرى تالىئ —ئىقبال يۇلتۇزى؛
ئەختەرى جەهانتاب — جاهانغا نۇر بەرگۈچى يۇلتۇز؛ جاهاننى نۇرلانـ
دۇرغۇچى يۇلتۇز؛
ئەختەرى سەئد — بەخت يۇلتۇزى.
ئەختەرى سۇۋگە تۇشمەك — بەختسىز بولماق، نابۇت بولماق؛
ئەختەرى سۇهەيلى — سۇهەيلى يۇلتۇزى؛
ئەختەرى فەرخۇندە — بەخت - سائادەت، ئىقبال يۇلتۇزى؛
ئەختەرى مەسئۇد — مۇبارەك يۇلتۇزى، بەختلىك يۇلتۇز؛
ئەختەرى مۇنخەسىف — تۇتۇلغان يۇلتۇز، قۇياش نۇرىغا يوشۇرۇلۇپ، ئۆز نۇرىنى يوقاتقان يۇلتۇز؛
ئەختەرى نەهس — شۇم يۇلتۇز، بەختسىزلىك يۇلتۇزى؛
ئەختەرى ئىشق — ئىشق - مۇهەببەت يۇلتۇزى.

ئەختەر شۇناس اخترشناس (پ) مۇنەججىم، ئاسترونوم.

ئەختەر فىشان اخترفشان (پ) كۆز يېشى؛ يىغا.

ئەخرەب اخرب (ئە) ئارزۇ ئۆلچەملىرىدىن بىرىنىڭ نامى.

ئەخز اخذ (ئە) ئېلىش.
ئەخز ئەتمەك — «ئەخز ئەيلەمەك» كە قاراڭ؛
ئەخز ئەيلەمەك — ئالماق، تارتىپ ئالماق؛
ئەخزى مالى هەرام — هارام، مەنى قىلىنغان مالنى ئېلىش.

ئەخزەر اخضر (ئە) كۆپكۆك، يېشىل، سەۋزە رەڭ؛

«كۆرۈنۈر سىپېهرى ئەخزەر، سەمەن چۇ سۇنبۇلە تەر،
كېچىلەردە ئاي ئەختەر، تاڭ ئېتىپ قايان قىلۇرسەن».
— زەلىلى.

ئەخزەر بولماق — كۆكەرمەك، كۆپكۆك بولماق؛
ئەخزەر خىلئەت— يېشىل تون؛
ئەخزەر گىياه— يېشىل ئۆسۈملۈك؛

سىپپىھرى ئەخزەر — كۆپكۆك ئاسمان.

ئەخزەر پۇش اخضرپوش (ئە + پ) يېشىل كىيىملىك، يېشىل كىيىنگەن؛ كۆك كە-يىم كىيگەن؛ دەرۋىش، سوپى.

ئەخزەرگون اخضركون (ئە + پ) يېشىل رەڭلىك، يېشىل رەڭ.

ئەخزەرۋەش اخضروش (ئە + پ) يېشىل، يېشىلغا مايىل.

ئەخزەرىي اخضرى (ئە) يېشىل رەڭلىك، كۆپكۆك بويالغان؛ ھاۋارەڭ.

ئەخسۇم اخسوم «**ئاخسوم**»غا قاراڭ.

ئەخسۇملەماق اخسوملاماق «**ئاقسۇملاماق**»قا قاراڭ.

ئەخگەر اخكر (پ) 1› يېنىپ تۇرغان ئوت؛ چوغ؛ 2› ئاشىق.

«داغى پەرزەنت جىسىم ئارا جانىمنى ئۆرتەپ قىلدى كۆل،
نەچچە يىغلاپ ئۆچمەدى خاكىستەر ئىچرە ئەخگەرىم».
— مەھزۇن.

ئەخگەر قىلماق — ياندۇرماق، ئوتقا سالماق؛

ئەخگەر كۆڭلى — چوغدەك يېنىپ تۇرغان يۈرەك؛

ئەخگەر ئولماق — چوغلانماق، يانماق.

ئەخگەر نىشىن اخكرنشين (پ) چوغدا تۇرغۇچى؛ كۆيگەن، ئۆرتەنگەن؛ چوغقا چۈشكەن؛ ئوتقا ئۇرغان.

ئەخلات اخلاط (ئە) [بىرلىكى: **خىلىت**]
1› خىلىتلار؛ ئارىلاشمىلار؛ 2› ئەخلەتلەر؛ 3› كۆچمە م: ھەر خىل پىكىرلەر.

ئەخلاق اخلاق (ئە) خۇلق، قىلىق، پېئىل؛ ئەدەب، ئەخلاق.
ئەخلاقى ھەمىدە — ياخشى، ماختاشقا ئەرزىيدىغان خۇلق، ئەدەب.

ئەخى I اخى (ئە) «**ئەخىي**»گە قاراڭ.

ئەخى I اخى ئاخىر (ياردەمچى سۆز)؛ نەتىجە.

ئەخىي اخى (ئە) 1› ئالىي ساخاۋەت ئىگىسى، ئەڭ سېخى كىشى؛ 2› ئاكا - ئۇكا دوست، ئاغىنە، ھەمدەردىس؛ 3› كىشى ئىسمى؛ لەقەم.

ئەد (د) عد (ئە) 1› سان، ساناق، ئەدەد؛ ھېساب. 2› قاتار؛ 3› باش، دانە، نەپەر؛ 4›بۆلەك، پارچە؛ 5› مەرتەم، قېتىم.

بىھەددۇ ئەد (د) — سان - ساناقسىز؛

ھەددۇ ئەد — سان - ساناق، چەك - چېگرا؛

ئەدا I ادا (ئە) 1›بايان، ئىپادىلەش؛ 2› ئۆتەش؛ تۆلەش، بەجىرىش؛ 3› تەلەپپۇز؛ مەنە؛ 4› سۆز؛ ئىبارە؛ 5› بىرەر ئىشنىڭ ئىجراسى ،بەجى-رىلىش يوسۇنى؛ تەلەپپۇزغا سېلىش؛ 6› سۆز ئاخىرى، قوشۇمچە.

ئەدا ئەيلەمەك — بەجىرمەك؛

ئەدا بولماق — بىجا كەلتۈرۈلمەك؛ ئەمەلگە ئاشماق؛ ئاخىرىغا يەت-

كۆزۈلمەك، تۈگىمەك؛
ئەدا تاپماق — ئىپادىلەنمەك؛
ئەدا قىلماق — يېزىپ تۈگەتمەك؛
ئەدا تۈزمەك — 1› بىجا كەلتۈرمەك، بىجىرمەك، ئۆتىمەك؛ 2› ئورۇن-
لاشتۇرماق؛ 3› يەتكۈزمەك؛ 4› باشتىن ساقىت قىلماق؛ 5› با-
يان ئەتمەك، ئىپادىلىمەك؛
ئەدا يەتمەك — ئاخىرىغا يەتمەك، تۈگەللەنمەك، تامام بولماق؛
ئەدائى فەرز قىلماق — بۇرچىنى ئۆتىمەك؛
ئەدائى مەئنەۋىي — ئىچكى روھى، قەلبىنى سۆزسىز بايان قىلىش.

ئەدا I ادا (پ) ناز - كەرەشمە، گۈزەل قىلىقلار.

ئەدالە عداله (ئە) ئادىللىق.
جامى ئەدالە — ئادىللىق قەدەھى؛ ئىنساپ يۈزىسىدىن تۇتۇلغان جام.

ئەدالەت عدالت (ئە) ھەققانىيەت؛ ئىنسابلىق، شەپقەتلىك، ئادىللىق.
ئەدالەت ئالەمى — ئىنساب، رەھىمدىللىك دۇنياسى؛ دەۋرى؛
ئەدالەت ئەۋجى — ئادالەت ئاسمىنى؛ ياشاش يۈكسەكلىكى؛
ئەدالەت پەرتەۋى — ئادالەت نۇرى، شولىسى، يالقۇنى؛ نۇر تار-
قىتىشى؛
ئەدالەت تەرىقى — ئىنساب، ئادىللىق يولىيورۇقى، قانۇنى؛
ئەدالەت جەھانى — ئادىللىق دۇنياسى؛ ئالىمى، دەۋرى؛
ئەدالەت چەمەنى — ئادالەتنىڭ پەيتى؛
ئەدالەت سىپېھرى — ئادالەت ئاسمىنى، يۈكسەك ئادىللىق.
ئەدالەت گۇستەر — ئادالەتنى كېڭەيتكۈچى، يايغۇچى؛
ئەدالەت ھەۋاسى — ئىنساب يولىيورۇقى؛
ئەدالەت ئۆيىن سەددى ئىسكەندەر ئەتمەك — ھەققانىيلىق تۈزۈمىنى
مۇستەھكەملىمەك.

ئەدالىق ادالق 1› جاراڭلىق؛ 2› ئىپادىلىق.

ئەدامە ئۆمرەھۇ ادامه عمره (ئە) تەڭرى ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزاق قىلسۇن!

ئەدانىي ادانى (ئە) [بىرلىكى: ئەدنا]
ناھايىتى تۆۋەن كىشىلەر، خارلار.

ئەداۋەت عداوت (ئە) دۈشمەنلىك، ئاداۋەت، قارمۇ - قارشىلىق، ئۆزئارا زىددىيەت.
ئەداۋەت ئەبۋابى — ئاداۋەت، دۈشمەنلىك ئىشىكى؛
ئەداۋەت ئەييامى — دۈشمەنلىك دەۋرى، مۇددىتى؛
ئەداۋەت كۆرگۈزمەك — قارشىلىق قىلماق.

ئەداۋىي اداوى (ئە) دورىلار، ئوق - دورىلار، پارتلاتقۇچ دورىلار؛ دورا - دەرمانلار.

ئەدەب ادب (ئە) 1› ياخشى تەربىيە؛ مۇۋاپىق ھەرىكەت، ياخشى خۇلق؛

2 › ئىلىم، بىلىم، پەزىلەت ۋە كامالەت؛ 3 › تەلىم - تەربىيە؛ 4 › تەنبىھ؛ جازا.

ئەدەب **ئەتمەك** — جازاسىنى تارتماق؛

ئەدەب **ئەھلى** — ئەدەبلىكلەر؛ دانىشمەن كىشىلەر.

ئەدەب **بۇيرۇماق** — جازا بەلگىلىمەك؛

ئەدەب **بىناسى** — ئەدەب ۋە ئەخلاق چېگراسى، پەردىسى؛

ئەدەب **تەركى** — ئەدەبسىزلىك؛

ئەدەب **رەسمى** — ئەدەب - ئەخلاق قائىدىسى، تەرتىپى؛

ئەدەب **قىلماق** — 1 › تەربىيە بەرمەك، ئەدەب ئۆگەتمەك؛ 2 › جازا بەرمەك، جازالىماق؛ ئاگاھلاندۇرماق.

ئەدەبگاھ ادبگاه (ئە + پ) تەربىيە ئورنى، مەكتەپ.

ئەدەد عدد (ئە) 1 › سان؛ مىقدار؛ ساناق، ھېساب؛ 2 › قاتار؛ 3 › باش، دانە، نەپەر؛ 4 › بۆلەك، پارچە؛ 5 › مەرتەم.

«قەدەمنى ئەدەد بىرلە باسقىل ساناپ،
كى ئاگاھلىق بىرلە ھەريان قاراپ».
— ئا. نىزارى.

ئەدەددىن **فۇزۇن** — ھەددىدىن زىيادە، سان - ساناقسىز؛

«ئەدەددىن فۇزۇنراق ئىدى لەشكەرى،
شۇجائەتدە يەكتا ئىدى ھەر بىرى».
— ئا. نىزارى.

ئەدەد **كەسرەتى** — ساننىڭ كۆپلۈكى؛

ئەدەد **مەخلەسى** — ھېساب، ساناش نەتىجىسىدە ھاسىل بولغان سان؛ يىغىندى.

ئەدەدسىز عددسيز سان - ساناقسىز، ھېسابسىز، كۆپ.

ئەدەدلىغ عددليغ ساناقلىق.

ئەدەس عدس (ئە) ماشنىڭ بىر خىلى، يېسمۇق، ئاق ماش.

ئەدەش عدش (ئە) نامى ئوخشاش، ئىسمىداش.

ئەدەم عدم (ئە) 1 › يوق، يوقلۇق؛ 2 › نابۇت، ئۆلۈم.

ئەدەم **ئەتمەك** — يوقاتماق، يوق بولماق؛ ھالاكەتكە يېقىنلاشتۇرماق؛

ئەدەم **ئەيلەمەك** — يوق قىلماق، نابۇت قىلماق؛

ئەدەم **بولماق** — 1 › يوقالماق، يوق بولماق؛ 2 › ئۆلمەك، يەر يۈزىدىن يوقالماق؛ 3 › يامان ئەھۋالغا قالماق؛

ئەدەم **تەرىقى** — يوقلۇق يولى؛

ئەدەم **تۈنى** — پەيدا بولۇشتىن ئاۋالقى يوقلۇق؛

ئەدەم **خانەقاھى** — ئۆزلۈكنى، خۇدادىن ئۆزگىنى ئۇنتۇش جايى؛

AltunOq

ئەدەم دەرياسى ــ يوقلۇق دەرياسى؛ يوقلۇق ئېقمى؛
ئەدەم دۇرجى ــ ئۆزلۈكنى يوقتىدىغان جاي؛
ئەدەم رىشتەسى ــ يوقلۇق يىپى، يوقلۇق تۇزىقى؛
ئەدەم سەھراسى ــ يوقلۇق سەھراسى؛
ئەدەم شامى ــ يوقلۇق قاراڭغۇلۇقى، يوقلۇق تۈنى؛
ئەدەم قىلماق ــ يوق قىلماق؛
ئەدەم كۇنجى ــ يوقلۇق بۇرجىكى؛
ئەدەم كۈيى ــ يوقلۇق كوچىسى، مەنزىلى؛
ئەدەم كىشۋەرى ــ يوقلۇق مەملىكىتى، ئۇ دۇنيا؛
ئەدەم مۇلكى ــ يوقلۇق مەملىكىتى؛
ئەدەم مىسرى ــ يوقلۇق شەھرى؛ يوقلۇق مەملىكىتى؛
ئەدەم نىھانخانەسى ــ يوقلۇق، يۇشۇرۇنلۇق؛ كۆرۈنمەسلىك؛ يوقتىن بار بولۇش؛ تۇغۇلۇش، دۇنياغا كېلىش؛
ئەدەم ۋىلايەتى ــ يوقلۇق، نابۇتلۇق ۋىلايىتى؛
ئەدەم ئىقلىمى ــ يوقلۇق مەملىكىتى؛
ئەدەم يولىن تۇتماق ــ يوقىتىشقا كىرىشمەك؛
ئەدەمى تەئەييۇن ــ تايىنى يوق؛ ئىشەنچىسىزلىك؛ بەڭباشلىق؛
ئەدەمى تەربىيەت ــ تەربىيىلىمەسلىك؛
ئەدەمى تەمەئ ــ تەمەسىزلىك، تەمە قىلماسلىق؛
ئەدەمى مۇناسىبەت ــ باغلانمىغان، باغلانماي قالغان؛
ئەدەمى ئۇلفەت ــ كۆڭۈل يېقىنلىقىنىڭ بولماسلىقى، ئاشناسىزلىق، ئۆزئارا قەدىرسىزلىك.

ئەدەمگام عدم كام (ئە + پ) قەدەم قويمىغان؛ ئۇچرىمىغان؛ بار بولمىغان.
ئەدەمۋار عدم‌وار (ئە + پ) يوققا ئوخشاش، يوقتەك، يوقلۇق.
ئەدەمۋار ئەيلەمەك ــ يوقاتماق؛ ئۇنتۇماق.

ئەدەن عدن (ئە) يەمەندە ئەڭ ياخشى مەرۋايىتلىرى بىلەن مەشھۇر بولغان بىر ئاراللىڭ نامى.
دۇررى ئەدەن ــ ئەدەن ئۈنچىسى:

«مىڭ ساغەر ئىچىلسە ئۇيلەكىم ئابى ھەيات،
يەرنىڭ تېھىدا دۇررى ئەدەن بولسا كېرەك»

ــ قىدىرى.

ئەدەۋات ادوات (ئە) [بىرلىكى: **ئەدات**] ئەسۋابلار؛ قوراللار.
ئەدل عدل (ئە) 1 › ئادالەت، ئادىللىق، توغرىلىق، ھەققانىيلىق؛ ھەقلىق؛ 2 › ئىنساب.

«ئەگەر ئەدل ئىلە چىقسە ئاتى ئانىڭ،
جەھان ئىچرە ياخشى سىفاتى ئانىڭ»
— ئا. نىزارى.

ئەدل ئاياغى — مۇرۇۋۋەت جامى؛ ياخشىلىق؛ مەرھەمەت؛
ئەدل ئەمرى — ئادىللىق يولىيورۇقى؛ ئادىللىق كۆرسەتمىسى؛
ئەدل ئەھلى — ئادالەتلىكلەر، ئادىللار؛
ئەدل ئەۋزانى — ھەقىقەت ئۆلچىمى، مىزانى؛
ئەدل ئەيلەمەك — ئىنساب، ھەققانىيلىق كۆرسەتمەك، ئادالەت يولىنى تۇتماق؛
ئەدل باروسى — ئادالەت قۇلى؛ ئىرادە؛
ئەدل بوستانى — ئادالەت بېغى؛ ئادالەتنىڭ گۈللىنىشى، ياشنىشى؛
ئەدل بۇنيادى — ھەققانىيلىقنى ئورنىغا قويۇش، ئادالەتنى تىكلەش؛
ئەدل تەرىقى — ئادالەت يولىيورۇقى؛
ئەدل جويىبارى — ئادالەت، ئىنسابنىڭ يولغا قويۇلۇشى؛
ئەدل زەنجىرى — ئادالەت زەنجىرى؛
ئەدل سازىنى تۈزمەك — ئادالەت ئورناتماق؛
ئەدل قانۇنى — ئادالەت يولىيورۇقى؛
ئەدل قوياشى — ئادىللىق، ئادالەتچىلىكنىڭ پارلاق ئەنئەنىسى؛
ئەدل قىلماق — ئادالەت يۈرگۈزمەك؛
ئەدلۇداد — ئادالەت، ئىنساب، ھەققانىيلىق بىلەن ئىرز سوراش؛
ئەدل ئۆيىنى مەئمۇر ئەيلەمەك — ئادالەتلىك، ھەققانىيلىقنى ئورنىغا قويماق؛ ئادالەتلىك بۇرچىنى ئادا قىلماق.

ئەدلچە عدلچە ئادالەتكە ئوخشاش؛ ئادالەتچىلىك، ئادىللىقچە.

ئەدن ادن (ئە) جەننەت، باغ.

ئەدنا ادنا (ئە) 1) تۆۋەن، ئەڭ پەس؛ 2) ئازغىنا؛ 3) كىچىككىنە، ئەرزىمەسگەن؛ 4) تۆۋەن تەبىقە ئادەملىرى، جەمئىيەتنىڭ تۆۋەن تەبىقىسى؛ خار-زار كىشىلەر:

«بۇ دېھقانچىلىق كەسپى ئەئلا دۇرۇر،
كى ئاندىن بۆلەك بارچە ئەدنا دۇرۇر».
— غەرىبىي.

ئەدنازادە — تۆۋەن ئادەملەر پەرزەنتى، ئەۋلادى؛
ئەدنا مەقام — ئەڭ پەس ئورۇن؛ ئەڭ تۆۋەن ئورۇن؛
ئەۋ ئەدنا — پەسراق، يېقىنراق (قۇرئاندىكى بىر ئايەتكە ئىشارە).

ئەدھان ادهان (ئە) خۇشبۇي ماددا؛ ياغلار.

ئەدھەم ادهم (ئە) 1) قارا؛ قارا تورۇق ئات؛ 2) ئىسىم (پادىشاھلىقتىن

ۋاز كېچىپ، تەسەۋۋۇف (سۇپىلىق) يولىغا كىرگەن بەلخ پادىشاسى ئىبراھىمنىڭ ئاتىسىنىڭ ئىسمى):

«چۇ ئىبراھىمى ئەدھەم تەختۇ تاجىدىن گۇزەر ئەيلەپ،
ئۆزىنى ئاجىزۇ بىچارەۋۇ بىخانىمان قىلماق».
— زەلىلى.

ئەدۇ عدو (ئە) «ئەدۇۋ»غا قاراڭ.

ئەدۇۋ عدو (ئە) دۈشمەن، ياۋ، رەقىب.

«يىقىلدى دەپ زەلىلنى ئەدۇۋ شاد ئولماغىل ھەرگىز،
مەدەدكارى ئانىڭ سۇلتان ساتۇق بۇغرا خانىم بار».
— زەلىلى.

ئەدۇۋ دامى — دۈشمەن تۇزىقى؛ دۈشمەننىڭ ھىيلىسىگە گىرىپتار بولۇش؛
ئەدۇۋدىن مۇبەررا قىلماق — دۈشمەندىن خالى قىلماق، قۇتۇلدۇرماق؛
ئەدۇۋ قەسدى قىلماق — دۈشمەننى يوقىتىشقا بەل باغلىماق.

ئەدۇۋ بەند عدوبند (ئە + پ) دۈشمەننى ئەسىر قىلغۇچى، قولغا چۈشۈرگۈچى.

ئەدۇۋەش عدووش (ئە + پ) دۈشمەنلەرچە قىلىق، دۈشمەنلىك قىلىش؛ دۈشمەنگە ئوخشاش ئىش تۇتقۇچى، دۈشمەن سۈپەت.

ئەدۋار ادوار (ئە) بىرلىكى: [دەۋر]
1) دەۋرلەر، ئايلىنىشلار؛ 2) مۇزىكا ئىلمىنىڭ بىر ساھەسى؛ مۇزىكا نەزەرىيىسى، شەرق مۇزىكىسىنىڭ كونا نوتا ئۇسۇلى؛ 3) مۇزىكىشۇناسلىق؛ مۇزىكىغا ئائىت كىتابلار.
ئەدۋار ئىلمى — مۇزىكىشۇناسلىق ئىلمى، مۇزىكا نەزەرىيىسى.

ئەدۋىيە ادويه (ئە) [بىرلىكى: دەۋا] داۋالار، دورىلار.

ئەدىب اديب (ئە) 1)، تەربىيەچى، مۇئەللىم (ئوقۇتقۇچى)؛ 2) ئەدەبىياتچى.

ئەدىل عديل (ئە) 1) قەدرى - قىممىتىدە بىر - بىرى بىلەن باراۋەر بولغان ئىككى نەرسە ياكى ئىككى ئادەمنىڭ ھەر بىرى؛ 2) تۆگە ئۈستىدە ئىككى كاجەۋىدە ئولتۇرغان ئىككى ئادەمنىڭ ھەر بىرى؛ 3) ئوخشاش، تەڭ؛ باراۋەر.

ئەدىلسىز عديل‌سيز (ئە) مىسلىسىز، ئوخشىشى يوق، تەڭداشسىز؛ يېگانە.

ئەدىم عديم (ئە) يوق، بولمىغان، تېپىلماس.
مىسلىڭ ئەدىم — ئوخشىشىڭ، تەڭدىشىڭ يوق.

ئەدىمۇلمىسل عديم‌المثل (ئە) تەڭدىشى يوق، ئوخشىشى يوق.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

فی الحال سلطان سعید خان و بابا خان سلطان را فرمودند که از اسپ فرود آ
و زانو زده بمن دریافتند پس آن خان همین دو سلطان آمده بودند در بن شیر